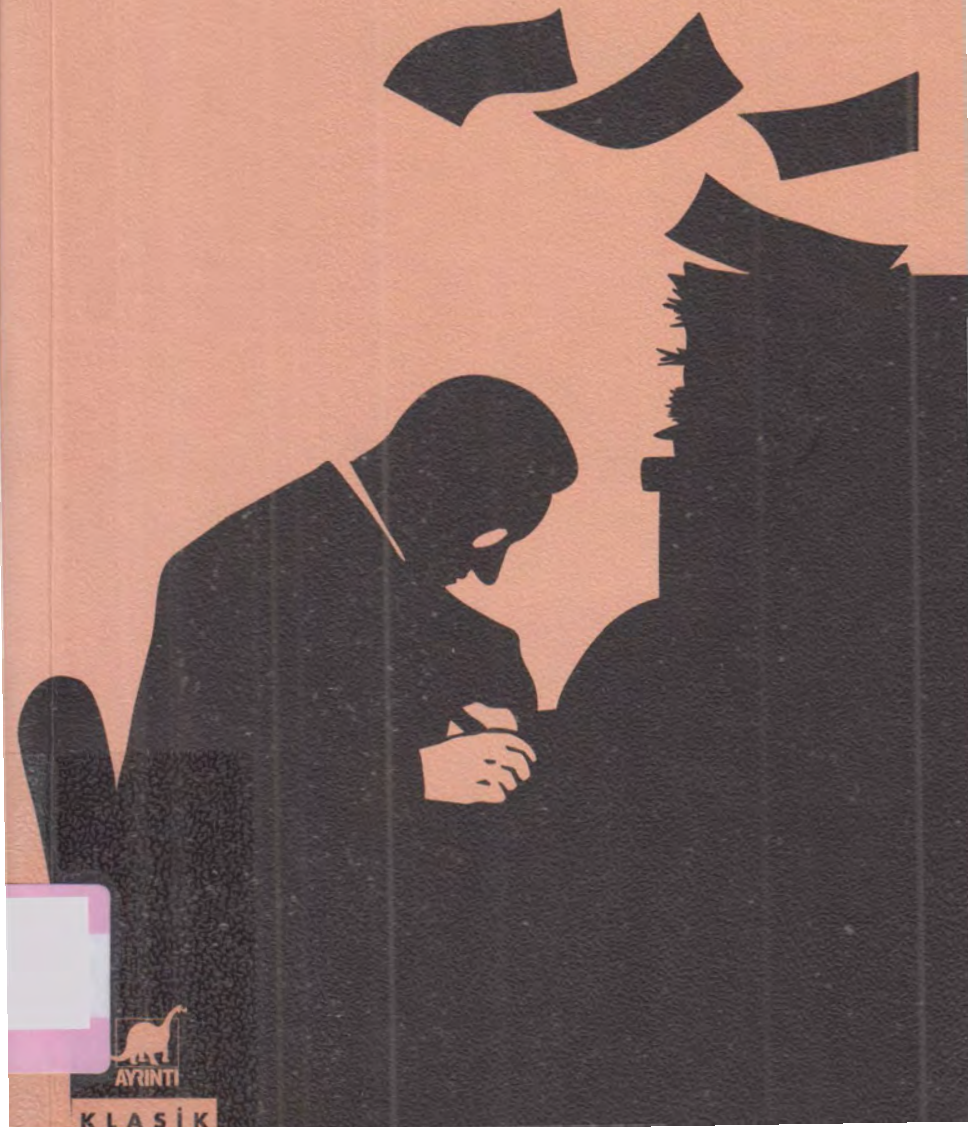
HERMAN MELVILLE

toplu hikâyeler I

ingilizce aslından çeviren: irfan seyrek

AYRINTI

KLASİK

toplu hikâyeler I

herman melville

ingilizce aslından çeviren: mustafa irfan seyrek

sunuş: john updike

ayrıntı: 1163 / klasik dizisi: 33

toplu hikâyeler I / herman melville

özgün adı / the complete shorter fiction

ingilizce aslından çeviren / mustafa irfan seyrek

sunuş / john updike

yayıma hazırlayan / funda balcı

son okuma / derya şahin

bu kitabın türkçe yayım hakları
ayrıntı yayınları'na aittir.

kapak illüstrasyonu / berat pekmezci

kapak ve görsel tasarım / gökçe alper

dizgi / esin tapan yetiş

baskı: kayhan matbaacılık san. ve tic. ltd. şti.
merkez efendi mah. fazılpaşa cad. no: 8/2 topkapı/istanbul
tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
sertifika no.: 12156

birinci basım: mart 2018 / baskı adedi 2000
isbn 978-605-314-269-0 / sertifika no: 10704

ayrıntı yayınları basım dağıtım san. ve tic. a.ş.
hobyar mah. cemal nadir sok. no: 3 cağaloğlu - istanbul
tel: (0212) 512 15 00 faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr
info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi
facebook.com/ayrintiyayinevi
instagram.com/ayrintiyayinlari

herman melville (1819-1891)

Herman Melville 1 Ağustos 1819'da New York'ta doğmuş ve 28 Eylül 1891'de aynı kentte ölmüştür. Babası Allan Melvill, annesi Maria Gansevoort Melvill'dir. Maria, kocasının ölümünden sonra soyadına "e" harfini ekler. Genç Herman 1820'li yılların ortalarında kızıl hastalığına tutulur, sonra sağlığına kavuşsa da bu hastalık nedeniyle, gözleri kalıcı olarak bozulur. Babasının başarılı bir ithalatçı ve tüccar olması nedeniyle, aile uzun yıllar varlıklı bir yaşam sürer; ancak daha sonra işleri bozulur ve babasının 1832'de ölümüyle aile zor durumda kalır. Allan'ın en büyük oğlu Gansevoort işi devralır, Herman Melville de bir bankada memur olur. 1830'da kaydolduğu Albany Academy'de ve Albany Classical School'da klasik edebiyat çalışır; şiir, deneme ve öyküler yazar. 1837'de Albany'den ayrılarak Massachusetts'de öğretmenlik yapmaya başlar fakat bu işi doyurucu bulmayınca New York'a döner. O yıl ağabeyi Gansevoort'un işleri de bozulunca, aile Lansingburg, Newyork'a yerleşir. Herman Lansingburg Academy'de arazi ölçme öğrenimi görür. Daha sonra, ağabeyinin önerisiyle 1839'da, New York'tan Liverpool'a gidip gelen *St. Lawrence* adlı bir ticaret gemisinde kamarot olarak iş bulur. 1841'de Acushnet adlı bir balina gemisinde çalışarak ikinci deniz yolculuğunu yapar. ABD'ye döndüğünde ailesinin yaşam koşulları düzelmiştir. Ailesinin de desteğiyle Güney Denizindeki serüvenlerini kaleme almaya başlar. İlk romanı *Typee: A Peep at Polynesian Life* (1846) kişisel öyküleriyle düşsel olayları ve Typee kabilelerinin yaşadığı vadiyi anlatır. 1847'de aynı derecede başarılı romanı *Omoo: A Narrative of Adventures in the South Seas,* (Güney Denizindeki Serüvenlerin Hikâyesi) yine başından geçen olayları anlatır. Melville 1847'de Elizabeth Shaw ile evlenir, dört çocukları olur bu evlilikten. Melville, *Mardi: and a Voyage Thither* (1849) (Mardi'ye Yolculuk) adlı kitabını, sonra da *Redburn: His First Voyage* (1849) (Redburn'un İlk Yolculuğu), *White-Jacket or The World in a Man-of-War* (1850) (Beyaz Ceket ya da Bir Savaş Gemisinin Dünyası) adlı yapıtlarını yazar. 1851'de başyapıtı *Moby-Dick* (ilk adı *The Whale*) adlı romanı kaleme alır. Bu yapıtta balina gemisindeki deneyimleriyle *Essex* balina gemisinin gerçek felaketini anlatır. Roman 1851'de Londra'da, bir ay sonra da ABD'de yayımlanır. Melville daha sonra *Pierre or The Ambiguities* (1852) (Pierre ya da Belirsizlikler) ve *Israel Potter: His Fifty Years of Exile* (1855) (Israel Potter ve Elli Yıllık Sürgünü) adlı romanlarını yazar. *Putnam's Monthly Magazine* adlı dergiye yazdığı "Bartleby the Scrivener" (1853), "The Encandatas"(1854) ve "Benito Cereno" (1855) adlı öyküleri insanın ikiyüzlülüğünü ve çıkarcılığını ve Melville'in bunun karşısındaki nefretini dile getirir. Melville, 1856'da Avrupa ve Doğu Akdeniz ülkelerine yapmış olduğu gezilerde tuttuğu günlüklerde Amerika ile ilgili karamsar bir yergide bulunur. *The Confidence-Man: His Masquerade* (1857), (Kılık Değiştiren Dolandırıcı) bu anlamda yazılmıştır ve Melville'in sağlığında yayımlanan son romanıdır.

mustafa irfan seyrek

1947'de İzmit'te doğdu. 1973'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Berlin ve Londra'da eğitim gördü. 4 yılı Suudi Arabistan'da olmak üzere 1975 yılından sonra değişik üniversitelerde İngilizce Öğretim Görevlisi ve çevirmen olarak çalıştı. YTÜ'den emekli oldu. İrfan Seyrek amatör olarak fotoğraflarıyla da ödüller almış ve birçok sergiye katılmıştır. Türkçeye çevirdiği kitaplar: Bret Easton Ellis, *Sıfırdan Az* (1991); Marianne Wiggins, *Renk*, (1992); Toni Morrison, *En Mavi Göz*, (1993); Rose Tremain, *Renk* (2008); Robert Thurman, *Tibet'in Mücevher Ağacı*, (2006); Burton G. Malkiel, *Borsada Rasgele Bir Seyir*, (2007); Herbert F. Baldwin, *Trakya'da Bir Savaş Fotoğrafçısı*, (2012).

içindekiler

sunuş

herman melville üzerine / john updike.....9

toplu hikâyeler I

veranda öyküleri.....39
bir wall-street hikâyesi: yazman bartleby.....59
benito cereno..... 105
paratonerci..... 201
büyülü adalar..... 211
çan kulesi..... 277

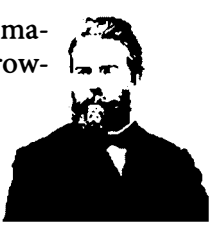
john updike

herman melville üzerine

Herman Melville, dergiler için öykü yazmaya ümitsizlik içinde başlamıştı. Bu ümitsizlik o denli başarılı olduğu büyük ve iddialı romanları düşünüldüğünde oldukça şaşırtıcıdır. Melville'in metinleri olmaksızın, özellikle de *Yazman Bartleby*'yi kapsamayan hiçbir klasik Amerikan öykü antolojisi düşünülemeyeceği gibi, *Benito Cereno*'yu içermeyen bir kısa roman koleksiyonu da yok gibidir. Gerek baba gerek anne tarafından seçkin bir ailenin oğlu olan ve varlıklı Massachusetts Başsavcısı'nın kızıyla evlenen Melville, uğraşının ticari yönünü pek önemsememişti. 1849'da *Redburn* ve *Beyaz Ceket* ile ilgili olarak kayınpederine yazdığı mektupta, bunların aşırı tutkulu *Mardi*'den hemen sonra hızla kaleme alınan iki kitap olduğunu belirtir:

> Bu ikisi para için yapmış olduğum çalışmalardır; aynı odun kesmek zorunda olan adamların yaptığı gibi... Bu amaçla yazılan kitaplar olarak, onların "başarısı" (söylendiği gibi) için tek istek, gönlümden değil, cebimden gelmektedir. Kişisel olarak, bence ve cebimin bağımsızlığı açısından, "başarısız" olduğu söylenen bu tür kitaplar yazmak en büyük arzumdur, bu bencilliğimin kusuruna bakmayın.

1851 baharı sonları, *Moby Dick* üzerine yaptığı çalışmaları, batı Massachusetts tepelerindeki 160 dönümlük Arrow-

head çiftlik arsası ile karısı, annesi, iki veya üç evlenmemiş kız kardeşi, bir küçük oğlu, hizmetlilere olan istekleriyle çatışırken, diğerlerinden daha çok yüreğini açmış olduğu yazar dostu Nathaniel Hawthorne'a şunları yazmıştı:

> Dolarlar beni lanetliyor, kötü ruhlu Şeytan (yazardan aldığı bir kopyayı matbaacıya götüren çocuk), kapı aralığından sürekli olarak bana sırıtıyor. Sevgili Efendim, bu bir önsezidir; eski bir hindistancevizinin kabuğunun sürekli öğütülmesi gibi parçalanarak, yıpranıp yok olacağım. Beni yazmaya en çok özendiren şey yasaklandı, karşılığı gelmiyor. Oysa başka türlü yazamıyorum ve tüm kitaplarım bir işe yaramıyor.

Melville bu önsezisini tanımladığında, daha otuz iki yaşında değildi ve söyledikleri hemen doğru da çıkmamıştı. Kalemiyle kendisine ve ailesine bakma savaşını birkaç yıl daha sürdürmüştü. Son romanı *Dolandırıcı* 1857'de yayınlanmıştı. Kitabın yayımlanmasından önce, kayınpederinin parasıyla Glasgow'a, Liverpool'a, Kutsal Topraklar'a, Yunanistan'a ve İtalya'ya yolculuk yaptı. Dönüşünde, üç sezon konferanslar verdi ve 1860'ta, erkek kardeşi Thomas'ın kaptanlığını yaptığı bir ticaret gemisiyle San Francisco'ya gitti. 1863'te Arrowhead'i, erkek kardeşi Allan'ın Doğu 104'te yer alan 26. Sokak'taki eviyle takas etti ve ölünceye kadar orada yaşadı. 1866'da son kez ticari olarak basılmış olan *Battle-Pieces* şiirleri bir cilt halinde yayımlandı; haberlere aldırmadan, New York'taki Birleşik Devletler Gümrük Müfettişi'nden bir randevu aldı. Yaşamının sonuna dek şiir yazmasına ve kendi olanaklarıyla üç cilt daha yayımlamasına karşın, bir Amerikan yazarı olmak için verdiği kahramanca mücadele sona ermişti. Tüm kitaplarından yaşam boyu kazancı, Birleşik Devletler'de yaklaşık 5.900 dolar, İngiltere'de ise 4.500 dolardı.

Pasifik'te başıboş dolaşan bir denizcinin serüvenlerini anlatan ilk iki kitabı, *Typee* ve *Omoo* yazarlığa başlaması

açısından yankı uyandırmıştı. Sonrası hızla gelişmişti; 1851 Mayıs ayında, Hawthorne'a aynı duygularla şunları yazdı:

> Mısır Piramitlerinden alınan bir tohuma benziyorum, üç bin yıl boyunca, yalnız tohumdan başka bir şey olmayan, İngiliz topraklarına ekilmiş, kendi kendine büyümüş, yeşermiş ve sonunda toprağa düşmüş. İşte ben buyum. Yirmi beş yaşıma dek hiçbir gelişme göstermedim. Yaşamımı yirmi beşinci yaşımda başlamış sayıyorum. Üç hafta çok zor geçti, o zaman ile şu an arasında içimi dökmedim. Ama şimdi tohumun en iç katmanına ulaşmış bulunuyorum ve kısa bir süre içinde tohum toprağa düşecek.

1851 sonbaharında yayımlanan *Moby Dick*'in resepsiyonu, umduğundan ya da bu başyapıtın hak ettiğinden çok daha az coşkulu olduysa da, bir sonraki yıl yayımlanan *Pierre*'in yazgısı çok daha yıkıcı olmuştu. Yayımlanmasından sekiz ay sonra, yayınevi Harper's, satışların 2.310 kitaptan 283 adet olduğunu bildirdi; Melville'in yaşamı boyu kitaptan kazandığı para 157 dolar olmuştu. Kitap için "çekilmez derecede sağlıksız" (*Graham's*), "itici, doğal değil, densiz" (*American Whig Review*) gibi olumsuz eleştirilerin ardı arkası kesilmiyor; Melville'in aklını sorguluyorlardı. *Boston Post*, *Pierre* için "var olan en delice yazılmış öykü... Berkshire'in sessiz bölgelerinden çok, bir akıl hastanesinden esinlenmiş olabilir" diye yazmıştı. Southern Quarterly Review şöyle yazmıştı: "Şu Herman Melville düpedüz ahmak, bizim için çok deli işi bir kitap yazmış; bu nedenle, ondan kesinlikle korkulur ustalarım... Bu yazar ne kadar çabuk hastaneye yatırılırsa, o kadar iyi olur." "Kendisi gerçekten deli olarak kabul edilmeli ve dostları onu tedavi ettirmek için önlem almalı" iddiasında bulunan bir paragrafın başlığı ise "HERMAN MELVILLE DELİDİR" idi. Bu tür suçlamalar, on iki yaşındayken, babasının akıl dengesinin çılgınlık derecesinde bozulmuş olduğunu ve bu ruhsal durumunun tüm ailede

dedikodu konusu olduğunu gören Melville'i yaralıyordu. Babası Allan Melville'in sağlığı, borçları ve ters giden işleri nedeniyle bozulmuş ve eniştesi Peter Gansevoort'a göre, Ocak 1832'de Arnavutluk'ta ateşi ve uykusuzluğu yüzünden bir taşkınlık yaşamış, sonuçta da akli dengesini yitirmişti. Erkek kardeşi Thomas, insana özgü olasılıklar açısından çığırından çıkmış bulduğu, hatta bir "Manyak!" olarak kalacağını düşündüğü babasını, akıl dengesini yitiren adam olarak görüp zaman zaman ziyaret etmişti. Dul kalan eşi Maria, aile İncil'ine "Sevgili Allan'ım şiddetli ıstırapları nedeniyle, aklını yitirdi, Tanrı gizemli bir yolda ilerliyor" diye yazmıştı.

Oğlu Herman'ın akıl sağlığı da yakından izlenmekteydi. Berkshire'deki komşuları Sarah Morewood, 1851'de bir arkadaşına Melville'in yazma uğraşı konusunda, akşamları hava tam kararıncaya dek odasından çıkmadığını –gün boyunca kuru yiyecekler yediğini– bu nedenle sağlığına zarar veren ürkünç bir coşku içinde olduğunu yazmıştı. Yılbaşı partisinde, herkesten ayrı yaşamasının arkadaşlarının onu deli olduğunu düşünmesine neden olduğunu söylediğinde, kendisinin de aynı görüşte olduğu ileri sürerek yanıtlamıştı. *Pierre* adlı öyküde kendini delirme noktasına gelen bir yazar olarak karabasan niteliğindeki tanımlaması yer alır. Onu tanıyan birçok kişi Melville'de, yazılarında hissedilen nöbetleri andıran, taşkınlıklara ve depresyondan deliliğe varan kişilik değişimlerine değinmiştir. Laura Robetson-Lorant, biyografi iddialarında, "Günümüzde ona neredeyse kesinlikle manik-depresif tanısı konulmalı ve tedaviye alınmalıdır" diye yazmıştır. Karısı Elizabeth, kocasının kısa biyografisinde şöyle yazar: "1853 baharında sağlığı konusunda çok kaygılıydık." Aynı yıl, annesi, erkek kardeşi Peter'a oğlunu yabancı bir danışmana göstermesinde ısrar etmiş ve "Beyninin bu sürekli çalışması ve düş gücünün coşkusu Herman'ı yıpratıyor" demişti. Gözlerini

aşırı yorması "onları kırlangıçlar kadar kırılgan" yapmış ve 1850'li yılların ortalarında mustarip olduğu romatizma ile siyatik, onu güçsüzleştirmişti. Melville ailesi erkekleri kırılgandı. Herman'ın ağabeyi Gansevoort otuz yaşında, Londra'da babası gibi ruhsal bir çöküntü sonucu ölmüştü; ölmeden önce Herman'a yıkılmakta olduğunu hissettiğini yazmıştı. Üzerinde dolaşan bölünme korkusu, daha sonraki yaşamında, iş bulmuş olması ve kazançları, koşullarını rahatlattığı zaman bile onu bırakmamıştı. 1876'da amcası Peter Gansevoort'un parasıyla yayımlanan uzun şiiri *Clarel* bedelini ödemişti. Duyarlı kocasının her zaman üstüne titreyen Elizabeth, 1877'de Kate Gansevoort'a, "Zavallı adam, katlanması gereken (ah o kadar da gerekli şeyler ki) o denli zihinsel sorunları var ki yaşamında, onu bir an için rahatlatacak bir şeyler olması hoşuma gidiyor'" diye yazmıştı. Aynı yıl Melville, *Clarel*'in sevecen okurlarından olan John Hoadley'e, "Ek not. Ben deli değilim" diye yazdı. O şiirde gezginci Yahudi şöyle haykırır:

İşten değil delirmek ama
Makul olanın vahim karakolunda kalmayı sürdürürüm.

Elde olan kanıtlara göre, Melville, *Pierre*'in etkileyici, hatta skandal başarısızlığını aklı başında olarak değerlendirmişti. Aynı kalıtsal bir delilik tehdidi altındaki, işleri ve çelişkileri kendisine koşut olan kahramanı için "Pierre, o küçük odasında, tek başına, dünyanın tüm övgü ya da yergilerin tadına baktı ve her iki kadehin de tadına baktıktan sonra onları fırlatıp attı. Her tür övgü ve yergi, tüm eleştiriler *Pierre*'e çok geç ulaşacaktır" dedi yazar. Yıllar sonra Elizabeth, kocasının *Pierre*'in resepsiyonunu "bir şaka" olarak gördüğünü yazdı: "Yazınsal ününü etkilemiş olsa da kendisini kişisel olarak çok az ilgilendiriyordu."

Pierre'i 1852 baharında bitirdikten sonra, 1849 yılından beri ilk kez yazmaya bir dinlence arası verdi; ancak yeni fikirler ardında koşuyordu. Ailece kırsal bir yaz etkinliği ve gezintisi kapsamında kayınpederiyle birlikte Nantucket'e gittiğinde, orada bir denizciyi kurtararak onunla evlenen, ondan hamile kalan ve ikinci kez evlenip evlenmediğini öğrenmek için, on yedi yıl geri dönüşünü bekleyen bir deniz feneri bekçisinin kızı olan Agatha Hatch Robertson'un öyküsünü duyar. Bu öyküden bir özet çıkaracak derecede çok etkilenen Melville, bu konuyu, doğu Massachusettes'e gitmek üzere Berkshire'den ayrılmış olan Hawthorne'a, ayrıntılarıyla devretme önerisinde bulunur. Melville, "Bu iş senin özellikle yakından bildiğin, daha çok, damarda dolaşan bir şey... Ayrıca, doğal olarak seni çekim alanına alacak gibi görünüyor" diye yazar. O sonbahar, Concord'a dönerek Alcott'ların Hillside'daki büyük evlerini satın alan Hawthorne'u kişisel olarak ziyaret ederek bu konunun üzerine düşer. Aralarındaki ilişki, yine çok yakın olmasına karşın, Melville'in şu resmi, özet tümcesine göre biraz soğumuştur: "Size olan ziyaretimden çok hoşnut kaldım, umarım aynı zevki siz de almışsınızdır."

Hawthorne onun verdiği ayrıntıları kendisine geri göndererek, Agatha'nın öyküsünü kendisinin yazmasını önerir. 1853 kışında bu konuyu "Haç Adası" adı altında yazmaya başlar. Annesi, 1853 Nisan ayında onun, yeni bir çalışması olduğunu ve basın için yapılan hazırlıkların neredeyse bittiğini düşündüğünü yazar ve buna karşılık Melville, Kasım ayında, Harper and Brothers'a yazdığı bir mektupta, geçen bahar New York'a götürdüğü ama o zaman baskısı engellenen bir yazı olduğunu söyler. Engellemenin nedeni belirtilmemiş ve bazı el yazıları yok olmuştur. Aynı mektupta kısmen bir deniz serüveni, kısmen de daha çok Kaplumbağa Avlama Serüveni olan 300 sayfalık bir kitap önerisini de gönderme-

miş; o kitabın artık elde olduğunu, gelecek Ocak ayında baskıya hazır olacağını ileri sürmüştür.

Bununla birlikte, bu ölü doğan projeler yanında, çok sayıda alçakgönüllü çalışma, adsız olsa da basılmaktaydı. Anonim ya da takma adlı olması dergi dağıtımcıları için sıradandı ama Melville için pek hoş değildi; İngiliz yayınevine *Pierre*'in "Bir Vermontlu Tarafından" ya da "Guy Wintrhrop" adıyla yazılmasını önerdi. 1852 Ekim başlarında, Allan Melville'in karısı Sophia'nın kuzeni olan George Palmer Putnam'ın editörü olduğu *Putnam's Monthly Magazine* adlı yeni bir dergiye katkı sağlamaları için yazarları çağıran bir mektup aldı. Melville'in üvey annesi Hope Savage Shaw, Elizabeth Shaw'dan gelen bir mektup, 1853 yaz başlarında, Melville'in "the Harpers" tarafından dergileri için yazı yazması konusunda "ikna edildiğini" açıklamaktadır. Dergi yayınlarının o denli yabancısı değildi. 4 Mayıs 1839'da, on dokuz yaşındayken, *Democratic Press and Lansingburgh Advertiser* sayılarında iki "Yazı Masasından Parçalar" adlı yazıları yayımlanmıştı; o dönemde kendi kentinin gazetesiydi. Bir dostu olan Cornelius Mathews tarafından düzeltilen *Yankee Doodle* için, Melville 1847'de "Yaşlı Zack'ın Gerçek Fıkraları"nı ekledi (24 Temmuz, 31 Temmuz, 7 Ağustos, 14 Ağustos, 21 Ağustos, 28 Ağustos ve 11 Eylül sayıları). Evert Duyckinck'in haftalık *Literary World*'ü için beş adsız eleştiri yazdı, onların başında "Hawthorne ile Esin Perileri" gelmektedir ve çok kapsamlı oldukları için, 17 Ağustos ve 24 Ağustos 1850'de iki sayıda basılmıştı. *Harper New Monthly Magazine*, Ekim 1851 sayısında *Moby Dick*'ten bir bölüm yayınladı ve bu aynı zamanda, 8 Kasım' da *Baltimore Evening Sun*'da çıktı. 1853 ile 1856 arasında aşağıdaki on dört öykü yayımlandı:

"Yazman Bartleby: Bir Wall Street Öyküsü" *Putnam's*, Kasım ve Aralık, 1853.

"Ku-ku-ri-ku! ya da Soylu Horoz Benevantano'nun Ötüşü", *Harper's*, Aralık, 1853.

"The Encantadas ya da Büyülü Adalar", *Putnam's*, Mart, Nisan ve Mayıs, 1854.

"Yoksulun Pastasıyla Zenginin Ekmek Kırıntıları", *Harper's*, Haziran 1854.

"Mutlu Başarısızlık: Bir Hudson Nehri Öyküsü", *Harper's*, Temmuz, 1854.

"Paratoner Adam", *Putnam's*, Ağustos, 1854.

"Kemancı", *Harper's*, Eylül, 1854.

"Bekârların Cenneti ve Genç Kızların Cehennemi", *Harper's*, Nisan 1855.

"Çan Kulesi", *Putnam's*, Ağustos, 1855.

"Benito Cereno", *Putnam's*, Ekim, Kasım, Aralık, 1855.

"Jimmy Rose", *Harper's*, Kasım, 1855.

"Ben ve Bacam", *Putnam's*, Mart, 1856.

"Kafadarlar", *Harper's*, Mart, 1856.

"Elma Ağacından Masa ya da Özgün Gizemli Açıklamalar", *Harper's*, Mayıs, 1856.

Ayrıca, *Israel Potter* romanı: *Sürgünde Elli Yıl*, Temmuz 1854'ten Mart 1955'e kadar dokuz seri olarak *Putnam's* tarafından numaralandırıldı.

Yayın düzeni, yazılış düzenine uymayabilir. Melville'in Kısa Öykü Kronolojisinde, 1853-1856 yıllarında, Merton M. Sealts Jr, Bartleby"nin ilk yayımlanan öykü olmasına karşın, büyük bir olasılıkla, daha kısa, daha başarısız üç kısa öyküsü "Mutlu Başarısızlık", "Kemancı" ve "Ku-ku-ri-ku!"dan sonra 1853 yazında yazıldığını ileri sürer. Melville'in "Üç öyküyü derginiz için uygun bulabilirsiniz" diyerek *Harper's*'a 13 Ağustos tarihli bir mektupla ve 1853 olduğunu söylediği yıl gönderdiğine inanır. Teslim tarihi ile yayın tarihi arasındaki on bir aylık gecikme *Harper's* için olabilir bir durumdu;

"Kafadarlar", Sealts'a göre, Eylül 1854'te teslim edilmiş ve on dört ay tutulmuştu.

Bu dönemde Melville'e yapılan, bilinen tek ret, "İki Tapınak" idi. "Öykü biraz hassas tanımlamalar ve iğneleyici bir hiciv içerdiğinden, yazı işleri deneyimim beni, halkın dinsel duyarlılıkları ve etiğini incitmeme konusunda, özenli davranmaya yöneltiyor, 'İki Tapınak'; Brown ile Grace Kilisesi vaizleri dışında, kilisenin tüm gücünü bize yöneltmesine neden olacağından onu reddetmekten üzgünüm." Putnam, kişisel olarak üvey kuzeninden öyküyü yeniden gözden geçirmesini ve öyle vermesini istediyse de Melville bunu istememişti.

O günün parasıyla kendisine iyi bir ödeme yapıldı. *Putnam's*'dan sayfasına beş dolar, *Harper's*'den de bir grup öykü için yüz dolar. *Israel Potter* için 421.50 dolar aldı. O yıllarda toplam kazancı 750 dolar olduğu hesaplanmıştır; bu tutar Harper and Brothers'ın, *The Encantadas*'da özellikleri oldukça kısıtlanmış "Kaplumbağa Avı Serüveni" için ödediği 300 dolar avansı kapsamamaktadır. (Parasal bir karşılaştırma yaparsak, gümrük müfettişi olarak aldığı günde dört dolar ya da yılda 1.200 dolara göre az bir paraydı; o zaman, bir elma bir kuruş ve bir kitap bir dolardı; 1863'te 160 dönümlük çiftliğinin ederi 4.000 dolardı, enişteşi Lemuel Shaw Jr'da ona 300.000 dolar bırakmıştı.)

Dergiler yükselişe geçmişti; "Günümüzün en çok satan yayınları" demişti Melville, İngiliz yayınevine. Yüz binlik dağıtımı olan *Harper's*, Dickens ve Thackeray gibi İngiliz yazarlarına ağırlık verdiği için eleştirilmekteydi; *Putnam's* ise özellikle Amerikan yazarlarına yönelik kurulmuştu ve Melville'in en uzun ve en tutkulu öyküleriyle birlikte, Thoreau, Cooper, Longellow, Lowell, Charles A. Dana ve Horace Greeley'in çalışmalarını yayımladı. Eğitimli, politik olarak liberal (yani kölelik karşıtı) okura odaklıydı ve satışı yirmi

bini geçemedi, George Putnam tarafından1855'te satıldı ve 1857'de davalık oldu. 1868'de yeniden canlanınca yatırımcısı, "Peki... Herman Melville nerede? Bu verimli ve düş gücü geniş olan yazar kendi parasını kendisi mi ödüyor ve bu yüzden mi seviliyor?" Melville yayıncılara, "Beni, olası katkı yapacaklar listesine ekleyebilirsiniz" diye yazmış ama hiçbir katkıda bulunmamıştı.

Kısa öyküleri bir araya toplandığında, yalnız *Putnam's*'da basılanları seçmişti. Özgün adı "Benito Cereno ve Diğer Taslaklar" idi; seçki şöyle sıralıydı: "Benito Cereno", "Bartleby", "Çan Kulesi", "Büyülü Adalar" ve "Paratoner Adam". Sealts, *Putnam's* "Ben ve Bacam"ı 1855'ten önce yayınlasaydı, onun da dahil olacağını düşünüyordu. Dix and Edwards yayıncı, satın alan da *Putnam's* idi. Melville bir mektubunda, tartışmalarla ilgili şöyle der: "Seçki olarak yeni başlık altında, başlangıç niteliğinde bir şeyler vermek istedim" sonra da "Her iki adım da yalnızca gereksiz olmayıp aynı zamanda uygun düşmeyebilir" diyerek, yine kendisiyle ters düşerek, başlığı, *Veranda Öyküleri*'ni bir ön deneme/öykü/taslak/makale olarak sunmuştu. "Veranda Öyküleri" 1856 Mayıs ayında piyasaya çıktı. Melville, Dix and Edwards'ın da yayımladığı ve vazgeçtikten sonra istenen avansı verdiği son romanı *Düzenbaz*'a odaklanmıştı. Joshua Dix'in ortağı sevilen bir yazar olan ve *Putnam's*'ın danışmanı olan George William Curtis, Dix'i "Aşırı güzel olmadıkça, Melville'den gelen her romanı geri çevir" diye öğütlemişti fakat kısa öykü seçkisi için, "Melville'in kitabının çok satacağını sanmıyorum ama listenizin iyi bir ismi. Saygınlığını yitirdi ve Putnam öykülerinin onu yücelteceğini sanmıyorum. Yine de bundan bir şey kaybetmezsiniz. 'Büyülü Adalar' ve 'Bartleby'yı çok seviyorum." *Veranda Öyküleri* 1.047 kopyadan üçte ikisi gibi şaşırtıcı bir satış yapmıştı. Bir yıl içinde, 1857'de, *Putnam's Monthly Magazine* ile birlikte,

firma paniğe kapıldı. İflas şirketi Melville'e her iki kitabının da klişelerini satın alma fırsatı tanıdığında, şöyle yanıt vermişti: "Vicdan azabı duymadan satın onları. Potaya koyup eritin." Masal anlatıcısı olarak profesyonel uğraşı böylelikle sona ermişti.

Veranda Öyküleri 1922'ye dek basılmadı, o zaman Melville'in yükselmesinin bir parçası olarak İngiliz firması Constable onun tüm yapıtlarını baskıya aldı. O günden sonra onun bir öyküsü bile bilgelik savunucuları ve onu inkâr edenlerin diline çok ender olarak düşmüştür ama yaptıkları yorumlar pek çoktur. Birçok öğrenci Melville'e onun öyküleriyle ulaşır. 1980'deki birçok romanı gibi, onlar da yoğun düz yazı niteliğinde, ayrıntıya ve ikilemeye kaçan, sıkıcı nükte ve nihilizm karşıtı eğilimi gösterir ama daha az dozlarda olduğunda bu eğilim genç okuru daha az ürkütür. *Veranda Öyküleri* eğlenceli ve karışık bir demet oluşturur: Sırasıyla, (1) bir adam çiftlik evine bir veranda yaptırır, sonra uzakta bir dağ üzerinde parıldayan bir kulübenin periler ülkesi olduğunu düşler ve oraya doğru yürür, (2) iyi huylu, yaşlıca bir avukat, not tutmak dışında bir görev almaya karşı çıkan, bitkin bir yazmanı işe alır ve işten çıkaramaz, (3) terk edilmiş bir Şili adası açıklarına demirleyen Amerikalı bir kaptan, kargosunda zenci esirlerin bulunduğu, tayfası değişmiş ve yozlaşmış bir İspanyol gemisine çıkar, (4) veranda yapımcısından pek farklı olmayan evinde yalnız bir adam, fırtınalı günlerde ortaya çıkan bir paratoner satıcısını öfkeyle kovar, (5) Pasifik'te, yanardağ kalıntılarından oluşmuş bir dizi ada bir sürü kaplumbağa, deniz kuşları, korsanlara, serüvencilere ve çılgınlara olduğu kadar Hunilla adında dul bir kadına da ev sahipliği yapar, (6) Bannadonna adında bir Rönesans

"teknisyeni", çanları anlaşılması güç bir robot düzeneği ile çalan büyük bir çan kulesi yapma işine girer.

Önsöz olarak, bu gerilimli durumların sonunda ne olacağını açıklamak kadar okurun zevkini köreltecek eleştiriler yapmak da doğru değildir. *Veranda Öyküleri* ve Melville'in diğer öyküleri yine de kesinleşmiş yargılar ile canlı tepkiler uyandırmaktan paçayı kurtaramazlar. En az sivri olanlardan "Kafadarlar" bile, on dokuzuncu yüzyıl ırkçı etnolojisi gözüyle "insan ırkının çoğunluğuna yönelik bir metafor", kapitalist sömürü benzetmesi ve Melville'in bir hiciv ustası örneği" olarak nasıl okunması gibi saldırılara uğramıştır. Bununla birlikte, 50'li yılların ortalarında bir grup derginin, bu anlamda, kahverengi, koyu renkli ve boyalı olmaktan çok gravür tarzı basıldığı gibi bir genelleme yapılabilir. *Typee, Omoo ve Moby Dick*'in canlı düzyazısıyla karşılaştırıldığında, onların dili daha yola gelmiş, arada bir gergin ve tutuktur. Öyküler, hem bitkinlik eğilimindedir hem de inatçı ve içsel bir enerji taşırlar. *Moby Dick*'in yazarı, kendisine kısa öykü yazarı yolunu açan Shakespeare türünden olasılıklarla coşmuştu. *Pierre* sonrası, Hawthorne tarafından terk edilen ve kendi ailesince de bir acınma konusu olan yazar, her yerde başarısızlığı tadar.

"İşte şiirlerin lanetleniyor, ölümsüz ün bana göre değil! Asla sonsuza uzanacak biri değilim. Bu yazgıya katlanılmaz!" Taslak boyutundaki ilk girişimlerinden olan "Kemancı" böyle başlar; ilk gruptan bir diğeri "Mutlu Başarısızlık", "Artık her şey sona erdi. Başarısız olduğuma sevindim evlat. Başarısızlık iyi bir yaşlı adam yarattı bende. Önce korkunçtu ama başarısız olduğum için mutluyum. Bu başarısızlık için Tanrı'ya şükürler olsun!" Anlatıcının amcası olan, ekonomik, bataklık kurutucusu buluşunu parçalayan ve tutkulu Ahab ile Herman'ın iflas eden amcası Thomas'tan esinlenen kahraman böyle konuşmaktadır. Ona inanıyor muyuz? Yoksa

başarısızlıktan kazanmış olduğu bilgelik iddiası, "Ku-ku-ri-ku-ku!"daki soylu horozun yaptığı gibi boşuna bir ötüş ya da son bir gürültü müydü? Emerson'un en duru tonda dile getirdiği bir kültürle çevrilmiş olan Melville, kuşku duyma zorunluluğu duymuştur: "Kendisine büyük hayranlık duymamama karşın, Merrymusk'ın görüşlerinin doğruluğu konusunda içim tam olarak rahat değil."

Arrowhead'den gelen, "Ben ve Bacam", "Elma Ağacından Masa" ve *Veranda Öyküleri* gibi öyküleştirilmiş haberlerde, yazarın otobiyografik ses tonu, Melville'in o zamanlar, karısının kendisine iki yılda bir çocuk doğurduğu otuzlu yaşları ortalarındayken, şaşırtıcı derecede yaşlı bir kişinin tonundaydı. Bu taslaklardaki erkek etkinliklerinde oğullar görünmez, kız çocuklar ise büyümüştürler. "Ben ve Bacam", bu şiddetli siyatik döneminde oluşturulmuştur ve Elizabeth'in kendini savunma gereği duyduğu, tanımlarda ek bir not olarak göze çarpar: "Karısı konusunda tüm yazdıkları, çiftlik konusunda vb çok canlı ve enerjik olan annesiyle ilgilidir. Bacanın yıkılması önerisi tümüyle düşseldir." Eşi, annesi ve kız kardeşleri birer büyük ürkünç kadına dönüşmüştür. Dr. Oliver Wendell Holmes, Haziran 1855'te Melville'i tedavi etmişti ve mimar Scribe gibi yergi konusu olmuştu; sıcak bir şömine bacasının yok edilmesinde olduğu gibi kadınlarla aynı kefeye konmuştu. O baca, bir erkeklik simgesi olmasa da düzensiz yapısı ve "gizli bölmeleriyle" kendi erkekliğinin özelini ve yazınsal uğraşını temsil ediyordu. Görünüşte öykünün karanlık yanına sessiz kalan Curtis, "küllük deliği" gibi bir sözcük oyunuyla birlikte Dix'e, Melville'in tümüyle yüzeysel, önemli, içten ve komik bir taslak yazdığını söyler. Sonuçta, kahraman, bacayı savunmasız bırakmaktansa, evde yedi yıl kalır. O da Bartleby gibi, zor olsa da kendi kimliğinden uzaklaşmayacaktır. Bartleby ve Benito Cereno gibi öyküye adlarını veren kahramanlar,

inandırıcılığı ve okurun sabrını zorlayan bir şizofreniyi savunmayı üstlenirler.

Bir yüzyıl süren bir yazınsal çorak alanlar sonunda, Melville'in lanetli adalarında, şeytansı esir gemilerinde, biçimsiz evlerde, yıkılan kulelerde, tıkırtı sesi gelen masalarda, ürkünç fabrikalarda, hastalıklı kulübelerde ve kentin boş tuğla duvarlarında belki de yalnız kişisel korkumuzu değil, aynı zamanda onun gerçeğini de okumuş oluyoruz. Melville'in anlatılarına duyulan inatçı ilgi, cesaretin kırılması, ters tepki veren enerjisinin büyüsü altında olsa da gerçeği öğrenme isteğinden başka bir şey değildir. *Billy Budd*'da "Uzlaşma olmadan söylenen gerçek, her zaman pürüzlüdür" diye yazar. 1851'de, kendisinden yaşlı Hawthorne'a, *Moby Dick* ile ilgili olarak, (şimdi kayıp olan) öfkeli bir teşekkür yanıtı olarak, "Gerçek her zaman tutarsızdır" diye yazmıştı. Melville'in yanıt mektubu, dinsel bir coşkuya dönüşen, utanma duymayan bir çaba içinde, şaşırtıcıdır:

> Nereden geliyorsun sen Hawthorne? Benim yaşam kadehimden içmeye ne hakkın var? Onu ne zaman dudaklarıma götürsem, Tanrı'nın, İsa'nın son yemeğindeki ekmek gibi kırıldığını ve bizim, bölünmüş olduğumuz parçalara benzediğimizi düşünürüm. Bu sonsuz kardeşlik duygusunun kaynağı budur işte.

Bir sonraki paragrafta ise kendini toparlar:

> Sevgili Hawthorne, şu anda kuşkucu bir hava beni içine çekiyor ve sana böyle yazdığım için kendi aklımdan kuşku etmeme neden oluyor. Ama inan bana, en soylu, mutlu adam, ben deli değilim! Gerçek her zaman tutarsızdır; büyük yürekler çarpışınca, şiddeti fazla şaşırtıcı olmaz. Hoşça kal! Kitapla ilgili bir şey yazma. Bu benim perişan zevkimi çalmak olur. Senden çok özür diliyorum. Seninle ilgili yazdıklarım önemsiz şeylerdi. Tanrım, ne zaman adam olacağız?

Melville'in eşcinselliğinin boyutu belirsiz olduğu sürece, bu kuşkusuz bir aşk mektubudur; o denli tutkulu ki belki de kendini korumak için "hoşça kal" sözü edilmektedir. Hawthorne'u, balina avındaki gerçeği arayan ortağı gibi "büyük yürek" olarak görmektedir. *Moby Dick*'te, "balinaya sahip olmadıkça, Gerçek'in indinde dar görüşlü ve duygusal bir kişi olmaktan öteye gidemezsin. Net gerçek, onun için yalnızca dev semenderlerin çarpışması gereken bir şeydir; o zaman, dar görüşlülerin şansı ne kadar olabilir ki?"

Melville'in yüksek ruhlu gerçekçiliği onu, karşısındaki bir sürü yorumcu için çok verimli ve sinirlendirici kılar. "Bekârların Cenneti ve Genç Kızların Cehennemi" ikili taslağı birçok aşırı yoruma yola açtı. Bu ikili bir arada, 1853-4 sonbaharı ve kışında en tutkulu üç adet ikili taslak oluşmasını sağladı. Bu üçlü, Melville'in Ekim 1849'dan Ocak 1850'ye dek Londra'ya yaptığı bir ziyaret sırasında tutmuş olduğu notlardan hareketle geliştirilmiştir; bunların tümü öyle ya da böyle yoksulluk ve zenginlikle ilgilidir. "Yoksulun Muhallebisi ve Zenginin Ekmek Kırıntıları"nın amacı, yeterince açıktır. "Yoksulun Muhallebisi", tatsız bir pirinç, süt ve tuz karışımı için Ozan Blandmour'un yaptığı övgü, bir gönül rahatlığı sağlıyor ama işin foyası, anlatıcının, yoksul oduncunun evinde onu yediği zaman ortaya çıkıyor; "Zenginin Ekmek Kırıntıları"nda Londra'nın yoksul insanlarına verilen bağış yemeğinde –bir önceki görkemli ziyafet gecesinden kalan yemek artıkları da– gerçeği ortaya çıkarıyor. Yoksulların perişanlığı, okyanus aşırı bir konumda, acıma ve öfke duygularımıza iki kıtadaki yönüyle sunulmaktadır, etik değeri şöyle açıklanır: "Zengin bir adam bana yoksul bir adamı yücelterek anlatırsa, bu konuyu, ona bir söz etmeden yazacağım."

Broadway Grace Kilisesi üzerinde bir hiciv olması nedeniyle, yayını ret edilen "İki Tapınak" bir Londra tiyatrosun-

da beş parasız kalan anlatıcının kiliseden kaba bir biçimde çıkarılmasını çelişkileriyle anlatır. Burada hedef üst sınıf Amerikan Hıristiyanlığının ikiyüzlülüğü ile İngiliz sıcaklığı ve suçtan arınmışlığının çelişkisi olmalı. İncelmiş İngiliz zevk düşkünlüğü "Bekârların Cenneti"nde, Melville'in anlatısını Tapınak'ın bir odasına taşıdığı, 21 Aralık'ta, Londra'da, Erechtheum Kulübünde bekârlar için düzenlenen, içkili, bol sohbetli güzel bir anı olan bir akşam yemeğinde doruğuna ulaşır; gerçek partide geçen okumuş insanlar öyküde, avukatlara ve bilge beyefendilere dönüştürülmüştür. Melville'in yemeğe, içmeye ve erkek arkadaşlığına olan düşkünlüğü başka hiçbir yerde bu denli savurganca yansıtılmamıştır. "Bir grup kardeşiz" der, o uzun, durağan, istenilen şeylerin konuşulduğu akşamda, "görgü kuralları dışında ve gürültü patırtı olmadan." Üzeri keçi başlarıyla süslü büyük gümüş boynuzdan enfiye çekerlerken bile aksırmazlar. "Acı denilen şeyden, umacı türünden sıkıntılardan" arınmış olan mutlu adamlar, konuklar, esrimiş bir biçimde sürahilerin masada cirit attığı bir ortamda, "hayranlık uyandıran bir açık yüreklilikle" gece yarısına dek, Tapınak'tan "tam da Bekârların Cenneti!" diye söz ederler. Robertson-Lorant biyografisinde, yalın olarak, "Melville bu ayrıcalıklı 'bekârları' etik açıdan körelmiş, bencil asalaklar olarak tanımlıyor" diye yazmıştı. Onun görüşüne veya herhangi bir modern görüşe göre durum böyle olabilir ama Melville'i öven yazısında bu suçlamayı çok az desteklemektedir.

"Genç Kızların Cenneti" soğuk bir Ocak günü, bitkin genç kadınların çalıştırıldığı, Şeytan Zindanı, Dar Geçit ve Kanlı Nehir gibi alegorik yorumlarla bir kâğıt fabrikasını anlatır. Edwin Miller'in Freud yanlısı biyografisinde "Makineler dokuz dakikada cinsel üreme organına benzeyen bir düzenekte üretiliyor. Bu öykü, doğum ile cinsel sürecin grotesk biçimde alaya alınmasıdır" der. Melville'in asıl etkisi,

çok az para ödenen ücretli kız kölelere karşı acıma duygusu uyandırmakta ve güçlü, amansız makinelerin verdiği korkuda ortaya çıkar. "İnsanlığın köleleri olarak övünülen makineler, burada köleler eliyle yönetiliyor..." Taslağın önemli insancıl ve Marksist boyutları, Freud eğilimli sözcük oyunlarıyla göz ardı edilmektedir; Robertson-Lorant'ın yazısında, fabrikadaki pistonlar kaçınılmaz olarak "erkeklik organına" dönüşürken, kâğıt yapımında kullanılan, parçalanarak pelteye dönüşen paçavralar, "kadınların adet akıntılarını durduran tamponlara" dönüşür ve yazdıkları için fabrikaya zarf almaya gelen anlatıcı "tohumcu" ayaklı bir sperm durumunda, Dar Geçit'ten "Şeytan Zindanı"na iner. Ancak tümüyle kan dondurucu, kâğıt kadar solgunlaşan ve beyazlaşan genç kızların bulunduğu, çevresi buzlarla kaplı ortam bu tür bir erotizmi desteklemez. Burada Melville'in karşı karşıya getirdiği bekârların mutluluğu ve kızların sefaleti gerçektir. Sonuç tümceleri, ziyaretçinin yansız bir ayrımla "araştırılamaz kişilikte" olduğunu belirterek, "Ah! Bekârlar Cenneti! ve Ah! Genç Kızların Cehennemi!" diye haykırarak öyküyü sonlandırır.

Melville genelde ne evet ne de hayır der. 1851'de ününün doruğundayken, Sophia Hawthorne kız kardeşine, onun "daha kendini bulamamış, görüşleri olan bir çocuk" olduğunu yazmıştı. Melville 1860-61'de "Yargıların Çatışması" şiirinin sonuna geldiğinde, büyük harflere başvurmuştu:

EVET YA DA HAYIR
HER İKİSİNİN DE SÖYLEYECEK SÖZÜ VARDIR
AMA TANRI ORTADADIR.
İKİSİ DE YOKTU ASLINDA,
TANRI GÖK KUBBEYİ OLUŞTURDUĞUNDA,
BİLGELİK DE KEHANET DE BOŞUNAYDI O ZAMAN.

Zamanın önemli sorunu olan zenci kölelik döneminde, huzur verici bir bilgelikte ya da kehanette bulunmadı. *Moby Dick*'te, değişik ırklardan oluşan tayfaların, ünlü kahverengi derili yamyamların, bulunduğu balina avcılarının arasında, misyonerlik yolculuklarına karşı Polinezyalıları savunmuş ve dinsiz zıpkıncıların kahraman betimlemelerini yapmıştı. Ama Yeni Dünya'daki ırksal, katı gerçeklere olan yaklaşımı, öğretici olmaktan çok canlı bir anlatımdır. *Benito Cereno* karanlığın yüreğine giden bir gezi olduğu kadar, siyah güce de bir çağrıdır. Anlatıcı Kaptan Delano iyi yürekli bir beyaz ırkçılık tablosu çizer: "Aslında, iyi yürekli birçok insan gibi, Kaptan Delano da zencilere diğer insanların Newfoundland köpeklerine davrandıkları gibi insan sevgisiyle değil, güler yüzle yaklaşıyordu." Delano gemide dolaşırken, "uyuklamakta olan zenci kadınları... genç kol ve bacaklarını umursamadan sere serpe yaymış, küpeşte esintisinde, orman içinde bir kayanın gölgesindeki geyik gibi yattıklarını" gözlemlemişti. Bölüm şöyle devam eder: "Kaptanın dikkati, küpeştelerin altında halatlar arasından kısmen görünen, ağaçlar arasında, bir kayalığın gölgesinde bir karaca gibi genç kol ve bacaklarını kaygısızca açıp uzanmış, uyuklayan zenci kadınlara yöneldi. Üst üste binmiş göğüslerinin arasında gözleri açık çırılçıplak kapkara bir karaca yavrusu, annesinin yanında, küçük bedenini yerden biraz kaldırmış, iki patiye benzeyen elleriyle ona tırmanıyor, ağzı ve burnuyla, boşuna, hedefe ulaşmaya çalışıyor ve bu arada zenci kadının düzenli horlamasına karışan sinirli bir hırıltı sesi çıkarıyordu... İşte doğa tüm çıplaklığıyla burada, salt sevgi ve ana kucağı, diye düşündü, mutluluk duydu Kaptan Delano."

Delano, Babo'nun Kaptan Cereno'yu tıraş etmesini izlerken, "Delano, mutlu bir biçimde, 'zencinin davranışlarında yaptığı işe tuhaf bir biçimde uygun olduğunu ... görünüşe göre, hem tarağını hem fırçasını neredeyse aynı ustalıkla

kastanyet çalar gibi neşeyle kullanıyor' olduğunu düşünüyordu. Bunun da ötesinde, belirli bir sevinç içindeydi... Sanki Tanrı bu zenciye hoş bir ahenk ve kısıtlı kafa yapısına göre amaçsız bir hoşnutluktan kaynaklanan bir uysallık vermişti ve bu körü körüne bağlılık duyan alt sınıf insanlarda bazen kuşku biçimini alabiliyordu." Bu tür izlenimler Amerikan siyah-beyaz dostluğu mitini, Harriet Beecher Stowe'un *Tom Amcanın Kulübesi* ve Mark Twain'in *Huckleberry Finn*'de olduğu gibi yatıştırmaya yöneliktir. Ancak "Benito Cereno"-nun eyleminde genellikle göz ardı edilse de (beyazlar için) esir alınanlar kendilerini esir alanları sevmezler gibi şaşırtıcı bir gerçek ortaya çıkar.

"Görüşü olan bir çocuk" olan Mellville, yazarların en az önyargılı ve baba tavırlı olanıdır; örneğin, Dickens ve Hardy ile karşılaştırıldığında, hiç de bir şey satarmış gibi görünmez. Agatha öyküsünün zorlama, içe dönük etkisi suskun kadın kahramana kendini kabul ettirmeye çalıştığı, "Büyülü Adalar"da Sekizinci Taslak: Norfolk Adası ve Chola Dulu Hunilla bölümü büyük bir olasılıkla bunun dışındadır. Ama Melville'in sözel büyüsü isteniyorsa, bu bölüm, Hunilla'nın, deniz kıyısındaki çalılıktan dal toplarken, kocası ile erkek kardeşinin kaba saba bir katamaran ile denize açılmalarını izlerken, kendisi için yarattığı yaşamının felaketinden küçük bir tablo çizmektedir:

> Dallar, arasından mavi sınırsız denizin bir tablo gibi göründüğü oval bir çerçeve oluşturuyorlardı. Görünmez bir ressam orada, kadının görmesi için bir tablo oluşturmuştu; bir zamanlar seren direği olarak, düzgün kerestelerin dik olarak yerleştirilmesiyle yapılan ve dört koldan savaşım veren, iki kişiyle birlikte, yumuşak köpüklü sulara kapılarak dalgaların çarparak parçaladığı sal, yavaşça bir enkaz olarak sürüklendi ve sonunda hiçbir ses duyulmadı. Sessiz bir tabloda ölüm, gözle görünen bir düş, bir serap olarak görülebilecek yitirilen şekiller vardı. Görüntü o denli anlık,

> resimsel etkisi o derece düşe benziyor, kameriyesinden ve sağgörüsünden o denli uzaktaydı ki Hunilla, ne bir parmağını kaldırabilmiş ne de haykırabilmişti.

Böyle korkunç bir olayın gerçekdışı tablosu, parıldayan bir görsel ve ruhsal doğrulukla yapılmıştır. O anda okuru şaşırtarak aklını zorlayan bu parıltı aynı zamanda Melville'in, iyi bilinen bir New England öyküsünde geçen "Elma Ağacından Masa"dan sürünerek çıkan tahtakurusunu yeniden anlatmasını da çağrıştırmaktadır:

> Bu böceğin yanına asılı küçük bir kılıcı Şam çeliğinden bir kılıç, boynunda bir pırlanta kolye, pençesinde bir tabanca ve ağzında küçük bir yazıt –Chaldee[1] yazıtı– olsaydı, Julia ile Anna bundan daha çok büyülenmiş olamazdı.

O "Gizemli böcek, parlak yaşantısını daha fazla sürdüremiş; ertesi gün rahmetli olmuştu" ve bu anlatıcı ve kızları için olduğu kadar, okur için de acıklı bir olaydır. Melville'in bir Mısır piramidinden alınan bir tohuma benzettiği ve Hawthorne'a gönderme yaptığı bu harika anlatım çok geçmeden tohumun en iç katmanına dek iner.

1853'ten önce, popüler basının pek yabancısı değildi. "Bir Yazı Masasından Alıntılar" *Democratic Press ve Lansingburgh Advertiser*'de sıklıkla görülmüştü. Yalnız, Melville'in Liverpool'a ve oradan da St. Lawrence gemisiyle döndüğü ilk okyanus yolculuğundan önceki ay, 4 Mayıs ve 18 Mayıs 1839'da iki "alıntı" yayımlanmıştı. Birinci "alıntı"da, on dokuzuncu yüzyıl deneme yazarını yerel kızlarla oldukça ilgi-

1. Chaldee, (Kaldi) Aşağı Dicle ve Fırat, Güney Mezopotamya'da antik bir alan ve krallık. (ç.n.)

lenen ve züppece bir tarzda yazılmış, öz parodisiyle yüceltilmiş olarak görürüz. Zayıf yanları, karakterlerle örtülmüş durumda, fiziksel ve zihinsel güzelliği ile övünmektedir: "evet, bayım, evrensel bilgiyle, kibarlıkla, en ender rastlanan ve sıra dışı güçlerle donatılmışım." Melville'in resmi eğitimi ailenin parasal sıkıntıları nedeniyle çok engellenmiş fakat gençliğini geçirdiği evler kitaplarla doluydu ve sözlük zenginliğini, Thomas Campbell, Shakespeare, Lord Byron, Sir Walter Scott, Milton ve Coleridge ile beslemiştir. O dönemin eğitimli ve yetenekli 18 yaş gençlerini düşünecek olursak, bir tümceden oluşan dördüncü paragraf onun zamanından önce gelişmiş olgunluğunu ve erdemini göstermektedir.

Melville'in son yazdığı öykü *Veranda*, duyulan romantik ilgimizi düş kırıklığına uğratır. Kadın kusursuzluğu konusundaki görüş eksikliğini anlatan sesiyle birlikte Melville'in her şeyden çok sahip olduğu o sesi duyarız. Washinton Irving'in İspanya'yı moda yapmasına karşın, o beklenmeyen "Endülüs Gözleri"ni Melville'e çevirir. On yıl sonra, Melville, *Typee* ve *Omoo* ile ün kazandığında, New Yorklu bir gazeteci "Elinde purosu olan İspanyol gözlü Herman Melville" diye yazmıştı. Melville, mavi gözlü bir ırkın kara gözlü bir oğluydu. Lansingburgh'da düşlemiş olduğu gösterişli evi, *Redburn:* İlk Yolculuğu'nun kırk altıncı bölümünde daha kötücül bir tonda tanımlar.

Yazınsal başarısı Melville'e yazınsal dostlar kazandırmıştı; *New York Literary Work* editörü kibar, sevecen Piskopos, Evert Duyckinck, (kardeşi George ile birlikte) Manhattan ziyaretinde, Melville'i, Tetractys Club ya da "Yuvarlak Masa Şövalyeleri" denilen, Duyckinck'in cumartesi akşam yemeklerine götürmüş, tanıtmıştı. Bu gruptan bir üye Cornelius Mathews, *Yankee Doodle*'un, *the American Punch* olarak bilinen haftalık komik yayında düzeltmesini yapmış ve Melville'i Meksika-A-

merika savaşındaki zaferleriyle kahraman olan Zachary Taylor üzerine alaycı öyküler yazmasını istemişti. Dokuz anekdot ile yedi bölümden oluşan seri, başladığı enerjiyi yakalayamamıştı ve çok uzundu. Birçok liberal gibi, Melville de savaşı, köleliğin sınırlarını genişletmek için Güney yanlılarınca beslenen emperyalist bir saldırı olarak görüyordu. Taylor'un kendisinin de bir kölesi vardı ve askerlik uğraşının çoğunda Kızılderililerle savaşmıştı; 1830'da ABD'nin başkanı olarak iktidara gelmesinden birkaç ay sonra ölmeseydi, bu densiz yaşlı askerin kölelik yanlısı tutumunun iç savaşa götürecek olan olayların gidişini değiştireceğini ne Melville ne de başkası öngöremezdi. Melville'in hicvi, bir politik tartışmaya yol açmadı; popüler "Yaşlı Kaba Kuvvet" aristokratik küçük görme olması yanında, Amerikan Barnum (şovmen) kültürüne de bir karşı çıkıştır. Barnum 1842'de New York'ta, Amerikan müzesini açmıştı; Yaşlı Zack'ın eşyalarını (pantolonu, tütün tabakasını) gün ışığan çıkarmak ve "meraklısının merakını gidermek" için elde etmek amacıyla onu dört kez betimlemişti. Amerikan ünlülerine tapan biri olarak burada eski bir hiciv gelişir. Dış görünüşüne önem veren biriyle alay ederken, Melville, Melville tarzı bir görkeme ulaşır:

> Gözleri, gri olmakla birlikte, Webster'inkilere[2] benzer. Sol gözü sağ gözünü biraz etkisi altına almış gibidir, güçlü bir dürbünle incelendiğinde, sinsi gözbebeğinde küçük benekler görülür. Ancak bu durum majestelerinin yüz anlatımını bozmaz, güneşin de lekeleri vardır.

Komiklik duygusu Melville'in en önemli anlatılarında hüküm sürerken –*Moby Dick*'te, "Yaşam dediğimiz bu garip, karmaşık olguda anlaşılmaz süreçler var" der; "Bir kişi tüm bu evreni kocaman bir şaka olarak görüyorsa, onun aklının algı-

2. Daniel Webster, (1780-1852) Birleşik Devletler Temsilciler Meclisinde görev yapan Amerikalı siyasetçi. (ç.n.)

lama gücünde bir sorun vardır"– tartışmalı konular onun tarzı değildir. Onun mizahının tadı acıdır; *Dolandırıcı* ile değersiz işler ve düzenbazlıkla dolu olan karamsar bir alana giriyoruz. Bununla birlikte, "Yaşlı Zack"ın bu 'Gerçek Anekdotları'"nın Melville tarzı olduğu açıktır (örneğin, giysilere olan ilgisini göstermesi) ve 1840'da ilk kez bir dergide boy gösterir.

"Hawthorne ve Yeşillikleri" 1850 yazında yayınlandı ve düşsel enerjisi ile anlatı özelliği açısından taslak seçkilerinde yer aldı. "Vermont"da temmuz ayını geçiren bir Virginialı tarafından yazılmıştı ve "kuzenim olan dağlı bir kız" Hawthorne'un *Eski bir Papaz Evinin Yeşillikleri* yapıtını yazmasını istemişti. Öykü, iki duygusallığın karşılaşmasını ya da daha çok bir diğerini elde etmeye çalışmasını anlatır; yazınsal değerlerin en kişiseli olduğu kadar, en coşkulu olanıdır da. Anlatının birçok tümcesi Amerikalı üst düzey insanlarının defterlerine kaydedilmiştir:

> Dünya bu gün de yaratıldığı gün kadar gençtir ve ayağımın üzerine yağan şu Vermont sabahının çiği Âdem'in Havva'da hissettiği çiğ kadar nemlidir.
> Dostlarım, bana inanın, bugün Shakespeare'ler Ohio yamaçlarında doğmaktadır.
> Fakat özgünlükte başarısız olmak, taklitte başarılı olmaktan daha iyidir.
> Tüm dünyada, dehalar el ele tutunursa, bir tanınma sarsıntısıyla tüm çember harekete geçer.

Sanatın gökyüzünde bir av kuşu dolaşıyor ve onun adı Gerçektir: "Bu yalanlar dünyasında Gerçek, ormanlık alanlarda korkmuş beyaz bir geyik gibi kaçmaya zorlanıyor ve ancak Gerçeği Dile Getirme büyük Sanatı'nı bilen Shakespeare ve diğer büyük sanat ustaları gibi kişilerin kurnaz bakışlarına görünebilir, gizli ve kabaca yakalama girişimleriyle olsa da."

Melville'in *Literary World* için yaptığı birkaç kitap eleştirisi dışındaki şakacı ton, Fenimor Cooper ve Francis Parkman gibi Amerikalı öncülere olan içten saygısını açıklar. Hawthorne'un kısa öykülerinde, içsel, dürüst bir karanlıkta, parlayan bir gerçeklikte, Shakespeare tarzı bir beyin ile gönlü keşfeder. Bu keşif onu vatansever bir uyarıya götürür. "Gerçek şu ki görüşümüze göre, bu ulusal edebiyat konusu öyle bir aşamaya geldi ki bir anlamda kabadayılığa başvurmamız gerekiyor yoksa günü yitiririz..." Yüzyılın ortalarına odaklanan bu uyarı Melville'in kendisine yöneliktir, her şeyden önce kendisiyle söyleşmektedir; Hawthorne örneğindeki esinlenme örneği, Hawthorne'nun algılanan erdemleri, "büyük siyahi güç"te yücelmesi yardımıyla, metaforik, metafizik ve "kötücül" olarak doğrudan, yazılmakta olan bir deniz öyküsü olan *Moby Dick*'i besler. Süregelen öyküde olduğu gibi, anlatı ikinci bir esinti gerektirir; Virginialı, övgüleri sıralama acelesi içinde, *Yeşillikleri* okumadığını itiraf eder ve yirmi dört saat sonra okumuş olduğu "aşk ve hayranlık" için yeni bir neden bulur:

> Şu Hawthorne tohumlarını ruhuma ekmiş bulunuyor. Genişleyip, derinlere iniyor ve onu ne kadar çok düşünürsem, New England tohumlarının köklerini Benim Güneyli ruhumun sıcak topraklarına daha çok daldırıyor.

Bu ünlü, hatta dillere düşen açıklama, öykünün odağını oluşturur. Öykünün bölümleri; aratılan, hor görülen ve yetmiş yıl göz ardı edilen başyapıt; alevlenen ve sonra sönen sıkı dostluk ayrı bir yoruma açıktır. Bu arada, "hayran olma yeteneği olan, herkesçe hayran olunan" Melville'in bu boşalımı, bir dehanın diğerini yücelttiği dramatik bir an yaratır.

Düzenbaz'ın başarısız olmasından sonra Melville, özellikle şiire döner. Ama yaşamının sonlarına doğru ve özel-

likle 1885'te gümrükteki görevinden emekli olduktan sonra, beklenmedik biçimde, şiirler için yazdığı düzyazıya yine dönmüştü. Yapıtlarının Constable versiyonu çıkana dek yayınlanmayan yazıları arasında çok sayıda taslak ya da şiirlere iliştirilmiş, az çok süregelen "karakterler" vardı; onlardan beş tanesinin başlığı "Grandwin Markizi", "Daniel Orme" ve üç "Jack Gentian" ile ilgili, Warner Berthoff'un *Herman Melville'in Büyük Kısa Çalışmaları*'nda bulunabilir. Melville'in yaşarken bastırdığı ve burada yeniden basılan tek uzun taslak, bir şiirle *John Marr ve Diğer Denizciler* ile sunulan, John Marr'dır ve özel olarak 1888'de yirmi beş bölümde basılmıştır.

Dinlemek istemeyen tavırları "Doğaya karşı duyarsız kalan bir yazıya benzeyen" insanlar arasında, zengin denizcilik anıları ile kendi içine çekilen Marr, New York'un yüreğinde, aynı Melville gibi, eski gemi arkadaşları arasında "düşsel bir dostluk" kurar:

> Çevremde dolaşır durusun, tüm endamınla:
> Dövmelerin, küpelerin, lüle saçlarınla.
> Barbar olanlardan daha uysalsın,
> Bu dünyanın dünya dışı çalışanlarındansın,
> Tüm varlığınla değerlisin ve şimdi buradasın,
> Ama karanlıklarda ya da Çin denizlerinde dolaşırsın.

Melville 1891'de, yatağında öldü. Elizabeth Shaw ondan sonra on beş yıl daha yaşadı. "Ben ve Bacam"daki yıkıcı, şirret kadına benzemezdi. Eşinin yazınsal ortamında, 1882'de dört yeni romanını (*Typee, Omoo, Beyaz Ceket, Moby Dick*) özenle, sevgiyle yönetmiş, yayınlanmamış yazılarını korumuş ve düzenlemişti. Melville'in, *Billy Budd*'ın bir sürü sayfaları için "Kitabın Sonu, Nisan 1891" olarak yazmadan önce, uzun bir öykü boyutuna ulaşan giriş notu, bu yayınlanmamış

yazıların en önemlisiydi. Metin, önce Raymond Weaver tarafından 1924'te basıldı ve 1928'de yenilendi; Melville'in her zaman düzenli olmayan, tüm işaretlemelerini içeren "yazısal metin" 1948'de hazırlandı. Melville metninin Northwestern-Newberry kopyaları dizilerinden bir bölümü eksik olarak, Harvard Houghton Kütüphanesinde bulunan, Harrison Hayworth ve Merton Sealts tarafından el yazmasından derlenen versiyonunu kullanıyoruz burada. Bu el yazması Melville'in bölümleri numaralandırmadığını ama yazınsal bir mecaz tarzı ile ayırdığını gösteriyor. Bunu basılı metinden çıkarıyoruz.

Billy Budd, *Moby Dick* dışında tüm Melville çalışmalarından daha çok hayranlık ve yorum almıştır. Bu öykü buna benzer diğer son yapıtlarda görülen, saydam ve gevşek örgülü özellik taşır. Shakespeare'in *Fırtına*'sı, Tolstoy'un *Hacı Murad*'ı, Henry Green'in *Tapınma*'sı ve Hemingway'in *Değişken Şölen*'i gibi. Bu yapıtlarda bir ömür elenir. Melville, ne zaman bir gemiye binse, okurun da ayakları gemi güvertesine basar. Savaş zamanındaki denizci gruplarıyla birlikte, H.M.S. Bellipotent'in denizcilik ortamı, *Beyaz Ceket*'teki *Neversink* Amerikan firkateyni ile yakından bağlantılıdır. Her iki gemide de kötü yürekli savaş gemisi güvenlik görevlileri vardır; *Billy Budd, Beyaz Ceket*'teki en beğenilen figür olan Jack Chase'e ithaf edilir ve Melville 1844'te, özgün ABD Neversink gemisinde görevli olan kuzeni Yüzbaşı Guert Gansevoort'un, *Somers* gemisindeki bir harp divanında yargılandığını öğrenir. *Beyaz Ceket* anıların ve görüşlerin hızla aktığı bir süreçte, özgüveni olan, gücünün en üst noktaya ulaştığı genç bir yazar tarafından yazılmışken, *Billy Budd*'ın yazarı ise uzun bir başarısız aradan sonra öykü yazmaya dönen biriydi. El yazmasına yapılan birçok yenileme sırasında öykü, şiir dilinden anlatmak istediği biçime doğru kaymıştır. Ritmik argosu ve kız arkadaşı Bristol Molly'nin meleksi anısıyla birlikte, Jack

Chase'in anısı öyküde gabyar Billy olarak verilir. Daha güçlü ve daha az üslup özelliği olan bir öykü, İncil alıntısı olarak, Billy'yi, düşmeyen Âdem ile çarmıha gerilen İsa ile bağdaştıran göndermeleri daha az kaldırabilirdi. Melville, aklımıza, düz yazıda, ara sıra, diğer giriş yazılarında, "karakterlerinde" olduğu gibi, Henry James'in zorlukla ilerleyişini getirmektedir. Bu üç karakter şunlardır: Birincisi, eşsiz cinsel çekiciliği ile betimlenen Yakışıklı Denizci Billy; ikincisi, "tam olarak sevimsiz olmayan ama yapısından ve kanından gelen bir bozukluk ve anormallik taşıyan", soluk benizli silah subayı (silahendaz) John Claggart; üçüncüsü, yıldız olma niteliği gerekçesiyle "Yıldızlı Vere" olarak adlandırılan Edward Fairfax Vere, "sıra dışı bir karakter" –Billy'nin arada bir kekelemesinden ve Claggard'ın mengene gibi ve ileri uzamış çenesinden– belirsizce etkilenmişti.

Bu üç hoş kusurlu karakter birbirleriyle opera türünden bir çatışma durumundadır. Aslında, Benjamin Britten tarafından bu öykünün operası yapılmıştır. Kusursuz bir kaptan bu trajediyi önleyebilir ya da en azından amiralin huzuruna çıkararak erteleyebilirdi, çevresindekilerin önerdiği gibi fakat Vere'in "bilgiçliği" 1797, Büyük İsyan bağlamında, mutlak bir çözümü zorlamıştır. Vere, isteğinin yerine getirilmesini görmeden önce, Melville'in yazmak istemeden, dolaylı olarak değindiği, suçsuz zanlı ile bir uzlaşma çabasına girer. Vere'in yapabileceğini şeyi şöyle anlatır:

> Sonunda, Billy'yi, aynı Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı Tanrı buyruğuna boyun eğerek tam kurban edeceği sırada yaptığı gibi bağrına basmış olabilirdi. Ancak yüce Doğa'nın iki soylu kişisinin kucaklaşma girişimine benzer koşullar nerede oluşursa oluşsun, bu kutsal törenler başıboş dönen bu dünyada pek açıklanmıyor. O anda, hayatta kalacak ve kutsal bir kayıtsızlık içinde olan kişi için dokunulmaz olan bir gizlilik hüküm sürüyordu. Her şeye

kadir olan Tanrı sonuçta, geleceği haber veren her yüceliğin üstünü örtecekti.

Bu dolambaçlı dilbilgisiyle yazılmış parlak yazı, ideal bir baba-oğul ilişkisinin dokunaklı etkisini ortaya koyar; bu, on iki yaşındayken babası çıldırarak ölen ve yaşarken, iki oğlundan biri intihar eden, diğeri de sakatlanan bir durumu andırır. Hz. İbrahim ile oğlu İshak benzetmesi ve kutsal kitap dilini kullanması daha büyük bir uzlaşıyı çağrıştırır: Bir yanda tanık olunan gaddarlığa ve diğer yanda sürdürülen yıldızlı kaptanın amansız sessiz kalışına karşın, yaşam boyu uzlaşma arayışı içinde olanla Tanrı arasındaki uzlaşıdır bu. Her şeye karşın, "Tanrı Kaptan Vere'i korusun!" Kaptan Gerçekliği. Tüm ufku kuşatan Melville için geminin kaptanı, Tanrı'nın evrenin mutlak hâkimi olması gibi, din bilimsel sorunlar ortaya koyar. *Moby Dick*'te Ishmael'in söylediği gibi, tüm ufku kuşatan, "böylesi acımasız bir büyüklüğün ortasında, özüne yoğun olarak kapanması insanı, tehlikeli bir derinliği düşünmeye özendirir." Melville de, Billy Budd gibi, bir savaş gemisinde gabyar denizciyken, en yüksek direkten en geniş görüntüleri izliyordu. Ishmael şöyle der, "Sessiz güvertelerden otuz metre kadar yukarıda, seren direkleri dev uzun bacaklar gibi derin denizlerde dolaşırken, senin bacaklarının altından da bir zamanlar Rodos'taki ünlü Apollo heykelinin çizmeleri arasından geçen gemiler gibi, denizin en büyük canavarları geçmekteydi." Ishmael, "İçimde dönmekte olan evren sorun yaratıyor" diyerek bazen kayıtsız kaldığını ve aklının başka yöne çekildiğini kabul eder. Melville, en kısa çalışmalarında bile, en geniş boyutta kozmik konulara gönderme yaparak onlara içgüdüsel olarak özlem duyar.

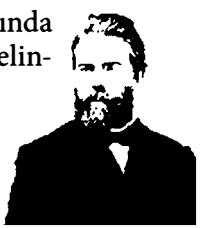
toplu hikâyeler I

veranda öyküleri

Yaz sona eriyor,
Ama burada en güzel çiçeklerle birlikte yaşıyorum, Fidele

Dinlence için kırsal bir bölgeye taşındığımda beni en çok kaygılandıran, eksikliğin, kalacağım yerin verandası olmayan, modası geçmiş bir çiftlik evi olmasıydı. Verandaları, yalnızca evin cana yakın sıcaklığını dış ortamın özgürlüğü ile birleştirdikleri için değil, aynı zamanda oradaki termometrenize bakmaktan duyduğum keyif için de seviyordum. Bununla birlikte, çevredeki kırsal öyle bir tablo oluşturur ki çilek zamanı, erkek çocuklar, tepelere her tırmanışlarında ve vadilerden geçişlerinde tüm kuytu köşelere kurulmuş bir resim sehpası ve resim yapan güneş yanığı ressamlarla karşılaşırdı. Ressamlar için bir cennettir burası. Yıldızların oluşturduğu çember çizgi dağların oluşturduğu çember çizgiyle kesişir. En azından bu evden bakılınca öyle görünür ama dağların üzerinde olduklarında, o yıldız çemberini göremezsiniz. Ev yirmi beş metre kadar uzakta yapılmış olsaydı o büyülü görüntü oluşmazdı.

Burası eski bir ev. Yetmiş yıl önce Stone Hills'in kalbindeki taşocağından Kutsal Taş'ı çıkardılar, onun için her Şükran Günü'nde hacılar buraya geliyordu. O zamanlar evin temeli kazılırken, kazma kürek kullanan işçiler yeraltında yaşayan mağara adamlarıyla çarpıştılar; şimdi benim gelin-

cik tarlamdan yamacın aşağılarına doğru uzanan şu uzun, dingin çayır üzerinde o zamanlar dayanıklı kökleri olan güçlü bir orman vardı. O sık, güçlü ormandan sonra, şu karaağaç tek başına kaldı.

Bu evi kim yaptıysa, yapabileceğinin en iyisini yapmış ya da Orion, yıldızlı bir gecede, en tepede olduğu bir an, parıldayan Demokles'in kılıcını sallayarak ona, "Evi buraya yap" demişti. Öyle olmasaydı, temel atmak için yer açtığında böyle güzel bir ev yapmak o inşaatçının nereden aklına gelirdi? Charlemagne'nın rakipleri arasındaki ve Greylock'un çevresindeki tüm tepeler arasındaki konumundan aşağı kalır bir yanı yoktu bu evin.

Böyle güzel, kırsal alanda yer alan bir evin verandasının olmaması, orada oturan ve o manzaranın keyfini sürecekler için bir resim galerisinde, tabloları zevkle izlemek için oturacak bir yer olmamasına benzer. Resim galerilerinde de aynı bu kireçtaşı tepeler gibi mermer kaplı salonlar yok mu? O galerilerde solan resimlerin yerine, aylar boyu, solmayacak olan yenileri asılır. Güzellik iman gibidir, ondan hem kaçıp, hem ona sığınamazsınız; bugün huzur ve bir şeylere bağlı kalmak için oturacak rahat bir koltuk gerekiyor. Saygı göstermenin moda olduğu ve tembelliğin hoş görülmediği zamanlarda doğaya düşkün olanlar –o çağların katedrallerinde ilahi güce tapınanlar gibi– durup doğaya hayran kalırlardı, günümüzde de azalan imanımız ve titreyen dizlerimizle bir verandamız ile oturacak yerimiz var.

Bu evdeki ilk yılımda Charlemagne'nın taç giyme törenine (hava güzel olsa, ona her gündoğumu ve günbatımında taç giydirirlerdi) daha rahat bir ortamda tanıklık etme düşüyle kendime tepe yamacında, bir divan gibi yeşil kadifeden uzun bir sırt yastığı olan yosun kaplı, krallara layık bir çim alanı seçerdim. Tam başımı yaslayacağım yerdeki, yabani çilek yatağında, kafes gibi iç içe geçmiş hanımelleriyle bir-

likte (hanedan arması olduğunu düşlediğim), üç adet mavi menekşe öbeği ilginç bir biçimde yetişmişti. Onların gölgesine uzanırdım. Gerçekten çok görkemli bir uzanış oluyordu. O kadar ki meyve bahçesinde uzanıp yatan Danimarka Kralı'nın[1] kulağında duyduğu o şeytansı ağrıyı bile duyar gibi oluyordum. Çok yaşlı olması nedeniyle, Westminster Abbey'de oluşan nem, ondan daha yaşlı olan şu manastırı andıran dağlarda neden oluşmasın ki?

Bir veranda yapılması gerekiyordu.

Ev genişti ve param kısıtlıydı. Panoramik bir verandanın yapımı için, şerit metre ve T cetveliyle ölçüp biçtikten sonra, marangozlar ellerinden gelen inceliği göstererek, metrekaresi kaç para tuttuğunu unutmuş olduğum, isteklerimi sonuna dek yerine getirmekte sabırsızdılar.

Verandanın dört yanından hangisinin ne yöne bakacağı isteğime ancak sağduyum karar verecekti.

Peki, hangi yanı olsun?

Doğu yönünde, şömine taşı çıkarılan Stone Hills, Quito'ya doğru, sıra sıra rengi solarak uzanır, her sonbahar, soğuk bir sabah, yamacın en tepesinden gelip uçuşan küçük beyaz kar taneleri göze çarpar, mevsimin ilk kuzuları tüylenmeye başlar daha sonra, Noel şafağı, kırmızı şeritli ekose ve kareli bir kumaşla donuk renkli tepeleri örter ve bir veranda için güzel bir görüntü oluşur. Güzel bir görüntü oluşur ama kuzeye doğru şömine taşı çıkarılan Stone Hills'i, Charlemagne ile birlikte izleyemezsiniz.

Güneye dönelim. Orada elma ağaçları vardır. Mayıs ayında, sakin bir sabah oturup gelin gibi beyaz çiçekli meyve bahçesi kokusuyla izlenir; ekim ayında ise üzerinde kırmızı meyve öbekleri olan bir yeşillik deposu oluşur. Çok güzel

1. Shakespeare'in yazdığı oyunda, Hamlet'in, amcası tarafından kulağına zehir akıtılarak öldürüldüğüne inandığı, babası. (ç.n.)

olduğunu kabul ediyorum ancak kuzeyde de Charlemagne var.

Batı yönüne gelelim. Orada ise, tepedeki akçaağaç ormanına açılan bir çayır yer alıyor. İlkbahar başlarken, en eski patikalar üzerinde oluşan en yeni yeşilliklerin oluşturduğu şeritlerden tepeye doğru ilerlemezseniz, boz ve çıplak yerler görürsünüz. Çok tatlı olduğunu inkâr etmiyorum ancak kuzeyde de Charlemagne var.

İşte, beni yönlendiren Charlemagne olmuştu. 1848'den sonra fazla zaman geçmemişti, o zamanlarda, bu kralların, tüm dünyada başkanlık oyu bulunurdu ve kendilerine oy verirlerdi.

Tam temel kazılmasına başlanmıştı ki komşular, özellikle Dives, kahkahayı basmıştı. Kuzeye dönük bir veranda! Kış verandası! Kışın gece yarısı Aurora Borealis'i izlemek istiyorsun; umarım kürk manşonlarını ve tek parmaklı eldivenlerini hazırlamışsındır.

Aslan gibi bir mart ayındaydık. Marangozların kuralcılıklarını ve şu biricik verandasını kuzey yönüne yapacak olan adamın toyluğunu nasıl alaya aldıklarını unutmuyorum. Ama mart ayı sonsuza dek sürmüyor; sabrederseniz ağustos gelir. O zaman, kuzey kameriyemin serin cennetinde, İbrahim Peygamberin göğsüne yaslanmış olan ben Lazarus ise, güneye dönük verandasının arasında işkence çekmekte olan Dives'a tepeden, acıyarak bakacaktım.

Bu kuzeye bakan veranda aralık ayında kar yağarken, ununu en incesine dek eleyen bir değirmenci gibi keskin fırtınalı kuzey esintilerine karşı koyamazdı. O zaman ben de, donmuş sakalımla Cape Horn Burnu'nun kötü hava koşullarındaymış gibi verandanın karlı zeminini arşınlardım.

Yaz gelince, orada Kral Canute gibi otururken insanın aklına deniz gelir. Upuzun bir kır zemin, boyunları eğen bitkilerle birlikte inip kalkar, otlar veranda kıyısına denizin

kıpırtısı gibi çarpar, eğilen karahindiba çiçekleri esintiyle püskürtülür, dağların morluğu büyük dalgaların rengini alır ve sonra bir ağustos öğle vakti sessizliği derin çimenliğin üzerine Line Adaları'nın[2] durgunluğu gibi çöker. Öylesine okyanusa özgü genişlik, yalnızlık, sessizlik gibi benzerlikler var ki, ağaçların ötesinde yükselen tuhaf bir ev gözünüze çarpsa, Barbary kıyılarında, bilinmeyen bir geminin casusluk yaptığını düşünürsünüz.

Bu, bana periler diyarına karada yapılan bir deniz yolculuğunu anımsatıyor ama sonuçta uydurma olsa da ilginç bulabilirsiniz.

Verandada gözüme çarpan, yükseğe sıçrayan bir böcek sesiyle, gizemli bir biçimde, bir ceketin mor iç cebine veya kuzeybatı dağları arasındaki bir açıklığa dalan, belirsiz bir nesne verandada gözden kaybolmuştu. Bir dağın kenarında mıydı yoksa tepesinde mi karar verilemezdi; çünkü uygun bir noktadan bakılınca diğerlerinin arkasından sıyrılıp yükselen bir doruk noktası size, aralarında olmasına karşın (mavi doruk), onların tepesi üstünden, onlardan olmadığını (Tanrı saklasın!) gerçekten de, ötekilerden birkaç gömlek üstün olduğunu –gerçeği söylemek gerekirse bunu hak ettiğini– söyleyecektir. Aslında, belirli kesimlerde iki kat olan dağ sıralarında, askeri birliklerde olduğu gibi, düzensiz biçim ve yükseklikleriyle omuz omuza bir diğerini izlediği, verandadan bakılınca daha yakın ve daha alçak olan dağın, birçok atmosferik koşullarda, daha yüksek ve uzak olan dağın gölgesine girerek gözden kaçtığı ve tepesinde soluk görünen bir nesne daha yüksek olan dağın yamacına konmuş gibi görülür. Bu dağlar, her nasılsa, herkesin gözü önünde saklambaç oynuyor sanki.

---

2. Büyük Okyanus'ta Ekvator'un iki yanında yer alan, bugün Kiribati Cumhuriyeti'ne bağlı ada topluluğu. (ç.n.)

Ama neresinden bakarsanız bakın, o söz konusu nokta, öyle konumlandırılmıştır ki, belirsiz de olsa her durumda, özel, büyüleyici ışık gölge koşullarına göre görülebilir.

Bir iki yıl böyle bir nokta olduğunun bilincinde değildim ve bir sonbaharda –sonbahar sonlarında– büyülü bir öğleden sonrası, şu çılgın ozansı öğleden sonrası olmasaydı, belki de hiç bilincinde olmayacaktım; aşağılardaki geniş su havzasındaki kışa hazırlanan akçaağaçlar, ilk parlakları kırmızılığını yitirdikten sonra, yalımların avını sarmasını andıran, için için yanan kentler gibi duman içinde kalmıştı; bu ormanların uzağından eserek gelen dumanlı havanın, pastırma yazıyla ılıman olsa da –bu denli sorunlu olmazdı– ilgisi yoktu. Haftalardır süren Vermont'daki yangın, Hecate'nin çanağı kadar uğursuz bir şeydi. Karabuğday anız tarlasından geçen iki kişi suçlu Macbeth ile geleceği gören Banquo'ya benziyordu; gökyüzünde bir Addullum Mağarası'na giren münzevi güneş, mevsime göre güneye doğru yöneliyor, bulutlar arasındaki bir Simplon Geçidi'ne doğru daralan ışıklarını yansıtarak, kuzeybatı tepelerinin solgun yanakları üzerinde küçük dairesel kırmızı bir leke oluşturuyordu. Bir mumun verdiği işaret. Bir noktalık ışık dışında her yer gölgelik.

Perilerin dans ettiği o büyülü dairesel bölgede olduğunu düşünüyorum.

Zaman geçiyordu; mayıs gelmişti, gök gürültülü fırtınaların yaşlı Greylock Dağı'nı Sina Dağı gibi sarmaladığı, esmer Musa'nın zehirli baldıranlar arasında tırmanışını andıran o görüntüden çok, sonrasında çıkan gökkuşağının, sonbaharda yerini belirlemiş olduğum uzak ucunu, o kırmızı leke üzerine yaslamasını, dağlarda ayrı ayrı yerlere yağan ama birlikteymiş gibi görünen, puslu güneş ışığı kaplamış denizlerin uzağındaki adalara benzeyen, iki, üç ya da dört hafif sağanağı verandamdan izlemeyi seviyordum. Orada perilerin olduğunu düşünürdüm; gökkuşağının tomurcukları

oluşturduğunu ve bir kişi gökkuşağının ucuna ulaşırsa, eline bir torba dolusu altın geçeceği aklıma gelirdi. Gökkuşağının sona erdiği o uzak noktada olmak istiyordum. İlk bakışta dağ yamacında bir tür vadi ya da mağara gibi görünen şey, her ne ise, gökkuşağının arasından bakılınca, Potosi gümüş madenleri gibi ışıldardı. Fakat yan komşum onun, kuşkusuz arkası dik yamaç olarak yükselen, geniş yanı yıpranmış ve terk edilmiş bir çiftlik ambarı olduğunu söylerdi. Ben orada hiç bulunmamıştım ama ondan daha iyi düşünüyordum.

Birkaç gün sonra, hoş bir şafak vakti, güneş ışıkları aynı noktada altın renginde bir kıvılcım gibi parlamıştı. O canlılıkta bir kıvılcım ancak bir cam parçasından gelebilirdi. O yapı –eğer bir yapı ise– terk edilmişlik bir yana, en azından bir çiftlik ambarı değildi; içindeki eski samanlar on yıldır küflenmekteydi. Ölümlü biri tarafından yapılmış olsa, uzun süre boş kalmış ve dökülmeye yüz tutmuş bir kulübe olabilirdi; ancak bu ilkbaharda sihirli bir biçimde derlenip toparlanmış ve camları takılmıştı.

Yine bir öğlen, aynı yönde, sıra sıra yükselen yeşilliklerin solgun görünen tepeleri üstünde, gümüş bir kalkanı andıran, güneş yönünde, yere çömelmiş birinin başı üstünde daha geniş bir parıltı oluşmuştu ve böyle durumlardaki deneyimlerime göre, o parıltı yeni döşenmiş bir çatıdan geliyor olmalıydı. Bu da, o uzaktaki kulübenin artık bir periler ülkesinde yer aldığından emin olmamı sağladı.

Günlerce bu keşfime karşı duyduğum yoğun ilgi içinde, *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nı ve "Titania" ile ilgili her şeyi okumaktan kalan zamanlarda, o tepelere doğru gözlerimi dikip bakıyordum ama aslında boş yere kürek çekiyordum. Yamaçlar boyunca sıralanmış, yavaş ve ağır adımlarla yürüyen, gölgelerden oluşan bir askeri birliğin, bir kraliyet nöbetçi takımının ya da doğudan batı yönüne ilerleyen ışıkların, Lucifer ile Michael'in eski savaşları gibi yayıldığını görüyor-

dum. Dağlar, gökyüzüne yansıyan bu yapay savaşlardan rahatsız olmasa da, perilerin izlemekten hoşlanmayacakları bir görüntü oluşturacaktı. Bu nedenle, bir süre daha, bu tepelere bakmayan odamı kullanmak zorunda kaldığım için üzgündüm.

Sonunda hava yeniden güzelleşince, bir eylül sabahı verandada oturmuş kendi kendime düşünürken, küçük bir koyun sürüsü ve arkasından çiftçinin çocuklarını bir arada önümden geçerken gördüm. İçlerinden uçarı bir çocuk, "Ne kadar tatlı bir gün" dedi. Öyle bir gündü aslında ama babaları o güzel günün bir fırtına habercisi olduğunu ileri sürmüştü. Hasta olup duygusallaştığımda, şu gözüm gibi baktığım, veranda direğine tırmanan, pırıltılı açan çiçeklerinin yapraklarını biraz kıpırdattığınızda içinde, onun tomurcuklarıyla beslenerek ilginç bir pamukçuk oluşturan milyonlarca zararlı kurtçuk gördüğünüz Çin sarmaşığına saygı duymamak elimden gelmiyordu. Paylaştığım şu kutsanmış renkleri solduran kurtçuklar, kuşkusuz, büyük umutlarla ekmiş olduğum her çiçek soğanında ortaya çıkıyor ve o renklerin kutsallığını bozuyordu. Hastalığımın yorgun nekahet döneminin o nankör huysuzluğu içinde verandamda otururken, ansızın uzaklara göz attığımda, o dağda, bir açık deniz yunusu gibi göz kamaştırıcı altın renginde parıldayan o pencereyi görmüştüm. Bir kez daha perilerin orada olduğunu düşündüm; periler kraliçesi değilse de dağda yaşayan mutlu bir kız vardı o büyülü pencerede; onu izlemek, yorgunluğumu giderecek, hastalığımı iyileştirecekti. Artık bekleyemezdim. Yelkenlimi suya indirip, "Ha gayret, heyamola!" diyerek periler diyarına, gökkuşağının bir ayağına gidecektim.

Periler ülkesine nasıl, hangi yoldan gidilir bilemediğim gibi, orada daha önce bulunmuş ve oraya deniz yoluyla ulaşmak için inanç gerektiğini yazmış olan Edmund Spenser

dahil, kimse bana o konuda bilgi veremiyordu. Havanın güzelleştiği ilk gün, sabahın ilk ışıklarıyla, perili dağı kerteriz alarak yüksek bordolu, deriden yapılmış yelkenlime atlayıp, bir sonbahar yaprağı gibi, gücümün yettiğince, özgürce enginlere açıldım.

Birkaç mil sonra tepelere çok yaklaşmıştım ancak görüş alanımın dışında kalıyorlardı. Kaybolmamıştım çünkü yol kenarında bulunan altın çubuklar yol işaretleri gibi, kuşkusuz altın yaldızlı pencereye giden yolu gösteriyordu. Onları izleyerek, uyurgezer gibi görünen, gün ışığının uyandırmadığı, uyuşuk sığırlardan başka üzerinden kimsenin geçmediği, sessiz sakin çimenlik bir yere çıkmıştım. Hayvanlar otlamıyordu, büyülü oldukları için bir şey yemiyorlardı. En azından, yaşamış bilgelerin en bilgesi Don Kişot öyle söylüyor.

Biraz daha ilerleyerek, en sonunda peri dağının tabanına ulaştım fakat yine de peri çemberini göremedim. Önümde bir çayır belirdi. Batık bir geminin enkazından çıkarılmış kadar ıslak yeşil görünen beş çürümüş çubuğu yere bıraktığımda, kafası peruklu, uzun suratlı, örselenmiş boynuzlarıyla yaşlı koç burcu yıldızı Aries, burnundan soluyarak çıkageldi ve sonra beyaz otlardan oluşan Samanyolu boyunca her zamanki gibi geri çekildi; soluk süreyya burcu ile öküz küme yıldızlarını, küçük unutmabeni çiçeklerini geçip beni de kendi yıldız yoluna sokacaktı ki, sarı kuşlar önümden geçerek, ormanın kendi derinliklerine doğru karanlık olsa da, açık bir yol yönünde, bir çalıdan diğerine, altın yaldızlı pencereye doğru yol göstererek uçuştular. Ben onların ardından giderken, Aries benim gibi bir kaybolmuş insanı bırakıp kendisine yasaklanmış yerlerden kaçınarak, doğru bildiği yolda ilerledi.

Boylu boyunca kış yeşilliği ile kaplı bir orman yolundayım. Hiçbir mevsimden etkilenmeyen, her zaman yeşil, sallanan

köknar dalları altında çakıl taşları üzerinden akan, yalnızlığıyla güzelleşen sulardan atımın sırtında geçiyordum. Asma dallarıyla örtülü, eski bir bıçkıhanenin boğuk gıcırtı sesi artık duyulmaz olmuştu; kar beyazı bir mermerin yarığından derin değirmen altı suyu akıyordu ve suyun her iki yanında, suyun denize dökülürken oluşturduğu girdaplarla, en canlı kayalar içine, kafatası gibi, içi boş kiliseler oyulmuştu. Yılanyastığı bitkileri, adeta vaftizci gibi, yabanıl ormana vaaz veriyordu. Biraz ileride, bir eğrelti otu yatağında, eski zamanlarda insanların karşı karşıya gelerek, ikiye bölmeye çalıştıkları, ters damarları olan kocaman bir kaya gördüm; içine yerleştirilmiş olarak kalan demir takozlar, deliklerinde paslanmıştı. Daha ileride, çağlar önce, bir çağlayanın basamaklı taşları arasında, kendisi aşınmadığı hâlde, bir çakmak taşının durmaksızın dönmesiyle oyulmuş kafatası biçimli içi boş saksılar oluşmuştu. Daha sonra, gizli bir havuza dökülen çılgın ivintiler, bir süre dairesel biçimde dönerek yavaşlıyor ve akışını sessizce sürdürüyordu. Küçük bir daire içinde, otların bitmemiş olduğu ya da tekerleklerin yer açtığı ve perilerin, gerçekten dans ediyor olabileceği, daha az bozulmuş bir zeminden geçtim. Ondan sonra da, sabah çıkmış olan hilal ay, kadınsı gözlerle bana tepeden bakarken, meyvelerinin ağaçlardan sarktığı bir bahçeye daldım.

Atım başını eğmişti. Önünde kırmızı elmalar yuvarlanıyordu; armut piş ağzıma düş misali Havva'nın elmalarıydı onlar. At bir tanesinin tadına bakarken, ben de bir başkasını denedim, toprağın tadını almıştım. Daha perilerin alanına girmediğimi düşünerek, dizginleri yaşlı, eğri bir ağaca doğru fırlattım ve ağaç onları yakalamak için bir dal uzattı. İzlediğim yolda artık bir patika kalmamıştı ve ancak cesareti olan birisi orada ilerleyebilirdi. Beni geri döndürmeye çalışan böğürtlenlerin yolumu kesmesine karşın, dağ defnesinin meyvesiz dallarına doğru uzanmaya çalıştım; çıplak tepelere çıkan

kaygan sarp yokuşlar, kimseyi ağırlayacak gibi görünmüyordu. Vakit sabahtı ama daha periler ülkesinden bir iz yoktu.

Ayaklarım yeterince yorgun ve bitkindi ve yolculuğum daha sona ermemişti ancak çok geçmeden uzak bölgelere doğru uzanan kayalık bir geçide ulaştım. Uçurumlar arasında, yarısı yabanmersini çalılıklarıyla kaplı zikzaklı bir yol dönerek uzuyordu. Tırtıklı kayaların olduğu yanda, dar bir geçit, yukarı doğru çıkan kısa bir patika olarak ayrılıyor, dağın tepesine doğru, esintisi bol bir noktaya, kuzey yönü kısmen gölgeli, daha yüksek, karanlık yamacı aşağılara doğru yumuşak bir eğimle inen, kardeş bir dağa bakan bir alana çıktım. Buradaki görkemli kayalıklar arasında, bir rahibenin başlığını andıran sivri çatısıyla küçük, alçak, yıpranmış basık katlı, çevresinde dolaşan bir davar sürüsünün ayak izleriyle çevrili bir kulübe vardı.

Kulübenin damının bir yanı hava koşullarıyla çok lekelenmiş, yağmur oluklarının neredeyse tümü kadife gibi tüylü yosunlarla kaplanmıştı, keşişleri andıran salyangozların bu yeşilliği bir manastır olarak kullandıklarına kuşku yoktu. Damın öteki yanına yeni kaplama yapılmıştı. Kuzeye bakan kapısız, penceresiz, ahşap kaplama, boyasız cephesi ise, yine kuzey yönünde yetişen dikenli çam ağaçları ya da bakır kullanılmamış Japon yelkenlileri kadar yeşil ve dingindi. Kulübenin tüm tabanı, komşu kayalar gibi değişik tonda bol çim şeritleriyle çevrelenmişti; periler ülkesindeki bu otlarla korunmuş doğal ocak taşları, açık alanlardaki kayalar gibi canlandırıcı büyülü etkisini sonuna kadar korumaktaydı. Bu yeşilliklerle gelen büyü, bir dağ katmanında yalnızca gerektiğinde oluşuyordu. En azından, periler kültüründe ciddi yetkili olan periler kralı Oberon[3] böyle söylüyordu. Oberon'u

3. Shakespeare'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası* adlı oyununda adı periler kralı olarak geçen karakter. (ç.n.)

bir kenara alırsak, günümüz sıradan dünyasında da, çayır kayaları yakınındaki topraklar, çiftlik evlerine yakın olan topraklara göre bakımsız olsa da, beş altı metre ötesindeki bakımlı olanlardan bile daha zengindir ve oradan yumuşak, besleyici bir sıcaklık ışınlanır.

Kulübeye gelince; önünde, giriş çevresinde ve özellikle kapı eşiğinde bulunan değişik tondaki ot şeritleri uzunca bir süredir oraya sessizce yerleşmişlerdi.

Ne bir çit ne de bir koruyucu parmaklık görünüyordu. Eğrelti, eğrelti, hep eğreltiler, daha uzakta orman, orman, hep orman, sonrasında da gök, gök, hep gökyüzü vardı. Her şey gerçek olmayan meralara, bir dağ gezintisi yapmak için çayırlara dönüşüyordu. Yalnızca doğa ve bir ev, hepsi bu; ayrıcalıklı bir mezarı örtercesine, alçak gümüş rengi dallarıyla, mevsimine göre, özgürce yükselen huş ağaçları arasındaki kendi haklarını arayan ahududu çalılıkları, darmadağın, ön saflara atılıyorlardı.

Koyun sürüsü geçidini andıran, uzun eğrelti otlarının yer aldığı kesimden geçen çok dar bir patikaya gelmiştim. En sonunda periler ülkesine geldiğimi düşünüyordum; Una[4] ve kuzusu orada yaşıyordu. Gerçekten de dorukta, her ikisinin de oturmadığı, iki dünya arasındaki bir geçit üzerinde tahtırevan gibi küçük bir konut yapılmıştı.

Günün çok sıcak bir saatinde, tropikal deniz yolculuğumda giydiğim, hafif, sarı hasır örgülü bir şapka ile beyaz, ördek pantolonumu giymiştim. Eğreltiler arasına sıkışmış durumda, yavaşça sendeledim ve dizlerim deniz yeşiline boyandı.

Kapı eşiğinde –ya da daha çok bir zamanlar kapı eşiği olan yerde– durakladığımda, kapı aralığından, içeride bir pencere önünde, bir kızın tek başına dikiş dikmekte olduğunu gördüm. Sineklerin lekeledikleri ve yabanarılarına karşı

4. Edmund Spenser'in epik şiirinde geçen, aynı zamanda gerçeği de temsil eden, "Gerçek Kilise'nin" kişiselleştirilmiş adı. (ç.n.)

onarılmış üst kanatları olan penceredeki solgun yanaklı kıza bir şeyler söyledim. Palmiyeler arasından Kaptan Cook'u ilk kez gören, kurban edilmek üzere ayrılmış Tahitili bir kız gibi utanarak irkildi. Kendine gelince, önlüğü ile bir taburenin üzerini silerek içeri girmemi istedi ve sessizce yerine döndü. Teşekkür ederek tabureye oturdum fakat öyle bir yerde olduğum için nutkum tutulmuştu. Burası, ne de olsa bir peri dağı evi idi ve burada peri kraliçesi peri penceresi önünde oturmaktaydı.

Pencerenin yanına gittim. Aşağılara doğru, ayarlanmış bir teleskoptan bakar gibi, tünel biçimindeki geçidi izlediğimde, çok uzaklarda tatlı bir gök mavisi dünya gözüme çarptı. Oradan geldiğim halde onu zorlukla tanıyabildim.

Sonunda, "Bu manzaradan çok hoşlanıyor olmalısınız" dedim.

"Ah, beyefendi" derken gözleri doldu, "bu pencereden ilk baktığım an, bu görüntüden asla, asla bıkmam demiştim."

"Peki, şimdi sizi bıktıran şey nedir?"

"Bilmiyorum" dedi, bir gözyaşı damladığında; "ama sorun manzara değil, asıl sorun Marianna'da."

Birkaç ay öncesinde, on yedi yaşında olan erkek kardeşi, odun kesmek, kömür yakmak için, öteki yakadan uzun bir yolu aşarak buraya geliyor ve ablası da ona eşlik ediyormuş. Çocuklar uzun bir süre yetim kalmışlar ve şimdi bu dağ evinin tek sahipleri olmuşlar. Hiçbir konuğun, yolcunun uğramadığı, zikzaklı, tehlikeli bir yol ancak kömür arabalarının geçişinde ve mevsiminde kullanılıyormuş. Erkek kardeşi gün boyu, bazen de gece boyunca gelmiyormuş. Bir akşam, eve yorgun argın gelir gelmez, daha derin bir uykuya dalmak için yorgun bir biçimde, ölüm döşeğine dönmek istermiş gibi, yattığı yerden ayrılmıştı. Yatak, döşek ve sonra da mezar.

Tüm bu konuşmalar olurken, peri penceresinde suspus olmuş ayakta duruyordum.

Sonunda, öyküsüne ara verip, aşağılarda uzanan alanı göstererek, "Şu uzaklarda kim yaşıyor, biliyor musunuz?" diye sordu. "Şu mermer evin bulunduğu uzak kırsal alanda, daha önce hiç bulunmadım. Göremediniz mi? İşte orada, tepenin uzun yamacında, önünde tarlalar, arkasında da orman var; evin beyazlığı arka plandaki mavilikte parıldıyor; göremiyor musunuz? Orada görünen tek ev o" diye sorguluyordu.

O yöne baktım ve bir süre sonra, şaşırmış bir durumda, görünüşünden ziyade konumundan ötürü ya da Marianne'ın tanımıyla çıkarabildiğim kadarıyla kendi evim de verandamdan tıpkı bu dağ evi gibi görünüyor diye düşündüm. Serap bulanıklığı o eve Kral Charming'in sarayından çok bir çiftlik evi görüntüsü kazandırıyordu.

"Orada kimin yaşadığını hep merak etmişimdir; mutlu bir kişi olmalı; bu sabah da aynı şeyi düşündüm."

Ürkerek ona döndüm, "Mutlu bir kişi olduğunu nereden çıkardınız? Orada zengin bir kişinin oturduğunu mu düşünüyorsunuz?"

"Zengin olsun olmasın, bu hiç aklıma gelmemişti ama mutlu görünüyor. Neden öyle olduğunu söyleyemiyorum, orası çok uzak. Bazen söyleyebildiğimi sanıyorum ancak bu sadece bir düş. O evi günbatımında görmelisiniz."

"Günbatımında çok güzel parıldadığından kuşkum yok ama bu evin gün doğarken parladığından daha güzel olmayabilir."

"Bu ev mi? İyi güneş alır ancak bu durum evi asla parlatmaz. Neden parlatsın ki? Bu yaşlı ev çürüyüp dökülüyor. Bu yüzden yosun tutmuş. Sabah, ilk geldiğimizde tahta kaplı olan ve ne yapsam temiz tutamadığım, bu eski pencereden o yakıcı güneş girince, dikiş dikerken beni neredeyse kör

ediyor, ayrıca, yalnız orman evlerine dadanan sinekler ve yabanarıları da caba. Şu perdeyi –yani önlüğümü– görüyorsunuz. Pencereyi bununla kapatmaya çalışıyorum. Solup gitmiş, görüyorsunuz. Bir de bu evin güneşte parıldadığını mı söylüyorsunuz? Marianna öyle bir şey görmedi şimdiye dek."

"En çok evin çatısı parlıyor, o zaman da siz içeride oluyorsunuz."

"Günün en sıcak ve yorucu olduğu saatte mi demek istiyorsunuz? Beyefendi, güneş bu evin çatısını parlatmaz. Yağmurda akıyor zaten, erkek kardeşim bir kenarını daha yeni kapladı. Görmediniz mi? Yağmurların ıslattığı ve güneşin en çok geldiği kuzey yönü. Burası iyi güneş alır fakat çatı önce kavrulur, sonra da çürür. Yaşlı bir ev. Bu evi yapanların batıya gittikleri ve uzun süredir hayatta olmadıkları söyleniyor. Bir dağ evi. Kışın bir tilki bile oturmaz burada. Baca, içi boş bir ağaç kütüğü gibi karla dolup tıkanır."

"İlginç hayalleriniz var, Marianna."

"Ama bunlar gerçekleri yansıtıyor."

"O zaman, 'İlginç hayalleriniz var' yerine, 'Söylediklerinizilginç' demem gerekiyordu."

"Nasıl isterseniz" dedi ve dikişine geri döndü.

O sessiz sözlerindeki ya da sessiz davranışlarındaki bir şey beni yine suskunlaştırmıştı. Peri penceresinden dışarı bakarken, kanatlarını açmış, havada durur gibi süzülen dev bir akbabanın geniş gölgesi üzerime düştü, derin ve kapsayıcı alacakaranlıkta, kayalar ve eğreltilerin tüm ara renk tonlarını silip süpürmüş ve kendinde toplamış olduğunu gözlemledim.

"Buluta mı bakıyorsunuz?" diye sordu Marianna.

"Hayır, bir gölgeye, bir bulutun gölgesine, kuşkusuz ancak göremiyorum. Gözleriniz yaptığınız iş üzerindeyken nasıl anladınız?"

"Yaptığım işin üzerinden geçti. Artık bulut gitti. Tray de geri geldi."

"Nasıl?"

"Köpek, kaba tüylü köpek. Öğlen yok olur, değişmiş olarak döner, sonra kapının yanında bir süre yatar. Görmüyor musunuz? Siz geldiğinizde, önüne bakıyordu, şimdi başını size çevirdi."

"Gözleriniz işinizin üzerindeyken nereden biliyorsunuz?"

"Pencerenin önünden geçiyor."

"Şu yanımızdaki, kaba tüylü köpek mi demek istiyorsunuz? Evet, şimdi görüyorum, büyük, siyah Newfoundland köpeklerinden farklı değil. Önceki istilacı, kara gölge gitti, yenisi geldi. Ama o gölgeyi neyin oluşturduğunu anlayamıyorum."

"Anlamaya çalışmamalısınız."

"Şu otlarla kaplı kayalardan biri olmalı, kuşkusuz."

"Kafasını, yüzünü görebiliyor musunuz?"

"Gölgenin mi? Onu görmüş gibi konuşuyorsunuz oysa gözleriniz sürekli dikişinizin üzerinde."

Marianne, yine başını kaldırıp bakmadan, "Tray size bakıyor, görüyorum, şimdi onun mutlu zamanı."

"Nerede olduklarını, alışkanlık sonucu söyleyebildiğinize göre, onlara bakmaksızın hayaletler olarak nitelendirdiğiniz, bulutların ve sislerin geçip gittiği bu dağlara bakan pencerede çok uzun bir süredir oturuyor olmalısınız, öyle mi? Fare gibi ayaklarıyla yanaşıp, gelip giden, görünmez olmalarına rağmen, yüzleri bile akıldan çıkmayan bu cansız gölgeleri canlı dostlar olarak mı görüyorsunuz?"

"Hiç böyle düşünmemiştim. En cana yakın olan şey olarak kaygılarımı en çok gideren, şu anda geri dönen Tray gibi, bir daha geri dönmemek üzere elimden alınan, eğreltilerin üstünde titreşen bir huş ağacının gölgesiydi. O ağaca bir yıldırım çarptı ve erkek kardeşim onu parçaladı. Dışarıdaki

odun yığınını gördünüz, ağacın kökü onun altında ama gölgeden eser yok. Gölge uçtu gitti ve asla geri dönmeyecek ve bir daha hiçbir yerde titremeyecek."

Diğer bir kara bulut, köpeği bir kez daha görünmez yaparak ve dağı tümüyle karartarak geçiyordu, öyle bir sessizlik vardı ki sağır olan bir kişi, sağır olduğunu unutabilirdi yoksa o sessiz gölgenin konuştuğuna inanırdı.

"Marianna, kuşlar, ötücü kuşların hiçbirini duyamıyorum, hiçbir şey duymuyorum. Erkek çocuklar, göçmen kuşlar buraya beslenmeye gelmez mi hiç?"

"Çok ender kuş sesi duyuyorum, çocukları ise hiç duymuyorum. Meyvelerin çoğu olgunlaşıp yere düşer ama az da olsa benden daha akıllı davranan oluyor."

"Sarı kuşlar en azından yolun bir kısmında bana önderlik etti."

"Sonra da geri döndüler. Sanırım, dağ yamacı çevresinde uçuşuyorlar ama dağın tepesine yuva yapmazlar. Burada, böyle tek başıma, hiçbir şey öğrenmeden, gök gürültüsü ve devrilen ağaçlar dışında hiçbir şey duymadan, hiç okumadan, azıcık konuşarak ama hep uyanık kalarak yaşamak beni –sizin ilginç bulduğunuz– düşüncelere yönlendiriyor. Keşke bu yorgunluğum ve uyanık kalışımı dışarıda açık havada çalışan erkek kardeşimle birlikte dinlenerek giderebilseydim ama benim yaptığım şey, genelde, sıkıcı kadın işlerinden başka bir şey değil. Oturmak, oturmak, durup dinlenmeden oturmak.

"Peki, ara sıra yürüyüşe çıkmıyor musunuz? Bu ormanlar çok geniş."

"Çok geniş oldukları için de yalnızlar. Bazen gerçekten, öğleden sonraları biraz dışarı çıkıyorum ancak çok geçmeden geri dönüyorum. Ateşin önündeki yalnızlıkta, kayalar önünde olduğundan daha iyi hissediyorum. Bu çevredeki gölgeleri tanırım; ormandakilerse, bana yabancı."

"Ya geceleri?"

"Gecelerim de gündüzlerim gibidir. Düşün, düşün, durduramadığım bir kısır döngü; onu döndüren de salt uyuma isteğidir."

"Dua etmek için böyle yorgun argın uyanık kaldıktan sonra, başını bir güzel yastığa koymak çok iyi olur derler."

"Bakın."

Peri penceresinden, yakınlardaki yamacın aşağılarına doğru, küçük bir bahçeyi gösterdi. Yarı yarıya koruyucu kayalarla çevrili doğal bir toprak saksı içinde, yarım metre arayla, yan yana büyümüş iki çelimsiz şerbetçiotu sarmaşığı iki sopaya tırmanmış, uçları havada, yukarılarda bir yerde, el yordamıyla gezinir gibi, kenetlenecekken, filizlendikleri yere geri dönüyordu.

"O zaman siz yastığı deniyorsunuz, öyle mi?"

"Evet."

"Peki, ya dua?"

"Dua ve yastık."

"Bundan başka tedavi ya da büyü yok mu?"

"Ah, bir gün, şu uzaktaki eve gidebilirsem ve her kimse, orada yaşayan mutlu insanı bir görebilsem! Aptalca bir düşünce: Niye böyle düşünüyorum ki? Acaba, bu denli yalnız ve bilgisiz bir yaşam sürdüğüm için mi?"

"Ben de bir şey bilmiyorum, bu yüzden sizi yanıtlayamıyorum; bununla birlikte, sizin hatırınız için, Marianna, keşke, düşlediğiniz o mutlu evdeki o mutlu kişi ben olabilseydim ve onu şimdi görebilseydiniz, o zaman sözünü ettiğiniz yorgunluğunuz kalmazdı."

Bu kadarı yeter. Bir daha periler diyarına gitmemek üzere, yelkenlime atladım ve verandama bağlı kaldım. Orası benim kraliyet locam, bu amfi tiyatro benim San Carlo tiyatromdu. Evet, manzara büyü etkisi yapıyordu ve tam bir yanılsama vardı. Prima donnam, Bayan Çayır Kuşu, arkasında yorgun

bir yüz bulunan, uzaktaki, altın yaldızlı pencereye vurgun görünerek, burada büyük temsilini veriyor ve içerek, gün doğarken Memnon'un[5] hoşuna giden şarkılar söylüyor.

Her gece, perde kapandığında, gerçeklik, karanlıkla birlikte geliyor. Dağda hiçbir ışık görünmüyor. Gerçek bir öyküdeki gibi, Marianna'nın yüzü, daha birçok benzeriyle büyülenmiş durumda, verandanın balkonunda bir aşağı bir yukarı dolaşıyorum.

5. Habeşistan Kralı Memnon, Hector'un ölümünden sonra Troya'ya yardımcı olarak gelir. (ç.n.)

bir wall-street hikâyesi: yazman bartleby

Yaşlı bir insan sayılırım. Son otuz yıldır yapmış olduğum işler bana, bildiğim kadarıyla, kendileri konusunda hiçbir şey yazılmamış, ilginç olarak nitelendirilebilecek ve biraz da ayrıksı bir grup özel insanı kişisel olarak tanıma olanağı sağlamıştı. Bu insanlar hukuk yazmanları ya da yazıcılarıydı. Çoğunu iş hayatları ve kişisel dünyalarıyla tanımıştım. İstesem, bu kişilerle ilgili, iyimser beyleri gülümsetecek, duygusal olanları ise ağlatacak bir sürü öykü anlatabilirdim. Fakat gördüğüm ve duyduğum yazmanlar arasında en tuhaf kişi olan Bartleby'nin yaşamından bir iki bölüm anlatmak adına diğer tüm yazmanların yaşam öykülerini bir kenara bırakıyorum. Diğer hukuk yazmanlarının da tüm yaşamını yazabilirim ama Bartleby hiç de o türden biri değil. Bu adamın yaşam öyküsü ile ilgili bir tane bile tam ve doyurucu malzeme olmadığı kanısındayım. Bu da edebiyat için onulmaz bir kayıptır. Bartleby, çok kısıtlı özgün kaynaklar dışında, kendisiyle ilgili hiçbir bilgiye ulaşılamayacak türde insanlardan biriydi. Aslında, Bartleby konusunda tüm bildiklerim, anlatacağım öyküdeki belirsiz bir rapor dışında ancak şaşkın gözlerimin gördükleriyle sınırlıdır.

Bu yazmanı ilk gördüğüm hâliyle size tanıtmadan önce kendimden, çalışanlarımdan, işimden, yazıhanemden ve

genel çevreden söz etmenin yerinde olacağını düşünüyorum. Çünkü şimdi size sunulmak üzere olan bir başkarakterin doğru anlaşılması için bu tanımlar kaçınılmazdır.

Öncelikle, gençlik günlerimden bugüne dek, hayatı en kolay şekilde yaşamak en iyi şekilde yaşamaktır, inancına bağlı kalmışımdır. Bu nedenle, bilindiği gibi, enerjik, gerilimli ve hatta zaman zaman çalkantılı bir mesleğim olmasına karşın, başıma huzurumu kaçıracak türde bir olay gelmemiştir. Asla bir mahkeme jürisine dert anlatmayan ya da halktan alkış almayan tutkusuz avukatlardan biriyim; bununla birlikte, zenginlerin tahvil, ipotek ve tapu işlemleri arasında kendi kabuğuma çekilmiş, sessiz sakin işimi güzelce yaparım. Beni tanıyan herkes benim ne denli *güvenilir* bir insan olduğumu bilir. Fazla şiirselliğe kaçmayan bir kişiliğe sahip, merhum John Astor benim öncelikli özelliğimin sağduyulu bir insan olmak sonra da yöntemlerim olduğunu söylemekten çekinmezdi. Bunu kendimi övmek için değil, John Astor'un beni işten çıkarmadığı gerçeğini kaydetmek için dile getiriyorum. John Astor adını, tınısı kulağa yuvarlak ve dolgun, altın para sesi gibi geldiği için yinelemek istediğimi itiraf ediyorum. Ayrıca, merhum John Jacop Astor'un iyi niyetli görüşlerine duyarsız kalmadığımı da rahatça söyleyebilirim.

Bu kısa öykünün başladığı dönemden bir süre önce, yaptığım işler çok artmıştı. Şu anda artık varolmayan New York Eyaleti Üst Mahkemesi Başkanı'nın eski güzel ofisi benim kullanımıma açılmıştı. Çok yorucu bir iş değildi ama çok iyi kazanç sağlıyordu. Sinirlerim çok ender bozulurdu, yanlışlara ve kötü davranışlara karşı tehlikeli öfkelere neredeyse hiç kapılmazdım; ancak izin verirseniz, yeri gelmişken burada yeni anayasanın verdiği Üst Mahkeme Başkanlığı'nın ansızın ve zorla feshedilmesi kararını aceleci bulduğumu belirtmeliyim. Çünkü buradan yaşam boyu kazancım ola-

cağını düşünürken, elime ancak birkaç yıllık para geçmişti. Başıma gelen buydu işte.

Wall Street'deki yazıhanem üst katta bir yerdeydi. Odanın bir ucu, binanın tepesinden zeminine kadar uzanan görkemli aydınlığının beyaz duvarına bakıyordu. Manzara ressamlarının "yaşam" diye adlandırdıkları nitelikten yoksun, yavan denilebilecek türden bir görüntüydü. Diğer yandan, odanın öteki ucu ise, kalanıyla en azından bir çelişki oluşturuyordu. O yöne bakan pencerelerim, zaman içinde kararmış, sonsuza dek gölgede kalacak, kesintisiz ve ruh karartıcı bir tuğla duvara bakıyordu. Bu duvarın içindeki o güzellikleri ortaya çıkarabilmek için bir teleskopa gerek yoktu, miyop izleyiciler için benim pencerelerime dört metreye kadar yaklaştırılmıştı zaten. Çevredeki yapıların görkemli yüksekliği ve benim yazıhanemin ikinci katta oluşu nedeniyle, o duvarla benimki arasındaki aralık kocaman bir sarnıca benzemiyor değildi.

Bartleby'nin işe başlamasından önceki dönemde, yanımda iki yazıcı ve gelecek vadeden, getir götür işlerine bakan bir genç çalışıyordu. Birincisinin adı Hindi, ikincisinin Cımbız, üçüncüsünün ise Zencefilli Bisküvi idi. Bunların telefon rehberinde bulunamayacak isimler olduğu düşünülebilir. Aslında hepsi takma adlardı. Kişilik ve huylarına göre birbirlerini böyle adlandırmışlardı. Hindi; kısa boylu, benim yaşlarımda, yani altmış yaşlarında, nefes darlığı olan bir İngiliz idi. Yüzü, sabahları hoş bir kırmızı tondayken, öğlen on iki civarlarında, yemek saatindeyken, Noel kömürleriyle dolu bir ızgara gibi parlar ve bu alev parıltısı akşam altı sularına dek gittikçe azalırdı. O saatten sonra, yüzünü bir daha görmezdim. O yüz, ışıltısını aynı düzende ve kesintisiz olarak güneşle birlikte doruğa kadar yükseltir, ertesi gün yine inişe geçer görünürdü. Yaşamım boyunca bir sürü sıra dışı olaya tanık oldum. Onlardan biri de Hindi'nin, yüzünün o

kızıl ve parıltılı ışıklarını yaydığı kritik bir anda, yirmi dört saatlik devri sonunda, iş yapma kapasitesinin ciddi bir biçimde yara aldığı bir gün başlamıştı. Yaşanan şeyin nedeni, tembel oluşu veya işe karşı soğukluk duyması değildi. Asıl sorun, onun aşırı enerjik olma eğilimiydi. Onda, bir tür tuhaf, ateşli, coşkun, telaşlı, uçuk bir çalışma özensizliği vardı. Mürekkep kalemini hokkasına daldırırken özen göstermezdi. Belgelerimin üzerine mürekkep lekeleri sıçraması öğlen on ikiden sonra olmaktaydı. Aslına bakarsanız, yalnızca özensiz de değildi. Ne yazık ki, öğleden sonraları sadece sağı solu mürekkep lekesi yapmakla kalmıyor, aynı zamanda bazı günler daha da ileri giderek çok gürültücü biri oluyordu. Öyle zamanlarda, yüzü, maden kömürü üzerine linyit kömürü atılmış gibi giderek artan bir ışıltıyla parlardı. Sandalyesinden hoş olmayan gıcırtılar çıkartır, kum kabının kumlarını sağa sola saçar, mürekkep kalemlerini onarırken, sabırsızca parçalara ayırır ve yere fırlatır, ayağa kalkıp masasının üzerine uzanır, belgeleri, kutularına, o yaştaki bir adama yakışmayacak üzüntü veren dağınık bir biçimde yerleştirirdi. Tüm bunlara karşın, benim için birçok bakımdan çok değerli biriydi ve saat on ikiden önce her zaman en hızlı, en tutarlı kişi olarak, eşi kolay bulunmaz bir biçimde, bir yığın işin üstesinden gelirdi. Bu nedenlerle, onun bu yabansı davranışlarını göz ardı ediyordum ama yine de kendisini ara sıra gerçekten hafifçe azarlardım ve sabahları dünyanın en uygar, en uysal ve en saygılı insanı olduğu hâlde, öğleden sonraları, bir kışkırtma üzerine dilini tutamayan bir densize dönüşürdü. Öğleden önceki çalışmalarına değer verip bu çalışmalardan yoksun kalmamaya kararlı olsam da, on ikiden sonraki çalışmaları beni rahatsız ediyordu. Sakin yapılı bir kişi olarak, uyarılarıma yakışıksız yanıtlar vermesini istemezdim. Bir cumartesi, öğlen (cumartesileri her zaman daha da kötüleşiyordu) ona kibar bir biçimde, dolaylı olarak, ya-

şının ilerlemiş olması nedeniyle, öğlen on ikiden sonra yazıhaneye gelmek zorunda olmadığını, çalışma süresini azaltmasını, kısaca, evine gidip çay saatine kadar odasında dinlenmesini önermiştim. Ama hayır, öğleden sonraki yükümlülüklerini yerine getirmekte ısrar ediyordu. Yüzünde çalışmaya can atan bir anlatım oluştu, beni tumturaklı sözlerle ikna ederek, (odanın diğer ucunda elindeki uzun bir cetveli sallayarak) sabah yaptığı işler yararlı oluyorsa, öğleden sonrakilerin neden olmayacağını sordu.

Hindi o anda, "İzninizle, kendimi sağ kolunuz olarak gördüğümü söyleyebilirim" dedi. "Sabahları askerlerimi sıraya dizip konuşlandırıyor, öğleden sonra da kahramanca, onların başına geçip, düşmana işte böyle saldırıyorum!" diyerek elindeki cetveli şiddetle ileri uzattı.

"Peki, şu mürekkep lekeleri ne olacak?" diye üzerine gittim.

"Doğru, efendim ama izninizle, şu saçlarıma bir bakın! Artık yaşlanıyorum. Şu ak saçlar güzel bir öğleden sonrası oluşan bir iki mürekkep lekesi için, kuşkusuz, böylesine sert harcanmamalı efendim. Bir sayfayı lekelese bile, yaşlılık onurlu bir durumdur. İzninizle söyleyeyim, ikimiz de yaşlanmaktayız."

Böyle, duygularıma yönelik bir yakarışa karşı koymak zordu. Ne olursa olsun, adamın gitmeyeceğini anlamıştım. Sonuçta, öğleden sonraları daha az önemli belgelerimle uğraşması gerektiğini düşünerek kalmasına karar verdim.

Listemdeki ikinci adam Cımbız, yirmi beş yaşlarında, bıyıklı, soluk benizli, genel olarak korsan görünümlü bir adamdı. Onu her zaman iki kötücül gücün kurbanı olarak görmüşümdür: Tutku ve sindirim güçlüğü. Tutkusu, sıradan bir yazıcı olması açısından, hukuk belgelerinin özgün yazımları gibi hata kabul etmeyen görevlerini yerine getirirken gösterdiği belirli bir sabırsızlıktan kaynaklanıyordu. Sindirim

güçlüğü de, yazı işlerinde yaptığı hatalar sonucu ara sıra sinirli bir alınganlık göstermesi, sırıtma ile dişlerini duyulabilir biçimde gıcırdatması, gereksiz lanet okuması, işlerin yoğun olduğu zamanlarda konuşmak yerine tıslaması ve özellikle de çalışma masasının yüksekliğinden yakınıp durmasıyla ortaya çıkıyordu. Mekanik işlere karşı çok yetenekli olmasına karşın, masasını asla kendisine göre ayarlayamazdı. Masanın ayakları altına yongalar, çeşitli takozlar, kartonlar koyar ve sonuçta, katlanmış kurutma kâğıtlarıyla ince ayar yapacak kadar ileri giderdi. Ancak hiçbir buluşu işe yaramazdı. Sırtını rahatlatmak için, masa kapağını keskin bir açıyla çenesine doğru yükselterek masasında, dik eğimli bir Hollanda evinin çatısında yazı yazan bir adam gibi çalışır, sonra da bunun kollarındaki kan dolaşımını engellediğini ileri sürerdi. Masasını bel düzeyine getirip, yazarken eğildiğinde de sırt ağrıları tutardı. Kısaca, Cımbız ne istediğini bilmeyen bir insandı. Aslında istediği bir şey varsa, o da bu yazıcı masasından tamamen kurtulmaktı. Hastalıklı tutkuları arasında, müşterileri olarak adlandırdığı, biçimsiz paltolar giyen, kimliği belirsiz görünüşte kişilerin ziyaretlerine olan düşkünlüğü de vardı. Gerçekten de, onun, zaman zaman saygıdeğer bir bölge politikacısı olması yanında, ara sıra mahkemelerde de boy göstererek küçük işlerle uğraşan ve Tombs'un[1] merdivenlerinde de tanınan bir kişi olduğunun bilincindeydim. Bununla birlikte, Cımbız, büroma gelip önemli bir insan havası içinde kendisini arayan bir kişinin müşterisi olduğunda ısrar ettiğinde, adamın bir alacaklıdan başka biri olmadığına, sözde tapu senedi olan şeyin de bir senet olduğu konusunda inandırıcı nedenlerim var. Onun tüm başarısızlıkları ve bende yarattığı sıkıntılara

1. The Tombs: New York, Manhattan bölgesinde 19. yüzyılda yapılmış ünlü bir hapishane. (ç.n.)

karşın, Cımbız da yurttaşı Hindi gibi çok işime yarıyordu. El yazısı düzgün ve hızlıydı, aklına estiğinde bir beyefendi gibi davranmakta kusur etmezdi. Ayrıca, her zaman bir beyefendi gibi giyinir ve doğal olarak, büromda saygınlığı artırırdı. Ama Hindi'ye gelince, onun benim için bir utanç kaynağı olmaması için çok uğraşmışımdır. Giysileri yağlı görünümlüydü ve üstüne başına aşevlerinin kokusu sinmiş olurdu. Giydiği paltolar hırpaniydi, şapkasına elinizi bile süremezdiniz. Ancak işine bağlı bir İngiliz olarak, büroya her girişinde çıkardığı için, doğal saygısının simgesi olarak şapkası benim için göz ardı edilebilecek bir şeydi. Fakat paltosu ayrı bir sorundu. Paltolarıyla ilgili, bir görüş alışverişinde bulunmuştuk ama bir sonuç elde edemedim. İşin aslı, sanırım, bu denli az geliri olan bir kişinin bakımlı bir yüzü ve gösterişli paltosu olamazdı. Cımbız'ın gözlemlediğine göre Hindi, parasını daha çok kırmızı mürekkep alımı için harcıyordu. Bir kış günü Hindi'ye saygın görünüşlü bir paltomu armağan etmiştim; kalın astarlı, sıcak tutan, dizden boyuna kadar düğmeli bir paltoydu. Hindi'nin bu armağandan hoşnut kalacağını ve öğleden sonraları kapıldığı atak ve yaygaracı havasını bastıracağını düşünüyordum. Ama nerede? Böyle yumuşak, battaniye gibi bir paltoya bürünmenin onda ters etki yaratacağına gerçekten inanmıştım; çünkü ilkesel olarak, fazla arpa ata zarar verir. Aslında, atak olduğu kadar da huysuz olan bir atın arpa verildikçe işi daha da azıttığı söylenir. İşte, Hindi için de o palto arpa yerine geçmiş ve onu densizleştirmişti. O varlıktan zarar gören bir adamdı.

Hindi'nin böyle kendi isteklerine olan düşkünlüğü konusunda kişisel öngörülerim olsa da, Cımbız'a gelince, diğer konularda ne hata yaparsa yapsın, onun en azından, dengeli bir genç olduğuna tam olarak inanmıştım. Aslında, doğa ona, dünyaya geldiği zaman, öyle alıngan ve konyak görünümlü bir yüz vermişti ki, sanki onun şarap sağlayıcısı olmuş

ve o da hiçbir içkiye gerek duymaz biri hâline gelmişti. Büromun sessizliği içinde, Cımbız, sabırsızca yerinden fırlar, masasının üzerine eğilerek kollarını iki yana açıp, tüm masayı kucaklayıp, itip kakarak, masa ona karşı koyuyor ve ters düşüyormuş gibi döşeme üzerinde kulakları tırmalayan gıcırtılı sesler çıkarırdı ve böyle anlarda onun hiç de konyakla suya gerek duymadığını açıkça anlardım.

Özel bir durum –sindirim bozukluğu– nedeniyle, Cımbız'ın alınganlığı ve sonucunda gelen sinirliliği, şansıma, özellikle sabahları ortaya çıkar, öğleden sonraları nispeten dinerdi. Hindi'nin nöbetleri ise yalnız öğlen on ikide tuttuğu için, zaten bu iki kişinin tuhaflıklarıyla aynı anda asla başa çıkamazdım. O koşullarda böyle doğal bir düzen iyi sayılırdı.

Listemdeki üçüncü kişi Zencefilli Kurabiye on iki yaşlarında bir gençti. Arabacı olan babası, ölmeden önce, onu bir arabada değil, bir yargıçlar heyeti içinde görmeyi diliyordu. Bu yüzden onu benim büroma, haftada bir dolar ücretle, hukuk bilgisi edinmesi için, temizlik ve ayak işlerine koşulan bir çırak olarak vermişti. Kendisine özel küçük bir masası vardı; ancak fazla kullanmazdı. Denetim yapıldığında, çekmecesinden bir sürü çeşitli kuruyemiş kabuğu çıkardı. Gerçekten de, hukuk bilimi tüm geçmişiyle, bu uyanık genç için, bir fındık kabuğuna sığacak kadardı. Zencefilli Kurabiye'nin büyük bir çeviklikle yaptığı işler arasında Hindi ile Cımbız'a kurabiye ile elma alıp getirmek de vardı. Hukuk belgelerinin kopyasını çıkarmak, bilindiği gibi, yavan ve zorlu bir iştir ve iki yazmanım da, gümrük binası ile postane yakınlarındaki birçok açık tezgâhta satılan Spitzenberg elmaları ile kuruyan boğazlarını yumuşatmak isterdi. O özel, küçük, yassı, yuvarlak ve çok baharatlı kurabiyeler için de sık sık Zencefilli Kurabiye'yi gönderirlerdi. Çocuğun adı da bu yüzden Zencefilli Kurabiye idi. İşlerin sıkıcı olduğu soğuk sabahlarda

Hindi, -altı ya da sekiz tanesi bir peniye satılan- bu kurabiyelerden bir sürüsünü, gofret yer gibi yutarcasına yer, bu arada dolma kaleminin gıcırtısıyla ağzındaki kurabiye parçalarının kıtırdaması birbirine karışırdı. Hindi'nin tüm öğleden sonrası çam devirmeleri ve telaş içinde aceleci davranışları arasında bir keresinde, dudakları arasında ıslattığı bir kurabiyeyi bir ipotek senedi üzerine mühür niyetine yapıştırmıştı. Görevine son verecek derecedeydim. Fakat Doğu tarzında bir reverans ile "İzninizle efendim, kırtasiye harcamalarının kendi hesabımdan karşılanması cömertliğini göstermiştim" diyerek beni yatıştırmıştı.

Taşınmaz alım satımı, devir ve her tür belirsiz senet, sözleşme tarzı belgelerin hazırlanması gibi gerçek işlerim, Yüksek Mahkeme'nin işlerini de üstlenmemden sonra iyice artmıştı. Artık yazmanlara çok iş düşüyordu. Yalnızca, yanımda çalışan kişileri daha çok çalıştırmak bir yana, ek destek almam gerekiyordu. Bir sabah, verdiğim ilan üzerine, büromun eşiğinde kıpırdamadan duran genç bir adam belirmişti. Mevsim yaz olduğundan, kapı açıktı. Karşımdaki renksiz ama düzgün giyimli, acınası derecede saygılı, düzelecek yanı kalmamış bir umutsuzluk içindeki bu adam figürü Bartleby idi.

Becerileri ile ilgili bir iki söz ettikten sonra onu işe aldım, yazmanlar ekibimde böyle ağırbaşlı görünüşte bir kişinin bulunmasının, dengesiz Hindi ile öfkesi burnunda olan Cımbız üzerinde yapıcı bir etkisi olabileceğini düşünüyordum.

Daha önce, bir tanesi yazmanlarımın çalıştığı, diğeri de benim bulunduğum, büromu ikiye ayıran buzlu camlı katlanan kapılardan söz etmiştim. İstediğim zaman bu kapıları açıp kapatıyordum. Yapılacak küçük bir iş olduğunda, bu sessiz adama kolay ulaşabilmem için Bartleby'ye, katlanan kapı yanında bana yakın bir yer ayırmaya karar verdim. Daha önce, yandaki kasvetli avlulara ve tuğla duvarlara bakan,

sonradan yapılan eklemeler yüzünden, az bir ışık verse de, görüntü diye bir şey görmeyen küçük bir yan pencere kenarına onun için bir masa yerleştirdim. Pencere kanatlarının bir metre kadar karşısında bir duvar vardı ve ışık iki yüksek yapının arasından, tepede bulunan bir kubbedeki delikten geliyormuş gibiydi. Daha da hoş bir düzenleme olarak, Bartleby'yi göremeyecek ama sesimi duyuracak biçimde aramıza yeşil, yüksek bir katlanır paravan koydum. Böylece, özelimiz ve birlikteliğimiz sağlanmış oluyordu.

Başlangıçta, Bartleby olağandışı boyutta yazılar yazıyordu. Uzun süredir yazmaya aç bir insan, belgelerimle açlığını gideriyor gibiydi. Sindirim için bile ayıracak zamanı yoktu. Gün ışığında olsun, mum ışığında olsun, gece gündüz demeden kopyalıyordu. Çalışkanlığı yanında bir de neşeli olsa, çalışma tarzı çok daha hoşuma gidecekti. Ancak sesini çıkarmadan, cansız ve mekanik bir biçimde yazıyordu.

Yazdığı kopyanın yanlış olmadığını sözcüğü sözcüğüne doğrulamak kuşkusuz, bir yazmanın yaptığı işin kaçınılmaz bir parçasıdır. Bir büroda iki ya da daha çok yazman olduğunda, biri kopyayı okurken, diğeri de özgün metni elinde tutarak birbirlerine yardımcı olurlar. Bu çok yorucu ve sıkıcı bir iştir. Sabırsız yapıda insanlar için katlanılmaz bir iş olduğunu düşünebiliyorum. Örneğin; coşkulu ozan Byron'ın, Bartleby ile baş başa verip, söz gelimi, eğri büğrü yazılmış, beş yüz sayfalık bir hukuk belgesini incelediğini aklıma getiremiyorum.

Çalışmaların hızlı akışı içinde ben de, arada bir Hindi ile Cımbız'ı çağırarak, bazı kısa belgeleri karşılaştırma işinde onlara yardımcı oluyordum. Bartleby'yi elimin altında tutmamın nedenlerinden biri de, böyle daha önemsiz işlerde ondan yararlanmaktı. Birlikte çalışmamızın sanırım üçüncü günü, yazdıklarının incelenmesine gerek olmadığı bir anda, elimdeki küçük bir işin acele yapılması için derhal Bartleby'yi

çağırmıştım. İşin itirazsız, hemen yapılacağı doğal beklentisi içinde acele ederken, masamdaki özgün metin üstüne eğilmiş, Bartleby'nin yerinden kalkıp, gecikmeden, bir an önce onu kaparak işe koyulması düşüncesiyle kopyayı sağ elimle, biraz da sinirli bir biçimde, ona doğru uzatmıştım.

Kendisini çağırdığımda, yapmasını istediğim işi –küçük bir kâğıdı benimle birlikte gözden geçirmesini– hemen söyleyerek aynı konumda oturmaktaydım. O anda, Bartleby'nin, özel yerinden kımıldamadan, ılımlı, kararlı, değişik bir ses tonuyla, "İçimden gelmiyor" diye yanıtlamasının karşısında ne kadar şaşırdığımı, hayır, aslında şoke olduğumu düşünün bir kere.

Bir süre hiç sesimi çıkarmadan, taş kesilmiş bir durumda yapabileceklerimi kafamda toparladım.

O anda, kulaklarım beni yanıltıyor ya da Bartleby beni yanlış anladı diye düşündüm. Ricamı, elimden gelen en açık biçimde yineledim ama önceki yanıt, aynı açıklıkta gelmişti, "İçimden gelmiyor."

Ateşli bir tonda ayağa kalkıp, odayı bir adımda geçerek, "İçimden gelmiyor" sözlerini yankılayarak haykırdım. "Ne demek istiyorsunuz? Aklınızı mı kaçırdınız? Şu belgenin karşılaştırılmasında bana yardımcı olmanızı istiyorum, alınız" diyerek kâğıdı ona doğru fırlattım.

"İçimden gelmiyor" dedi.

Gözlerim ona odaklanmıştı. Uzun bir yüzü vardı; gri gözleri donuk ve sakindi. Yüzünde hiçbir etkilenme kıpırtısı yoktu. Huzursuzluk, öfke, sabırsızlık ya da densizlik gibi bir tavır alsa; diğer bir deyişle, insanlığa sığmayan bir davranışı olsa, onu şiddetle kapı dışarı edecektim. Ancak o durumda bunun az sonra alçıdan yapılmış soluk yüzlü Cicero büstünü kapının dışına koymakla aynı şey olacağını düşünmüştüm. Yazı işleriyle uğraştığı bir sıra, bir an durup gözlerimi ona diktim ve sonra yeniden masama oturdum. Çok

tuhaf bir durumda olduğumu düşünmekteydim. Yapılacak en iyi şey neydi acaba? İşim de aceleydi. Daha rahat olduğum bir zamanda ele almak üzere konuyu bir an için unutmaya karar verdim. Bu nedenle, öteki odadan Cımbız'ı çağırdım ve belge çabucak incelendi.

Bu olaydan birkaç gün sonra Bartleby, Yüksek Mahkeme'de benim önümde alınan, bir hafta süren bir ifadenin dört kopyalık uzun belgelerini tamamlamıştı ve hepsinin incelenmesi gerekiyordu. Önemli bir davaydı, kesinlikle aşırı özen gösterilmeliydi. Özgün metni ben okurken, diğer dört yazmana birer kopya verme düşüncesiyle, yan odadan Hindi, Cımbız ve Zencefilli Kurabiye'ye katılması için, Bartleby'yi de bu ilginç gruba çağırarak her şeyi ayarlamıştım.

"Bartleby! Çabuk ol, bekliyorum."

Sandalyesinin ayaklarının halı olmayan döşeme üzerinde çıkardığı yavaş bir gıcırtı sesi duydum, az sonra da kuytu bölmesinin girişinde boy gösterdi.

"Bir şey mi isteniyor?" diye yumuşak bir tonda sordu.

Aceleyle, "Kopyalar, kopyalar" dedim. Kopyaları gözden geçireceğiz. Buyurun" diyerek dördüncü belgeyi kendisine uzattım. "İçimden gelmiyor" diye bir yanıtla, paravanın arkasında usulca gözden kayboldu.

Bir an için, yerlerini almış olan diğer yazmanlarımın önünde, taş kesilmiştim. Kendimi toparlayıp, paravanaya yaklaşarak, bu sıra dışı davranışın nedenini sordum.

"Niçin, karşı geliyorsunuz?"

"İçimden gelmiyor."

Başka biri olsaydı, sözü daha fazla uzatmadan, öfkeye kapılıp, aşağılayarak, onu kapı önüne koyardım. Fakat gelin görün ki, Bartleby'de benim elimi kolumu bağlarken, garip tutumuyla, bana dokunan ve dengemi bozan tuhaf bir şey vardı. Onu davranışının doğru olmadığına inandırmaya çalıştım

"Bunlar, incelemek üzere olduğumuz sizin kopyalarınız. Bir kez gözden geçirmekle dört belge de incelenmiş olduğu için işiniz azalıyor. Genellikle böyle çalışırız. Her yazman kendi kopyasının incelemesinde yardımcı olmalıdır. Öyle değil mi? Dilinizi mi yuttunuz? Cevap verin!"

Yanıt, "İçimden gelmiyor" diye bir flüt sesi gibi çıkmıştı. Bence, onunla konuşurken, her sözümü özenle tartmış, anlamı tam olarak algılamıştı, kaçınılmaz sonucu yadsımıyordu ama aynı zamanda da baskın bir düşünce onu bu yanıtı vermeye zorluyordu.

"Genel kullanıma ve sağduyuya uygun bir ricamı yerine getirmemeye kararlı görünüyorsunuz, öyle mi?"

Yargımın doğru olduğu noktasında durumu anladığı açıkça anlaşılıyordu. Evet, kararı geri dönülemez türdendi.

Bir insana, öngörülemez ve akıldışı bir şiddetle gözdağı verildiğinde, en yalın inancını bile yitirmeye başlaması az görülen bir durum değildir. Şaşırtıcı da olsa, içten içe, tüm adalet ve mantığın karşı tarafta olduğunu düşünmeye başlar. Bu durumda, yanında tarafsız bir kişiler varsa, kendi kararsızlığı içinde bocalarken, onlardan destek bekler.

"Hindi" dedim, "bu konuda sen ne düşünüyorsun? Haklı değil miyim?"

"İzninizle efendim" dedi Hindi, en uyumlu ses tonuyla. "Sanırım haklısınız."

"Cımbız" dedim, "sen ne düşünüyorsun?"

"Bence onu bürodan kapı dışarı etmelisiniz."

(İyi sezgileri olan okurlar, vakit sabah olduğu için Hindi'nin yanıtının kibar ve sakin fakat Cımbız'ın yanıtınınsa, ters bir tonda olduğunu algılayacaktır. Ya da bir önceki tümceyi yinelersek, Cımbız'ın huysuzluğu iş başında, Hindi'ninki ise uyku durumundaydı.)

"Zencefilli Kurabiye" dedim, en az söz hakkı olan kişiyi de kendi adıma hesaba katmak için. "Ya sen ne düşünüyorsun?"

"Bence, bu adam biraz kaçık efendim" diye yanıtladı Zencefilli Kurabiye, sırıtarak.

Paravanaya dönerek, "Ne dediklerini duyuyorsunuz" dedim. "Yanıma gelip işinizi yapın."

Ancak bana yanıt verecek kadar alçalmamıştı. Kafam karışıktı, bir an derin düşüncelere daldım. İşim acele beni bekliyordu. Bu ikilemi irdelemeyi sakin kafayla düşünmek için daha sonraya ertelemiştim. Hindi'nin her birkaç sayfada bir bu tutumun çok sıra dışı bir durum olduğu konusunda görüş ileri sürmesi ve sandalyesinde sindirim bozukluğu çekerek kıpır kıpır kıpırdayan Cımbız'ın paravana arkasında duran şu inatçı budala için dişleri arasından ara sıra lanet okumalarına karşın, Bartleby olmasa da az bir sıkıntıyla, belgeleri gözden geçirme işinin altından kalkmıştık. Cımbız, başka birinin işini, para almadan ilk ve son olarak yapmakta olduğu düşüncesindeydi.

Bartleby, bu arada kendi tuhaf işlerinden başka şeyle uğraşmaksızın, kuytu köşesinde, her şeye gözü kapalı, oturuyordu.

Birkaç gün geçtikten sonra, yazmanımıza başka, uzunca bir iş verilmişti. Son ilginç davranışları nedeniyle onu yakından, özenle izlemekteydim. Asla yemeğe çıkmadığını gözlemlemiştim; aslında hiçbir yere gitmiyordu. Gözlemlediğim kadarıyla, büromun dışına çıktığını bile asla görmemiştim. Kulübesine çekilmiş bir nöbetçi gibi sürekli köşesinde duruyordu. Sabah on bir sularında, Zencefilli Kurabiye'nin, Bartleby'yi ayıran paravanadaki bir açıklığa doğru sessizce ilerleyerek, benim oturduğum yerden görünmeyecek biçimde bir el işareti yaptığını görmüştüm. Daha sonra çocuk, şıkırdayan birkaç kuruşla bürodan çıkıp, bir

avuç dolusu zencefilli kurabiyelerle geri dönmüş, yaptığı iş karşılığında kendine iki kurabiye ayırarak geri kalanları kuytudaki adama vermişti.

Zencefilli kurabiyelerle yaşadığı sonucuna varmıştım; asla yemek yemeyen bir insan doğal olarak, vejetaryen olmalıydı ama hayır, adam sebze de yemiyor, zencefilli kurabiye dışında hiçbir şey yemiyordu. Yalnızca zencefilli kurabiyelerle beslenmenin bir insan yapısı üzerindeki olası etkileri konusunda kafa yormaya başlamıştım. İçeriğinde zencefil olduğu için ve o tat verildiği için bu adı almışlardı. Peki, neydi şu zencefil? Acı ve baharatlı bir şeydi. Bartleby de mi acı ve baharatlıydı acaba? İlgisi yok. O zaman zencefilin Bartleby üzerinde bir etkisi olamazdı. Büyük bir olasılıkla da, etkisi olmasını istemiyordu.

Ciddi bir insanı, hiçbir şey pasif direnişten daha çok çileden çıkarmaz. Kendisine karşı direniş gösterilen bir insan, insanlık dışı davranmadıkça ve direnen kişinin gösterdiği pasif direniş ona bir zarar vermediği zaman, birinci kişi daha olumlu bir tutum izlerse, sağduyusunun verdiği yargıyla çözülmesi olanaksız olan şeyleri, düş gücünde iyimser bir çabayla yorumlamış olacaktır. Böyle olsa bile, Bartleby'ye ve davranışlarına saygı duyuyordum. "Zavallı!" diyordum kendi kendime; içinde bir kötülük yok, terbiye sınırlarını aşma gibi bir amacı yok, görünüşünden ters davranışlarının istem dışı olduğu yeterince ortada. İşime yarayan biri. Onunla anlaşabilirim. Onu işten çıkarırsam, daha az hoşgörülü bir işverenin eline düşerse, ona kaba davranır ve o da sefalet içinde aç kalabilir. Evet. Bu noktada kendi kendimi alçak gönüllülükle ve gönül rahatlığıyla onaylıyorum. Bartleby ile dost olmanın, onun tuhaf inatçılığını hoş görmenin zararı bana çok az olacak ya da hiç olmayacak, sonuçta ruhumu rahatlatacak, bilincimi hoş tutacak bir duyguya kapılacaktım. Ancak bu ruhsal durum, benim için değişmez bir şey değildi. Bartle-

by'nin pasifliği bazen sinirimi bozmaktaydı. Bana yeniden karşı çıksın diye tuhaf bir duyguya kapılıyor, bana öfkeli bir çıkışla, kendisine niçin öfkeyle karşı olduğumu yanıtlayabilecek bir kıvılcım çakmasını bekliyordum. Bununla birlikte, beklentim Windsor marka bir sabun parçasıyla elimin eklemlerini birbirine sürterek kıvılcım çıkarmaya benziyordu. Ama bir öğleden sonra, içimdeki şeytanın kışkırtmasıyla, şu sahne yaşandı:

"Bartleby" dedim, "şu belgelerin tümü kopyalandığında seninle birlikte karşılaştıracağım."

"İçimden gelmiyor."

"Nasıl olur? Bir katır gibi kaprisli inatçılığında ısrar etmek istemezsin, öyle değil mi?"

Yanıt gelmedi.

Yanımdaki paravanayı açtım, Hindi ile Cımbız'a dönerek seslendim:

"Bartleby, ikinci kez belgeleri gözden geçirmeyeceğini söylüyor. Bu konuda ne düşünüyorsun Hindi?"

Öğleden sonra olmuştu, anımsanması gerekir. Hindi, saçsız kafasından buhar çıkaran pirinç bir çaydanlık gibi ellerini mürekkep lekeleri sıçramış belgeler arasında dolaştırarak oturmaktaydı.

Hindi, "Ne mi düşünüyorum?" diye kükredi. "Şu perdenin arkasına geçip gözünü morartmayı düşünüyorum!"

Bu sözlerden sonra, Hindi ayağa fırlayarak kollarıyla bir boksör gibi gardını aldı. Verdiği sözü yerine getirircesine, adamın üstüne yürürken, Hindi'nin yemekten sonra göstermiş olduğu bu dövüşkenlik karşısında şaşkınlığa uğramış ve önüne geçmiştim.

"Hindi, yerine otur" dedim, "ve Cımbız'ın söyleyeceklerini dinle. Sen ne düşünüyorsun Cımbız? Bartleby'yi hemen işten çıkarmam doğru olmaz mı?"

"Kusura bakmayın ama bu kararı vermek size düşer efendim. Hindi ve benim açımdan davranışları çok garip ve aslında haksızlık. Ama yine de, geçici bir kapris olabilir."

"Oh" diye haykırdım, "onunla ilgili düşüncelerinizin değişmesi çok tuhaf. Artık ondan çok kibarca söz ediyorsunuz."

"Bira yüzünden" diye haykırdı Hindi, "bu kibarlığın nedeni biradır. Cımbız ile ben bugün birlikte yemek yedik. Ne denli kibar olduğumu görüyorsunuz efendim. Gidip şu adamın gözünü bir morartmama izin verir misiniz lütfen?"

"Bartleby'yi demek istiyorsunuz sanırım. Hayır Hindi, bugün değil" diye yanıtladım onu, "Rica ederim, indir şu yumruklarını."

Kapıları kapayıp, yine Bartleby'ye doğru ilerledim. Eklenen o dürtülerle yazgıma odaklandığım duygusuna kapılmıştım. Bana karşı çıkılması için yanıp tutuşuyordum. Bartleby'nin bürodan asla ayrılmadığı aklıma geldi.

"Bartleby" dedim, "Zencefilli Kurabiye dışarıda, postaneye kadar gidip bana bir şey geldi mi diye bakar mısın?" (postaneye yürüyerek üç dakikada gidiliyordu.)

"İçimden gelmiyor."

"Gitmeyecek misin?"

"İçimden gelmiyor."

Sendeleyerek masama döndüm, oturup derin düşüncelere daldım. Süreğen kör tutkum geri dönmüştü. Yanımda çalışan bu sıska, meteliksiz yaratığın bana alçakça karşı koymasını sağlayacak başka ne olabilirdi? Bana karşı gelmesi konusunda onu böyle kendine güvenli yapan, en akla yatkın şey neydi?

"Bartleby!"

Yanıt yok.

Daha yüksek tonda, "Bartleby."

Yanıt yok.

Kükreyerek, "Bartleby."

Üçüncü seslenişimde, bir ruh çağırma toplantısındaki çağrılara uyan bir hayalet gibi, kuytusunun girişinde göründü.

"Yan odaya git ve Cımbız'a buraya gelmesini söyle."

Saygılı ve yavaş bir biçimde, "İçimden gelmiyor" diyerek gözden kayboldu.

"Peki, öyle olsun Bartleby" dedim, korkunç, değiştiremez bir amaca yönelik göz korkusu veren, bir misillemeyi akla getiren, sessizce, tatlı sert ve kendime güvenli bir tonda konuşarak. O anda bu tür bir öç almak için tam karar vermemiştim. Öğle yemeği zamanı yaklaştığından, bu kafa karışıklığı ve büyük sıkıntı içinde, şapkamı alıp eve gitmenin en iyisi olacağını düşündüm.

Olanları sineye mi çekecektim? Tüm sorun, büromda sayfası (yüz sözcük) dört sent gibi normal ücretle kopya yapan, Bartleby adındaki soluk benizli genç bir yazmanın masasının olmasından kaynaklanıyordu; ancak bu kişi, sürekli olarak üzerine düşen gözden geçirme görevinden kaçıyor ve bu iş, kuşkusuz, karşılıksız daha iyi çalışan Hindi ile Cımbız'a istekleri dışında yükleniyordu, üstelik Bartleby, en küçük bir iş için bile bir yere gönderilemiyordu; kendisinden rica edildiğinde de, "İçimden gelmiyor" diyor, diğer bir deyişle, o işi yapmayı doğrudan reddettiği anlaşılıyordu.

Günler geçtikçe Bartleby'ye kanım kaynamaya başlıyordu. Sağlam duruşu, tüm aşırılıklardan uzak oluşu, durmadan çalışması (paravanın gerisinde ayakta uykuya dalmadığı zamanlar), sesinin çıkmaması, tüm koşullar altında değişmeyen tutumu onu değerli bir kazanım durumuna getiriyordu. En iyi yanı, sabah işe ilk gelenin o olması, gün boyu sürekli yerinde kalarak akşam en geç onun çıkmasıydı. Dürüstlüğüne, özellikle güveniyordum. En değerli belgelerimin onun elinde tamamen güvende olduklarını düşünürdüm. Bazen, kuşkusuz, kişiliğimin gereği olarak onunla anlık sür-

tüşmelere girmekten kendimi alamıyordum. Öyle sıra dışı tuhaflıklarını, ayrıcalıklarını, görülmemiş hariç tutulmalarını, Bartleby'nin büromda kalmasının sessiz koşulları olarak her zaman aklımda tutmak bana çok zor geliyordu. Yapılan işlerin gönderildiği, yoğun zamanlarda, ara sıra, alışkanlıkla Bartleby'yi çağırarak, bazı belgeleri sarıp sarmalamak için kullandığım kısa kırmızı şeridi bağlamak için üzerine bastırmasını isterdim. O anda, paravananın arkasından kesinlikle alışkın olduğum, "İçimden gelmiyor" sözü yankılanırdı; o zaman ben de, doğasında sıradan zayıflıkların olduğu her insan gibi bu tür terslikler, akıldışı durumlar karşısında haykırmaktan kendimi alamazdım. Bununla birlikte, aldığım her ek tepki, bu tür özensizliğimi yineleme olasılığını azaltıyordu.

Yoğun kalabalık olan hukuk binalarındaki bürolarda çalışan çoğu hukuk adamının alışkanlıklarına göre, benim kapının da birkaç anahtarı olduğunu söylemeliyim. Anahtarlardan biri, çatı arasında kalan, her gün yerleri ve daireyi silip süpüren bir kadında olurdu. İkincisi, gerekir diye Hindi'deydi. Üçüncü anahtarı da ben bazen cebimde taşırdım. Dördüncüsünün kimde olduğunu bilmiyordum.

Bir pazar sabahı, tanınmış bir vaizi dinlemek için Trinity Kilisesi'ne gitmiştim ve erken geldiğimi anlayınca, içimden bir süre büroma doğru yürümek geldi. İyi ki anahtarım cebimdeymiş fakat anahtarı kilide sokunca, içeriden diğer bir anahtar kapının açılmasını engelliyordu. Çok şaşırmıştım ve şaşkınlıkla haykırdım; içerideki anahtar çevrilince, kapı aralığından uzun suratını uzatan, ceketsiz, yarı giyinik, tuhaf ve perişan görünümlü Bartleby karşımda belirmişti; meşgul olması ve beni içeri almak içinden gelmediği için sessizce özür diledi. Hazırlanacağını ve bu süre içinde binanın çevresinde iki üç tur attıktan sonra gelmemin daha iyi olacağını kısaca açıkladı.

Bartleby'nin bir pazar sabahı, kırk yıl düşünsem aklıma gelmeyecek olan o bir beyefendi kadavrası görüntüsü içindeki kayıtsızlığı ama yine de kendine olan güvenini elden bırakmayan tutarlılığı beni çok tuhaf bir biçimde etkilemiş ve istemeden, kendi büromun kapısından ayrılmak durumunda bırakılmıştım. Ama sorumsuz bir yazmanın bu yumuşak çıkışlarına artık kısır da olsa, yeter diyecek bazı başkaldırı sancıları çekmediğim söylenemez. Aslına bakarsanız, elimi kolumu bağlamakla kalmayıp, aynı zamanda erkeklik cesaretimi de kıran onun bu uysal davranışlarıydı. O anda, yanında çalıştırdığı bir yazıcının kendisine hükmetmesine ve kendi yerinden uzaklaşması buyruğunu vermesine sessizce göz yummayı bir adamın erkeklik cesaretinin kırılması olarak değerlendirmiştim. Dahası, Bartleby'nin büromda, bir sabah ceketsiz ya da soyunuk durumda yapabileceği şeylerin düşüncesi içimi kemiriyordu. Ortada bir yaramazlık mı vardı? Hayır, öyle bir şey söz konusu olamazdı. Bartleby'nin ahlaksız biri olduğunu bir an bile düşünemezdim. Peki, bu adam orada ne yapıyor olabilirdi? Kopyalama mı? Hayır, ne tuhaflık yaparsa yapsın, Bartleby çok düzgün bir adamdı. Masasına yarı çıplak oturacak son kişiydi o. Ayrıca, Bartleby'nin, kutsal pazar gününün özelliğini bozacak dünyalık zevklere kapılacağı sanısını çürütecek bir yanı da vardı.

Bununla birlikte içim rahat değildi; huzurumu kaçıran bir kaygıyla doluydum ve sonunda kapıya döndüm. Bir engelle karşılaşmadan anahtarı sokup kilidi açarak içeri girdim. Bartleby ortada görünmüyordu. Merakla çevreye baktım, paravananın arkasına göz attım ancak dışarı çıktığı anlaşılıyordu. Daha yakından incelediğimde, Bartleby'nin büromda belirsiz bir süre yiyip içtiğini, giyinip kuşandığını, yatıp kalktığını ve bunları tabak çanaksız, aynasız ya da bir yataksız yaptığını varsaymıştım. Eski bir sarsak kanepenin yas-

tıklı oturma yerinin bir köşesinde ince uzun birinin yattığını gösteren hafif bir iz kalmıştı. Masasının altında dürülmüş bir battaniye, boş şömine ızgarası altında bir ayakkabı boyası kutusu ile bir fırça, yanında bir sabun ve yıpranmış bir havlu olan bir leğen, bir gazete kâğıdı içinde zencefilli kurabiye kırıntıları ve bir parça peynir bulmuştum. Evet, Bartleby'nin burasını tümüyle bir bekâr evi olarak kullandığı artık ortadaydı. O anda, ansızın ilk aklımdan geçen şey, bu adamın arkadaşsız, yalnız başına çok sefil bir yaşam sürmesiydi. Büyük bir yoksulluk içindeydi ama yalnız olması korkunçtu! Bir pazar günü, Petra kenti gibi terk edilmiş Wall-Street'te ve her gün, her gece bir boşlukta yaşadığınızı düşünün bir kez. Hafta içinde yoğun çalışmaların hayat dolu uğultusunun yankılandığı bu yapı bile gece olunca salt bir boşluğa gömülür, pazar günü boyunca da kimsesiz kalır. Büromu evi olarak kullanan Bartleby, Kartaca yıkıntıları arasında derin düşüncelere dalan suçsuz ve başkalaşıma uğramış Marius[2] gibi, kalabalık iken şimdi yalnızlığa dönüşmüş bu yerin tek izleyicisiydi!

Yaşamımda ilk kez, böyle her yanımı kaplayan etkili bir melankoliye kapılmıştım. Daha önce yaşadığım üzüntülerin hiçbiri bu denli katıksız olmamıştı. Sıradan insanlığın bağlayıcı niteliği artık beni karşı konulmaz bir kedere sürüklemekteydi. Kardeşçe bir melankoli! Ben ve Bartleby, ikimiz de Âdem'in çocuklarıydık. O gün, festival havası içinde gördüğüm Broadway Mississippi boyunca pırıltılı ipeklileri içinde kuğular gibi süzülen, parlak yüzlü insanları soluk benizli yazman ile karşılaştırdım ve kendi kendime, mutluluğun böyle parlak olanlara yöneldiğini, dünyayı neşeyle dolu bir yer olarak algıladığımızı düşündüm. Ancak sefalet

---

2. Gaius Marius (MÖ 157-86), Romalı general ve devlet adamı. Savaş sonrası, Kartaca yıkıntıları arasında oturup düşündüğünü anlatan resmi yapılmıştır. (ç.n.)

bizden uzakta bir yerde gizlendiği için sefalet yok sanıyoruz. Bu acıklı düş kurmalar –kuşkusuz, hasta ve ahmak bir beyinden çıkan bu olanaksız düşsel düşünceler– beni Bartleby'nin tuhaflıklarıyla ilgili başka ve daha özel düşüncelere yöneltti. Çevremi tuhaf bulgular sarmıştı. Umursamaz yabancılar arasındaki bu solgun yazıcı bana ürperti veren bir kefen içinde görünüyordu.

Ansızın, Bartleby'nin kilitli masası ilgimi çekmişti, anahtarı kilidin üzerinde bırakmıştı.

İçimde bir kötülük yok, merakımı acımasızca giderip bir rahatlama yolu da arıyor değilim ama o masa da benim, içindekiler de, bu yüzden çekinmeden inceledim. Her şey yolu yordamına göre düzenliydi; belgeler aynı hizada, üst üste konmuştu. Kâğıt gözleri derin olduğundan, diplerine el yordamıyla ulaşıyordum. Elime bir nesne dokunmuştu, tutup çıkardım. Ağır ve düğüm atılmış, büyükçe, desenli eski bir mendildi. Düğümü çözünce içinde biriktirilmiş paralar olduğunu gördüm.

Bu adamda sezinlediğim tüm sinsi gizemler şimdi aklıma geliyordu. Hiç konuşmadığını ancak yanıt verdiğini, aralarda kendine ayıracak oldukça zamanı olmasına karşın, onu asla bir şey okurken –bir gazete bile– görmemiştim. Paravanın arkasındaki kasvetli penceresinin önünde dikilip uzunca bir süre karşıdaki ölgün tuğla duvara bakardı. Herhangi bir manastır yemekhanesi veya aşevine gitmediğinden adım gibi emindim. Solgun yüzüne bakılınca, asla Hindi gibi bira ya da diğer insanlar gibi çay, kahve içmediği anlaşılıyordu, şu andaki durum dışında asla dışarıya yürüyüşe çıkmazdı, kim olduğunu, nereden geldiğini, bu dünyada akrabası olup olmadığını da söylemekten kaçınıyordu. Öyle zayıf ve solgun olmasına karşın sağlığından da hiç yakınmazdı. Ayrıca, bir tür bilinçsiz, –nasıl söylesem?– yavan bir gururla ya da bana korku veren kendisine özgü bir içe kapanıklığı da aklımday-

dı. Kendim için en ufak bir işi yapmasını korkarak istediğimde, paravanın gerisinde şu ölü duvarın önünde dalıp gitmelerle, uzun süren hareketsizliğinden, beni gerçekten tuhaflıklarına uyum sağlamaya yönlendirdiğini de seziyordum.

Tüm bu düşünceler aklımda dolaşıyordu. Bu düşünceleri, şu anda ortaya çıkan, büromun hastalıklı bir kişilik tarafından kalıcı bir konut olarak kullanıldığı gerçeği ile bağdaştırırken, ileriye dönük bir önlem almak gerektiği duygusuna kapıldım. İlk duygularım salt melankoli ve içtenlikli bir acıma duygusuydu fakat düş gücümde, aynı melankoli Bartleby'nin kimsesiz oluşuyla orantılı olarak, giderek korkuya dönüşürken, acıma da ondan tiksinme duygusuna dönüştü. Şurası gerçek ve korkunçtur ki, sefalet görüntüsü bir noktaya kadar en iyi duygularımızı kamçılar ama bazı özel durumlarda, o noktanın ötesine geçince etkisi kalmaz. Bunun, değişmez olarak insanın yapısında olan bir bencillikten kaynaklandığında ısrar edenler yanılıyorlar. Bu durum daha çok, kötücül ve yapısal bir hastalığın iyileştirilmesinde duyulan umutsuzluktan kaynaklanır. Duygusal bir insan acıma duygusunun yabancısı değildir. Bu acıma duygusunun etkili bir yardımcı olmadığı anlaşıldığında, sağduyu onu dışlar. O sabah gözlemlediğim şey beni, bu yazmanın doğuştan gelen ve onulmaz bir hastalığın kurbanı olduğuna inandırmıştı. Bedeni açısından ona para yardımı yapabilirdim ancak ona acı veren bedeni değildi. Acı çeken yanı ruhuydu ve ben oraya erişemezdim.

O sabah Trinity Kilisesi'ne gitme planım suya düşmüştü. Bir bakıma, gözlemlediğim şeyler o an için beni kiliseye gitmekten soğutmuştu. Bartleby ile nasıl başa çıkacağımı düşünerek eve doğru yürüdüm. En sonunda, kararımı vermiştim. Ertesi sabah ona, geçmişine vb dokunan bazı yansız sorular soracak, eğer açıkça yanıtlamazsa (ki içinden gelmeyecektir) o zaman ona olan borcuma ek olarak yirmi

dolar vererek, artık onun işine gerek duymadığımı, ayrıca, özellikle neresi olursa olsun, doğduğu yere geri dönmek gibi ona yardım edebileceğim başka bir konu varsa, giderlerini karşılayabileceğimi bildirecektim. Tüm bunlara ek olarak, evine döndükten sonra da yardıma gerek duyduğunda yazacağı bir mektuba kesinlikle yanıt vereceğimi de ilave edecektim.

İşte, o ertesi sabah gelmişti.

"Bartleby" dedim kibarca, paravananın arkasından seslenerek.

Yanıt yok.

"Bartleby" dedim, daha da kibar bir tonda, "buraya gel, senden içinden gelmeyen bir şey yapmanı istemeyeceğim. Yalnızca seninle konuşmak istiyorum."

Bunun üzerine, ses çıkarmadan ortaya çıkmıştı.

"Bartleby, bana nerede doğduğunu söyler misin?"

"İçimden gelmiyor."

"Peki, benimle konuşmayı reddetmek için akla yatkın bir nedenin var mı? Seninle dost olmak istiyorum."

Ben konuşurken, bana bakmıyordu. Bakışlarını, oturduğumda tam arkamda, başımın on beş santim kadar üstünde kalan Cicero'nun büstüne odaklamıştı.

İnce dudaklarındaki algılanabilir çok hafif bir titreme dışında yüzünde bir kıpırdama olmadan, uzunca bir süre yanıtını bekledikten sonra, "Yanıtın nedir Bartleby?" diye sordum.

"Şu anda yanıt vermek içimden gelmiyor" diyerek kuytu köşesine çekildi.

Oldukça zayıf bir durumda olduğumu kabul ediyorum; ancak onun bu davranışı tepemi attırmıştı. Yalnızca bir tür sakin küçümseme değil, benden gördüğü yadsınamaz iyi davranış ve hoşgörü göz önüne alındığında, onun bu ters tutumu nankörlükten başka bir şey değildi.

Yine oturmuş ne yapmam gerektiğine kafa yoruyordum. Onun davranışları karşısında küçük düşürülmüştüm, büroma girdiğimde onu işten çıkarmaya kararlı olmakla birlikte, her nasılsa bu dünyanın en kimsesiz insanına karşı acı bir söz söylersem, tuhaf bir batıl inanç, amacımı engelleyerek bende çok kötü bir kişi durumuna düşeceğim duygusunu içselleştiriyordu. En sonunda sandalyemi paravanaya içtenlikle yaklaştırarak oturdum ve "Bartleby, geçmişini açıklama konusunu boş ver ama bir dost olarak, bu büronun kullanım kurallarına uymanı istiyorum. Şimdi bana, bir iki gün içinde biraz akla yatkın bir kişi olacağını söyle bakalım" dedim.

"Şu anda biraz akla yatkın olmak içimden gelmiyor" diye hafif bitkin bir tonda yanıtladı.

O anda katlanır kapılar açıldı ve Cımbız içeri girdi. Her zamankinden daha etkili bir sindirim bozukluğu çekerek sıra dışı kötü bir gece geçirmişe benziyordu. Bartleby'nin son sözlerini duymuştu.

Dişlerini gıcırdatarak, "İçinden gelmiyor ha?" dedi ve bana dönerek, "Efendim, sizin yerinizde olsam, benim içimden akla yatkın olmak gelirdi. Bu inatçı katıra seçenekler sunardım! Tanrı aşkına, yine içinden gelmeyen şey nedir acaba?" diye söylendi.

Bartleby'nin kılı kıpırdamıyordu.

"Bay Cımbız" dedim, "Şu anda içimden gelen şey buradan ayrılmanızdır."

Nasıl olduysa, şu "içimden gelme" sözünü elimde olmadan, yerli yersiz kullanmaya başlamıştım. Bu yazman ile olan ilişkimin ruhsal dengemi ciddi olarak etkilediğini ürpertiyle düşünmekteydim. Daha başka ne gibi dengesizliklere yol açabilecekti acaba? Bu korku, sonuçta alacağım önlemler açısından hiç de yersiz değildi.

Cımbız, ekşimiş ve asık suratıyla ayrıldığı sırada, Hindi yavaş ve saygılı bir biçimde yanıma geldi.

"İznimizle efendim" dedi, "dün burada Bartleby aklıma geldi ve içinden gelse de, her gün bir litre kadar bira içmeyi denese, ona iyi gelir diye düşündüm, bu kendini toparlamasına ve belgeleri gözden geçirmesine yardımcı olur."

"Bakıyorum da, sen de o sözü benimsemişsin" dedim, biraz heyecanlanarak.

Paravananın arkasına sıkışır gibi geriledi ve benim de yazmanı ittirmeme neden olarak, "İznimizle, hangi sözü efendim, hangi sözü efendim?" diye sordu Hindi.

Bartleby, kendi özel alanına girilmesinden rahatsız olmuş gibi, "İçimden burada tek başıma kalmak geliyor" dedi.

"İşte o söz bu Hindi" dedim, "İşte bu."

"Ah, içinden gelmek mi? Ah evet şu sinir bozucu sözcükler! Ben şahsen o sözleri asla kullanmam. Ama efendim, dediğim gibi, içinden geliyorsa o başka."

"Hindi" diye sözünü kestim, "lütfen çekilir misin?"

"Ah, içinizden öyle geliyorsa, kesinlikle efendim."

Hindi, çıkmak için katlanır kapıyı açtığında, masasından göz göze geldiğim Cımbız, içimden mavi kâğıda mı yoksa beyaz kâğıda mı kopya yapılması gerektiğini sordu. Aslında, şu içimden gelmesi sözlerini hiciv olarak vurgulamamıştı. Açıkça, elinde olmaksızın ağzından çıkıvermişti. Kendi kendime, benim ve diğer çalışanlarımın kafasını olmasa da bir dereceye kadar dilini değiştirmeye başlayan bu kaçığı kesinlikle başımdan atmam gerektiğini düşünüyordum. Ancak onu hemen işten çıkarmanın tedbirli bir yaklaşım olmayacağını düşündüm.

Ertesi gün, Bartleby'nin penceresi önünde, o ölü duvara bakarak derin düşünceleriyle baş başa dikildiğini gördüm. Niçin yazmadığını sorunca, artık yazı yazmamaya karar verdiğini söyledi.

"Neden, nasıl olur? Daha neler?" diye haykırdım, "Artık yazmayacağım, ne demek oluyor?"

"Artık yazmak yok."

"Peki, neden?"

"Nedenini kendiniz görmüyor musunuz?" diye kayıtsızca yanıtladı.

Ona ısrarla baktım ve gözlerinin donuk ve buzlu cama benzediğini algıladım. O anda, bende işe başladıktan sonraki ilk birkaç hafta içinde, o loş ışıklı pencere yanında gözlerinin geçici olarak bozulmasıyla, kopyalama işindeki çalışkanlığı ve eşsiz becerisinin etkilenmiş olabileceği aklıma geldi.

Duygulanmıştım. Onun derdine ortak olmak için bir şeyler söyledim. Bir süre için yazmayı bırakmakla akıllıca davrandığını dolaylı olarak belirttim ve açık havaya çıkarak egzersiz yapmayı denemesinde ısrar ettim. Ama yapmadı. Birkaç gün sonra, diğer çalışanlarım dışarıdayken, bazı mektupları postaya vermek için acele ediyordum, Bartleby'nin de yapacak bir işi olmadığı için, her zamankine göre biraz daha esnek olabileceği düşüncesiyle mektupları postaneye götürmesini istemiştim. Fakat kayıtsızca reddetti. O kadar işimin arasında postaneye kendim gitmiştim.

Günler geçip gidiyordu. Bartleby'nin gözleri düzeldi mi, düzelmedi mi bilemiyordum. Bence, dıştan bakıldığında düzelmişti. Ancak kendisine sorduğumda, yanıt verecek kadar küçülmemişti. Taş çatlasa kopyalama yapmayacaktı. En sonunda, ısrarlarıma karşılık olarak yazma işini bütünüyle bıraktığını bildirdi.

"Ne!" diye haykırdım. "Gözlerinin tam olarak iyileştiğini, eskisinden daha iyi olduğunu varsayalım, o zaman da mı bir şey yazmayacaksın?"

"Yazı işini bıraktım" diye yanıt verdi ve kuytu köşesine çekildi.

Büromda bir demirbaş gibi varlığını sürdürüyordu. Demirbaş olsa yine iyi, bu eskisinden daha da demirbaş olmuş-

tu. Ne yapılması gerekiyordu? Büroda yapacak işi yoktu, o zaman niçin orada kalacaktı? Açıkçası, yalnızca bir kolye kadar gereksiz bir şey değil, aynı zamanda katlanılması dert olan bir yük oluyordu. Yine de onun için üzülüyordum. Bende huzursuzluk yaratması açısından onun adına gerçeği tam olarak dile getiremiyordum. Bildiğim bir tanışı ya da arkadaşı olsa, hemen ona yazarak ısrarla bu zavallı adamı uygun bir yere götürmelerini isteyecektim. Ama adamın, bu dünyada tek başına olduğu anlaşılıyordu. Atlantik'in ortasında bir gemi enkazıydı. Kısaca, işimin gerektirdiği ivedi çalışmalar diğer tüm kaygıları bastırmaktaydı. Bartleby'ye, altı gün sonra büromu koşulsuz olarak terk etmesi gerektiğini elimden gelen incelikle anlattım. Bu süre içinde kalacak bir yer bulması ve bir şeyler yapması konusunda kendisini uyardım. Büromdan taşınma konusunda ilk adımı atarsa, ona bu girişiminde yardım etmeyi önerdim. "Bartleby, benden ayrıldığında seni yardımsız bırakmamaya özen göstereceğim. Unutma, şu andan başlayarak altı gün sonra."

Bu sürenin bitiminde, perdenin gerisine bir göz attığımda ne göreyim! Bartleby yine oradaydı.

Ceketimi iliklediem, kendimi toparladım, ona doğru yavaşça ilerledim. Omzuna dokundum ve "Zaman doldu; buradan ayrılman gerekiyor, senin için üzgünüm, işte paran burada ama artık gitmelisin."

"İçimden gelmiyor" diye yanıt verdi. Arkası bana dönüktü yine.

"Gitmen gerekiyor."

Sessiz kaldı.

O anda bu adamın dürüstlüğüne karşı sınırsız bir güven duymuştum. Bir gömlek düğmesini iliklemeyi unutmak ve yere bir şey düşürmek gibi konularda dikkatsiz sayılabilirim, Bartleby de yere düşürdüğüm bozuk paraları sıklıkla bana geri verirdi. Daha sonra olanlar beklenmeyen şeyler değildi.

"Bartleby" dedim, "sana on iki dolar borçluyum; otuz iki dolar veriyorum, yirmi dolar senindir. Alıyor musun?" diyerek parayı ona uzattım.

Ama kıpırdamadı bile.

"O zaman parayı buraya bırakıyorum" dedim. Parayı masadaki bir kâğıt ağırlığının altına koydum. Sonra şapkam ile bastonumu alarak kapıya doğru yöneldim. Sessizce arkama dönerek, "Eşyalarını bürodan taşıdıktan sonra senden başka herkes ayrıldığı için, kapıyı kilitle ve anahtarı paspasın altına koy ki sabah gelince bulabileyim. Seni bir daha görmeyeceğim, bu yüzden, hoşça kal. Yeni taşınacağın yerde sana yardımcı olabileceğim bir şey olursa bana mektup yazmayı ihmal etme. Elveda Bartleby, uğurlar olsun."

Ancak bir söz bile etmedi; yıkılmış bir tapınaktan geriye kalan son bir sütun gibi terk etmesi gereken odanın ortasında suskun ve tek başına, ayakta durmaktaydı.

Dalgın dalgın eve doğru yürürken, gururum acıma duygusunu bastırmıştı. Bartleby'yi başımdan savma işini ustaca kotardığım için kendimle çok övünebilirdim. Bu konuda bir görüşü olan, önyargısız herhangi bir kimseye öyle görünmesi gerektiği için ustaca diyorum. İzlediğim yolun güzelliği, görüntü olarak kusursuz bir sessizlik içinde gerçekleşmesiydi. Ne yabanıl bir kabadayılık, ne herhangi bir güç gösterisi, ne bir öfkeli dövüşkenlik yapmış, ne de yazıhanede sağa, sola koşuşturarak Bartleby'nin bir dilenci havasında, pılını pırtını toplayıp gitmesi için ateşli emirler yağdırmıştım. Bu tür bir durum olmamıştı. Üstünlük taslayan bir sivri akıllının yapacağı gibi yüksek sesle dile getirmeden, söylemem gereken tüm sözleri, Bartleby'nin çekip gideceği varsayımı üzerine kurgulamıştım. Bu yöntemimi düşündükçe, onun büyüsüne daha çok kapılıyordum. Bununla birlikte, ertesi sabah uyandığımda, birtakım kuşkular duymuştum. Uykum, her nasılsa gururumu silip süpürmüştü. Bir insanın en din-

gin ve en bilge olduğu saatlerden biri, sabah uyandıktan hemen sonraki saattir. Uyguladığım yöntem, o ana dek olanlar içinde –yalnızca kuramsal olarak– en kurnazca olanıydı. Asıl güçlük onun uygulamada nasıl kanıtlanacağı idi. Bartleby'nin çekip gittiğini varsaymak gerçekten hoş bir düşünceydi fakat bu varsayım, ne de olsa Bartleby'nin değil, benim idi. İşin özü, onun beni terk edeceğini varsaymak değil, bunu yapmanın içinden gelip gelmemesi idi. O, varsayımlardan çok içinden gelen tercihlerin adamıydı.

Kahvaltıdan sonra, olumlu ya da olumsuz olasılıkları irdeleyerek kent merkezine doğru yürüdüm. Bir an için, Bartleby'yi büromda, her zaman olduğu gibi dipdiri ayakta durduğunu düşünerek yaptıklarımın kötü bir başarısızlık olduğu aklıma geldi sonra da sandalyesinin boş kaldığı kesin gibi göründü. İşte böyle daldan dala atlayan düşüncelerle ilerliyordum. Broadway ile Canal Caddesi'nin köşesine geldiğimde, çok ciddi tartışmalar yapmakta olan bir grup coşkulu insan gördüm.

"Bahse girerim ki bu iş olmaz" dedi içlerinden biri.

"Yapamaz mı? Tamam o zaman!" dedim ben de. "Koyun paranızı."

Tam içgüdüsel bir davranışla, para çıkarmak amacıyla elimi cebime sokmak üzereydim ki, o günün seçim günü olduğunu anımsadım. Kulak misafiri olduğum sözlerin Bartleby ile bir ilgisi yoktu, belediye başkanlığı adaylığını kimin kazanacağı konuşulmaktaydı. Kafamı kurcalayan düşünceler içinde, tüm Broadway'in benim coşkumu paylaşmakta ve aynı sorunu tartışmakta olduğunu sanmıştım. Sokaktan yükselen seslerin o andaki dalgınlığımı perdelemesi hoşuma gitmişti.

Amaçladığım gibi, büromun kapısına her zamankinden daha erken gelmiştim. Durdum ve bir an kulak verip içeriyi dinledim. Her şey sakindi. Gitmiş olmalıydı. Kapı kulpunu

çevirdim. Kapı kilitliydi. Evet, sihirli yöntemim işe yaramış, adam gerçekten çekip gitmişti. Yine de bir tür melankoli vardı işin içinde. Parlak başarım beni neredeyse üzmüştü. Paspasın altında, Bartleby'nin bırakmasını istediğim anahtarı el yordamıyla aradığım sırada dizimi kapıya çarptım ve bu çarpma sesine yanıt olarak da içeriden bir ses yükseldi. "Şimdi değil, şu anda işim var."

Bartleby idi o.

Beynimden vurulmuşa döndüm. O anda, çok önceleri bir yaz günü, Virginia'da bulutsuz, sıcak bir öğleden sonrası, evinin açık penceresinden, ağzında piposuyla bakarken, yıldırım çarpması sonucu ölmesi ve aşağı doğru sarkmış gövdesinin, birisinin dokunuşuyla aşağı düşmesi aklımda canlanmış ve oracıkta donakalmıştım.

"Gitmemiş!" diye mırıldandım sonunda. Ama yine, o kadar yıpranmama karşın, bir türlü yakamdan düşmeyen şu gizemli yazmanın üzerimdeki şaşılacak derecedeki baskısına boyun eğerek yavaşça merdivenlerden indim ve sokağa çıktım. Bloğun çevresini dolanırken, bu görülmemiş şaşkınlığımdan sonra yapmam gereken şeyleri düşünüyordum. Adamı itip kakarak defedemezdim, ona kötü sözler söyleyerek kapı önüne koyamazdım, polis çağırmak da hoş bir düşünce değildi; üzerimde böyle pısırık bir zafer kazanmasına izin vermem de düşünülemezdi. Yapılması gereken şey neydi? Ya da hiçbir şey yapılamıyorsa, bu konuda varsayabileceğim başka şeyler var mıydı? Evet, daha önce olduğu gibi ileriye dönük olarak, Bartleby'nin ayrılacağını varsaymıştım ama şimdi geriye dönük olarak ayrılmış olduğunu varsayabilirdim. Bu varsayımın haklı olduğu düşüncesiyle, hızla büroya girebilir, Bartleby'yi görmezden gelerek onu bir boşluk olarak düşünüp üzerine yürüyebilirdim. Bu yöntem bir dereceye kadar kişisel saldırı anlamına gelebilirdi. Bartleby'nin bu tür varsayım öğretilerine karşı koyması pek olası görünmüyor-

du. Ancak planı bir kez daha düşününce, başarı oldukça kuşkulu görünüyordu. Konuyu yine kendisiyle tartışmaya karar verdim.

Büroya oldukça sert bir yüz anlatımıyla girerek, "Bartleby" dedim, "Bu durumdan hiç hoşlanmıyorum. Üzülüyorum, Bartleby. Seninle ilgili iyi şeyler düşünmüştüm. Seni, en zorlu bir ikilemde kalınca çözüm olacak bir beyefendi gibi görmüştüm. Kısaca öyle varsaymıştım. Ama gel gör ki, yanılmışım. Söze kayıtsızca başlayarak, "Paraya neden dokunmadın?" dedim, önceki akşam masanın üzerinde parayı bıraktığım yeri göstererek.

Hiç yanıt vermedi.

Ona yaklaşarak, anlık bir patlamayla, "Beni bırakacak mısın, bırakmayacak mısın?" diye sordum.

"Sizden ayrılmak içimden gelmiyor" dedi, "gelmiyor" sözünü vurgulayarak.

"Burada kalma hakkını nereden alıyorsun? Kira mı ödüyorsun? Vergilerimi mi ödüyorsun? Yoksa burası senin malın mı?"

Hiç yanıt vermedi.

"İşe devam edip yazmaya hazır mısın? Gözlerin iyileşti mi? Bu sabah benim için bir belge kopyalayabilir misin? Ya da birkaç satırı gözden geçirir misin? Postaneye gider misin? Kısaca, buradan çekip gitmeyi reddetmeni haklı gösterecek yapabileceğin bir iş var mı?"

Sessizce kendi kuytusuna çekildi.

O anda öyle sinirli ve öfkeli bir durumdaydım ki, daha ileri gitmemek için kendimi tutmanın akıllı bir davranış olacağını düşündüm. Bartleby ile yalnızdım. Bahtsız Adams ile ondan daha bahtsız Colt'un[3] trajedisi aklıma gelmişti:

3. John Caldwell Colt (1810-1842), birçok okulda okutulan başarılı bir muhasebe kitabının yazarı, hukuk bürosu çalışanı ve öğretmen. Kitap ba-

Bürosunda, Adams'a aşırı sinirlenerek, yabanıl bir coşkuya kapılan Colt, kendisinden daha çok kimseyi kederlendirmeyen o ölümcül eyleme girişmişti. Bu konuya sıklıkla kafa yorduğumda, o kavga halkın dolaştığı bir sokakta veya özel bir konutta çıksaydı, bu şekilde sonuçlanmazdı diye düşünürdüm. İnsan özelliklerinin, ilişkilerinin bütünüyle yok edildiği bir yapıdaki bir büroda halısı olmayan, tozlu, kasvetli görünüşlü koşullara göre yalnız kalmak talihsiz Colt'un o denli sinirlenmesine neden olan şey olmuştu.

Bununla birlikte, Yaşlı Adam'ın öfkesi bana bulaşmış ve Bartleby'yi yaka paça dışarı atmaya yönlendirmekteydi. Ama nasıl yapacaktım? İlahi emre uyarak, "Yeni bir buyruk uyarınca, birbirinizi sevin" sözünü anımsamalıydım. Evet, beni kurtaran söz bu olmuştu. Diğer görüşlerden ayrı olarak, iyilikseverlik, genellikle bilgelik ve akıl dolu bir ilkeyle yol alır ve iyiliksever insan için önemli bir koruyucudur. İnsanlar; kıskançlık, öfke, nefret, bencillik ve ilahi gurur uğruna cinayet işlerler ancak bugüne dek duyduğum kadarıyla, hiç kimse salt tatlı bir iyilik uğruna şeytanca bir cinayet işlememiştir. Daha iyi bir yönlendirici bulunamıyorsa, kişisel çıkarcılık, özellikle çabuk öfkelenenler için, herkesi iyilikseverliğe ve insan sevgisine yöneltmelidir. Her şeyi göze alarak, ben yine, söz konusu bu duruma göre yazmana yöneltmiş olduğum kızgın duygularımı, onun davranışlarını iyiye yorarak bastırmaya çalışmıştım. Zavallı adam, zavallı adam! diye düşünüyordum, içinde bir kötülük yok, ayrıca zor günler geçirmiş olduğundan göz yummak gerekir.

Bu arada, en kısa zamanda kendimi oyalama ve aynı zamanda düş kırıklığımı giderme çabasındaydım. Bartle-

---

sımı yüzünden borçlu olduğu Samuel Adams ile girdiği tartışma sonucu onu baltayla öldürmüş, idam cezasına çarptırılmış ve idam günü intihar etmiştir. (ç.n.)

by'nin, sabah kendi isteğiyle, kuytu köşesinden çıkarak kapıya doğru kararlı bir çizgide yürüdüğünü düşlemeyi deniyordum. Fakat hayır. Saat on iki buçuk oldu. Hindi kızarmaya başlayan parlak yüzüyle çıkagelip onun mürekkep şişesini devirmiş ve saldırgan bir havaya bürünmüştü. Cımbız sessiz ve kibar duruyordu, Zencefilli Kurabiye de öğlen elmasını dişlemekteydi, Bartleby ise, derin, ölü duvar düşüncelerine dalmış durumda penceresinin önünde dikilmekteydi. Bu hoş görülebilir bir şey miydi? Bunu sineye mi çekmeliydim?

Birkaç gün daha geçmiş, o arada, boş zamanlarımda "Edwards'tan İstenç Üzerine" ve "Priestley'den Gereklilik Üzerine" adlı kitaplara biraz göz atmıştım. İçinde bulunduğum koşullarda, bu kitaplar bende sağlıklı duygular oluşturmuştu. Bartleby ile ilgili sıkıntılarımın, sonsuzluğun önceden verdiği bir karar olduğuna ve onun, benim gibi bir ölümlünün aklının alamayacağı bir amaçla her şeye kadir Tanrı tarafından gönderildiğine giderek inanmaya başlamıştım. Evet, Bartleby, bence sen orada perdenin arkasında kal, artık seninle uğraşmayacağım, sen şuradaki eski sandalyeler kadar zararsız ve sessizsin, kısaca, senin burada olduğunu biliyorum ya, artık hiç yalnızlık çekmiyorum, şimdiye dek böyle bir duygu yaşamadım diye düşünüyordum. En sonunda, görüyor, duyumsuyor ve yaşamımın önceden belirlenmiş amacını algılıyorum. Bu durumdan memnunum. Diğer insanların daha üst düzey amaçları olabilir ama bana bu dünyada verilen görev, sana içinde kalabileceğin uygun bir büro odası sağlamaktır.

Büroma gelen meslektaşlarımın o istenmeyen, acımasız, damdan düşer gibi sözleri olmasa, bu bilge ve kutsanmış kafa yapımı sürdürebilecektim. Ancak dar kafalı insanların sürekli işe karışması, sonuçta, genellikle, kendilerinden daha geniş düşünüşlü olanların en iyi görüşlerini çürütür. Bunun-

la birlikte, durup düşündüğümde büroma giren insanların bu ilgisiz Bartleby'nin sıra dışı görüntüsü karşısında şaşırmalarının ve olumsuz yorumlarda bulunmalarının kuşkusuz, tuhaf bir yanı yoktu. Bir ara, büroma işi için uğrayan bir avukat, Bartleby'den başkasını bulamayınca, ondan benim nerede olduğumla ilgili bilgi almak istediğinde, Bartleby büronun ortasında kıpırdamadan dikiliyormuş ve adamın konuşmalarını kös dinler gibi dinlemiş. Avukat da, onun bu durumuna akıl erdiremeyince, hiçbir şey öğrenemeden çekip gitmişti.

Büromun avukat ve tanıklarla dolu ve işlerin çok yoğun olduğu bir gün, orada işi başından aşmış hukuk adamlarından biri Bartleby'nin bomboş durduğunu görünce, kendi bürosuna giderek ondan bazı belgeler getirmesini istemiş. Bartleby'nin bu isteği sessizce geri çevirip, boş oturmayı sürdürmesi üzerine, avukat ters bakışlarını bana çevirmişti. Ne söyleyebilirdim ki? Sonuç olarak, iş yaptığım çevrede, büromda tuttuğum bu tuhaf yaratıkla ilgili şaşkınlık fısıltıları dolaşmaya başladığını öğrendim. Bu canımı çok sıkmıştı. Bu adamın uzun süreli bir yaşamı olabileceği, beni dinlemeden büromu işgal edeceği, konuklarımın kafasını karıştırarak meslek onurumu zedeleyeceği, tüm işyeri çevresinde genel bir huzursuzluk oluşturacağı, son kuruşuna dek (günde kuşkusuz, beş sent harcamayla) benden uzun bir ömür sürerek, belki de büromda hak iddiasında bulunabileceği aklımdan geçiyor ve bu karamsar öngörülerim giderek artıyor ve dostlarımın yazıhanemdeki bu hayaletle ilgili acımasız sözleri de beni değişiklik yapmaya yöneltiyordu. Tüm becerilerimi bir araya toplayarak bu katlanılmaz karabasanı tümüyle üzerimden atmaya karar verdim.

Bu amaç uyarınca, karmaşık bir plan uygulamadan önce, Bartleby'ye, benden kalıcı olarak ayrılmasının uygun olacağını bildirdim. Bu düşüncemi, kendisine, özenle ve olgun

karşılayacağı umuduyla, sakin ve ciddi bir tonda aktarmıştım. Fakat bu düşüncem üzerinde üç gün kafa yorduktan sonra, ilk kararının değişmediğini ileri sürerek, kısaca, içinden benimle kalmak geldiğini söyledi.

Paltomun tüm düğmelerini iliklerken kendi kendime, "Şimdi ne yapacağım?" diyordum. Ne yapacağım? Ne yapmalıyım? Bu adamla, bu hayaletle ilgili içimden ne geliyor? Ondan paçamı kurtarmalıydım, o gitmeliydi. Ama nasıl? Bu zavallı, miskin, sinik ölümlüye ne zor kullanabilirsin, ne de kapının önüne koyarsın. Böyle acımasız davranarak kendi onurunu lekelemiş olmayacak mısın? Hayır, olmaz, bunu yapamam. Burada yaşayıp ölsün daha iyi, o zaman kalıntılarını duvara gömerim. Başka ne gelir ki elden? O kadar gönlünü alıyorum, adamda bir gelişme yok. Rüşvet versen de adam masanızdaki kâğıt ağırlığının altına bırakıyor. Sana yapışıp kalmak istediği çok açık.

Bu durumda, sert ve sıra dışı bir şey yapılmalı. Ama ne! Bu suçsuz soluk benizliyi bir polise teslim edip kodese tıktıramazsınız, değil mi? Bunu hangi gerekçeyle yapacaksınız? Serseri olduğu için mi? Kılını bile kıpırdatmayı reddeden bir serseri, başıboş biri olarak mı? Onu serseri olarak görmek istiyorsunuz ama o serserilik yapmadığı için mi? Bu çok saçma olur. Görünürde bir geçim kaynağı yok, o zaman adam bana kalıyor. Yine yanıldım. Tartışmasız kendine bakabiliyor ve bu her insanın geçimini sağlayabileceğini gösteren yanıtlanamaz tek kanıt. Artık yeter. O beni terk etmiyorsa, ben onu terk etmeliyim. Büromu değiştireceğim, başka bir yere taşınacağım ve yeni yerime gelecek olursa, ona haneye tecavüzden dava açacağımı bildireceğim.

Bu plana uyarınca harekete geçerek ertesi gün kendisiyle konuştum: "Bu büro bana belediye binasından çok uzak geliyor, havası da sağlıksız. Kısaca, gelecek hafta büromu taşımayı düşünüyorum ve artık senin yardımına gerek duy-

mayacağım. Bunu sana, kendine başka bir yer bulabilirsin diye söylüyorum."

Beni yanıtlamadı ve başka bir şey konuşulmadı.

Belirlenen günde araba ve adamları tuttum ve büroma doğru yola koyuldum, ufak tefek eşya dışında, her şey birkaç saat içinde taşındı. Tüm bu işler yapılırken yazmanım, en son taşınmasını söylediğim, paravananın ardında ayakta kalmıştı. İndirilen paravana kocaman bir kâğıt gibi katlanınca, yazmanı çıplak bir odanın hareketsiz bir sakini gibi ortada bırakmıştı. Giriş bölümünde bir an için onu izlerken, içimden bir şeyler beni suçlamaktaydı.

Ellerim cebimde, yüreğim burkulmuş olarak yeniden içeri girdim.

"Hoşça kal Bartleby gidiyorum, hoşça kal. Tanrı seni korusun. Şunu da al" diyerek avucuna bir şey koydum. Fakat koyduğum şey yere düştü ve sonra uzun süreden beri kendisinden, tuhaf bir söyleyişle, kopmak istediğim bu adamdan ayrıldım.

Yeni büroma yerleşince, kapımı bir iki gün kilitli tutmuş ve koridordan gelen her ayak sesinde irkilmiştim. Kısa da olsa bir aradan sonra büroma her dönüşümde, anahtarı yerleştirmeden önce kapı önünde bir an duraklayarak, çevreye kulak kesiliyordum. Ancak bunlar gereksiz korkulardı. Bartleby asla yanıma gelmemişti.

Tam her şeyin yoluna girdiğini düşünürken, kaygılı görünümlü bir yabancı bana gelip, geçenlerde Wall Street No. ..'daki büroyu işleten kişinin ben olup olmadığımı sordu.

İçim kuşkuyla dolu olarak, onaylayarak yanıt verdim.

Bir avukat olduğu anlaşılan yabancı, "O zaman beyefendi, orada bıraktığınız adamdan siz sorumlusunuz. Herhangi bir kopyalama yapmaya karşı çıkıyor, her işi reddediyor, içinden gelmediğini söylüyor ve bürodan çıkmak da istemiyor."

"Çok özür dilerim, beyefendi" dedim, yapmacık bir sakin tonda, "fakat sözünü ettiğiniz kişiyle sorumlu tutulacağım bir bağlantım yok ve kendisi yardımcım değil."

"Tanrı aşkına, kim o adam?"

"Size kesinlikle bilgi veremiyorum. Onunla ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Önce onu yazıcı olarak işe aldım ancak uzun süredir işime yarayacak bir şey yapmadı."

"Ben durumla ilgileneceğim. İyi günler beyefendi."

Aradan birkaç gün geçmiş bir haber alamamıştım ama içimden bir yandan oraya gidip zavallı Bartleby'yi görmek geliyor, öte yandan da, ne olduğunu anlamadığım tepkisel bir güç beni tutuyordu.

Diğer bir hafta boyunca, başka hiçbir bilgi gelmeyince, artık onunla her şeyin bittiği kanısına varmıştım. Ama bir gün sonra, büroma geldiğimde kapımda, aşırı coşkuya kapılmış birkaç kişinin beklemekte olduğunu gördüm.

En öndeki ve daha önce bana yalnız gelmiş olan avukat olarak tanıdığım kişi, "İşte, o adam, geliyor" diye haykırdı.

Aralarında bulunan irikıyım bir adam üzerime doğru yürüyerek, "Bu adamı derhal götürün efendim" diye haykırdı. Onu Wall Street No. ...'da mal sahibi olarak tanıyordum. Avukata dönerek, "Kiracılarım olan bu kişiler bu duruma artık katlanamıyor. Bay B...." Avukata dönerek, "Onu odasından attı ve o şimdi merdiven korkuluklarında oturarak, gece giriş yerinde uyuyarak tüm binada hayalet gibi dolaşmayı sürdürüyor. Herkes kaygılı, müşteriler bürolardan çıkıp gidiyor, daha çok kalabalığın binadan ayrılacağı korkusu var, gecikmeden bir şeyler yapmalısınız" dedi.

Bu eleştiri fırtınasında donakaldım ve yılgınlığa kapıldım, gidip kendimi yeni büroma kilitlemek istiyordum. Bartleby'nin herhangi biri kadar benimle de bir bağlantısı olmadığını ısrarla ama boş yere söyledim. Onunla ilgisi olan son kişinin ben olduğumu söyledim ve beni bu ürkünç olayın

içine soktular. Gazetelere çıkma korkusuyla (bir kişi bana bu konuda üstü kapalı, göz korkusu verdi), sorunu düşündüm ve sonunda, eğer avukat (odasında) beni yazman ile görüştürürse, o öğleden sonra, yakınma nedenleri olan o baş belasından kurtulmak için elimden geleni yapacağımı söyledim.

Eski büromun olduğu kata çıkınca, merdiven sahanlığındaki korkuluğun üzerinde Bartleby'yi sessizce otururken gördüm.

"Burada ne yapıyorsun Bartleby?" dedim.

"Tırabzanda oturuyorum" dedi yumuşak bir sesle.

Onu, biraz önce çıkan avukatın odasına yönelttim.

"Bartleby" dedim, "bürodan çıkarılmandan beri, bu giriş yerini işgal ederek benim için ne kadar büyük sorun yarattığının bilincinde misin?"

Yanıt yok.

"Bundan böyle, şu iki koşuldan birini yerine getirmen gerekiyor. Ya bir şeyler yapacaksın ya da senin için bir şeyler yapılacak. Şimdi söyle, ne tür bir işle uğraşmak istiyorsun? Başka birisi için kopyalama yapmak ister misin?"

"Hayır, bir değişiklik yapmak içimden gelmiyor."

"Bir manifatura mağazasında tezgâhtarlığa ne dersin?"

"Çok bağlayıcı bir iş. Hayır, zor beğenen bir insan değilim ama tezgâhtarlık istemem."

"Çok bağlayıcıymış" diye haykırdım, "o zaman neden hep buraya bağlanmış gibi yaşıyorsun!"

Şu küçük konuyu bir kez daha kapatmak istercesine, "Tezgâhtarlık yapmak içimden gelmiyor" diye ekledi.

"Barmenlik sana uygun olur mu? Gözlerin de yorulmaz."

"Söylediğim gibi, zor beğenen biri değilim ama hiç hoşlanmadığım bir iş."

Alışkın olmadığım bu konuşkanlığından hoşnut kalmıştım. Sorgulamayı sürdürdüm.

"Ülke çapında dolaşarak tüccarlar için fatura tahsilatı yapmak ister misin? Sağlığını geliştirmekte katkısı olur."

"Hayır, başka bir iş yapmak geliyor içimden."

"Avrupa'ya giden genç beyleri sohbetinle eğlendirmeye ne dersin?"

"Olmaz. Bence bu iş kesin olarak bir yere bağlı görünmüyor. Ben dolaşmadan, sabit bir yerde olmak isterim. Ama yine de zor beğenen biri değilimdir."

Sabrımın taşmasına engel olamayarak ve onunla olan tüm sinir bozucu ilişkimde ilk kez öfkeye kapılarak, "O zaman olduğun yerde sabit kal" diye bağırdım. "Gece olmadan bu binadan ayrılmazsan, buradan ben ayrılmak zorunda kalacağım!" Onun bu kılını kıpırdatmadan duruşunu bırakıp dediğimi yapması için nasıl gözünü korkutacağımı düşünmeden, oldukça saçma sözler etmiştim. Tüm çabalarımdan umudumu kesmiş olarak ondan ayrılıyordum ki, daha önce hiç düşünmediğim son bir şey aklıma geldi.

"Bartleby" dedim, o koşullar altında düşünebileceğim en kibar tonda, "benimle eve gelir misin –büroma değil– oturduğum eve? Orada, rahat bir ortamda, senin için uygun bir çözüm yolu bulana kadar kalırsın. Haydi gel, hemen gidelim."

"Hayır, şu anda herhangi bir değişiklik yapmak içimden gelmiyor."

Yanıt vermedim fakat hızla binadan dışarı fırlayarak, sağda solda insanlara çarparak Wall Street'ten Broadway'e doğru koşarak gördüğüm ilk otobüse atladım ve ardımdan gelecek olanları atlatmış oldum. Sakinleştiğimde, gerek mal sahibinin ve kiracıların isteklerine uymak, gerekse Bartleby'ye yardımcı olmak ve ona kötü bir ceza verilmesini önlemek için duyduğum istek ve görev duygusu konusunda elimden geleni yaptığımın açıkça bilincindeydim. Artık kafam tamamıyla rahat ve dingin olmalıydı, giriştiğim iş dilediğim kadar başarılı olmayabilir ama bilincim beni haklı çıkarmıştı. Şu

öfkeli mal sahibi ile gözü dönmüş kiracılarına yakalanma korkusuyla işyerimi birkaç günlüğüne Cımbız'a bırakıp, banliyölerden geçerek faytonumla kentin üst kesimlerine, Jersey City ve Hoboken'e gittim. Manhattanville ile Astoria'yı da kaçamak ziyaret ettim.

Büroma yeniden döndüğümde, masamın üzerinde mal sahibinden gelen bir not buldum. Titreyen ellerimle açıp baktım. Adam polis çağırmış ve Bartleby serseri olarak Tombs'a gönderilmiş. Dahası, onu herkesten daha çok ben tanıdığım için, bulunduğu yerde gerçekleri uygun bir biçimde anlatmamı istiyordu. Bu haberlerin bende çelişkili etkileri oldu. Önce kızdırmıştı ama sonra onayladım. Mal sahibinin bu atak ve iş bitirici tutumu, benim bir türlü karar veremediğim ve o koşullar altında izlenecek son çıkar yol olarak, yalnızca plan aşamasında kalan, bir süreci başlatmıştı.

Daha sonra öğrendiğime göre, Tombs'a götürüleceği söylenince, zavallı yazman en küçük bir direnç göstermemiş, o solgun, kıpırdamaz tavrıyla karara sessizce boyun eğmişti.

Bartleby'nin koluna girmiş bir polisin önderliğinde, sessiz bir grup öğlen vakti caddeleri dolduran coşkulu ve hareketli kalabalığının gürültüsü arasında ilerlemişti.

Notu aldığım gün, Tombs'a, daha doğrusu, Adliye Sarayı'na gittim. İlgili görevliyi bularak geliş amacımı bildirdim ve tanımladığım adamın gerçekten orada olduğunu öğrendim. O anda görevliye Bartleby'nin, sıra dışı tuhaflıkta biri olmakla birlikte, çok dürüst bir insan olduğunu, kendisine iyi davranılmasını belirttim. Tüm bildiklerimi söyleyerek dolaylı olarak, hafif de olsa ne olacağını bilemediğim bir ceza verilene kadar kendisine elden geldiğince hoşgörülü davranılmasını rica ettim. Bu konuda karar verilememesi durumunda, düşkünler evine konulabilirdi. Sonra onunla bir görüşme isteğinde bulundum.

Yüz kızartıcı bir suç işlememiş ve her bakımdan sessiz ve zararsız olduğu için ona cezaevinde, özellikle çimen kaplı iç avluda, özgürce dolaşmasına izin verilmiş. Onu, en sakin avluda tek başına, yüzü yüksek bir duvara dönük, tüm çevresini kuşatan cezaevi pencerelerinin dar aralıklarından katil ve hırsızların bakışlarını ona yönelttiğini düşündüğüm bir durumda buldum.

"Bartleby!"

"Sizi tanıyorum ve size hiçbir şey söylemek istemiyorum" dedi.

"Seni buraya ben getirmedim Bartleby" dedim, kuşku duyan sözleri beni çok incitmişti. "Burası senin için çok kötü sayılabilecek bir yer olmamalı. Burada sana bir zarar gelmez. Görüyorsun, düşündüğün kadar kötü bir yer de değil. Şu gökyüzüne, çimenlere bak."

"Nerede olduğumu biliyorum" diye yanıtladı fakat başka bir şey söylemedi, ben de öylece ondan ayrıldım.

Yine koridora girdiğimde, önlüklü, iri yapılı, etli butlu bir adam yanıma gelip, başparmağı ile omuzu üstünden Bartleby'yi göstererek, "Arkadaşınız mı?" diye sordu.

"Evet"

"Açlıktan ölmek mi istiyor? Öyleyse, cezaevi yemekleriyle yaşasın, ona uyar."

Böyle bir yerde, böyle yetkisizce konuşan bir kişi karşısında ne yapılacağını bilemeden, "Siz kimsiniz?" diye sordum.

"Ben yemek işlerine bakıyorum. Burada yakını olan beyefendiler, onlara iyi yemek vermem için beni tutarlar."

"Öyle mi?" dedim, gardiyana dönerek.

Gardiyan da onu doğruladı.

"Peki, o zaman" dedim, yemek işlerine bakan (yemekçi dedikleri) adamın avucuna biraz para sıkıştırdım ve "arkadaşıma ayrıca özen gösterin, ona verebileceğiniz en iyi yemekleri verin. Elinizden geldiğince kibar davranın ona."

"Beni onunla tanıştırır mısınız?" dedi yemekçi, düzgün bir insan olduğunu kanıtlama olanağını değerlendirmek için sabırsızlandığını söyleyen bir yüz anlatımıyla bana bakıyordu.

Durumu, yazmanım için yararlı olacağı düşüncesiyle kabul edip, yemekçinin adını sordum ve Bartleby'nin yanına gittik.

"Bartleby, bu bir dost, onun sana çok yararı dokunacak."

"Emrinizdeyim bayım, emrinizdeyim" dedi önlüklü yemekçi ve yere kadar eğilerek selam verdi. "Umarım burasını beğenirsiniz efendim, güzel bir ortam, serin odalar, bizimle birlikte bir süre kalırsanız, ben de beğendirmeye çalışacağım. Akşam yemeği olarak ne istersiniz?"

"İçimden bir şey yemek gelmiyor" dedi Bartleby, arkasını dönerek. "Canım istemiyor, akşam yemeğine alışkın değilim." Sonra iç avlunun öteki yanına geçerek yüzünü ölü bir duvara döndü.

"Nasıl olur?" dedi yemekçi şaşkın gözlerle bana bakarak. "Tuhaf bir adam, değil mi?"

"Sanırım biraz dengesi bozuk" dedim kederli bir tonda.

"Dengesi mi bozuk? Öyle mi? İnanın, arkadaşınızı kalpazan bir bey sanmıştım, onlar hep böyle solgun yüzlü ve kibar olurlar. Onlara acımamak elimden gelmiyor, yapamıyorum bayım. Monroe Edwards'ı tanır mıydınız?" diye dokunaklı bir tonda ekledi ve durakladı. Sonra, elini acıma duygusuyla omzuma koyarak iç çekti, "Sing-Sing'de veremden öldü. Demek Monroe'yu tanımıyorsun" dedi.

"Hayır, hiçbir kalpazan tanımış değilim. Burada daha fazla kalamam. Oradaki arkadaşıma göz kulak olun. Zarara girmezsin. Görüşmek üzere."

Birkaç gün sonra, yine Tombs'a giriş izni almıştım. Koridorlardan geçerek Bartleby'yi aradım ama bulamadım.

Bir gardiyan, "Biraz önce koğuşundan çıkarken gördüm, avluda dolaşmaya çıkmış olabilir" dedi.

O yöne doğru ilerledim.

"Sessiz adamı mı arıyorsun?" diye sordu yanımdan geçen diğer bir gardiyan. "İşte şurada, avluda yatmış uyuyor. Onu yatarken gördüğüm daha yirmi dakika olmadı."

Avlu çok sessizdi. Sıradan mahkûmların buraya girmesine izin verilmiyordu. Avluyu çevreleyen aşırı kalınlıktaki duvarlar içeri ses girmesini önlüyordu. Duvarların yapımındaki eski Mısır özelliğinin tüm kasveti üzerime çökmüştü. Ama burada tutsak olmuş yumuşak çim ayaklar altında da büyüyordu. Sonsuza odaklı piramitlerin yüreği ilginç bir sihirle, kuşların tohumlarını getirmiş olduğu çimlerin yarıklardan çıkışı gibi, dışarı fırlamış gibiydi.

Duvarın dibinde, başını soğuk taşlara yaslamış, dizlerini yukarı çekerek büzülmüş, ilginç bir durumda yan yanmakta olan bitkin Bartleby'yi görmüştüm. Kıpırdamıyordu. Durdum, sonra ona yaklaştım, üzerine doğru eğildim ve donuk gözlerinin açık olduğunu gördüm yoksa derin uykuda olması gerekirdi. İçimden gelen bir dürtü ona dokunmamı istiyordu. Eline dokunduğumda, kolumdan yukarı doğru çıkan bir titreme omuriliğimden ayaklarıma doğru indi.

Yemekçi adamın yuvarlak suratı tepemde belirdi. "Akşam yemeği hazır. Bugün de mi bir şey yemeyecek? Yoksa yemek yemeden mi yaşıyor?"

"Yemek yemeden yaşıyor" dedim ve gözlerini kapadım.

"Ah! Uyuyor, öyle değil mi?"

"Krallar ve danışmanlarıyla birlikte" diye mırıldandım.

* * *

Bu öyküyü daha fazla sürdürmenin gereği yok. Zavallı Bartleby'ye ne denli tatsız bir cenaze töreni yapıldığını herkes aklında canlandırabilir. Yalnız, okurdan ayrılmadan önce şunu da söyleyeyim ki, bu kısa öykü yeterince ilginizi çek-

tiyse, Bartleby'nin kim olduğu ve şimdiki anlatıcıyla tanışmadan önceki yaşam biçimi konusunda merakınızı gidermek için, merakınızı ben de tümüyle paylaştığımı ancak gideremediğimi söyleyebilirim. Burada, yazmanın ölümünden birkaç ay sonra kulağıma çalınan bir söylentiyi acaba açıklamam gerekir mi bilemiyorum. Bu söylentinin dayanağını asla anlayamadım bu nedenle ne kadar doğrudur dile getiremiyorum. Fakat bu belirsiz haber benim ilgimi çektiği kadar başkaları için de aynı şey söz konusudur; bu nedenle, ondan kısaca söz edeceğim. Haber şuydu: Bartleby, Washington'da Kayıp Mektuplar Bürosu'nda sıradan bir memurmuş ve yönetim değişikliği nedeniyle hemen işten çıkarılmış. Bu söylenti üzerine düşündüğümde, kapıldığım duyguları anlatmakta zorluk çekiyorum. Kayıp Mektuplar! Kulağa kayıp insanlar gibi gelmiyor mu? Doğuştan ve şansızlıktan gelen karamsar bir umutsuzluğa yazgılı bir insanı düşünecek olursanız, sürekli olarak böyle kayıp mektuplarla uğraşan ve onları yakmak için ayıran o insanın umutsuzluğunu artırmakta başka hangi iş bu kadar etkili olabilir? O mektuplardan her yıl bir araba dolusu yakılmaktadır. Bazen, soluk benizli memurun katlanmış bir kâğıdın arasında bulduğu bir yüzük, aslında, mezarda çürümüş bir parmak için de gönderilmiş olabiliyordu. Acil yardım olarak kendisine bir banknot gönderilen bir kişi, şu anda artık ne yemek yiyor ne de karnı acıkıyordur; umutsuzluk içinde ölenlere karşı acıma duygusu, umudunu yitirip ölenlere umut; umarsız hastalıklarda boğularak ölenlere iyi haberler gönderilmiştir. Yaşam savaşında görevlerini yerine getirmeye çalışan bu mektuplar hızla ölüme koşuyorlar.

Ah, Bartleby! Ah, insanlık!

benito cereno

Yıl 1799. Massachusetts, Duxbury'den Kaptan Amasa Delano komutasındaki büyük bir fok avlama ve ticaret gemisi, değerli yükü ile Şili'nin en güney kıyısı yönünde, küçük, insan yerleşimi olmayan, ıssız bir adanın bulunduğu St. Maria Limanı'na demir atmıştı. Amacı, su almaktı.

İkinci gün, ranzasında uzanırken, gündoğumundan az sonra, ikinci kaptan aşağı inerek yabancı bir yelkenlinin bulundukları koya girmekte olduğunu bildirdi. O günlerde, bu sularda, bugünkü kadar çok gemi görülmezdi. Kaptan yatağından kalkarak giyindi ve güverteye çıktı.

O kıyılara özgü bir sabah vaktiydi. Her şey sessiz ve sakindi. Deniz, yol yol uzun dalgalarla titreşmekle birlikte, yüzeyi bir kurşun dökümcüsünün kalıbında dalgalanması durmuş ve soğumuş bir cevher gibi donmuş, kıpırtısız ve pırıl pırıl görünüyordu. Gökyüzü gri bir erkek pelerinini andırıyordu. Sislerle kaynaşıp bütünleşen, aynı renkte, rahatı kaçmış kuşlar, fırtına öncesi çayırlar üstünde uçan kırlangıçlar gibi denizi sıyırarak alçaktan uçuyorlardı. O andaki gölgeler, daha koyu gölgelerin oluşacağının haberini veriyordu.

Dürbün ile baktığında Kaptan Delano'yu şaşırtan şey, bu yabancı gemide bayrak bulunmayışıydı. Kıyılarında yerleşim

olmasa da orada başka bir geminin demirli olabileceği düşünülerek, bir koya girmekte olan geminin bayrak çekmesi, tüm ulusların barışçıl denizcileri arasında gelenek idi. O noktanın yasadışı oluşu, ıssızlığı ve o denizler konusunda üretilen masallar söz konusu olduğunda, olağandışı ve kendini yineleyen dürtüleri dışında, düzgün bir kişiliği olan Kaptan Delano, insana özgü kötülüklere ve kişisel kaygılara kolaylıkla kapılan bir kişi olsaydı, o günkü şaşkınlığı sorun yaratabilirdi. İnsanlığın yapabileceği şeylerde, bu tür tutumun bize anlatmak istediği şey gibi, verilecek kararın, iyi yürekli davranarak sıradan bir acelecilige ve akılcı algılamaların doğruluğuna değil, bilge kişilere bırakılmasıdır.

Yabancı bir gemiyi gördüğü ilk anda, her denizci, bir ürküntüye kapılır. Bir limana doğru yol almakta olan o geminin karaya çok yaklaştığını fark edip, pruvasını da batık bir mercan kayalığı arkasından görünce o korkusu dağılır. Gelen geminin yabancı olduğu yalnızca fok avlama gemisi için değil, ada için de kesin gibi görünüyordu; sonuçta, bu okyanustaki sıradan korsan gemilerden biri olamazdı. Kaptan Delano incelemesini azalmayan bir ilgiyle sürdürmekteydi; geminin gövdesini kısmen kaplayan sis, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte aynı biçimde kamarasından süzülüyor ve izlemesini güçleştiriyordu. Ufukta alçaktan sürüklenmekte olan titrek sis bulutlarıyla arasında, yarısına kadar doğmuş olan güneş, başörtüsünü aralamış, tek gözüyle boş meydanı izleyen meraklı bir Limalı kadının kem bakışını andırıyordu.

Sis bulutlarının yarattığı bir yanılsama da olabilirdi ama yabancı geminin yaptığı manevralar izlendikçe daha tuhaflaşıyordu. Az sonra, geminin gelecek mi, gidecek mi –ne yapmak istediğine, ne yapmak üzere olduğuna– karar vermek güç görünmeye başlamıştı. Gece biraz hızlanan ve şu anda oldukça hafif ve değişken esinti, geminin hareketlerinin görünürdeki karasızlığını artırıyordu. Kaptan Delano, gemi-

nin zor durumda olduğu düşüncesiyle, filikanın indirilmesini ve ikinci kaptan çekinerek karşı gelse de en azından filikada önderlik etmesi için hazırlanmasını emretti. Bir önceki gece, denizcilerden bir grup, fok avlama gemisinden görülmeyen, çok uzaklardaki ayrık kayaların olduğu yere balık tutmak için giderek şafaktan bir iki saat önce, küçük sayılmayacak bir başarıyla dönmüşlerdi. Yabancı geminin uzun süredir açık denizde olduğu düşüncesiyle, iyi yürekli kaptan, armağan olarak sandala birkaç sepet balık koyarak yola koyuldu. Adamlarına batık mercan kayalıklarına yaklaşan geminin tehlikede olabileceğini söyleyerek durumun acele olarak içindekilere bildirilmesini istedi. Filikanın yaklaşmasından az önce yön değiştiren esinti hafif olmasına karşın, gemiyi biraz açığa sürüklemiş, çevresindeki sisi de kısmen dağıtmıştı.

Yaklaştıkça, kurşun rengi tümsek dalgalar arasında daha çok göze batan gemi, sağda solda uçuşan sis kümeleriyle, Pireneler arasında boz renkli bir tepe yamacına tünemiş, fırtınadan sonra beyaza boyanmış bir manastır görünümü kazanıyordu. Ancak Kaptan Delano'nun bir an için önünde neredeyse bir gemi dolusu keşişten başka bir şey olmadığını düşünmesini sağlayan bu benzetme, bütünüyle bir düş ürünü değildi. Küpeşteler üzerinden bakan insanlar o puslu havada, uzaktan kara cüppeli bir kalabalık gibi görünüyor, açık lombozlardan görünen diğer karanlık figürler, manastır avlusunda volta atan Dominiken Keşişleri[1] gibi belirsizce kıpırdaşıyordu.

Daha da yaklaştıkça, görüntüler biçim değiştirmiş ve geminin gerçek yüzü ortaya çıkmıştı. Bir sömürge limanından diğerine, değerli kargosu ile birlikte, zenci köleleri taşıyan birinci sınıf İspanyol ticaret gemisiydi. Zamanında, aynı

1. Siyah cübbe giyen St. Dominik keşişleri. (ç.n.)

rota üzerinde ara sıra karşılaşılan çok büyük, çok güzel gemilerden biriydi. Bazen Acapulco hazine gemilerinin ya da efendilerinin ölümünden sonra, eski durumlarının izlerini yine koruyan, modası geçmiş İtalyan sarayları gibi İspanyol kraliyet donanmasının süresini doldurmuş firkateynlerinin yerini alan gemilerdendi.

Filikanın giderek yakınlaşmasıyla yabancı geminin her yanını kaplayan tuhaf killi toprak görünümünün bakımsızlıktan kaynaklandığı ortaya çıkmıştı. Geminin payandaları, halatları ve küpeştelerin büyük bir ölümü uzun süre raspa, katran ve fırça yüzü görmediği için yosunlaşmış görünüyordu. Omurgası ve kaburgaları Ezekiel'in Kuru Kemikler Vadisi'nde[2] oluşturulup takıldıktan sonra suya indirilmişti sanki.

Geminin genel biçimi ve donanımı, üstlenmiş olduğu görev açısından, yapılırkenki amacı olan savaşçı yapısında gözle görülür bir değişimden geçmemiş gibiydi. Bununla birlikte, top tüfek görülmüyordu.

Üst güverteler genişti ve bir zamanlar sekizgen ağ örgüsü biçiminde olan, şimdi onarım isteyen acıklı bir durumdaki parmaklıklarla çevrelenmişti. Bu güverteler asılı üç adet kuş barınağı gibiydi, bir tanesinde iskalarya üzerine, denizde sıklıkla elle yakalanabilen baygın, uyurgezer özelliğine uygun olarak beyaz uykucu denilen tuhaf bir albatros tünemişti. Yıpranmış ve küf tutmuş mazgallı kule biçimindeki baş kasara, çok eskiden, bir saldırıda ele geçirilmiş bir taret güvertesiymiş ve sonra da çürümeye bırakılmış gibiydi. Ölgün ışıkları, yanmakta olan, ılımlı havalar için de sıkıca kapatılmış ve çivilenmiş lomboz kapaklarıyla, içi boş kaptan köşkü, kıç tarafa doğru, parmaklıkları yer yer kurumuş, kabuklaşmış deniz yosunu kaplı iki yüksek arka galeriye açılıyordu. Bu

2. Tevrat'ta (37) geçen Ezekiel'in görüşüyle, kemiklerin canlanmasının anlatıldığı vadi. (ç.n.)

konuksuz balkonlar büyük Venedik kanalı üzerindeymiş gibi denize bakıyordu. Asıl antika eser, artık solmuş bir görkemi simgeleyen Castile ile Leon armalarının incelikle kazınmış, mitolojik ve sembolik motiflerle süslenmiş olduğu oval bir kalkan biçiminde kıçtaki süslemeydi. Orta üst kısmında maskeli kara bir satir vardı ve bir ayağını, aynı şekilde maskeli, kıvranmakta olan diğer bir figürün boynuna bastırmıştı.

Üzerine, yenileme çalışmaları sırasında koruma amaçlı mı yoksa çürümekte oluşunu güzelce gizlemek için mi olduğu belirlenemeyen bir yelken bezi sarılı olması nedeniyle, burnunun aslan başlı mı yoksa salt burun mu olduğu kesin anlaşılmıyordu. Geminin ön yan kısmı boyunca, yelkenin altındaki bir yükselti üzerine, bir denizcinin uydurmuş olduğu, boya ya da kireçle, gelişigüzel şu tümce yazılmıştı: "Seguid vuestro jefe" (önderinin yolundan git). Onun yanında, bir zamanlar yaldızla, büyük harflerle kirli başucu tahtasına yazılmış, her harfi, yol yol akan bakır çivilerin pasıyla çürümekte olan geminin adı görülüyordu, SAN DOMINICK. Bu adın üzerinde, sümüksü görünümlü deniz yosunu demetleri, gemi gövdesinin bir cenaze arabası gibi her yana yatışında yas tutan otlar gibi sağa sola sallanıyordu.

Filika en sonunda, geminin pruvasından orta kısmındaki bir iskele tahtasına doğru kancalandı, burnu gemi gövdesine beş on santim yaklaşmıştı ki batık bir mercan adası üzerine çıkmış gibi keskin bir gıcırtı sesi çıkardı. Sesin, filikanın suyun altında geminin yan kısmına, yumru biçiminde bir kist gibi yapışmış bir sürü deniz kabuklusuna sürtünmesinden kaynaklandığı anlaşılmıştı; bu da geminin, açık denizlerde kararsız ve hafif esintiler yüzünden, uzun süreler kaldığının bir göstergesiydi.

Gemiye tırmanan ziyaretçinin çevresini birdenbire beyaz ve siyahlardan oluşan yaygaracı bir kalabalık sarmış ama beklenenin aksine, siyahların sayıca beyazlardan daha çok

olması limandaki yabancı geminin zenci taşımak için kullanıldığını göstermişti. Tek bir ses, tek bir dil olarak herkes ortak acılarının hikâyesini anlatıyor, sayıları az olmayan kadın zenciler, çektiklerini öfkeyle anlatmakta diğerlerini bastırıyordu. Humma ile iskorbüt, özellikle İspanyollarla birlikte çok sayıda insanı silip süpürmüştü. Ümit Burnu açıklarında batmaktan zor kurtulmuşlar, sonra, günlerce esintisiz bir havada oldukları yerde kalmışlar; erzakları azalmış, suları bitme noktasına gelmiş, dudakları kurumuştu.

Kaptan Delano sivri dilli olanları ayırt ederken, bir yandan da çevredeki nesnelerle birlikte tüm yüzleri özenle inceliyordu. Özellikle Hintli ve Manilalı denizciler gibi tanımlanması zor, tayfası büyük ve kalabalık olan, denizde bulunan yabancı bir gemiye ilk bindiğinizde, izlenimleriniz, yabancı bir ülkede, içinde tuhaf insanların olduğu bilmediğiniz bir eve ilk kez girişinizden her zaman garip bir biçimde farklı olur. Ev olsun, gemi olsun, biri duvarları ve panjurlarıyla, diğeri de kale duvarları gibi yüksek küpeşteleriyle son ana dek iç görünümlerini saklarlar; bununla birlikte, evden farklı olarak, gemideki yaşam alanının böyle ansızın açığa çıkması, çevresindeki büyüleyici bir etki yaratan salt okyanusla çelişki içindedir. Tuhaf giysiler, davranışlar ve yüzleriyle gemiler, genelde gerçekdışı gibi görünür ama şu anda derinlerden fışkıran, canlı gölgelerden oluşan bu tablonun, verdiği gerçekdışı izlenimini geri alması gerekiyor.

Yukarıda tanımlanmaya çalışıldığı gibi, Kaptan Delano'nun kafasında yaptığı sıkı bir gözlem sonucu öyle olağandışı, abartılı bir görünüm oluşmuş olabilirdi; özellikle, başları titrek, siyah söğüt ağacı tepelerine benzeyen, alt bölümlerde oturan kargaşa ortamının tam aksine, biri kıç griva mataforasında bağdaş kurmuş bir sfenks gibi, diğeri iskele tarafında, geri kalan ikisi de zincirlerin üst kısmındaki küpeştede karşılıklı oturan, yaşı geçkin, saygı uyandıran, dört

zenci figürü açıkça görülüyordu. Bu yaşlı insanların ellerinde hurda halat parçaları vardı ve onları sabırla, ağırbaşlılıkla üstüpüye dönüştürüyorlardı; yanlarında küçük bir üstüpü kümesi oluşmuştu. Bu görevlerine, bir cenaze marşı çalmakta olan kır saçlı gaydacılar gibi sürekli olarak, düşük, tek düze bir tonda söyledikleri şarkılar eşlik etmekteydi.

Geniş bir pupa olarak yükselen kıç güvertesinin yukarı kalkık ucuna doğru, genel çoğunluğun iki buçuk metre kadar üstünde, üstüpü ayıklayıcılara benzeyen, ayak ayak üstüne atmış, düzenli aralıklarla dizilmiş diğer bir grup altı zenci oturuyordu. Her biri elindeki paslı bir el baltasını, bir tuğla ve paçavra parçasıyla bulaşıkçılar gibi ovuyordu; her iki kişi arasında paslı kenarları bu işlemi bekleyen bir yığın balta vardı. Dört üstüpü ayıklayıcısı, aşağıdakilere ara sıra bir şeyler söylemesine karşın, baltaları parlatan bu altı kişi ne ötekilerle konuşuyor ne de aralarında fısıldaşıyor; ancak çalışmalarına ara verdikleri boş zamanlarında, ikili gruplarla, zencilere özgü bir neşeyle, baltalarını barbarca bir gürültüyle zil gibi tokuşturuyorlardı. Bu altı kişi diğer çoğunluğa göre katıksız Afrikalı görünümündeydi.

Tanımlanmış olan şu on figüre yönelik kapsamlı bu ilk anlık bakış, durumu açıklığa kavuşturamazken, gürültülere sabredemeyen ziyaretçi, gemiye kumanda eden kişiyi aramaya yönelmişti.

İspanyol kaptan, katlandığı güçlükler arasında, doğanın gemisini düşürdüğü o durumu açığa vurmasını istermiş veya bu durumu o an için saklama umutsuzluğu içindeymiş gibiydi; beyefendi, ağırbaşlı ve bir yabancı için oldukça genç görünen özel, gösterişli bir tarzda giyinmiş, uykusuz ve huzursuzluğun izlerini taşıdığı açıktı, şu coşkulu insanlara, sonra da gelen ziyaretçisine donuk ve ruhsuz bir bakış yöneltirken ana direğe yaslanmış tepkisizce ayakta duruyordu. Yanında duran kara derili, ufak yapılı, kaba suratlı bir kişi,

İspanyol'un keder ve sevgisine eşit derecede ortak olurcasına bir çoban köpeği gibi ara sıra dönüp ona bakıyordu.

Kalabalığın arasından güç bela geçen Amerikalı, İspanyol'un yanına kadar geldi ve ona elinden gelen yardımı yapacağı güvencesi vererek iyi niyetli bir yaklaşımda bulundu. İspanyol, bu yaklaşıma, ülkesinin ulusal kurallarını bastıran kötü sağlığının yarattığı asık suratlı görüntüsüyle, ciddi ve kuralcı bir teşekkürle karşılık vermişti.

İltifatlı sözlerle zaman kaybetmeyen Kaptan Delano, geçit iskelesine geri döndü ve getirdiği balık sepetini yukarı çektirdi; hafif esinti yine sürdüğü için, adamlarına, gemi demir atıncaya dek geçecek birkaç saat içinde fok avı gemisine dönerek filikanın taşıyacağı kadar su, kamarotun verebileceği kadar yumuşak ekmek, kalan balkabakları, bir kutu şeker ve kendi özel elma şaraplarından bir düzine şişe getirmelerini emretti.

Filikanın gemiden ayrılmasından sonra herkesi üzecek bir olay olarak esinti tümüyle kesilmişti ve yön değiştiren akıntı, gemiyi umarsızca denize doğru sürüklemekteydi. Ancak Kaptan Delano, iyi ümitlerle, bunun uzun sürmeyeceğine inanmıştı ve İspanyol denizlerindeki yolculuklar sayesinde öğrendiği İspanyolcasıyla o durumdaki yabancıları, kendi dillerinde özgürce konuşarak neşelendirmekten de hoşlanıyordu.

O insanlarla yalnız kalınca, gözlemlerinin çok geçmeden ilk izlenimlerini doğrulamakta olduğunu anlıyordu ama acıma duygusu şaşkınlığını gidermişti; çünkü zenciler kadar İspanyollar da su ve erzak kıtlığı nedeniyle bitkin düşmüşler, uzun sürmüş olan bu sıkıntılar zencilerin olumlu davranışlarını azaltmış, İspanyolların da onların üzerindeki yetkesini zedelemiş görünüyordu. Ancak görünen koşullar altında oluşmuş olan bu durum daha önceden kestirilebilirdi. Ordu, donanma, kent ya da aile ve doğada sefaletten başka hiçbir

şey düzeni daha fazla bozamaz. Kaptan Delano, yine de Benito Cereno enerji dolu bir kişi olsaydı, böyle kötü bir yönetici olmazdı diye düşünmüyor değildi. Bununla birlikte, İspanyol kaptanın zayıflığı gerek yönetimsel gerek katlandığı bedensel, zihinsel sıkıntılardan kaynaklansın, göz ardı edilemeyecek denli ortadaydı. Uzun süredir umutla beklediği, o gün ya da akşam demir atmış olmak, gemidekilere bol miktarda su sağlanması ve ona dost olacak kardeş bir kaptanın varlığı gibi şeyler gerçeğe dönüşmüş olsa bile, şimdi onları hoş karşılamak istemiyormuşçasına kendisini yüreklendirmeye yetmeyecek gibi görünüyordu. Daha ciddi bir biçimde etkilenmemiş olsa da sinirleri gevşemiş gibiydi. Şu meşeden duvarlar içine kapanmış, verdiği koşulsuz sıkıcı emirlerle avunan, dalgın ya da değişken bir kafa yapısına özgü daha başka belirtilerle birlikte, arada bir durarak yavaş yavaş yürüyen, şaşkınlık geçiren, gözlerini dikip bakan, dudaklarını ısıran, tırnaklarını kemiren, yüzü kızaran, solan sakalını çekiştiren hastalık hastası bir keşiş gibi ortada dolaşıyordu. Bu huysuz ruh, daha önce sözü edildiği gibi, yine huzursuz bir kafese kapatılmıştı. Oldukça uzun boylu, asla gürbüz görünmeyen ve şu anda sinirden iskelete dönmüş bir kişiydi. Akciğer sorunu çekmekte olduğu da son günlerde kesinleşmişti. Sesi sanki ciğerlerinden biri yokmuş gibi kısık, boğuk ve fısıltı gibi çıkıyordu. Sağlığı bu durumda olan, sendeleyerek yürüyen böyle bir kişiyi, özel hizmetlisinin kaygıyla izlemesi doğaldı. Bazen zenci, efendisini kolundan tutuyor ya da onun için mendilini cebinden çıkarıyordu. Bir hizmetliye özgü bu ve benzeri işleri, bir evladın ya da bir kardeşin yapabileceği şeyler gibi içten gelen bir çabayla yerine getiriyor ve bu durum zenciye dünyanın sevilen hizmetlisi unvanını kazandırıyordu. O bir hizmetliden çok sadık bir dost olarak efendisinin kendisine katı bir üstünlük taslamasına gerek duymadan candan güvendiği bir kişiydi.

Zencilerin genelde, gürültücü inatçılığı kadar beyazların huysuz uyumsuzlukları karşısında Kaptan Delano, Babo'nun iyi davranışlı, tutarlı ve insancıl biri olduğuna tanık olmuş ve bundan hoşnut kalmıştı.

Bununla birlikte, Babo'nun düzgün davranışları, yarı deli Don Benito'nun, ötekilerin kötü davranışlarından aşağı kalmayan, ruh karartıcı bitkinliğine çözüm olacak gibi görünmüyordu. İspanyol'un, ziyaretçisi üzerinde bıraktığı izlenim bu kadarla kalmamıştı. İspanyol'un kişisel huzursuzluğunun o an için değil, aynı zamanda geminin genel sefaleti ile uyumlu olduğu açıktı. Ayrıca, o sırada Kaptan Benito'nun kendisine karşı takındığı dost olmayan kayıtsızlığı Kaptan Delano'nun ilgisini çekmiyor değildi. İspanyol, soğuk ve tatsız bir gurura dönüşen davranışlarını değiştirme gibi bir çaba içinde görünmüyordu. İyi yürekli Amerikalı ise, onun bu tutumunu hastalığına bağlıyordu; çünkü daha önce, süreğen bedensel sorunlarının çevresine yönelik her iyiliksever içgüdüsünü köreltir gibi olduğunu gözlemlemişti. Kendileri de aynı kara çavdar ekmeğini yemeğe zorlanıyormuş gibi, üstü kapalı, küçültücü bir biçimde, yanlarındaki herkesin kendi payına düşeni alması gerektiğini düşünürlerdi.

Kaptan Delano başlangıçta, İspanyol'u hoşgörülü biri olarak değerlendirirken, çok geçmeden ona yeterince iyi yürekli davranmamış olabileceğini düşündü. Aslında, onun canını sıkan şey, Don Benito'nun insanlara karşı olan duruşuydu, sadık hizmetlisi dışında çevresindeki herkese o, aynı duruşu sergiliyordu. Belirli zamanlarda denizde kullanım amaçlı olan resmi raporlar kendisine verildiğinde bile, öfkelenmeden ve tiksinmeden dinleyecek kadar sabredemiyordu. Bu tür durumlardaki davranışı bir yere kadar, Kral V. Charles'ın tahtını bırakıp dinsel amaçlı inzivaya çekilmesinden önceki durumundan pek farklı görülmüyordu.

Bulunduğu yere karşı huysuzca duymuş olduğu tiksinti, yaptığı her işte kendini gösteriyordu. Değişken kişiliği ile birlikte gururlu oluşu nedeniyle, bireysel açıdan bir üstünlük kurma çabası içine girmiyordu. Özel bir buyruk verilmesi gerektiğinde bu görev, sürekli olarak Don Benito'nun yakın çevresinde uşakları ve palamut balıkları gibi dolanan uyanık, çığırtkan İspanyol ve köle çocuklar aracılığıyla gideceği yere ulaştırılıyordu.

Denizdeyken, bu ruhsuz ve suskunluk içinde kendisini göstermeyen sağlıksız bir kaçışa yönelmiş bu kişiliğin altında, topraktan bağımsız, bir diktatörlük duygusunun yattığı, denizcilikle ilgisi olmayan bir kimsenin aklına bile gelmezdi.

Bu nedenle İspanyol, o duruşuyla, elinde olmadan bir ruhsal bunalımın kurbanı olmuş görünüyordu. Fakat onun bu tutumu bir dereceye kadar, önceden tasarlanmış olabilirdi. Eğer öyleyse, bu tutum, acil durumlar dışında, her toplumsallaşmayı engelleyen, büyük gemilerin tüm komutanlarının da az çok benimsediği, bilinçli olsa da, o soğuk politikanın sağlıksızca doruğa ulaştığı anlamına gelir ve bir insanı taşa ya da ateşleme emri verilinceye kadar çıkaracak bir sesi olmayan, dolu bir savaş topuna dönüştürür.

Kendini böyle uzun süredir kısıtlayan İspanyol'a bu açıdan bakıldığında, gemisinin o andaki durumuna bağlı olmayan kişiliği doğallıktan uzak görünmekteydi; San Dominick gibi iyi görevlendirilmiş bir gemide böyle aksi ve zararsız tutumunda ısrarcı olması, yola çıkmadan önce uygun olabilirdi. Fakat İspanyol, belki de o duruşunun yine her an, tanrılar için olduğu kadar, kaptanlar için de bir yol gösterici olduğunu düşünüyordu. Bununla birlikte, bu uyuşukça yetke sağlama görüntüsü, derin bir politika değil, sığ bir yöntem olarak bilinçli bir ahmaklık girişiminden başka bir şey olamazdı. Ancak Don Benito'nun bu baskın davranışı tasarlanmış olsun olmasın, Kaptan Delano'nun ne kadar gözüne

batıyorsa, kendisine yönelik özel bir açılımından da o kadar az rahatsızlık duyuyordu.

Kafasını kurcalayan tek şey kaptan değildi. Fok gemisinin bir aile gibi olmuş tayfa topluluğunun düzenli sessizliğine alışmış biri olarak San Dominick'in bu rahatsız kaptanının o gürültülü karmaşası sürekli olarak gözünü tırmalıyordu. Yalnızca disiplin değil fakat kurallara uyulması konusunda da önemli aksaklıklar gözlemleniyordu. Kaptan Delano, üst düzey görevlilerin yanı sıra, daha alt rütbeli güverte zabitlerinin olmayışını, kalabalık olan gemide gerçekten bir polis örgütü kurulmuş olmasına yormadan edemiyordu. Gerçekten de yaşlı üstüpü ayıklayıcıları, zaman zaman kendi vatandaşları olan zencilere polislik yapar gibi görünüyorlardı ama yine de erkekler arasında çıkan sorunlarda genel düzeni sağlama konusunda çok az şey yapıyorlar ya da hiçbir şey yapmıyorlardı. San Dominick, aralarında kuşkusuz sandık ve balyalar gibi sorunsuz olmayan göçmenleri taşıyan Atlantik'i aşan bir gemi konumundaydı; ancak daha kaba olan yoldaşlarla ilgili dostça yakınmalar ikinci kaptanın dostlukla ilgisi olmayan gücü karşısında karşılık bulmuyordu. San Dominick'in istediği şey, göçmen gemisinde zaten bulunan gemi arkası üst düzey görevlileriydi ama güvertelerde dördüncü kaptan diye bir kişi görülmüyordu.

Ziyaretçinin merakı, görev boşlukları yaratan bu terslikleri, sonuçlarıyla birlikte öğrendikçe artıyordu; çünkü ilk geldiği anda kendisini selamlayan çığlıklardan kuşku duymakla birlikte, bunun ayrıntılarıyla ilgili açık bir sonuca varamamıştı. En iyi açıklamayı kuşkusuz kaptan yapacaktı. Akla gelmeyecek bir tepki almak istemediği için ziyaretçi, önce bir sorgulama yapmaktan kaçındı. Ama sonunda, cesaretini toplayıp, iyiliksever görünümünü yenileyerek Don Benito'ya yaklaşmış ve geminin başına gelenleri ayrıntılarıyla dile getirirse, kendisine daha çok yardımcı olabilece-

ğini söyledi. Acaba Don Benito tüm hikâyesini anlatacak mıydı?

Don Benito önce duraksadı, araya giren birisinin uyandırdığı bir uyurgezer gibi, boş bakışlarla gözlerini ziyaretçiye dikti, sonra güverte zeminine baktı. Bu hâlini o denli uzun sürdürdü ki Kaptan Delano istemi dışında, kaba denebilecek bir davranışla, ansızın arkasını dönerek istediği bilgiyi almak için İspanyol denizcilerden birinin yanına doğru yürüdü. Ama daha beş adım yürümüştü ki Don Benito kendisini geri çağırarak o andaki dalgınlığı için özür dileyerek öyküsünü anlatmaya hazır olduğunu bildirdi.

İki kaptan ana güvertenin kıç tarafında, hizmetli dışında kimsenin olmadığı ayrıcalıklı bölümde durdular ve öykünün büyük bir kısmı anlatıldı.

İspanyol, boğuk fısıltılı sesiyle anlatmaya başladı. "Bu geminin iyi kaptanlar ve personel ile donatılarak birkaç kabin yolcusu -elli- İspanyol kargosu, donanımı, Paraguay çayı gibi nesneler ve..." eliyle göstererek, "Gördüğünüz gibi, şu anda yüz elliden çok olmayan ama o zaman, üç yüz kişilik bir zenci grubuyla Buenos Aires'ten Lima'ya doğru yola çıkalı yüz doksan gün oldu" dedi. "Bir gece, bir anda mayistra sereni ile birlikte en iyi subaylarımdan üçü, on beş denizciyle birlikte kayboldu. Donmuş yelkeni dövmek için halat örme demirlerini ararken altlarındaki askılı direk çatırdadı. Gemiyi hafifletmek için ağır mata çayı balyalarını, güvertede bulunan su borularıyla birlikte denize attık. Bu son zorunlu önlem, daha sonraki uzun gözlemlerimiz sonunda, başımıza gelen dertlerin nedeni olmuştu. İşte..."

Kaptan bu noktada, kuşkusuz, zihinsel kaynaklı anlık bir öksürük nöbetiyle kötüleşti. Yardımcısı ona destek olarak cebinden bir şişe çıkardı ve dudaklarına götürdü. Kaptan biraz kendine geldi. Fakat zenci, tam olarak iyileşmediği için onu desteksiz bırakmak istemedi ve kolunu efendisine do-

layarak, tam anlamıyla kendine gelecek mi yoksa yeniden kötüleşecek mi diye belirtileri anlamak için gözlerini yüzüne dikmiş olarak bekledi.

İspanyol, düş görmekte olan biri gibi kesik kesik ve uykulu bir biçimde anlatmayı sürdürdü.

"Ah Tanrı'm! Başıma gelenleri yaşamaktansa, en kötü fırtınalara seve seve katlanırdım; ancak..."

Öksürük nöbeti, bu kez artan bir şiddetle, yine tutmuştu; biraz azalınca kızaran dudakları ve kapanan gözleriyle tamamen destekçisinin kollarına düştü.

Hizmetlisi kederle iç çekerek, "Aklı gidip geliyor. Fırtınalardan sonra gelen dertleri anımsadı. Zavallı efendim!" dedi. Bir eliyle kaptanın elini sıkıyor, diğeriyle de ağzını siliyordu. Kaptan Delano'ya dönerek, "Sabredin, Senyör, bu nöbetler uzun sürmez, efendim az sonra kendine gelecektir" dedi.

Kendine gelen Don Benito söylemini sürdürdü; ancak öyküsünün bu bölümü bölük pörçük anlatılmıştı, bu yüzden burada anlatının yalnızca özü verilecektir.

Burun açıklarında günlerce fırtınalarda sürüklendikten sonra, gemide beyaz ve siyahların büyük bir bölümünün ölümüne yol açan iskorbüt salgınının patlak verdiği anlaşılıyordu. En sonunda burundan Pasifik'e döndüklerinde halat ve yelkenleri öyle hasar görmüş ve ayakta kalan denizciler öyle yanlışlar yapmışlar ki çoğu gemiyi güçlü esintilere uygun olarak kuzeye yönlendirmekte başarısız olmuşlar ve yönetimsiz kalan gemi günlerce, gecelerce, esintinin kesildiği kuzeybatı yönünde bilinmeyen sıcak durgun sulara sürüklenmişti. Su borularının olmayışı, var olduklarında nasıl tehlike oluşturduysa, o anda da ölümcül olmuştu. İskorbüt salgınını, su kıtlığının tetiklediği, ağırlaştırdığı humma izledi; uzun süren esintisiz aşırı sıcaklar, büyük dalgalar gibi tüm Afrikalı aileleri ve onlardan daha çok sayıda İspanyol'u, güvertede kalan son subaylarla birlikte birer birer, kısa sü-

rede silip süpürmüştü. Sonuçta, o sakin ortamın yerini güçlü batı esintileri almış ve zaten yırtık olan yelkenleri, toparlamadan, şu andaki görünümleriyle, giderek dilenci giysilerine dönen bir biçimde indirmek zorunda kalmışlardı. Su, yelken, kaptan alımı ve yitirilen denizcilerin yerine yenilerinin sağlanması için en yakın yer olarak, Güney Amerika ve Şili'nin en güneyindeki gelişmiş bir liman olan Baldivia'ya yönelmişler fakat kıyıya yaklaştıklarında, yoğun sis karayı görmelerini engellemişti. O günden bu yana, San Dominick, neredeyse tayfasız, yelkensiz ve susuz, arada bir ölülerini denize defnederek, karşı esintilerle örselenmiş, akıntılara kapılmış ya da durgun sularda yosun bağlamıştı. Gemi, ormanda yolunu yitirmiş biri gibi izlediği yoldan geri gelmişti.

Don Benito acıyla, kendisini yarı yarıya kucaklamış olan hizmetlisine dönerek, boğuk sesiyle sözlerini sürdürdü, "Ama tüm bu felaketler boyunca, şu gördüğünüz zencilere teşekkür etmeliyim. Sizin deneyimsiz gözlerinize söz dinlemez görünseler de onlar aslında o koşullar altında efendilerinin düşünebileceğinden bile olgun davrandılar."

Kaptan bu söyleşide de baygın düştü. Aklı yine gidip geliyordu ama kendini toparlayarak daha anlaşılır bir şekilde konuşmaya başladı.

"Evet, sahipleri bu zenciler için prangaya gerek olmadığını söylemekte çok haklıymış; sürekli olarak güvertede kaldılar, Gineliler gibi alt bölmeye sıkışmadılar, işin başından beri kendilerine verilen sınırlar içinde özgürce dolaşmalarına da izin verildi."

Baygınlık nöbeti yine geri geldi, aklı karıştı fakat kendine geldi ve yeniden konuşmaya başladı.

"İşte, Babo, Tanrı tanığım olsun, ona yalnızca yaşamımı değil, her şeyden habersiz homurdanan, bilgisiz kardeşlerini de yatıştırdığı için bir ödül borçluyum."

"Ah, efendim" diye başını eğerek iç çekti zenci, "Beni boş verin, Babo bir hiçtir, Babo yalnızca görevini yerine getiriyor."

Kaptan Delano, "Ne kadar sadık bir insan!" diye haykırdı. "Don Benito, böyle bir dostun olduğu için seni kıskanıyorum, ona köle diyemeyeceğim."

Karşısında beyaz efendisini kucaklamış olan zenciye bakınca, Kaptan Delano, bir yandan sadakat, bir yandan da güven duygusu sergileyen bu ilişkinin çok güzel olduğunu düşünmeden edemedi. Bu iki kişinin karşılıklı konumları, giysileri arasındaki çelişkide daha da canlı açığa çıkıyordu. İspanyol siyah kadife, bol bir Şili ceketi, dizlerinde ve üst kısımlarında gümüş tokalar olan beyaz çoraplar, tepesi yüksek, iyi hasırdan yapılmış bir şapka giyiyordu; kuşağındaki bir halkada, bir süsten çok kullanım amaçlı, neredeyse değişmez bir takı olarak Güney Amerikalı bir beyefendinin giyimini tamamlayan, gümüş işlemeli, ince bir kılıç asılıydı. Arada bir sinirsel kaynaklı iki büklüm olmasının yarattığı buruşukluklar dışında, çevrenin, özellikle tümüyle zencilerin toplandığı ana direğinin önünde küçük bir getto karmaşası gibi bir görüntüyle ters düşen giyimi oldukça düzgündü.

Hizmetlisi ise bol bir pantolondan başka bir şey giymiyordu. Bu kaba kumaştan yapılmış, yamalı giysisi görünüşe göre eski bir yelken bezinden yapılmıştı, temizdi ve ipliklerine ayrılmamış bir halatla belinden toplanmıştı ve bu sakin, boyun eğen tavrıyla, zaman zaman, dilenen bir Fransisken keşişine benziyordu.

Zamanı ve yeri değilse de en azından açık düşünceli bir Amerikalı gözüyle, yaşadığı tüm sıkıntıları atlatabilmiş bir insan olarak Don Benito'nun dış görünüşü modaya uygun değildi ve kendi sınıfındaki Güney Amerikalılar arasında o günün tarzını aşmıştı. Buenos Aires'ten çıktığı bu son yolculuğunda kendisini, sade bir ceket ve aşağı tabakanın da bir zamanlar giydiği pantolonları benimsemediği Şili'nin

yerlisi olarak gösteriyordu; bununla birlikte, bir değişiklik yaparak, onların her yerel giysi gibi renkli olan tarzına uyum sağlamıştı. Tatsız geçen yolculuğu ve solgun yüzü göz önüne alındığında, İspanyol'un giyim tarzında, veba salgını sırasında Londra sokaklarında güçsüz dolaşan bir saraylıyı anımsatan çelişkili bir görüntü vardı.

Anlatının şaşırtıcı olduğu kadar belki de en ilginç bölümü, enlemler söz konusu olduğunda, anlatılan uzun süreli durgunluk dönemleri ve özellikle geminin uzun süre sürüklenmiş olmasıydı. Amerikalı, görüş paylaşımına girmeden, gemiyi engelleyen nedenlerin en azından bir kısmının, beceriksiz gemicilikten ve yön bulma hatasından kaynaklandığı yorumunu yapabiliyordu. Don Benito'nun küçük, sararmış ellerine bakınca, genç kaptanın gemiyi önden değil, kaptan kamarasından komuta ettiği kolaylıkla anlaşılıyordu; durum böyleyse, gençlik, hastalık ve beyefendiliğin bir arada beceriksizliğe yol açtığına niçin şaşıralım?

Ama Kaptan Delano, iyimserliğini yeniden tazeledikten sonra, eleştirilerini iyi yüreklilikle gizleyip anlatılan öyküyü dinlemiş olarak, öncelikle, yalnız Don Benito ve adamlarının fiziksel gereksinimlerinin karşılanması için değil, aynı zamanda kendisine yardım olarak büyük çapta su, yelken ve donanım sağlanması sözü de verdi. Geminin gecikmeksizin Conception'a ulaşabilmesi, orada tam olarak yenilenerek, son durağı Lima'ya gidebilmesi için en iyi üç denizcisini de geçici güverte subayı olarak kendisine vereceğini söyledi.

Hasta bir kişi üzerinde olsa da böyle bir cömertliğin etkisi olmalıydı kuşkusuz. Kaptanın yüzü aydınlandı, ziyaretçisinin dürüst bakışına istek ve coşkuyla karşılık verdi. Teşekkür etme duygusuna kapılmış gibi görünüyordu.

"Bu coşku efendime iyi gelmez" diye fısıldadı hizmetlisi ve efendisini kolundan tuttu, bir kenara çekerek ona yatıştırıcı sözler söyledi.

Don Benito toparlanınca Amerikalı, onun yanağındaki anlık parıltının geçici bir sıtma ateşi olduğunu acıyla gözlemledi.

Az sonra, geminin kıç yönüne doğru neşesiz bir biçimde bakmakta olan ev sahibi, konuğunu kendisine eşlik etmesi için, oraya, hafif bir esintiyle soluklanmak amacıyla çağırdı.

Öykünün anlatılması sırasında, özellikle geminin o bölümünde, hasta bir insanın kulakları dibinde, el baltası parlatıcıların ara sıra baltalarını çarpıştırmaları Kaptan Delano'yu birkaç kez şaşırtmış ve buna niçin izin verildiğini merak etmişti. Dahası, o baltaların ve onları kullananların pek iç açıcı olmayan görüntüsü karşısında, Kaptan Delano isteksizce ve çekinerek ev sahibinin o çağrısını açıkça kabul etmişti. Kadavra gibi bitik görünümlü Don Benito, zamansız bir resmi titizlik gösterisi ve ciddi bir Kastilya selamıyla, konuğunun bir yükseltiye doğru merdivenden önden çıkması için ısrar etti. Son basamağın her iki yanında silahlı korumalarla o ürkünç gruptan nöbetçiler oturmuştu. İyi Kaptan Delano onların arasından özen göstererek geçti ve onları arkasında bıraktığı anda, baldırlarında sıra dayağı yemiş gibi kaygı verici bir seğirme duydu.

Çevreye göz atarken, bir sürü laternacı gibi, yine kendilerini işlerine vermiş, sağa sola aldırış etmeyen tüm grubu görünce, biraz önce paniğe kapılmış olmasına gülüp geçmişti.

O anda ev sahibiyle birlikte, aşağı güverteye bakarken, az önce söz konusu olan başkaldırı olaylarından birine tanık olunca çok şaşırdı. Üç zenci çocuk iki İspanyol ile birlikte ambar kapağı üzerine oturmuş, kaba bir tahta tabak içinde bir süre önce pişirilmiş az bir yemek kalıntısını sıyırmaya çalışıyorlardı. Zenci çocuklardan biri, beyaz arkadaşlarından birinin laf atmasına öfkelenerek ansızın, bir bıçak kaptı ve üstüpü ayıklayıcıların uyarılarına rağmen, beyaz çocuğu kana bulayan biçimde kafasından yaraladı.

Şaşkına dönen Kaptan Delano neler olduğunu sorunca Kaptan Benito, belirli belirsiz mırıldanarak gençlerin eğlendiklerini söyledi.

"Oldukça ciddi bir eğlence doğrusu" dedi Kaptan Delano. "Bekâr Eğlencesi[3] gemisinin güvertesinde böyle bir şey olsaydı, anında cezalandırılırdı."

İspanyol, bu sözlere karşılık olarak, ansızın, yarı çılgın gözlerini Amerikalıya dikerek döndü ve uyuşuk bir sesle, "Kuşkusuz, kuşkusuz, senyör" dedi.

Kaptan Delano, acaba bu mutsuz adam, gücüyle üstesinden gelemediği işleri politikayla örtbas etme çabasındaki tanıdığı, o kaptan bozuntularından biri mi diye düşünmeye başlamıştı. Adı kaptan ama komuta edemeyen bir kişiden daha acıklı bir görüntü düşünemiyordu.

Kaptan Delano, çocukları uyarmaya çalışan üstüpü ayıklayıcılarına göz atarak, "Özellikle beyazlar olmak üzere, yaptıkları iş ne olursa olsun ve geminin başına ne gelirse gelsin, tüm zenci çocukların çalışır durumda olmasını yararlı buluyorsunuz, sanıyorum. Benim az tayfamla bile bunun kaçınılmaz olduğunu biliyorum. Bir keresinde, bir grup adamıma kış güvertesinde kamaram için hasır ördürtmüştüm; ancak üç gün süren şiddetli bir fırtına nedeniyle her şeyi yitirmiştim ve sürüklenmekten başka çıkar yol kalmamıştı" dedi.

"Kuşkusuz, kuşkusuz" diye mırıldandı Don Benito.

"Fakat" diye sözlerini sürdürdü Kaptan Delano ve yine aşağıdaki üstüpü ayıklayıcılarına sonra da yanındaki el baltası parlatıcılarına göz atarak, "görüyorum ki tayfalarınızın en azından bir kısmını çalışır durumda tutuyorsunuz" dedi.

"Evet" diye ruhsuz bir yanıt geldi.

---

3. İngiliz Edward Davis'e ait 1680-1688 yıllarında Karayipler'de aktif korsan gemisi. (ç.n.)

Kaptan Delano, üstüpü ayıklayıcılarını göstererek, "Şurada, oturdukları kürsülerinde kafalarını sallayan yaşlı adamlar, bazen kendilerine kulak asmaz görünen diğerlerine hocalarıymış gibi davranıyorlar. Bunu kendi istedikleri için mi yapıyorlar yoksa onları, kara koyunlarınıza çoban olarak atadığınız için mi Don Benito?" diye konuştu.

Biraz alay edildiği sanısıyla öfkelenir gibi, "Yaptıkları işler için ben görevlendirdim onları" dedi.

Kaptan Delano, el baltası parlatıcılarının çeliğin ışıkta parlaması için salladıkları o baltalara huzursuzca bakarak, "Bu Aşanti[4] büyücülerinin yaptığı tuhaf bir iş değil mi Don Benito?" diye sordu.

"Kapıldığımız fırtınalarda, denize atılmayan yükümüzün çoğu güvertede deniz suyundan zarar gördü. Sakin sulara ulaştığımızdan bu yana bıçak ve baltaların her gün bakımı yapılarak temizlenmesini sağlamaktayım."

"Akıllıca bir karar Don Benito. Sanırım gemi ve yükünün ortak sahibisiniz ama bence, kölelerin değil, öyle mi?"

"Gördüğünüz gibi tümünün sahibi benim" diye sabırsızca yanıtladı Don Benito, "yalnız, ölen dostum Alexandro Aranda'ya ait olan zenciler bunun dışında."

O adı dile getirdiğinde hüzünlendi, dizleri titredi ve hizmetlisi yardımına koştu.

Kaptan Delano, böyle sıra dışı bir duygunun nedenini daha önce duymuş olduğunu düşününce, bir duraksamadan sonra, öngörüsünün doğrulanması için, "Bir süre önce, yolculuğa çıkarken, zencilere eşlik eden bir kamara dostunuzu yitirmenin sizi çok üzdüğünden söz etmiştiniz değil mi Don Benito?" diye sordu.

"Evet."

"Hummadan öldü değil mi?"

---

4. Afrika Güney Gana halklarından bir grup. (ç.n.)

"Evet, hummadan öldü. Ah ama ben..."

Yine titremeye başlayan İspanyol ara verdi.

"Özür dilerim" dedi Kaptan Delano alçak tonda, "ama kederinizi artıran şeyin ne olduğunu aynı deneyimi yaşamış biri olarak algılayabiliyorum. Ben de bir sevgili dostumu, kardeşimi sonra da kargo görevlisini yitirdim, kötü bir yazgıydı bu. Dostumun ruhunun ayrıldığından ve huzur bulduğundan emin olsaydım, onun yokluğuna katlanabilirdim fakat benimkilerle buluşmuş o dürüst gözler, dürüst eller, o sıcak yürek, tümü köpek yiyeceği gibi köpek balıklarına yem oldu! O zaman, sevdiğim hiçbir dost yolcuyu asla gemime almamaya ant içtim. Bir ölüm durumunda, cesedini mumyalayıp kıyıda defnetmek için gereken ne varsa yaptım. Sizin arkadaşınızın da kalıntıları bu gemide olsaydı Don Benito, onun adı söylendiğinde, sizi bu kadar tuhaf etkilemeyecekti."

"Bu gemide mi?" diye yineledi İspanyol. Daha sonra, bir hayaletle karşılaşmış gibi ürkütücü hareketler yaptı, Kaptan Delano'dan sessizce rica ederek, efendisini kederlendiren böyle acılı bir konuyu açmamasını yalvarır gibi ister görünen hizmetlisinin açtığı kollarına bilinçsiz bir durumda düştü.

Üzgün Amerikalı, bu zavallı kişinin, ölen bir insandan, terk edilmiş bir evden hayaletlerin çıkması gibi, cinlerin çıktığı batıl inancının kurbanı olduğunu düşündü. İkimiz ne kadar farklı yaratılmıştık! İspanyol'u böyle bir ruhsal bunalıma sokan bu durum, aynı olayları yaşamış olan bana göre, kutsal bir olguydu. Zavallı Alexandro Aranda! Yitirilmiş ve aylar boyu o yolculuklarda olmayan, bir bakışı olsun, sürekli özlenen bir kişi olarak, burada senin yanında olma düşüncesinden bile dehşete kapılan bir dostunun olduğunu görsen, acaba ne söylerdin?

O anda oluşan boğucu bir sessizlikte, bir sorunu haber vermek için çalınan baş kasara çanı, kasvetli bir mezarlık

ortamındaymış gibi kır saçlı üstüpü ayıklayıcılarının biri tarafından saatin on olduğunu bildirmek için çalındığında, Kaptan Delano aşağıdaki kalabalık gruptan yavaşça gelerek yüksek kıç bölümünün yükseltisine doğru dev gibi bir kara figürün yaklaştığını sezdi. Adamın boynuna zinciri, bedenine üç kez dolanmış olan demir bir tasma takılmış, zincirin uçları da kemerine bağlanmıştı.

Hizmetlisi, "Dilsiz Atufal geliyor işte" diye mırıldandı.

Siyah adam kıç güvertesi merdivenlerini çıktı ve cezasını öğrenmek için o anda nöbetinden çıkmış olan Don Benito'nun karşısına cesur bir tutsak gibi çıkarıldı ve korkusuz suskunluğuyla dikildi.

İlk bakışta, adamın yaklaşması Don Benito'yu ürkütmüş, yüzünü bir öfke kaplamış ve öfkesinin gereksiz olduğunu düşününce, beyaz dudakları birbirine yapışmıştı.

Zencinin heykel gibi bedenini biraz da hayranlıkla inceleyen Kaptan Delano, adamın inatçı bir isyancı olduğunu düşündü.

"Sorunuzu bekliyor efendim" dedi hizmetlisi.

Bu anımsatma üzerine Don Benito, başkaldıran bir yanıt gelecek öngörüsüyle sinirli bakışlarını kaçırarak, kızgın bir ses tonuyla sordu:

"Atufal, şimdi özür dileyecek misin?"

Zenciden bir ses çıkmadı.

"Bir kez daha sorun efendim" diye mırıldandı hizmetli, aynı ülkeden olduğu adamı sertçe azarlarcasına, "bir daha efendim, şimdi efendisine boyun eğecektir."

"Cevap ver" dedi Don Benito, bakışlarını yine kaçırarak, "yalnızca bir sözle özür dileğini söyle ve zincirlerinden kurtul."

Zenci kollarını yavaşça yukarı kaldırdı, cansızca aşağı bıraktı, zincirleri şakırdadı, başını eğdi, "Hayır, böyle iyiyim" dedi.

"Git" dedi Don Benito, belirsiz bir duyguyla.

Zenci, gelirken gösterdiği bilinçlilikle, istenilene boyun eğdi.

"Kusura bakma, Don Benito" dedi Kaptan Delano, "ama bu görüntü beni şaşırttı, bu ne demek oluyor söyler misin, lütfen?"

"Anlamı, tüm grup içinde, yalnız bu zencinin bana karşı suç işlemesi. Ben de onu zincire vurdum, ben..."

Burada durdu, yüzüyormuş gibi ya da anlık öfkelendirici bir anı canlanmış gibi elini başına götürdü; ancak hizmetlisinin sevecen bakışıyla karşılaşınca içi rahat etti ve sözlerini sürdürdü:

"Böyle bir insanı kırbaçlatamazdım. Ancak ona özür dilemesini söyledim. Yine de şu ana dek özür dilemiş değil. Emrime uygun olarak iki saatte bir karşıma çıkıyor."

"Ne zamandan beri böyle?"

"Altmış gün kadar oldu."

"Peki, bunun dışında, söz dinliyor mu? Saygılı mı?"

"Evet."

"Bana sorarsanız" diye haykırdı Delano kendiliğinden, "bu kişi soylu bir özellik taşıyor."

Don Benito sertçe dönerek, "Böyle bir hakkı olabilir, kendi topraklarındayken kral olduğunu söylüyor" dedi.

"Evet" dedi hizmetli söze girerek, "Atufal'ın kulaklarındaki o yarıklarda altın takılar varmış fakat zavallı Babo, kendi ülkesinde bir köleden başka bir şey değildi, o siyah adamların kölesiydi ama şimdi beyaz adamların kölesi."

Bu tanış olma söyleminden biraz canı sıkılmış olan Kaptan Delano, merakla hizmetliye döndü, sonra efendisine göz attı; ancak bu küçük kuraldışı durumlara uzun süredir alışkın görünen efendisi ve adamı, Kaptan Delano'yu anlamışa benzemiyordu.

"Tanrı aşkına, nedir bu Atufal'ın suçu Don Benito?" diye sordu Kaptan Delano, "Çok ciddi bir suçu yoksa benim şu naçiz öğüdüme kulak verin, genel uysallığı ve kişiliğini göz önüne alarak suçunu bağışlayın."

"Hayır, hayır efendim asla böyle bir şey yapmaz" diye kendi kendine mırıldandı hizmetli, "önce gururlu Atufal, efendisinden özür dilemeli. O köle kilidi taşıyor, efendimiz de anahtarını."

Dikkatini toplayan Kaptan Delano ilk kez, Don Benito'nun boynuna ipek bir kordonla asılı olan anahtarı gördü. Hizmetlinin mırıldandığı hecelerden, anahtarın amacını anlayan kaptan gülümseyerek, "Evet, Don Benito, kilit ve anahtar gerçekten önemli simgeler" dedi.

Dudağını ısıran Don Benito duraksadı.

Hiciv ve alay konusunda becerisi olmayan sade, doğal bir kişi olarak Kaptan Delano'nun saptaması, İspanyol'un zenci üzerindeki özel belirgin baskısı karşısında, soruna alaycı bir yaklaşım gibi olmuştu. Ama hastalık hastası kaptan bu saptamayı, zaten bilinen yetersizliğinin bir kölenin sağlam istenci karşısında dile getirilmesi ve kötücül bir biçimde yansıması olarak algılamış gibi görünmüştü. Bu varsayılan yanlış algılamaya üzülen ve onu düzeltme konusunda umutsuzluğa kapılan Kaptan Delano konuyu değiştirdi fakat yukarıda sözü edilen, sözde kırıcı olayın tatsız yansımalarını sindirmek istercesine, dostunun içine kapandığını görünce, o da istemese de hastalık derecesinde duygusal olan İspanyol'un gizli öç alma duygusuna koşut olarak daha az konuşur ve baskılanmış oldu. Bununla birlikte, onunla tümüyle ters bir yapıda, kendini tutabilen iyi bir denizciydi, öfkelenme duygusu açısından ona benziyordu ama bulaşmış olması açısından ise suskun idi.

Hizmetlisinin yardımıyla ayakta duran İspanyol bu kez, konuğunun yanından nezaket kurallarına biraz uymadan

geçti; efendisiyle hizmetlisi, kaldırılmış tavan penceresi çevresinde dönerlerken kendi aralarında kısık sesle fısıldaşmaya başlamasalardı; bu davranış boş, huysuz bir kapris olarak doğal karşılanabilirdi. Hoş bir görüntü oluşmamıştı. Dahası, İspanyol'un hastalık hastası olarak kendini yücelttiği değişken kişiliği saygıdeğerliğini yitirmiş görünürken, hizmetlisinin işin başındaki içten yaklaşımı ve efendisine olan masum bağlılığı da artık ilk büyüsünü yitirmişti.

Canı sıkılmış olan ziyaretçi yüzünü geminin öteki yönüne çevirdi. O anda, gözü, elinde bir kangal halat ile güverteden mizana donanımına geçen genç bir İspanyol'a takıldı. Serenlerden birine çıkarken, gözlerini Kaptan Delano'ya sonra da doğal bir sıra izleyerek, fısıltı ile konuşan o ikiliye bir tür gizemli amaçla dikip bakmasaydı, dikkatini çekmeyecekti.

Bu nedenle, Kaptan Delano'nun dikkati yine o kesime çekilince, hafifçe irkildi. Don Benito'nun davranışlarından, baş başa yapılan o görüşmenin konusunun en azından kısmen kendisi olduğu anlaşılmaktaydı. Bu ev sahibi için olduğu kadar, ziyaretçi için de çok az kabul edilebilir ve hoş olmayan bir davranıştı.

İspanyol kaptanın nezaket kurallarında yaptığı özel değişimler ve olumsuzluklar, ya suçsuz bir deli ya da kötü niyetli biri olması gibi iki varsayımdan birine bağlı kalmadan açıklanamazdı.

Kayıtsız bir gözlemcinin doğal olarak aklına gelebilecek ilk düşünce olsa da ilk düşünceleri bir bakıma, o ana dek Kaptan Delano'ya tuhaf gelmemişti ama yabancının tutumunu, bilinçli bir aşağılama anlamında algılamaya başladıktan sonra, şu delilik varsayımı kuşkusuz, tam olarak boşa çıkmış oluyordu. Peki, deli değilse neydi? Bir beyefendi olmasa da kaba ve dürüst bir insan, ev sahibinin şu andaki davranışının bir parçası kadar davranır mıydı? Bu adam bir

düzenbazdı. Soylu olmayan bir serüvenci, okyanuslarda gezen düzmece bir İspanyol asilzadesiydi; efendiliğin ilk gereklerinin şu anda olduğu gibi göze batacak kadar densizliğe dönüştüğünden haberi olmayan, bilgisiz bir insandı. Diğer zamanlarda ortaya çıkan göstermelik resmiyet de gerçek düzeyinin üzerinde rol yapan bir kişiye özgü görünüyordu. Benito Cereno... Don Benito Cereno fiyakalı bir ad. O dönemlerde, İspanyol sularında ve birçok girişimci ve geniş tüccar ailelere ait olan tüm bu bölgelerde ticaret yapan kaptanlar ve yük görevlilerince bilinen bir isimdi. O kişilerden birkaçı arasında, unvan sahibi olarak, Güney Amerika'nın her büyük ticaret kentinde, soylu erkek kardeşi ya da kuzeniyle birlikte Kastilyalı Rothschild vardı. Söz konusu Don Benito yirmi beş ya da otuzunda, orta yaşlarında sayılırdı. Böyle bir ortamda, denizcilik yapacağım derken avare dolaşan birini düşünecek olursak, yetenekli ve canlı genç bir düzenbazdan ne beklenebilir? Fakat İspanyol, bitik bir hastaydı. Her neyse. Bazı düzenbazların becerilerinin, ölümcül bir hastalığı olduğunu ileri sürecek dereceye kadar iyi olduğu bilinen bir şeydir. Bunların en yabanıl enerjilerinin çocuksu bir zayıflık görüntüsü altında gizli olabildiğini düşünecek olursak, İspanyol'un kadife ellerinin aslında pençelerini örten ipeksi patiler olduğunu anlarız.

Bu varsayımlar, hiçbir düşünce sıralaması sonucu ortaya çıkmadı, kırağı çalması gibi içten değil, tümüyle dışarıdan fakat Kaptan Delano'nun yumuşak bir güneş ışığı gibi iyi yürekliliğinin doruğa ulaşmasıyla yok olacak biçimde dışarıda oluşmuştu.

Güneş ışığında aydınlanan yanağı kendisine dönmüş olan ev sahibine bir kez daha bakınca, hastalığı nedeniyle ince, düzgün yüz figürü kadar ona soylu bir görünüm kazandıran sakalı da Kaptan Delano'nun ilgisini çekmişti. Kuşkuya yer

bırakmayan bir biçimde o gerçek bir İspanyol asilzadesi Cereno soyundandı.

Bu ve daha iyi düşüncelerle rahatlayan ziyaretçi, kaptanın güvenilmez kabalıklarını ve ikiyüzlülüğünü yüzüne vurmamayı düşünerek, hafifçe bir şarkı mırıldanıp artık kış güvertesinde kayıtsızca dolaşıyordu; güvensizlik duygusu bir yanılsama olabileceği için, bu duygu, o an için açıklanamaz olarak kalmıştı. Fakat o küçük giz açığa çıkarıldığında, onunla ilgili haksız tahminlerde bulunduğunu anlamasına izin verseydi, Kaptan Delano bundan aşırı pişmanlık duyabileceğini düşündü. Kısacası, İspanyol konusunda tutulacak notlar için açık bir kapı bırakmak en iyisi olacak.

Şu anda, yine hizmetlisinin desteğini almakta olan İspanyol'un solgun yüzü karamsardı ve seğirmekteydi, her zamankinden daha sıkılgan biçimde ve kısık sesinde tuhaf bir vurguyla ziyaretçisine yaklaştı ve aralarında şu söyleşi geçti:

"Senyör, kaç gündür bu adada olduğunuzu sorabilir miyim?"

"Ah, bir iki gündür Don Benito."

"En son hangi limandaydınız?"

"Canton."

"Orada, fok derilerinizi çay ve ipekle takas ettiğinizi söylemiştiniz sanırım, senyör."

"Evet, genellikle ipek."

"Aradaki fark için madeni para mı aldınız acaba?"

Kaptan Delano biraz rahatsız olmuştu, yanıt verdi:

"Evet, biraz gümüş ama fazla bir şey değil."

"Ah, iyi. Kaç adamınız olduğunu sorabilir miyim senyör?"

Kaptan Delano biraz şaşırmıştı ama yine de yanıtladı.

"Tümü yirmi beş kadar."

"Şu anda tümü gemide, öyle mi?"

"Tümü gemide, Don Benito" diye yanıtladı Kaptan Delano, bu kez sevinerek.

"Peki, senyör, bu gece de gemide olacaklar mı?"

Bu denli çok ısrarcı sorunun ardından gelen bu son soru karşısında Kaptan Delano ona çok ciddi bir biçimde bakmaktan kendini alamamıştı, soruyu soran ise gözlerini, korkak bir insanın dengesizliği içinde yere çevirmişti. O davranışıyla, ayakları dibinde diz çöküp oturmuş, rahatlamış yüzünü dengeli bir merakla efendisinin karamsar yüzüne çevirmiş, onun gevşemiş ayakkabı tokasını düzeltmekte olan hizmetlisi ile çelişki oluşturuyordu.

İspanyol, suçluluk duygusuyla yaptığı bir geri dönüşle sorusunu yineledi.

"Peki, bu gece senyör?"

"Evet, bildiğim kadarıyla öyle" diye karşılık verdi Kaptan Delano. "Ama hayır" diyerek toparlandı ve çekinmeden gerçeği söyledi, "bazıları, bu gece yarısı başka bir balık avına çıkmaktan söz ediyordu."

"Gemileriniz genelde, az çok silahlı yolculuk yapıyor sanıyorum, senyör, öyle değil mi?"

"Ah, acil durumlar için bir iki, altı librelik top ile az sayıda tüfek, fok zıpkınları ve kılıç gibi silahlar işte" diye açıkça, kayıtsız bir biçimde yanıt verdi.

Kaptan Delano verdiği bu yanıtın ardından Don Benito'ya göz atınca, onun, çabucak ve beceriksizce konuyu değiştirme çabasına girdiğini gördü, havanın durgun olmasına ters bir tepkiyle değinerek, bir kez daha özür dilemeksizin hizmetlisini alıp karşı küpeştelere çekildi ve fısıldaşmalar yine başladı.

Daha Kaptan Delano'nun olanlara kafa yormasına kalmadan, daha önce sözü edilen denizci gencin ansızın, halatlardan aşağı indiği görüldü. İç güverte üzerinden sıçrayıp aşağı indiğinde, göğsü, en güzel ketenden olduğu anlaşılan iç çamaşırını ortaya çıkaracak kadar açık, bol, önü açık ceketi ya da kaba kumaştan yapılmış lekeli gömleği ve boynu-

na bağlamış olduğu ince mavi bir kurdelesiyle göze çarpıyordu. Genç denizci bakışlarını fısıldaşanlara çevirdi ve Kaptan Delano, o anda karşılıklı, masonlara özgü, sessiz işaretleşmelerden ortada gizli bir şeyler döndüğünü gözlemledi.

Bu durumda bir kez daha Don Benito'ya göz attı ve önceki gibi, bu karşılıklı görüşme konusunun kendisi olduğunu düşünmeden edemedi. Duraksadı. Kulağına balta parlatıcılarının sesi geldi. O ikiliye yeniden baktı. Üzerlerinde suikastçı havası vardı. Son sorgulama ve genç denizci olayı ile ilişkilendirildiğinde, bu tür şeyler, bu taraklarda bezi olmayan bir Amerikalı için kuşku yaratmaması elde değildi. Neşeli ve nükteli bir havaya bürünerek hızlıca ikilinin yanına gitti ve "Hey, Don Benito, şu zenciye çok güveniyor görünüyorsun; doğrusu, neredeyse özel danışmanın gibi" dedi.

Bunun üzerine hizmetli, yüzünde hoş bir sırıtışla ona baktı fakat efendisi zehirli bir ısırık almış gibi irkildi. İspanyol'un kendine gelip yanıt vermesi biraz zamanını aldı, sonunda soğuk ve yapmacıklı bir tonda, "Evet, senyör, Babo'ya güveniyorum" dedi.

İspanyol'un, ziyaretçisinin bu denli yakın olmasının sakıncalı olabileceğini anlatmak istermiş gibi suskun ve içine kapanık durduğunu gören Kaptan Delano, bu kaba davranışa kabalıkla karşılık verir görünmek istemediğinden, bir şeyler söyleyerek oradan uzak durdu ve kafasında yine Don Benito'nun gizemli tutumunu irdelemeye başladı.

Kıç güvertesinden aşağı indi, kafasını kurcalayan düşüncelerle kasara altına açılan karanlık ambar ağzını geçti, orada bir kıpırdanma sezince, ne olduğunu anlamak için bakındı. Aynı anda loş ambar ağzında bir parıltı ve İspanyol denizcilerden birini gördü, sinsice dolaşmakta olan adam bir şey saklıyormuş gibi, aceleyle elini ceketinin içine soktu. Oradan geçmekte olan kişinin kim olduğunu anlayamadan gözden

kayboldu. Ama daha önce, halatlardan inerken görülen genç denizci olduğu anlaşılacak kadarı ortaya çıkmıştı.

O parlayan nesne neydi acaba? diye düşünüyordu Kaptan Delano. Bir lamba, kibrit, yanan bir kömür değildi. Acaba mücevher olabilir miydi? Peki, denizcilerin elinde mücevherin işi neydi? Ya da ipek şeritli fanilaların? Ölmüş kamara yolcularının eşyaları mı çalınmaktaydı? Öyle olsaydı, çalıntı nesneleri güvertede böyle giyemezdi herhâlde. Oh, bu kuşku yaratan kişiyle kaptanı arasında geçtiğini gördüğüm gizli bir işaret gerçekten var mıydı acaba? Bu huzursuzluk içinde, duygularımın beni yanıltmadığından bir emin olabilsem!

Bir kuşkudan diğerine atlarken, bu gemiyle ilgili, aklında tuhaf sorular oluşuyordu.

İlginç bir rastlantı sonucu, geçmiş her nokta anımsandığında, zenci Aşanti büyücüleri, beyaz yabancının düşüncelerini kötülük habercisi olarak yorumlar gibi, baltalarını çarpıştırıyorlardı. Bu bilinmezler ve kötücül öngörüler sarmalında sıkışınca, en az kuşkucu olan birisinde bile çirkin kaygıların oluşmaması neredeyse doğaya aykırı düşerdi.

O anda, büyülü yelkenleriyle, umarsızca bir akıntıya kapılmış olan gemi, giderek artan bir hızla açık denize doğru sürüklenmekteydi. Biraz önce, fok gemisinin sığınmış olduğu kara uzantısından ayrılmakta olduklarını gören güçlü denizci, kendi kendine bile açıklayamayacağı düşüncelerle sarsılmaya başlamıştı. Her şeyden önce, Don Benito'nun yarattığı hayalet korkusunu duymaya başlamıştı. Yine de göğsünü gerip, kendini doğrulttu, ayaklarını yere sağlam basarak sorguladı. Peki, yaşanan tüm bu görüngüler ne anlama geliyordu?

İspanyol'un sinsi bir planı olsaydı, o plan kendi gemisinden (Kaptan Delano) çok İspanyol'un (Bekâr Eğlencesi) gemisiyle ilgili olurdu. Bu yüzden, bir geminin diğerinden

sürüklenerek uzaklaşması en azından bu tür olası bir plana ters düşmekteydi. Bu tür çelişkileri bir araya toplayan kuşkular açıkça yanıltıcı olabilirdi. Ayrıca, neredeyse tüm tayfasını hastalık nedeniyle yitirmiş, adamları susuzluktan kırılan böyle sorunlu bir geminin korsanlık yapması ya da kaptanının kendisi için olsun, emrindekiler için olsun en kısa sürede yardım ve erzak dışında başka işler ardında koşması çok saçma değil miydi? Özellikle susuzlukla birlikte geminin genel sorunları uydurma olabilir miydi? Şu yitirilmiş denilen İspanyollar o anda geminin içinde bir yerlerden hortlayıp ortaya çıkarlar mıydı acaba? Bir bardak soğuk su alma bahanesiyle yalvararak insan kılığında boş evlere giren bu iblislerin, karanlık işlerini bitirmeden oralardan çıkmadıkları söylenir. Malezyalı korsanlar arasında, gemileri tehlikeli limanlara doğru çekenlerin ya da boş güverteleriyle az tayfası olduğu görünümü yaratıp sonra yer hasırlarının altından sarı kollarıyla çıkardıkları yüzlerce mızrakla düşman ilan ettikleri gemi yolcularını aldatanların olması görülmemiş olaylardan değildi. Kaptan Delano bu tür şeylere pabuç bırakacak bir adam değildi. Daha önce duymuş olduğu şeyler, öykülerdeki gibi gerçekleşmekteydi. Geminin o anda gittiği yer, demir atacağı yerdi. Orada kendi gemisi yanında olacaktı. O bölgeye yaklaşınca San Dominick, gizli enerjisini uykudaki bir yanardağı gibi ansızın açığa çıkarabilir miydi?

İspanyol'un öyküsünü anlatırkenki davranışı aklına geldi. Karamsar bir duraksama ve kaçamaklı bir tavır takınmıştı. Uydurma bir şeyler anlatan kötü amaçlı bir kişi gibi davranmıştı. Peki, anlattıkları doğru değilse, gerçek olan neydi? Gemi, bu İspanyol'un eline yasadışı olarak mı geçmişti? Don Benito'nun anlatısı özellikle, denizciler arasındaki ölümler, süreğen inatçı durgun havalar, susuzluk sorunu ve çektiği diğer sıkıntılar gibi daha ciddi kısımları ve birçok ayrıntısıyla, yalnızca, siyah beyaz gelişigüzel çoğunluğun yakarışları-

nı değil, aynı zamanda Kaptan Delano'nun görmüş olduğu –sahte olma ihtimali olanaksız görünen– her insan figüründeki yüz anlatımı ve davranışlarını da doğrulamaktaydı. Don Benito'nun masalı bütünüyle uydurmaysa, o zaman, en genç zenci kadına kadar gemideki herkese bu oyunda oynayacağı rol özenle dağıtılmıştı anlamı çıkıyordu ki bu da inanılmaz bir çıkarım oluyordu. Bununla birlikte, Kaptan'ın söylediklerine güvenilmemesi için haklı bir zemin varsa, bu çıkarım geçerli olur.

Ancak İspanyol'un o soruları karşısında insan gerçekten durup düşünmelidir. O sorular bir hırsızın ya da katilin gireceği evin duvarlarını gündüz araştırmasına benzer bir amaç taşımıyor muydu? Ama tehlikede olan bir kişiden öyle bir bilgiyi kötü amaçlarla açıkça isteyerek kendisini savunmaya geçmesini sağlamak ne biçim bir yöntemdir? Yine de o soruların kötü planlar için sorulduğunu varsaymak da saçmaydı. Bu yüzden, tehlike yaratan bu durum, yine aynı tehlikeyi gidermeye yarıyordu. Kısacası, o zaman akla yatkın gelen kimi kuşkular ve huzursuzluklar eşitliği sağlanan nedenlerle artık giderilmiş görülüyordu.

En sonunda, Kaptan Delano önceki önsezilerine, bir anlamda desteklediği bu tuhaf gemiye, ilginç görünüşlü zencilere, şu yaşlı makas bileyicilere, Aşantilere, yatağa düşmüş, yaşlı örgücü kadınlara, üstüpü ayıklayıcılar ve gizemli İspanyol'a ve tüm yersiz korkularına gülmeye başlamıştı.

Ciddi olarak ikilemli görünen ne varsa, ya karamsarlık içinde asık suratıyla ya da anlamsız, amaçsız, ahmakça sorularıyla, bu zavallı hastanın ne istediğini bilmez biri olduğu düşüncesiyle, iyimserlikle açıklanır olmuştu. Bu adamın gemi emanet edilecek bir kişi olmadığı artık gün gibi açıktı. Kaptan Delano, yardımsever bir yaklaşımla, komutayı onun elinden alıp değerli bir insan ve iyi bir kaptan olan, kendi ikinci kaptanına vererek, gemiyi Conception'a göndermesi

gerektiğini düşündü. Bu plan San Dominick'ten çok Don Benito'nun yararına olacaktı çünkü o hasta adam, hizmetlisinin iyi bakımı altında, kaygılarından arındırılmış olarak kamarasında kalacak, yolculuğunun sonunda sağlığına kavuşacak ve giderek yetkesini yenilemiş olacaktı.

Amerikalı böyle düşünüyordu. Bunlar yatıştırıcı şeylerdi. Don Benito'nun Kaptan Delano'nun yazgısını gizemli olarak öngörmesiyle, Kaptan Delano'nun Don Benito'nunkini hafifçe düzenlemesi arasında bir ayrım vardı. Neyse, iyi yürekli denizcinin uzakta, gelen filikasını sezmiş olmasıyla içine su serpildi. Filikanın uzun süreden beri gelmemesi fok avı gemisinin beklenmeyen gecikmesi kadar sürekli duraklamalar yüzünden de kaynaklanıyordu.

Yaklaşmakta olan filika bir nokta gibiydi ve zencilerce gözlenmekteydi. Don Benito, ilgisini çeken zencilerin haykırışlarını duyunca, Kaptan Delano'nun yanına gelerek bir nezaket gösterisi olarak az ve geçici olduğu anlaşılan gelen erzak konusunda sevincini belirtti.

Kaptan Delano onu yanıtladı fakat o sırada bir olay ilgisini çekti; kalabalık arasında alt güvertede, karaya bakan küpeştelere tırmanan ve gelmekte olan sandalı merakla izleyen iki zenci, bir denizci tarafından rahatsız edilerek, şiddetle bir kenara itilince, denizci öfkelenmiş ve üstüpü ayıklayıcılarının ciddi bağırışlarına karşın güverteye fırlatılmıştı.

Kaptan Delano hızla, "Don Benito, bak! Şurada neler oluyor görüyor musun?" dedi.

Ancak öksürüğe boğulmuş olan İspanyol, tam yere düşerken, iki elini yüzüne kapayarak sendeledi. Kaptan Delano ona tam destek olacaktı ki hizmetlisi daha çevik davranarak bir eliyle efendisini kavradı öteki eliyle de likörünü verdi. Don Benito kendine geldi, zenci kenara çekildi, görev duygusuyla, bir ıslık çağrısı kadar uzağında bekledi. Böyle bir

bağlılık, ziyaretçinin gözünde, bu hizmetlinin üzerine atılan, daha önce sözü edilen uygun olmayan söyleşilerde herhangi bir kusuru silip atıyordu, ayıplanması gereken bir kişi varsa, ondan çok, tek başına kaldığında çok iyi davranabilen efendisi ayıplanmalıydı.

Kaptan Delano'nun bakışları şu kargaşalı ortamdan, önündeki daha hoş olan görüntüye yöneldi ve ara sıra gereğinden çok aşırıya kaçsa da hasta durumdaki ev sahibini böyle bulunmaz bir hizmetlisi olması nedeniyle yine tebrik etmeyi unutmadı.

Kaptan Delano gülümseyerek, "Söyler misiniz Don Benito, sizin şu adamınızı alacak olsam, karşılığında kaç İspanyol altını istersiniz? Elli altına ne dersiniz?" diye sordu.

Verilen teklife kulak misafiri olan, konuyu ciddiye alan, sadık, efendisince takdir edilen, bir yabancı tarafından böyle düşük bir değerlendirmeye öfkelenen zenci, bir kölenin ilginç gururuyla, "Efendim Babo'dan bin İspanyol altını verseniz de ayrılmaz" diye mırıldandı. Fakat güç bela, tam olarak toparlanmış olan Don Benito'nun öksürüğü yine tutmuş ve yarım yamalak bir yanıt vermişti.

Görünüşe bakılırsa, fiziksel sıkıntıları öyle artmıştı ki aklını da etkiler olmuş, onun bu acıklı durumunu perdelemeye çalışan hizmetlisi de efendisini alt güverteye indirmişti.

Yalnız kalan Amerikalı, filikası gelinceye dek zaman geçirmek için, gördüğü birkaç İspanyol'a güzellikle yaklaşmak istedi; ancak Don Benito'nun onların kötü davranışlarıyla ilgili söylemiş olduğu sözler aklına gelince, denizciler arasında görülen kuraldışı ya da başkaldırı niteliğindeki davranışlardan hoşlanmayan bir denizci olarak bundan kaçındı.

Bu düşüncelerle, ayakta, bakışlarını bir avuç denizciye yöneltip beklerken onlardan biri, bakışlarına anlamlı bir biçimde karşılık verdi. Gözlerini ovuşturarak yeniden baktı

ama aynı şeyi görür gibi oldu. Yeni bir görüntü olarak; ancak öncekinden daha belirsiz, kuşkuları tazelendi ve Don Benito yanında olmadığından, öncekine göre daha az paniğe kapıldı. Anlatmış oldukları kötü şeylere karşın Kaptan Delano, denizcilerden birinin yanına yaklaşmaya kararlıydı. Kaptanın kıç güvertesine inerek zenciler arasından geçişi, üstüpü ayıklayıcılarının tuhaf haykırışlarına neden oldu, bundan etkilenen zenciler de birbirlerini iterek onun önünde iki gruba ayrıldı; kaptanın gettolarına yaptığı bu ziyaretin amacının ne olduğunu merak edercesine, onun arkasında iki grup düzenle birleşti ve beyaz yabancının ardından yürüdü. Sanki atlı kraliyet askerleri yürüyüşünü ilan ediyor, zencilerin oluşturduğu şeref kıtası da ona eşlik ediyordu. İyi bir insan havası takınan Kaptan Delano, zencilere arada bir, hazırlıksız olarak hoş sözler söyleyerek yürüyüşünü sürdürüyor, beyaz satranç piyonları gibi karşı tarafın siyah askerleri arasına az çok karışmış olan beyaz yüzleri inceliyordu.

Amacına uygun bir biçimde hangisini seçeceğini düşünürken, güverteye oturmuş, bir kayış bloğunu katranlamakta olan bir denizciyi gözüne kestirdi, o anda onu çevreleyerek çömelip oturan zenciler ne yapacağını merakla izlemekteydi.

Denizcinin yapmakta olduğu kaba saba iş, üst düzey fiziksel görünümüyle çelişki içindeydi. Bir zencinin tutmakta olduğu katran kabına sürekli olarak soktuğu kapkara olmuş eli, bitkin olmasa çok güzel görünecek yüzüyle doğal olarak uyumlu görünmüyordu. Bu bitkinliğinin, suçluluğu ile bir bağlantısı olup olmadığı kesin olarak bilinemezdi. Aşırı sıcak ve soğuğun farklı olmalarına karşın, aynı duyguları yaratması gibi, suçsuzluk ve suçluluk duyguları da zihinsel acıyla birlikte olunca, dış görünüşte tek bir derin iz gibi kalıcı olur.

O zaman bu düşünce, iyi yürekli bir adam olarak, Kaptan Delano'nun aklına gelmemişti. Başka türlü düşünmüştü. Bu tür karamsar, özel bir bitkin durumu, sorunlarla birlikte

utanç içinde ve yine Don Benito'nun tayfası konusunda itiraf ettiği kötü görüşleri nedeniyle, elinde olmadan, acı ve utancı erdemden ayırarak, ikisini de kötülüğe bağlayan genel bir yaklaşımla hareket etmişti.

Kaptan Delano, bu gemide gerçekten kötücül bir durum varsa, yaklaştığı denizcinin, elini şu katran kabına sokması gibi, bu kötülüğe de kesinlikle karışmış olduğunu düşündü. Ona yaklaşmak istemiyordu. Onun yerine, bocurgatın başında bulunan Jack adında yaşlı bir adamla konuşacaktı.

Paçavraya dönmüş kırmızı pantolonu, kirli gece başlığı, çukur, bronzlaşmış yanakları, dikenli çalılar gibi yoğun sakalları olan yaşlı Barcelonalı gemicinin yanına gitti. İki uyur görünüşlü Afrikalı arasına oturmuş olan bu denizci ve daha genç arkadaşı halatları ayırmakla uğraşıyor, uyur görünüşlü zenciler de onun için halatları dış kısımlarından tutuyorlardı.

Kaptan Delano'nun yaklaştığını gören adam, başını işine uygun bir biçimde daha çok eğdi. Kendini alışılmış bağlılığın ötesinde, işine vermiş gibi göstermek istediği anlaşılıyordu. Kendisine seslenildiğinde, bir boz ayı gibi, homurdanmadan ve ısırmadan ama sırıtık, ürkek bakışlarla, hava koşullarının yıprattığı yüzüyle ilginç bir biçimde uyumlu, sinsi ve utangaç denebilecek bir gözle yukarı baktı. Yolculuk ile ilgili –yabancının gemiye ilk gelişinde karşılandığı gibi çığlıklarla değil, Don Benito'nun öyküsündeki bir iki özel noktaya değinen– birkaç soru yöneltildi. Sorular, öykünün onaylanacak kısımlarını doğrular nitelikte kısaca yanıtlanmıştı. Bocurgatın çevresindeki zenciler yaşlı denizciye katıldı ama konuşmalar çoğalınca, başka soruları yanıtlamak istemiyormuş gibi yaşlı adamın somurtkanlığı tuttu, giderek suskunlaşarak sonunda suratını astı ve bir ayıyı andıran havası bir kuzununkine dönüştü.

Böyle bir sentor[5] ile rahat bir söyleşi yapmaktan umudunu kesen Kaptan Delano, daha umut verecek bir yüz arayı-

5. Yunan mitolojisinde insan başlı at biçimindeki yaratık. (ç.n.)

şına girerek çevresine bakındı, öyle bir kimseyi göremeyince, zencilerden kibarca kendisine yol açmalarını isteyerek, birçok gülüşme ve sırıtmalar arasında, önce neden olduğunu pek anlayamadığı bir tuhaflık hissetti ve genel olarak Benito Cereno'ya olan güvenini tazelemiş olarak kıç güvertesine geri döndü.

Şu bol sakallı yaşlı adam, çürümüş bilincini ne kadar kolaylıkla ele veriyor diye düşündü Kaptan Delano. Geldiğimi görünce, kuşkusuz, onu tayfanın genel kötü davranışları olarak kaptanıyla değerlendireceğim ve sert sözler kullanacağım korkusuyla başını öne eğmişti. Ama yine de o yaşlı adam, şu an düşündüğümde yanılmıyorsam, buraya geldiğimden beri beni ciddi bakışlarla süzenlerden biriydi. Oh, işte bu düşünce akışı, insanın kafasını akıntıların gemiyi döndürmesi gibi döndürüyor. Ha, işte güzel, güneşli bir görüntü oluştu, çok da insancıl.

Kaptanın dikkati, küpeştelerin altında halatlar arasından kısmen görünen, ağaçlar arasında, bir kayalığın gölgesinde bir karaca gibi genç kol ve bacaklarını kaygısızca açıp uzanmış, uyuklayan zenci kadınlara yöneldi. Üst üste binmiş göğüslerinin arasında gözleri açık çırılçıplak kapkara bir karaca yavrusu, annesinin yanında, küçük bedenini yerden biraz kaldırmış, iki patiye benzeyen elleriyle ona tırmanıyor, ağzı ve burnuyla, boşuna, hedefe ulaşmaya çalışıyor ve bu arada zenci kadının düzenli horlamasına karışan sinirli bir hırıltı sesi çıkarıyordu.

Çocuğun sıra dışı çabası, sonunda annesini uyandırdı. Uzaktan Kaptan Delano ile yüz yüze gelince şaşırdı. Ancak yakalanmış olmayı umursamıyormuş gibi, annelik duygularıyla, neşe içinde çocuğunu kaldırıp öpücüklere boğdu.

İşte, *doğa tüm çıplaklığıyla burada, salt sevgi ve ana kucağı*, diye düşündü, mutluluk duydu Kaptan Delano.

Bu görüntü onu öteki zenci kadınlara, özellikle öncesine göre, daha özenle yaklaşmaya yöneltmişti. Onların davranışları hoşuna gidiyor, birçok uygar olmayan kadın gibi, anında, tümü yumuşak bir yürekle ve çocukları için canını vermeye hazır, katı bir duruş sergiliyorlardı. Dişi leoparlar gibi yalın, kumrular gibi sevgi doluydular. "Ah!" diyerek, Kaptan Delano *Bunlar Ledyard'ın*[6] *Afrika'da gördüğü ve övgüyle söz ettiği kadınlar olmalı,* diye düşündü.

Bu doğal görüntüler bir bakıma kendiliğinden Kaptan Delano'nun güvenini yenilemiş ve onu rahatlatmıştı. Sonunda filikasının durumunu anlamak için bakındı ama hâlâ uzaklardaydı. Don Benito'nun dönüp dönmediğini görmek için geri döndü ama daha gelmemişti.

Ortamı değiştirmek ve filikanın gelişini rahatça izleyerek bunun zevkini çıkarmak amacıyla, mizana yelkeninin zincirleri üzerinden geçerek, güverteden ayrılmış, daha önce sözü edilen, sancak tarafındaki kıç galerisindeki, terk edilmiş Venedik tarzı denize bakan balkonlardan birine doğru güçlükle çıktı. Yeri kaplayan yarı ıslak, yarı kuru yosunlara basınca, beklenmedik hafif bir esinti hayalet gibi yanaklarını okşadı; bir tabut içinde kapalı bakır rengi gözleri andıran lomboz kapaklarına ve bir zamanlar lomboz kapaklarının baktığı, galeriye bağlanmış olan ama artık bir lahit kapağı gibi sımsıkı kalafatlanmış kaptan köşkü kapısına, mor siyah katranla kaplı bir pano ile kapı eşiğine gözü takıldı ve o kaptan köşkü ile balkonunun İspanyol krallarının seslerini duymuş olduğunu, Lima valisinin kızlarının, diğer figürlerle birlikte o anda bulunduğu kesimde bir yere yaslanmış durduklarını düşledi; bu ve bunun gibi görüngüler aklından geçerken ve hafif bir esinti, sakinliği bozarken, bir ovada tek

6. Kaptan John Ledyard (1751-1789), Kaptan Cook'un son yolculuğuna İngiliz olarak katılan Amerikalı denizci. (ç.n.)

başına dolaşan bir kişinin öğle olmasından hoşlanmayışı gibi giderek düşsel bir huzursuzluğa kapıldı.

Ağaç oymalı parmaklığa yaslandı, yine filikayı gözlemeye başladı; ancak geminin, yeşil bir kutunun kenarı kadar düzgün su çizgisi boyunca göz gezdirerek, yosunların büyük oval ve hilal biçiminde, aralarında yollar oluşturur gibi, uzun dalgaların üzerinde bir ileri bir geri gidişini ve aşağılardaki mağaralara doğru sürüklenir gibi yüzdüklerini izledi. Kolunu yaslamış olduğu, yer yer katran ve yosunlarla lekelenmiş parmaklık, uzun süredir yok olmaya bırakılmış büyük bir bahçe içinde, yanmış bir yazlık ev kalıntısını andırıyordu.

Bir büyüyü bozacağım derken bir yenisiyle büyüleniyordu. Uçsuz bucaksız bir denizde, uzakta bir ülkede, terk edilmiş bir şatoda, boş yerlere bakan, hiçbir araba ya da yolcunun geçmediği, belirsiz yolları gözleyen bir mahkûm gibiydi.

Fakat gözü pas tutmuş zincirlere ilişince, bu büyülerin etkisi kalmamıştı. Bu köhne, pas içindeki kelepçeleri, cıvataları, bağlantı halkalarıyla, ilk yapıldığı zamankinden çok, şu anda yaptığı işe daha uygun görünüyordu.

O anda zincirlerin yanında bir şeyin kıpırdadığını görür gibi oldu. Gözlerini ovaladı, dikkatle baktı. Zincirlerin üzerinde halatlar bulunuyordu; kalın bir destek halatının gerisinde, elinde bir kavilya olan, bir çam ağacı arkasından bakan bir Kızılderili gibi biri vardı, adam balkona doğru anlamsız bir hareket yaptı ama iç güverteden gelen ayak seslerinden ürkmüş, kaçak avlanan bir avcının bir kendir ormanı derinliklerine dalması gibi gözden kayboldu.

Bu ne anlama geliyordu? Kaptanının bile bilmediği bir şeyleri anlatmaya çalışır gibiydi. Bu gizem kaptanın hoşuna gitmeyen bir şey miydi? Acaba Kaptan Delano'nun önceki kuşkuları doğru mu çıkıyordu? Yoksa o anda büyü etkisindeyken, şu halatı onarıyor görünen adamın istem dışı bir davranışını anlamlı bir işaret olarak yanlış mı anlıyordu?

Gözleri yine filikasını ararken kaygıya kapılmıyor değildi. Filikası geçici olarak adanın kayalık bir uzantısı arkasında kalmıştı. Sandalın burnunu görebilmek için, bir dürtüyle öne doğru eğilince, önündeki parmaklığın tırabzanı odun kömürü gibi çöktü. Sarkan bir halatı yakalayamasaydı, denize düşecekti. Hafif bir çatırdama olsa da içi boşalmış, çürük ahşap parçalar yere düşünce sesi duyulmuş olmalıydı. Yukarı doğru bakınca, tünediği yerden serene doğru gelen, üstüpü ayıklayıcılarından birinin aşağıya meraklı gözlerle baktığını gördü; aşağıda ise bu yaşlı zenciye görünmeyen, lomboz kapağından, ininden dışarı bakarak bir tilki gibi çevresini gözleyen o İspanyol denizci yine gözüne çarptı. Adamın o tutumu sonucu, Kaptan Delano'nun kafasında, Don Benito'nun aşağıdaki yerine gönülsüzce çekilmesinin bir bahane olduğu biçiminde çılgınca bir düşünce belirdi; odasında geliştirmekte olduğu planıyla ilgili olarak bir şeyler öğrenmiş olan o denizci, yabancıyı uyarma yoluna gitmiş olabilirdi, gemiye ilk bindiği anda söylediği kibar bir söze karşılık veriyor olabilirdi. Acaba Don Benito, denizcilerinin onun işine karışacaklarını öngörmüş ve böyle kötü kişilikleri nedeniyle mi zencileri övmüştü; aslında, denizciler de siyahlar kadar uysal görünmüyor muydu? Beyazlar yaradılışları gereği daha kurnaz bir ırktı. Olumsuz yaradılıştaki bir insanın bu kusuruna gözünü kapayıp, böyle bir kafa yapısına bağlı, gizlenemeyen bir kötülük içinde doğru düzgün konuşma olanağı olabilir miydi? Belki de olabilirdi. Bununla birlikte, beyazların Don Benito ile ilgili karanlık sırları varsa, o zaman Don Benito siyahlarla suç ortaklığı yapabilir miydi? Ancak zenciler çok ahmaktı. Ayrıca, bugüne dek hangi beyazın, bu konuda, kendi türüne ihanet edecek kadar siyahlarla işbirliğine girdiği duyulmuştu? Bu sorunlar daha öncekileri akla getiriyordu. Yeniden güventeye gelen Kaptan Delano, huzursuzca yürürken, ana ambar

ağzında, yeni bir yüz, bağdaş kurmuş yaşlı bir denizci gördü. Cildi bir pelikanın boş kesesi gibi kırışıklarla büzülmüş, saçı ağarmıştı; ciddi ve dengeli bir duruşu vardı. Elleri, büyük bir düğüm atmaya uğraştığı halatlarla doluydu. Bazı zenciler de halat saçaklarını işin gereği olarak, ona yardım için ıslatıyorlardı.

Kaptan Delano yaşlı adamın yanına yaklaştı, sessizce düğümü inceledi, kafasında oluşan kör düğümlerden kenevir halatlarınkine yumuşak bir geçiş yaptı. Karmaşıklığı açısından, öyle bir düğümü ne bir Amerikan gemisinde ne de başka bir gemide görmüştü. Yaşlı denizci, Amon tapınağı için Gordion düğümü atan bir Mısır papazına benziyordu. Yaptığı düğüm, izbarço bağı, üç katlı fener cevizi, camadan, kropi düğümü, kandilisa bağı ve çözülmez bağ gibi düğümlerin bir birleşimi gibi görülüyordu.

Sonunda, o düğümün anlamını çıkarmakta güçlük çeken Kaptan Delano düğümü atan adama seslendi:

"Orada neyi düğümlüyorsunuz, söyler misiniz?"

"Düğüm" diye yanıt geldi. Adam başını bile kaldırmamıştı.

"Öyle anlaşılıyor, peki ne işe yarıyor?"

"Birisinin çözmesi için" diye mırıldandı yaşlı adam, parmaklarını neredeyse tamamlanmakta olan düğüme daha sıkı bastırarak.

Kaptan Delano durmuş onu izlerken, yaşlı adam düğümü ansızın ona doğru fırlattı ve ilk kez bu gemide duyduğu, bozuk İngilizcesiyle: "Çöz onu, ayır, çabuk" dedi. Düşük bir tonda ama İspanyolcada önde ve sonda gelen uzun, yavaş söylenen sözcükler, aradaki kısa İngilizce sözcükleri örter gibi olduğu için kısaltmalı bir aceleyle konuşmuştu.

Elindeki ve beynindeki düğümlerle, Kaptan Delano bir an sessiz durdu, bu arada, yaşlı adam ona aldırmadan başka düğümlerle dalmıştı. O sırada, Kaptan Delano'nun arkasında hafif bir kıpırdanma oldu. Arkasına dönünce, orada

sessizce dikilen, zincire vurulmuş zenci Atufal'ı gördü. Az sonra, mırıldanarak yerinden kalan yaşlı denizci, geminin ön tarafına doğru öteki zenciler arasında yürüyerek gözden kayboldu.

O anda, bir çocuk gibi giyinmiş, kır saçlı, bir avukat havasında, yaşlıca bir zenci, Kaptan Delano'ya yaklaştı. Anlaşılabilir bir İspanyolca ile sevecen ve kurnazca göz kırparak ona, yaşlı düğümcünün pek akıllı olmadığını ama zararsız olduğunu ve genellikle böyle tuhaf numaralar yaptığını söyledi. Düğümü istedi, kuşkusuz yabancının işine yaramayacak bir şeydi o. Kaptan, düğümü olduğu gibi kendisine verdi. Zenci onu bir tür reveransla aldı, arkasını döndü, bir gümrük görevlisinin kaçak içki araması gibi inceledi ve çok geçmeden, Afrika dilinde "pöf" anlamına gelen bir sözcükle denize fırlattı.

Kaptan Delano, tüm olanları içine kurt düşmüşçesine tuhaf buluyordu; ancak deniz tutmasından önceki bir duyguyla, o hastalığı, ilk belirtileri yok sayarak gidermeye uğraşıyordu. Filikasını görmek için bir kez daha bakındı. Sandalın kayalık burnunu geçmiş olduğunu sevinerek gördü.

Öngöremediği bir etki, o anda içini rahatlatan bir duyguyu gidermeye başlamıştı. O iyi tanıdığı, yarı sisli görünen ama bir insanın kişiliği gibi artık biçimi ortaya çıkmış olan sandalın adı Rover idi. Şu anda yabancı sularda olsa da Kaptan Delano'nun evinin bulunduğu kıyıya sıklıkla uğramış, onarım görmüş, bir Newfoundland köpeği gibi sevecenlikle orada yatmış, az önceki kuşkularının tersine, binlerce güvenli çağrışımla birlikte yalnızca canlı bir bağlılık duygusu değil, aynı zamanda biraz alaylı, daha önce duymadığı, kendi kendini kınayan bir duygu uyandırmıştı.

"İşte, ben Amasa Delano, Kıyıların Gemicisi. Delikanlıyken bana Amasa derlerdi; elimde yelken bezinden bir çanta, sulara bata çıka deniz kıyısını izleyerek bir gemi hurdasından

yapılma okula giderdim. Kuzenim Nat ve diğer arkadaşlarla böğürtlen toplamaya giden o

Kıyıların Gemicisi olan ben, şu anda dünyanın öteki ucunda, büyülü bir korsan gemisinin güvertesinde ürkünç bir İspanyol tarafından mı öldürülecektim? Düşüncesi bile çok anlamsız! Amasa Delano'yu kim öldürsün ki? Onun bilinci temiz. Yukarda Tanrı var. Ayıp, ayıp sana Kıyıların Gemicisi! Sen gerçekten yine çocuksun; bu senin ikinci çocukluğun yaşlı çocuk, korkarım artık bunamaya ve saçmalamaya başladın."

Neşeyle ve rahat adımlarla geminin kıç tarafına doğru yürüdü ve orada, o andaki duygularına karşılık veren hoş bir yüz anlatımıyla, kendisine efendisinin öksürük nöbetlerinin geçtiğini bildiren hizmetlisiyle karşılaştı. Don Benito onu, iyi yürekli ziyaretçisi Don Amasa'ya iyi dileklerini sunması ve kendisinin çok yakında ona katılma mutluluğunu yaşayacağını söylemesi için göndermişti.

Kaptan Delano, geminin pupasına doğru yürürken, yine işte, görüyor musun? diye düşündü. Ne eşekmişim. Bana iyi dileklerini gönderen şu kibar beyefendinin on dakika önce, karanlık düşünceleri olduğunu, benim için baltasını bilemek amacıyla bileyi taşı aradığını düşünüyordum. Evet, evet, daha önce asla inanmıyordum ama bu uzun süre esintisiz geçen günler, insanı olumsuz etkiliyor. İşte! Rover bu; iyi köpek, ağzında beyaz, oldukça büyük bir kemik var gibi görünüyor. O da ne? Evet, köpüklü, hızlı bir akıntı oluştu. Sandalı başka yöne çekiyor şimdi. Sabredelim bakalım.

Öğle olduğu hâlde, her yeri kaplayan grilik, alacakaranlık duygusu yaratıyordu.

Bir durgunluk çökmüştü. Uzaklarda, karadan etkilenmeyen kurşun rengi okyanus; bitkin, ruhsuz ve işlevsiz bir biçimde uzanıyordu. Fakat filikanın içinde olduğu karadan gelen akıntı hızlanmış, onu giderek, sessizce ötedeki esrimiş sulara doğru sürüklemekteydi.

O enlemler konusundaki bilgisi ışığında, iyi ve yeni bir esinti beklentisi içinde olan Kaptan Delano, o andaki planlarına karşın, yine de umutsuzluğa kapılmadan, San Dominick'i gece olmadan güvenle demir atacak konuma getirmeyi düşünüyordu.

Sürüklenme uzaklığı o kadar önemli değildi; iyi bir esinti çıkarsa, on dakikalık bir seyir, altmış dakikalık sürüklenme açığını kapatırdı. O arada, Rover'ın dalgalarla olan savaşımını görmek için dönüp bakınca, Don Benito'nun geldiğini görmüş ve kıç tarafa doğru yürüyüşünü sürdürmüştü.

Filikasının gecikmesi nedeniyle gittikçe artan kaygıları çok geçmeden huzursuzluğa dönüşmüş ve sonunda, gözleri bir tiyatro locasındaymış gibi, orkestra çukuruna kayıyordu; önündeki ve aşağıdaki tuhaf kalabalığa, ana zincirlerin bulunduğu yerde tanıdığı, kendisine işaret eder görünen, artık kanıksamadığı o İspanyol denizciye bakıyor, eski kaygıları depreşiyordu.

Ah, bu sıtma nöbeti gibi bir şey geçiyor ama geri gelmeyecek anlamına gelmiyor, diye ciddi olarak düşünüyordu.

Aynı düşüncelere yeniden kapılmış olmasından utanç duymasına karşın, tümüyle boyun eğmiş değildi, iyi huylu bir kişi olma özelliğini en üst noktaya çıkartarak bilinçsizce kendisiyle uzlaşıyordu.

Evet, tuhaf bir geçmişi, tuhaf insanları olan tuhaf bir gemideydi. Ama ötesi yoktu.

Filika gelinceye kadar kafasını kötü düşüncelerden arındırarak, kaptanın ve tayfanın daha olumlu davranışlarını aklında yeniden evirip çevirmeyi denedi. Olumsuz davranışlar arasında dört ilginç nokta öne çıkıyordu:

Birincisi, İspanyol gence bir köle tarafından bıçakla saldırılması ve Don Benito'nun bu olaya göz yummasıydı. İkincisi, Don Benito'nun zenci Atufal'a olan, bir çocuğun bir

boğayı burnundaki halkadan çekerek Nil Nehri'ne götürmesi gibi barbarca davranışıydı. Üçüncüsü, bir denizcinin iki zenci tarafından çiğnenmesiydi; bu densizlik hafif bir azarlamayla geçiştirilmişti. Dördüncüsü ise, geminin tüm alt düzey tayfasının, özellikle siyahların, en küçük bir dikkatsizlikte, efendileri despotça öfkeye kapılmasın diye korkudan sinmiş olmasıydı.

Bu noktalar bir araya getirildiğinde bir diğeriyle çelişir gibiydi. Kaptan Delano, o anda yaklaşmakta olan sandalına bakarken, *Peki,* şimdi ne olacak, diye düşünüyordu. Aslında, Don Benito çok kaprisi bir komutandı. Ancak bu türde gördüğü bir ilk değildi ve bu anlamda diğerlerini aşıyordu. Şu İspanyollar bir ulus olarak kendilerine özgü insanlar; İspanyol sözcüğü bile suikastçı Guy Fawkes'ı çağrıştırıyor diye düşünmeyi sürdürüyordu. Ama yine de İspanyolların Duxbury, Massachusetts'deki insanlar kadar iyi insanlar olduklarını dile getirebiliyordu. Ah, güzel! Sonunda Rover geldi.

Sandal hoş geldin anlamındaki yüküyle gemiye yanaşınca, üstüpü ayıklayıcıları, dipte bulunan su fıçılarını, öndeki bayat balkabaklarını gören ve küpeştelerden düzensiz sarkan zencileri, olgun davranışlarıyla denetlemeye çalıştılar.

O gürültüleri duyunca gelişi hızlanmış olacak ki Don Benito hizmetlisiyle birlikte ortaya çıktı. Kaptan Delano, suyun herkese eşit dağıtılması ve kimsenin haksızlık yapmaması için ondan izin istedi. Fakat akla yatkın ve Don Benito için de olumlu olan bu öneri, sabırsızlık denebilecek bir karşılık görmüştü; bir komutan olarak yeterli gücü olmadığının bilincindeymiş gibi, kıskançlık ve zayıflıktan kaynaklanan bir yaklaşımla işine karışılmasına sinirlenmişti. Ya da Kaptan Delano durumu öyle yorumlamıştı.

Fıçılar daha sonra gemiye çıkarılırken, zencilerden bazıları iskele tahtası yanında duran Kaptan Delano'ya istemeden çarptı; Kaptan Delano, o anın verdiği tepkiyle, sözlerini

güçlendirmek için yarı neşeli, yarı korku verici bir tonda ılımlı otoritesini kullanarak zencilere geride durmalarını söyledi. Zenciler o anda oldukları yerde kaldılar, her zenci, erkek ya da kadın o uyarıyı duyunca, bir iki saniye hazır ol durumunda bekledi, o sırada tünemiş olan üstüpü ayıklayıcıları arasında bilinmeyen bir sözcük, telgraf alışverişi gibi dolaştı. Ziyaretçinin dikkati bu duruma odaklanınca, el baltası parlatıcıları birden doğruldu ve Don Benito'dan anında bir haykırma sesi geldi.

İspanyol'dan gelecek bir işaretin, öldürülmesi için yeterli olabileceğini düşünen Kaptan Delano kendini sandalına atabilirdi; ancak üstüpü ayıklayıcılarının en ciddi haykırışlarıyla kalabalığın arasına katılarak, her beyazı ve her siyahı aynı anda, dostça, içten, neredeyse neşeli hareketlerle, aptallık yapmamaları için geri çekilmeye zorlayınca, duraksamıştı. Balta parlatıcılar da hiçbir şey olmamış gibi, diğer halatlarla uğraşan birçok kişiyle eş zamanlı olarak yerlerine döndü, fıçıların yüklenmesi işi yeniden başladı, zenciler halatların başında şarkı söylemeye başladı.

Kaptan Delano Don Benito'ya göz attı. Onu çelimsiz, hasta bedeniyle hizmetlisinin kollarına coşkuya kapılarak uzanmış, iyileşme uğraşı içinde görünce, önemsiz de olsa, haklı olduğu bir konuda tüm öz denetimini yitirip kötü yola saparak kendisini öldürmesi gibi bir varsayımla paniğe kapılmasına şaşırmaktan kendini alamadı.

Fıçılar güverteye taşındı, kamarot yardımcısı, kaptanı adına, onun önerisine uyarak, suyu azar azar dağıtmasını Kaptan Delano'dan isteyerek, ona birçok kavanoz ile kupa verdi. Kaptan Delano da bu öneriye uyarak, en yaşlı, en gençten daha iyidir demeden, her zaman eşitlikçi ama kuşkusuz, rütbesinden değil ama durumu nedeniyle kendisine bir miktar daha fazla su verilen Don Benito'yu hariç tutarak, cumhuriyetçi bir tarafsızlık anlayışıyla davranıyordu. Kaptan

Delano ona öncelik tanıyarak bir sürahi su verdi; ancak İspanyol, çok susamış olmasına karşın, birkaç kez saygıyla eğilip selam vermeden bir damla su içmedi. Bu karşılıklı incelik karşılığında, Afrikalılar onu alkışlayarak kutladı.

Daha az geçkin iki balkabağı kaptan köşkü masası için ayrıldı, geri kalanlar da hemen orada doğranarak herkese dağıtıldı. Kaptan Delano, taze ekmek, şeker ve elma şarabı şişelerini, başta Don Benito olmak üzere yalnız beyazlara verecekti; ancak İspanyol'un, Amerikalının hiç hoşuna gitmeyen, yansız bir tutum takınarak karşı çıkmasıyla, beyazlarla siyahlara eşit olarak dağıtıldı, yalnız bir şişe şarap Babo'nun ısrarıyla efendisi için ayrılmıştı.

Amerikalı, filikanın gemiye ne ilk gelişi sırasında ne de şimdi, güvertelerde kargaşa çıkmasın diye, adamlarının gemiye çıkmalarına izin vermişti.

O anda esmekte olan iyimser havanın etkisinde, yararlı düşünceler dışında başka şey aklına getirmek istemediğinden, belirtilere dayanarak en çok bir iki saat içinde bir esinti çıkacağı düşüncesiyle, filikanın derhal fok avı gemisine geri gidip çok sayıda fıçının olabildiğince çok adamla, yerinde, su doldurulmasını emretti. İkinci kaptanına da beklentilerinin aksine, günbatımında demir atılamazsa, o gece dolunay olacağı için, esinti çıksın, çıkmasın kaygılanmamasını ve kendisinin de güvertede kalıp gemiye kılavuzluk edeceğini söyledi.

İki kaptan da filikanın gidişini izlerken, kaptanının ceketinin kadife yakasında bir leke gören hizmetlisi, sessizce onu silmeye çalışıyordu. Amerikalı, San Dominick'te hiç sandal olmamasını üzüntüyle karşıladı ama geminin ortasında, tencere gibi tersine çevrilmiş, çölde bir deve iskeleti gibi sarılıp sarmalanmış, biraz da yana yatmış, rengi neredeyse ağarmış, çoğunu, eski hasırlar üzerinde oturan ya da tepesine tünemiş kadın ve çocukların oluşturduğu aile gruplarına

bir yeraltı mağarası görevi üstlenmiş, artık denize indirilemeyecek uzun bir sandal gövdesi bulunuyordu. Biraz uzaktan, toplumsal bir yarasa grubu, bir mağaranın iç merdivenlerine daire biçiminde oturmuş gibi, üç dört yaşlarında, çıplak siyah oğlan ve kızlar da mağaranın ağzında bir içeri bir dışarı uçuşur gibi görünüyordu.

Kaptan Delano, "Don Benito, üç dört adet sandalınız olsaydı, şu zenciler küreklere asılıp erzak taşımaya yardımcı olabilirdi. Limandan sandalsız mı ayrılmıştınız Don Benito?" diye konuştu.

"Filikalar fırtınalarda parçalandı senyör."

"Çok kötü olmuş. Birçok da adam kaybettiniz. Filikalar ve adamlar. Çok şiddetli fırtınalar olmalı Don Benito."

"Sözcüklere sığmaz" diyerek çömeldi Don Benito.

"Söyler misiniz Don Benito" diye ilgiyle sözlerini sürdürdü arkadaşı, "bu fırtınalar hemen Ümit Burnu açıklarında mı oluştu?"

"Ümit Burnu mu? Kim dedi bunu?"

"Yolculuğunuzu bana anlatırken kendiniz söylemiştiniz" diye yanıtladı Kaptan Delano; sözlerini yalanlamasına ve İspanyol'un yüreğini tüketir gibi görünmesine onun kadar şaşırmıştı. "Don Benito, siz kendiniz Ümit Burnu'ndan söz ettiniz" dedi, yineleyip vurgulayarak.

İspanyol, bir an bekledi ve eğilir gibi bir duruşla, havadan sudan konuşmaya dalar gibi bir dönüş yaptı.

O sırada, beyaz bir haberci çocuk, kaptan köşkündeki saate göre olağan görevi olan geminin büyük çanını çalmak amacıyla, geçen son yarım saati bildirmek için baş kasarasına doğru aceleyle koştu.

"Efendim" dedi hizmetli, ceket yakasındaki silme işini sonlandırdı, kendinden geçmiş olan İspanyol'a çekingence bir anlayış göstererek ve görevli olduğu bir işte, görevini yerine getirmezse, görevi vereni kızdıracak olan kişinin iyi-

liği için konuşarak, "efendim, nerede ve ne iş yapıyor olursa olsun, kendisine tıraş zamanının geldiğini anımsatmamı söylemişti. Miguel, şu anda saat öğleden sonra yarım olduğu için çanı çalmaya gitti. Efendim kamarasına geçecek mi?" dedi.

"Ah, evet" dedi İspanyol. Düşlerinden gerçeklere dönüş yapar gibi ürkmüştü. Sonra, Kaptan Delano'ya dönerek, çok geçmeden konuşmalarına yeniden başlayacaklarını söyledi.

"Efendim, Don Amasa ile konuşmak istiyorsa, Don Amasa'yı kamarasına çağırıp onunla konuşur, o da dinler, Babo da sabunu köpürtür ve usturayı biler" dedi.

"Evet" dedi, Kaptan Delano. Birlikte olma planını beğenmişti. "Evet, Don Benito, bir sakıncası yoksa ben de geliyorum."

"Öyle olsun senyör."

Üçlü, kıç tarafa geçerken, Amerikalı, ev sahibinin gün ortasında alışılmadık bir saatte dakik olarak tıraş olmasını onun diğer bir tuhaf kaprisi olduğunu düşünmeden edemedi. Ama hizmetlisinin bu titiz bağlılığının bu işle bir ilgisi olabileceğini de düşündü; çünkü böyle zamanlanmış bir kesinti, efendisini girmiş olduğu nöbetten çıkarabilmesi için işe yarıyordu.

Kamara denilen yer, kıç tarafta, alttaki büyük kaptan köşkünün üstünde kalan, tavan arası gibi küçük güverte katına benzer bölümdü. Bir kısmı daha önce, gemi zabitlerinin toplanma yeriydi fakat onlar öldükten sonra, bölümler kaldırılmış ve iç mekân tümüyle genişleyerek havadar bir gemi salonuna dönüşmüştü. Kaliteli mobilya olmayışı ve dağınık eşyalarla tuhaf bir görüntü içinde burası, kent dışı bir kırsalda yaşayan, avcı ceketini, tütün kesesini geyik boynuzlarına asmış, balık oltasını, çatalını, bastonunu da aynı köşeye yerleştirmiş, sıra dışı bir bekâr efendinin geniş salonunu andırıyordu.

Dört yanı çevreleyen denize bakınca, kırsal alanla okyanus, bir bakıma, birinci dereceden kuzen varsayıldığında, bu benzerlik, özgün olmasa da giderek artıyordu.

Kamaranın yer döşemesi hasırdı. Yukarıdaki kirişler arasına dört beş adet eski tüfek yerleştirilmişti. Bir yanda, güverteye bağlanmış, pençe ayaklı, üstünde yıpranmış bir dua kitabı olan, eski bir masa ve onun üzerinde, ayırma panosunda küçük, ince bir haç vardı. Masanın altında eğrilmiş bir iki gemici kılıcı ile kırık dökük bir zıpkın, yoksul keşişlerin kuşaklarını andıran bir yığın eski gemi donanımı konulmuştu. Eskilikten kararmış ve engizisyoncuların kullandığı işkence sandalyelerine benzeyen sert Malacca kamışından iki kanepe ve arkasında berberler için yapılmış, bir vida ile çalışan, çatal bir kafa desteği olan biçimi bozulmuş büyük bir koltuk, işkence aletlerini akla getiriyordu. Bir köşede kapağı açık bir bayrak dolabı içinde, kimisi tam, kimisi yarı dürülmüş, bazıları yere saçılmış, dağınık, çeşitli renklerde bayraklar görülüyordu. Karşısında vaftiz kurnasına benzer, bir ayak üstünde duran, siyah tek parça maun, hantal bir yıkanma yeri ve onun üzerinde tarak, fırça gibi diğer tuvalet gereçleri olan raylı bir raf vardı. Onun yanında, içinde nöbetlere kapılan, rahatsız birisinin kötü düşünce ve düşleriyle uyumuş olduğu izlenimi veren, çarşafları kenara fırlatılmış, yastığı alın çizgileri gibi buruşmuş, yanından lekeli hasır parçaları sarkan yırtık pırtık bir hamak görülüyordu.

Kamaranın öteki ucunda, geminin pupasında, gemicilerin dostça ya da düşmanca bakması ya da topların konulması için üç pencere ya da lomboz açıklığı oluşturulmuştu. O anda, ortada ne bir adam ne de bir top vardı ama ahşap doğramalara takılmış büyük halkalı cıvatalar ve öteki paslı demir donanımdan yirmi dört librelik mermi atan topların kullanıldığı anlaşılıyordu.

Kaptan Delano kamaraya girince, gözüne takılan hamağa bakarak, "Burada mı uyuyorsun Don Benito?" diye sordu.

"Evet, senyör çünkü ılıman bir ikimdeyiz."

"Buraya tüm olarak, bir tür yatakhane, oturma odası, yelken yapım odası, kilise, silah deposu ve özel bir oda denebilir" dedi Kaptan Delano.

"Evet senyör, olaylar düzenleme yapmama olanak vermedi."

Bu arada, hizmetli, kolunda bir örtüyle efendisinin keyfini beklermiş gibi bir hareket yaptı. Don Benito hazır olduğunu işaret edince, onu Malacca koltuğuna oturttu, ziyaretçisi için de kanepelerden birini karşısına çekti, efendisinin yakasını geriye kıvırıp, boyun bağını gevşeterek tıraşa başladı.

Bu zencide bir kişinin becerilerine böylesine uyumlu, ayrı bir özellik vardı. Çoğu zenci doğuştan uşak ve berberdi; onlar tarak ve fırçayı kastanyet gibi neşeyle kullanırlar, neredeyse aynı neşe içinde gösterişli hareketler yaparlardı. Yaptıkları bu işi, harika, sessiz, canlı bir akıcılıkta, kabalığa kaçmadan, söz konusu olan kişinin hoşuna gidecek özel bir biçimde gerçekleştirirlerdi. Her şeyden önce güçlü bir mizah duyguları vardı. Bu duygu, uygun görülmeyen, salt bir sırıtış ya da kahkaha anlamında değil fakat her göz atışta ve harekette, sanki Tanrı tüm zencileri hoş bir ezgiye programlamışçasına, rahatlık veren bir neşe anlamındaydı.

Bu duyguya, sınırlı bir kafa yapısının iddiasız doyumundan kaynaklanan uysallık ve kendisinden tartışmasız daha alt düzeyde olanlara özgü, körü körüne bağlanmaya neden olan alınganlık da eklenince, insan, Johnson ve Byron gibi hastalık hastası kişilerin –Benito Cereno gibi hastalık hastası olanları– neredeyse tüm beyaz ırk dışında, hizmetlilerini, zencileri Barber ve Fletcher'i neden ciddiye aldıklarını anlayabilir. Fakat o zenci, kendisini hastalıklı ya da sinik bir kafa yapısının olumsuzluğundan en taraflı ve önyargılı du-

rumuyla ayrı tutabiliyorsa, iyi yürekli bir insana karşı nasıl görünmeliydi acaba? Kendi dışındaki olaylarla bir sorunu olmadıkça Kaptan Delano'nun kişiliği yalnızca iyi değil aynı zamanda içtenlikli ve şakacıydı. Evindeyken, kapısında oturup, gelip geçen bazı özgür siyahların çalışmalarını ya da boş zaman etkinliklerini izlemekten çoğu kez az bulunur bir zevk alırdı. Yolculuğa çıktığı zamanlar, yanında siyah bir gemici olursa, onunla sürekli olarak sohbet eder ve şakalaşırdı. İyi yürekli ve neşeli her insan gibi, diğer insanlar Newfoundland köpeklerine nasıl yaklaşıyorsa, Kaptan Delano da zencilere insancıl bir sevgiden çok, güler yüzlü yaklaşıyordu.

O ana dek, San Dominick'te yaşamış olduğu koşullar bu eğilimini baskılamıştı. Ancak o kamarada önceki huzursuzluğundan arınmış olarak ve çeşitli nedenlerle o günün erken saatlerindekine göre kendini çevreye daha yakın hissedince ve siyah hizmetliyi kolunda örtüsü, kibar bir davranış içinde, efendisine onu tıraş edecek kadar yakınlaştıran bir görevde görünce, zencilere olan eski zaafı tümüyle geri dönmüştü.

Ayrıca, Afrikalıların parlak renklere ve gösterişe düşkün oluşlarını, bir zencinin bayrak dolabından sormadan, tüm renkleri içeren büyük bir parça bayrak bezi çıkararak, efendisinin çenesinin altına önlük niyetine yerleştirmesini de çok eğlenceli buluyordu.

İspanyolların tıraş olma tarzı diğer ülkelere göre biraz farklıdır. Özellikle berber leğeni dedikleri, bir yanı çeneye tam oturması ve yakın olması için köpürtme yapılmasına uygun oyuk olan bir kaptı. Köpük, fırçayla değil leğendeki suya batırılan ve yüze sürülen sabunla oluşturulurdu.

O andaki durumda, su kıtlığı nedeniyle tuzlu su kullanılıyor ve yalnızca üstdudak ve gırtlağın alt kısmı köpükleniyor, geri kalan yerler sakal için bırakılıyordu.

Tıraş ön hazırlıkları Kaptan Delano için ilginç şeyler olduğundan, oturmuş, yapılanları merakla izliyor bu nedenle

ne bir konuşma geçiyor ne de Don Benito yeni bir konu açıyordu.

Leğenini yerine yerleştirdikten sonra, zenci usturaları arasında en keskinini arayıp bulunca avucunun sert, pürüzsüz, yağlı derisi üzerinde gezdirerek, bir uzman gibi ek bir keskinlik verdi, sonra bir başlama işaretiyle, bir eliyle usturayı kaldırdı, bir an duraksadı ve diğer elini ustalıkla, sabunlu suya daldırarak köpüğü İspanyol'un uzun boynuna sürdü. Parlayan çeliğin yaklaşmasından etkilenmeyen Don Benito, bir ürperti geçirdi; her zamanki ölgünlüğünü artıran köpüğün renk tonu, zencinin siyah kadife teniyle oluşturduğu çelişkiyle daha da güçlenmişti. Olayın gerçekleştiği yer, en azından Kaptan Delano için, tümüyle sıra dışı idi, o ikilinin duruşları bir düş olsaydı, zenciyi bir cellat, beyaz adamı da kafasını celladın kütüğüne koymuş biri olarak görecekti. Bununla birlikte, bu görüntü bir anda görünüp yok olan ama en düzgün yönetilen bir kafa yapısının bile her zaman kurtulamadığı eski kaprislerden biriydi.

Bu arada İspanyol'un ürpertisi, kendisini saran bayrak kumaşının biraz gevşetilmesine neden olmuş, perdeyi andıran geniş örtü, sandalyenin kolundan yere doğru sarkınca, siyah, mavi ve sarı renk fon üzerinde hanedanlık arması ortasında, kan kırmızısı bir kırda, bir şato ve beyaz bir fon üzerinde şaha kalkmış bir aslan ortaya çıkmıştı.

"Şato ve aslan" diye haykırdı Kaptan Delano, "burada niçin İspanyol bayrağı kullanıyorsunuz Don Benito? Bunu iyi ki kral değil, yalnız ben görüyorum" dedi ve sözlerini zenciye dönerek, bir gülümsemeyle sürdürdü, "fakat sanırım, her şey bir yerde toplanmış bu nedenle renkler canlılık katıyor." Bu şakacı sözler zenciyi biraz olsun eğlendirmişti.

"Evet, efendim" dedi, bayrağı yeniden düzeltti, kafasını nazikçe koltuğun arkalığına doğru daha çok bastırarak, "evet, efendim" dedi, çelik ustura boğazına yakın parıldıyordu.

Don Benito yine baygın bir durumda ürperdi.

"Böyle sallanmayın efendim. Görüyorsunuz, Don Amasa, efendimi tıraş ederken hep sallanır. Ancak efendim asla kanatmadığımı bilir, şimdi böyle titrerse, biraz kan akıtabilirim." "Evet, efendim" diye sözlerini sürdürdü. "Don Amasa, lütfen şu fırtınalardan falan söz edin yine, efendim sizi duyabilir ve sizi yanıtlayabilir."

"Ah, evet, şu fırtınalar" dedi Kaptan Delano, "Don Benito, sizin deniz yolculuklarınızı düşündükçe o fırtınaları değil de onları izleyen, aralardaki çok kötü felaketleri merak ediyorum. Sizin hesabınıza göre, Ümit Burnu'ndan St.Maria'ya iki ay ya da daha uzun sürede gelmişsiniz, bu uzaklığı ben iyi bir esintiyle birkaç günde aldım. Uzun durgun havalar yaşadığınız doğru ama bana bunları hangi beyefendi anlatsa, biraz kuşkuyla karşılardım."

Bu noktada İspanyol'un yüzünde, biraz önce güvertedekine benzer istem dışı bir anlatım oluştu, kendisinin verdiği tepkiden mi, durağan teknenin ansızın sallanmasından mı yoksa hizmetlinin anlık bir dengesizliğinden mi bilinmez, o anda usturadan kan damlamıştı. Damlalar, boğazın altında, krema gibi sabun köpüğünün üzerini lekeleyince, siyah berber, usturasını yana çekerek, profesyonel bir yaklaşımla Kaptan Delano'ya ve Don Benito'ya döndü ve kanlı usturayı kaldırdı, şakayla karışık bir hüzünle, "Gördünüz efendim, sallandınız ve bu da Babo'nun ilk kan akıtması" dedi.

İngiltere Kralı I. James'in gözleri önünde ne bir kılıç çekilmiş ne de o utangaç kişinin karşısında bir suikast yapılmıştı, böyle bir şey olsaydı, şu anda Don Benito'nun düştüğü durumdan daha kötüsü olamazdı.

Zavallı adam, diye düşünüyordu Kaptan Delano, *öyle ürkek ki berberin kan akıtmasına bile dayanamıyor; bu sinirleri gevşemiş, hasta, kendi kanının bir damlasından korkan adamın benim kanımı dökeceğini aklımdan geçirmiş olmak*

inanılır bir şey mi? Amasa Delano, senin aklın bugün kuşkusuz, yerinde değildi. Eve dönünce, bu ahmaklığından kimseye söz etme. Tamam, tamam, adam bir katile benziyor, öyle değil mi? Öyle yaratılmış da olabilir. Evet, bugün yaşadıklarım iyi bir ders olacak bana.

Dürüst gemicinin aklından bunlar geçerken, hizmetli de o sırada, kolundaki önlüğü aldı ve Don Benito'ya, "Efendim, ben usturadaki şu çirkin şeyi silip yeniden bilerken, siz Don Amasa'yı yanıtlayın."

Zenci bu sözleri söylerken, yüzü hem İspanyol'a, hem de Amerikalıya görünür olacak biçimde, efendisinin dikkatini can sıkıcı kazadan başka yöne çekmek istercesine, söyleşiyi sürdürmesini istiyormuş gibi döndü. Bu öneriyle rahatlamış görünen Don Benito da Kaptan Delano'ya kaldığı yerden devamla, durgun havaların beklenilenden daha uzun sürmekle kalmayıp geminin inatçı akıntılara da kapıldığını, daha önce söylediklerini de yineleyerek, Ümit Burnu'ndan St. Maria'ya geçişlerinin çok zaman aldığını, sözlerinin arasına siyahların genelde iyi davranışları için övgüler katarak anlattı. Bu ayrıntılar düzenli bir sıra izlememişti, hizmetli de tıraş sırasında usturasını arada bir kullanmış ve bu övgülerle karışık anlatılar alışılmış olandan daha kısık bir sesle sürüp gitmişti.

Kaptan Delano'nun kafasında, İspanyol'un davranışları ile ilgili, yine de tam olarak içine sinmeyen, hizmetlisinin gizemli suskunluğu ile yorumlanan, görünüşte karşılıklı olan bir boşluk oluşmuştu. Bu adamın efendisi ile birlikte, bilinmeyen bir amaç için, sözde ve eylemde birlikte hareket ettiği olasılığı, gözlerinin önünde Don Benito'nun titrek uzuvlarıyla bir hokkabazlık oynandığı düşüncesi, aklını kurcalamaktaydı. Daha önce sözü edilen fısıltılı söyleşmeler de bir tür dolapların çevrildiği kuşkusunu destekler nitelikteydi. Peki, önünde bu berber oyununun oynanmasındaki amaç

ne olabilirdi? Kaptan Delano, en sonunda, renk cümbüşü bayrağına sarılmış Don Benito'nun bir tiyatro oyuncusu görüntüsünün uyandırdığı o kaprisli, anlaşılmaz düşünceyi hızla kafasından çıkardı.

Tıraş bitmiş, hizmetli, yeni bir ivme kazanarak, küçük bir şişe esanslı sıvıdan efendisinin alnına damlattı ve sonra özenle ovaladı, bu uygulamanın etkisiyle Don Benito'nun yüz kasları oldukça tuhaf bir biçimde seğirmeye başladı.

Bir sonraki uygulama, tarak, makas ve fırçayla, bir bukleyi düzleştirmeyi, inatçı bir yanak sakalı perçemini kırpmayı, şakaklar üstünde zarif bir bukle oluşturmayı kapsıyordu; berberin eline düşmüş bir beyefendi gibi Don Benito, en azından, ustura tıraşına göre daha az huzursuz olsa da tüm bunlara katlanıyor, solgun ve dimdik dururken, zenci beyaz bir heykel büstünü bitirmek üzere olan Nübyeli[7] bir heykeltıraşa benziyordu.

En sonunda tıraş tümüyle sona erdiğinde, İspanyol bayrağı kaldırılıp, toparlandıktan sonra bayrak dolabına tıkılmış, zenci, ılık soluğuyla, efendisinin ensesinde kalan saçları üflemiş, boyun bağı düzeltilmiş, kadife yaka üstünde kalmış bir kepek fırçalanmış ve hizmetli tüm bu işlerden sonra biraz geri çekilip, boynu bükük bir gönül rahatlığıyla bekleyerek, efendisini en azından tuvaleti konusunda, zevkli elleriyle oluşturduğu bir yaratık gibi inceledi.

Kaptan Delano zenciyi bu başarısı nedeniyle övdü; Don Benito'ya da sıhhatler olsun dedi.

Ne esanslı su ne şampuanlama ne bağlılık ne de dost ortamı İspanyol'u neşelendirmişti. Onun ürkünç karamsarlığına geri döndüğünü ve yine de oturur durumda kaldığını gören Kaptan Delano orada kalmasının istenmediği kanısı-

7. Nübye: Kuzeydoğu Afrika'da kurulmuş çok eski uygarlıklardan biri (İÖ 2700-2200). (ç.n.)

na kapılarak, öngördüğü gibi herhangi bir esinti görebilir bahanesiyle dışarı çıktı.

Ana direğe doğru yürüdü, görüntüyü izleyerek düşüncelere daldı; tanımlayamadığı bazı kuşkuları vardı, kamara yanından bir ses duyunca döndü ve eli yanağında olan zenciyi gördü. Biraz yaklaşınca, zencinin yanağının kanadığını sezdi. Tam nedenini soracaktı ki zencinin inleyen sesiyle durumu anladı.

"Ah, efendim şu hastalığından bir kurtulsa; ancak huysuz bir insan, Babo'ya karşı bu kadar katı yürekli olabilir, Babo efendisinin yüzünü usturayla kaza sonucu azıcık kesmişti, uzun süredir ilk kez olan bir şey bu, işte Babo'nun yüzü de kesildi. Ah, ah, ah" diyordu hizmetli eliyle yüzünü tutarak.

Kaptan Delano, Don Benito'nun, zavallı yandaşına İspanyol kinini kusarak öç almak amacıyla mı onunla yalnız kalmak istemiş ve benim dışarı çıkmam için surat asmıştı acaba? diye düşündü. Ah şu tutsaklık, insanlarda çirkin tutkular yaratıyor. Zavallı adam!

Onunla tam duygu paylaşımına girecekti ki zenci, utangaç bir isteksizlikle yeniden kamaraya girdi.

Az sonra, hizmetlisi, kendisine yaslanmış Don Benito ile birlikte, hiçbir şey olmamış gibi dışarı çıktı.

Kaptan Delano olanları eşler arasında olağan bir tür tartışma olarak değerlendirdi.

Don Benito'nun yanına geldi ve birlikte yavaşça yürüdüler. Birkaç adım yürümüşlerdi ki uzun boylu, Hintli racaları andıran, başına üç dört parlak renkli mendilden oluşan bir pagoda başörtüsü bağlamış melez bir kamarot selam vererek yaklaştı ve kaptan köşkünde öğlen yemeği yenileceğini bildirdi.

İki kaptan, onun ardından giderken melez, gülümsemeler ve eğilmelerle sürekli arkasına dönüp onlara yol gösteriyor, zarif bir gösteriyle saçsız başlı küçük Babo'nun önemini

oldukça küçültüyordu; daha aşağı sınıftan olduğunun bilincinde olan Babo güzel kamarota alıcı bir gözle baktı. Ancak Kaptan Delano onun bu kıskanç bakışını, safkan bir Afrikalı'nın melez olana karşı duymuş olduğu özel bir duygu olarak algılamıştı. Kamarota gelince, özsaygıdan kaynaklanan ağırbaşlı davranışları olmasa da hem Hıristiyan hem de Chesterfield'e yakın oluşu açısından iki kat övgüye değer mutlu etme arzusu taşıyordu.

Kaptan Delano, kamarotun, yüz anlatımına göre, melez olduğunu ilgiyle izlemiş, dış görünümünün ise klasik bir Avrupalı olduğunu gözlemlemişti.

"Don Benito" diye fısıldadı, "bu uşağınızı görmek beni mutlu etti; bu adam bir zamanlar bir Barbados çiftçisinin bana söylediği, bir melezin yüzü Avrupalıya benziyorsa, o bir şeytandır, dediği çirkin sözlerini yalanlıyor. İşte görüldüğü gibi, kamarotunuzun beden çizgileri İngiltere Kralı George kadar düzgün; başını sallaması, eğilmesi, gülüşüyle gerçekten bir kral... İyi yüreklilerin ve kibar insanların kralı. Sesi de ne kadar güzel, değil mi?"

"Evet, senyör."

"Peki, söyleyin, onu tanıdığınız süre içinde iyi bir insan olduğunu kanıtlamadı mı?" diye sordu Kaptan Delano, bir süre durdu ve kamarot o anda son bir diz çöküşle kaptan köşküne girdi, "Haydi söyleyin, sözünü ettiğim nedenle, bilmek istiyorum."

"Francesco iyi bir insandır" diye yanıtladı Don Benito, uyuşuk bir tonda, ne kusur bulan ne de öven soğukkanlı bir değerlendirmeyle.

"Ah, ben öyle düşünmüştüm. Beyazların bize güvenilir görünmemesi gerçekten çok ilginç, bizim kanımızdan Afrikalılarla biraz karışmış olsa, bırakın onları iyileştirmeyi, siyah bir çorba içine sülfürik asit damlatılmış gibi kötü bir etki yaratır; belki rengi düzelir ama çorbanın tadı kaçar."

"Kuşkusuz, senyör, kuşkusuz fakat" Babo'ya göz atarak, "zenciler bunun dışında kalır, verdiğiniz çiftçi örneği, duyduğuma göre, benim bulunduğum bölgelerdeki İspanyol ve Hintli karışımlara uyar. Ancak bu konuda bilgim yok" diye kayıtsızca ekledi Don Benito.

Kaptan köşküne girdiler.

Sade bir öğle yemeği vardı. Kaptan Delano'nun getirdiği taze balık, balkabağı, bisküvi, tuzlanmış et, özel şişe elma şarabı ve San Dominick'te kalan son Kanarya Adaları şarabı bulunuyordu.

İçeri girdiklerinde, Francesco iki üç siyah yardımcısıyla son dokunuşları yaparak masa çevresinde dönüp duruyorlardı. Efendisinin içeri girdiğini görünce gülümsedi ve bir reveransla ayrıldı; İspanyol, onu umursamadan, arkadaşına, yapay şekilde üstüne düşülmesinden hoşlanmadığını titizce belirtti.

Kaptan Delano, çelimsiz davranışlarla, konuğunun kendisinden önce oturmasında ısrar etti ve ev sahibi ile konuğu, çocuksuz bir evli çift gibi yanlarında başka kimse olmadan, masaya karşılıklı oturdu.

Zenci, Don Benito'nun ayakları altına bir halı, sırtına da bir yastık yerleştirdi ve sonra efendisinin değil, Kaptan Delano'nun arkasında ayakta bekledi. Bu, önce Kaptan Delano'yu biraz şaşırtmıştı; ancak o duruşundan, zencinin efendisine yine bağlı olduğu çok geçmeden anlaşılıyordu; çünkü efendisinin ne istediğini yüzüne bakınca önceden sezebilecekti.

"Senin bu zenci, çok sıra dışı, aklı başında bir insan Don Benito" diye fısıldadı Kaptan Delano masada.

"Doğru söylüyorsunuz senyör."

Yemek sırasında konuk, öyle ya da böyle, daha çok ayrıntı bekleyerek, yine Don Benito'nun öyküsünün bazı kısımlarını duymak istiyordu. İskorbüt ve sıtmanın, beyazları toptan kırıp geçirirken, nasıl oldu da siyahların yarısından

azını yok ettiğini araştırıyordu. Sorgulamış olduğu bu konu, sanki o olayları tümüyle İspanyol'un gözleri önüne serip, ona daha önce birçok dostu ve zabitleriyle birlikte olduğu bu kaptan köşkündeki perişan yalnızlığını aklına getirmiş, elleri titremiş, yüzünün rengi kaçmış, söyleyecek söz bulamamıştı ama sağlam belleğindeki eski anıların yerini şimdiki zamanın akıldışı korkuları almıştı. Şaşkın gözlerle boş boş önüne bakıyordu. O anda, hizmetlisinin kendisine Kanarya Adaları şarabı sunan elinden başka bir şey göremiyordu. En sonunda, bir iki damla onu kısmen kendine getirmeye yetti. Bir ırkın bazı hastalıklara, ötekine göre daha çok direnç gösterdiğini ileri sürerek ayrı ırk gruplarına rastgele değindi. Bu sözler arkadaşı için yeni bir görüş oluşturdu.

Kaptan Delano, işverenlerine karşı sorumlu olduğu, yeni yelken takımı ve o tür şeyler konusunda ev sahibine üstleneceği işlerin parasal yanıyla ilgili bir şeyler söylemek istediği için, doğal olarak, Don Benito'nun hizmetlisini bir iki dakika oradan çıkaracağı düşüncesiyle, bu işin ikisi arasında özel yürütülmesini tercih ediyordu. Bununla birlikte, bir süre bekledi, konuşma sürerken, Don Benito'nun kendisine söylenmeden bu durumu uygun bulabileceğini düşündü.

Ancak durum tam tersiydi. En sonunda ev sahibinin bakışlarını yakalayan Kaptan Delano, başparmağını hafifçe geriye doğru yönelterek fısıldadı, "Don Benito, kusura bakma ama size söyleyeceklerim arasına girecek bazı yüzler var burada."

Bunun üzerine, hizmetlisine bir bakıma dolaylı biçimde onu kızdıracak bir şey olarak yansıyan anlatımla birlikte, İspanyol'un yüzündeki ifade de değişti. Bir anlık duraksamadan sonra, konuğuna, zencinin yanlarında kalmasının bir zararı olmayacağı çünkü zabitlerini yitirince Babo'yu yalnızca sürekli bakıcısı ve yardımcısı değil, aynı zamanda her konuda sırdaşı da yapmış olduğu konusunda güvence

verdi (şu andaki görevinin kölelerin kaptanı olduğu anlaşılıyordu).

Artık söylenecek bir şey kalmamıştı; aslında, Kaptan Delano, kendisine böyle önemli görevler verilmiş biri karşısında bu denli önemsiz bir istek yüzünden ezik kalarak sinirlenmekten kendini alamamıştı. Ama durumu adamın huysuzluğuna yordu, bardağını doldurdu ve iş konuşmaya başladı.

Yelken ve diğer konular üzerinde uzlaşma sağlandı. Ancak bunlar yapılırken, ilk getirdiği yardım önerisi coşkuyla karşılanmış olsa da şimdi iş anlaşmasına girilince, kayıtsız ve vurdumduymaz bir yaklaşım Amerikalının gözünden kaçmamıştı. Don Benito, kendisinin ve yapacağı yolculuğunun yararına olmasından çok, uygun görgü kuralları açısından, ayrıntıları dinlemekle ilgilenir görünüyordu.

Davranışları çok geçmeden daha sınırlı olmuştu. Onu dostça bir söyleşiye çekmeye çalışmak boşunaydı. Huysuz kişiliğinin verdiği sıkıntı içinde sakalını okşayarak otururken, duvar kadar suskun olan hizmetlisi şarabını yavaşça önüne sürdü.

Yemek bitince, minderli arka aynalık bölümünde oturdular, hizmetli efendisinin arkasına bir yastık yerleştirdi. Durgun havanın uzun sürmesi ortamı etkiliyordu. Don Benito, soluklanır gibi derin bir iç çekti.

Kaptan Delano, "Neden kamaraya geçmiyoruz, orası daha havadar" dedi. Fakat ev sahibi sessiz ve kıpırdamadan oturmaktaydı.

Bu sırada hizmetlisi, elinde büyük bir tüy yelpaze ile önünde diz çökmüştü. Parmak uçlarına basarak gelen Francesco, zenciye, arada bir efendisinin alnına sürdüğü bir kap kokulu su verdi, o da bir bakıcının çocuğa uyguladığı gibi şakaklarındaki saçları düzeltti. Zencinin ağzını bıçak açmıyordu. Tüm kederlerinin ortasında, suskun bir bağlılık gö-

rünümüyle ruhunu rahatlatmak için gözlerini efendisinden ayırmıyordu.

Gemi çanı o anda ikiyi vurdu; kaptan köşkü pencerelerinden, denizde istenilen yönde bir kıpırdanma algılandı.

"İşte" diye haykırdı Kaptan Delano, "size söylemiştim Don Benito, şuraya bakın!"

Dostunun da kalkıp sevineceği umuduyla, çok coşkulu bir tonda ayağa kalkarak konuşmuştu. Ancak yanındaki arka pencerenin kırmızı perdesinin soluk yanağına çarpmasına karşın, Don Benito çıkan esintiden durgun havalar kadar hoşlanmış gibi görünmüyordu bile.

Zavallı adam, diye düşünüyordu Kaptan Delano, acı deneyimleri ona aynı, bir çiçekle yaz gelmez denildiği gibi, bir kıpırtıyla esinti çıkmayacağını öğretmiş. Ama yanılıyordu bu kez. Gemisini onun için limana alıp bunu ona kanıtlayacağım.

Zayıf durumunu göz önüne alarak, ev sahibinin olduğu yerde kalmasında ısrar etti; çünkü Kaptan Delano esintiyi en iyi biçimde kullanarak sorumluluğu zevkle üstlenmeye hazırdı.

Güverteye çıkarken, Kaptan Delano beklenmedik Atufal figürüyle karşılaşınca irkildi; adam kapı eşiğinde, Mısır mezarları girişinde bekleyen siyah mermer heykelleri andıran bir anıt gibi dikiliyordu.

Ama irkilmesi bu kez belki de salt fizikseldi. Somurtkan olsa da Atufal'ın görünüşündeki özel uysallık, işlerini sabırla yapan balta parlatıcılarıyla çelişki oluşturuyordu; her iki görüntü de Don Benito'nun genel yetkesi karşısında yabani ya da cüsseli, herkesin az çok boyun eğmesi gerektiğini gösteriyordu.

Küpeştelerden biri üzerinde asılı olan borazanlardan birini çıkaran Kaptan Delano, rahatça kıç tarafın ucuna dek yürüdü ve en iyi İspanyolcasıyla emirler yağdırdı. Bundan

eşit derece hoşnut kalan birkaç gemici ve birçok zenci emirlere uyarak gemiyi limana doğru yönlendirdi.

Cunda yelkenini açmaları emrini verdiğinde, ansızın emirlerini yineleyen uyumlu bir ses duyunca arkasına döndü. Gördüğü, o anda, tutsakların kaptanı, özgün görevini yerine getiren Babo'dan başkası değildi. Yardımı işe yaramıştı. Paçavraya dönmüş yelkenler ve çarpık yelken serenleri kısa sürede düzeltilmişti. Ne bir prasya ne de yelken halatı çekilmişti, yalnızca şen zencilerin neşeli ezgileri duyuluyordu.

Bu adamlar iyi, diye düşündü Kaptan Delano, Biraz eğitim verilirse, bunlardan iyi denizci olur. Şuraya bakın, kadınlar da halatları çekiyor ve şarkı söylüyorlar. Duyduğuma göre, bunlardan çok iyi asker çıkıyormuş. Peki, dümene kim geçti? Oraya gidip ilgilenmeliyim.

Kaptan Delano dümene bakmaya gitti.

San Dominick, büyük yatay makaralar takılmış olan hantal bir yeke ile yönlendiriliyordu. Her makaranın başında yardımcı bir zenci ve aralarında, yeke başında bulunan sorumlu bir İspanyol denizcinin yüzünde, çıkmakta olan esinti için duyulan genel umut ve güven duygusunun izleri okunuyordu.

O İspanyol, bocurgat başındayken davranışlarından ve yüzünden çekingen olduğu anlaşılan aynı adamdı.

"Ah, adamım işte bu" diye haykırdı Kaptan Delano, "evet, artık utangaçlık yok; dümdüz önüne bakacaksın ve gemi de öyle yol alacak. Senin eline güvenebilir miyim? Limana varmaya sen de can atıyorsun, değil mi?"

Yekeyi sıkıca kavramış olan adam çocukça için için gülerek kaptanı onayladı. O sırada, Amerikalının gözünden kaçan iki zenci de gemiciyi özenle izliyordu.

Dümende bir sorun olmadığını gören kaptan, işlerin nasıl gittiğini anlamak için baş kasaraya doğru ilerledi.

O an için gereken her işi yerine getirdikten sonra, Kaptan Delano gemicilere son emirleri verdi, Don Benito'ya durumu rapor etmek için kaptan köşküne gitti; hizmetlisi güvertede görevliyken, bir anda içinde, kendisiyle özel olarak konuşma amacıyla yanında olma isteği uyanmıştı.

Kıç tarafın altında kaptan köşküne karşılıklı iki giriş vardı; biri diğerinden daha ilerideydi en yakın girişten girerken, hâlâ aynı yerde dikilmekte olan Atufal'ı gördü, köşkün eşiğine gelene dek hızlandı, coşkusunu bastırmak için bir an durdu. Sonra, geliş nedenini belirteceği sözler dudaklarının ucunda, içeri girdi. Oturmakta olan İspanyol'a doğru yaklaşırken, kendisininkilerle uyumlu başka ayak sesleri duydu. Karşı kapıdan da hizmetli, elinde bir tepsi aynı şekilde içeri giriyordu.

Kaptan Delano, Şu sadık adam yine çıktı karşıma, diye düşündü, *Ne kadar sinir bozucu bir rastlantı.*

Esintinin yarattığı bir güven duygusu olmasaydı, o sinir bozukluğu, biraz farklı bir şeye dönüşebilirdi. Ama yine de içinde ansızın Babo ve Atufal ile ilgili belirsiz bir çağrışımdan kaynaklanan bir burukluk hissetti.

"Don Benito" dedi, "hoşlanacağınız bir durum var, esinti çıkıyor ve artacak. Yeri gelmişken, uzun boylu adamınız ve saatiniz Atufal, kuşkusuz emrinizle dışarıda dikiliyor, değil mi?"

Don Benito, sert karşılık verecek bir yan bulmadığı; açıkça, ustaca söylenmiş bu kibar, hicivli sözler ona dokunmuş gibi irkilmişti.

Kaptan Delano onun, diri diri derisi yüzülmüş bir duruma düştüğünü düşündü; böyle bir insanın sinmesine yol açmadan neresine dokunulabilirdi ki?

Hizmetli, efendisinden önce davranarak arkasına bir yastık yerleştirdi; İspanyol, görgü kurallarını anımsayarak, sert bir tonda yanıt verdi: "Haklısınız. Köle emirlerime uygun

olarak, verilen saatte aşağıdaysam, ben gelirken, onu gördüğünüz yerde hazır olup beni beklemesi gerekiyor."

"Ah, kusuruma bakmayın ama bu zavallı adamcağıza gerçekten, devrik bir kral gibi davranıyorsunuz. Ah, Don Benito" dedi gülümseyerek. "Bazı konularda verdiğiniz izinlere bakılırsa, özünde çok katı bir efendi olmanızdan korkuyorum."

Don Benito yine irkildi; bu kez, iyi yürekli denizcinin düşündüğü gibi, çektiği vicdan azabının gerçekten bilincindeydi.

Konuşma yine kısıtlanmıştı. Kaptan Delano, o cansız gözlere, artık algılanabilir olan geminin denizi usulca yararak yol alışına dikkat çekmek için boşuna uğraşıyordu. Don Benito, söylenenlere çok az karşılık veriyor ve içine kapanıyordu.

Esinti gittikçe artarak tam San Dominick'i hızla gideceği limana doğru yönlendiriyordu. Uzakta, bir buruna yakın demirlemiş olan fok avı gemisi açıkça görünmüştü.

Bu arada Kaptan Delano güverteye çıktı, bir süre orada kaldı. Mercan kayalıklarından uzak durmak için gemi rotasını değiştirerek bir an için aşağıya döndü.

Bu kez zavallı dostumu neşelendireceğim, diye düşünüyordu.

Coşkuyla içeri girdiğinde, "Don Benito, şimdi daha iyi, daha iyi" diyerek haykırdı. "Az sonra kaygılarınız sona erecek artık, en azından bir süre için. Uzun, sorunlu bir yolculuktan sonra, bir limana atılan demir, tüm ağırlığıyla, kaptanın yüreğinden kopmuş gibi iner suya. Çok iyi gidiyoruz Don Benito. Gemim görünüyor. Bordo feneri tarafından bakınız; işte orada, tam donanımlı! Can dostum, Bekâr Eğlencesi. Oh, bu esinti insanı nasıl da canlandırıyor. Bu akşam bana kahve içmeye gelmelisiniz. Yaşlı hizmetlim size ancak sultanların içebildiği kahveden sunacak. Ne diyorsunuz Don Benito, gelecek misiniz?"

İspanyol, önce özlemli duygularla fok avı gemisine göz atarken, hizmetlisi de sessiz bir ilgiyle, onun yüzüne bakıyordu. Ansızın, eski sıtma nöbetiyle üşümesi tuttu, yastıklarına gömüldü ve sesini çıkarmadı.

"Yanıtlamıyorsunuz beni. Haydi, bütün gün bana ev sahipliği yaptınız, sizin konukseverliğiniz tek yanlı mı?"

"Ben gelemem" diye bir yanıt geldi.

"Ne? Bu sizi yormaz. Gemiler, çarpışmaksızın olabildiğince yan yana duracaklar. Bir odadan diğerine geçer gibi, bir güverteden ötekine atlanacak yalnızca. Haydi, haydi, beni reddetmeyin."

Don Benito, "Gelemem" diye kararlı ve tepkili bir tonda karşılık verdi.

Ruhsuz bir somurtkanlıkla, nezaket kurallarının sonuncusunu da yok sayarak, ince tırnaklarını kemiriyor, bir yabancının bu hastalıklı saatinde kendisini hoş görerek, işine karışmasını sabırsızlıkla beklermiş gibi gözleri dalmış, neredeyse dik dik bakıyordu. Bu arada, geminin denizi yararken çıkardığı sesler, pencerelerde giderek daha neşeli bir çağıltı, karanlık garazını kınama, küskünlüğünün çıldırma derecesine çıkacağını ve bunun, doğanın umurunda olmadığını anımsatma olarak yankılanıyordu. Tüm bunlar kimin hatasıydı acaba?

Ancak hoş bir esinti doruğuna çıkarken, olumsuz bir kişiliğin sorunları derinleşmekteydi.

Bu adamda, daha önce söz konusu olan salt toplumdışı kalma ve soğukluğun ötesinde, böyle iyi yürekli konuğunun sabrına bile katlanamayan bir özellik vardı. Bu davranış karşısında şaşkına dönen, akla yatkın bir özrü olmadan aşırılığa kaçan bu adamın hiçbir davranışının onu haklı çıkaramayacağı ve hastalığının çığırından çıktığını düşünen Kaptan Delano için bu durum artık gurur konusu olmaya başlamıştı. Kendisi de içine kapanmaya başladı. Ancak İs-

panyol için değişen bir şey yoktu. Kaptan Delano bir kez daha güverteye çıktı.

Gemi artık fok avı gemisine iki milden az yaklaşmıştı. Uzaktan filikanın dalgada sallandığı görülüyordu.

Kısacası, iki gemi çok geçmeden, kaptanın becerisiyle yan yana komşu gibi demirledi.

Kaptan Delano, kendi gemisine dönmeden önce, yapılması gereken önerilerle ilgili daha küçük ayrıntıları Don Benito ile konuşmayı amaçlıyordu. Bununla birlikte, yine terslenmek istemediği için San Dominick'in güvenle limana demirlediğini gördükten sonra, daha fazla konukseverlik ya da iş konularına değinmeksizin en kısa sürede oradan çekip gitmeye karar verdi. Daha sonraki planlarını belirsiz bir tarihe kadar erteleyerek yeni planlarını gelecek koşullara göre düzenleyecekti. Filikası onu bekliyordu ama aşağıdaki ev sahibi oyalanmayı sürdürüyordu. *Kaptan Delano, ne yapayım, bu adamın terbiyesi yetersizse, benim daha terbiyeli olmam gerekir,* diye düşündü. Kurallara uygun, belki de buruk bir iki sitemli sözle vedalaşmak için kamaraya indi. Ama o anda, Kaptan Delano'yu sevindiren bir görüntüde, Don Benito, küçümsenmiş konuğunun kendisine olan görgülü davranışının ağırlığı altında ezilmeye başlar gibi, hizmetlisinin desteğiyle ayağa kalktı, Kaptan Delano'nun elini tuttu, konuşmaya can atarcasına titreyerek ayakta kaldı. Ama anlık iyimser öngörüsü ansızın düş kırıklığına dönüşmüş, artan bir bezginlik içinde, tümüyle önceki içine kapanıklığına yeniden dönen Don Benito, yarı çarpık bakışlarla, sessizce yastıklarına gömüldü. Ona buruk duygularla bakan Kaptan Delano da eğilerek selam verdi ve kamaradan çıktı.

Kamaradan merdivenlere açılan, loş bir tüneli andıran dar koridorun yarısına kadar yürümüştü ki bir hapishane avlusunda idam için çalınan çan sesine benzer bir ses kulaklarında çınladı. Çalan, bir yeraltı mezarının duvarlarında

ürkünç sesiyle yankılanarak saati haber veren geminin çatlak çanıydı. O anda aklı, karşı konulamaz bir ölüm korkusuyla, uğursuz çağrışımlarla, batıl kuşkulara kapılmıştı. Duraksadı. Önceki tüm kuşkuları, en ince ayrıntılarıyla, bu tümcelerden daha hızlı imgeler biçiminde her yanını kaplamıştı.

O ana dek, iyi yürekli safdil kişiliği, akla yatkın korkularını yenecek bahaneler bulmaya çok hazırdı. Zaman zaman böyle yapay bir dakiklik havasına giren İspanyol, neden ayrılmakta olan konuğuna eşlik etmekte umursamaz davranarak genel görgü kurallarını çiğniyordu? Rahatsızlığı mı engel olmuştu acaba? Ama rahatsızlığı, o gün daha usandırıcı bir davranışını engellememişti. Son bir anlaşılmaz davranışı yine kendini göstermişti. Ayağa kalktı, konuğunu elinden tuttu, şapkasına doğru uzandı ve bir anda, tüm varlığıyla, uğursuz, suskun bir karamsarlığa gömüldü. Bu tutumu, kısa bir süre merhamet duygusuna kapılan ama son anda önceden yaptığı kötülüklerden pişman olmadığını gösteren bir adamın geri dönüşü müydü?

Kaptan Delano'ya son göz atışı bir felaket habercisi olmakla birlikte, sonsuza dek uyumlu bir vedalaşmayı anlatır gibiydi. O akşam fok avı gemisine olan çağrısını neden geri çevirmişti? Yoksa İspanyol, aynı gece kendisine ihanet eden adamla akşam yemeğini geri çevirmeyen Yahudi'den daha mı uysaldı? O tüm gün boyunca süren ikilem ve çelişkiler, akıl karıştırma dışında, sinsi bir darbe vurma hazırlığı mıydı acaba? Sözde isyancı ama dakik bir gölge olan Atufal o anda kapı eşiğinde boş yere belirmemişti. Nöbetçiden fazlası gibiydi. O adamı oraya kendisi değilse, kim yerleştirmişti? Zenci de pusuya mı yatmıştı acaba?

Yoldaşı önünde, İspanyol arkasında, karanlıktan aydınlığa hızlı bir geçişten başka doğal bir seçenek yoktu.

Az sonra, çenesi kenetli ve yumruğu sıkılmış olarak Atufal'ın yanından geçerek, zarar görmeden aydınlıkta durdu.

Bir çağrı uzaklığında demirli, donanımlı gemisi limanda usul usul yatıyordu; içindeki tanıdık yüzlerle San Dominick'in yanına gelmiş, küçük dalgalarda sabırla inip kalkmakta olan filikasını gördü, bulunduğu güverteden çevresine baktığında, üstüpü ayıklayıcılarının yine yoğun çalışan parmakları gözüne çarptı ve kendilerini sonu gelmeyen uğraşlarına adamış balta parlatıcılarının alçak tondaki uğultulu ıslıklarını duydu, her şeyden önce, akşamın huzur veren duruluğunda doğanın iyi yanını gözlemliyordu, puslu güneş batıda, İbrahim Peygamber'in çadırının yumuşak ışığı gibi suskunca parıldıyordu, zincire vurulmuş zenciyle birlikte, tüm bu olgular içinde büyülenmiş bir durumdayken, kenetli çenesi ve sıkılmış yumruğu gevşemişti. Kendisini alaya alan hayaletlere bir kez daha gülüp geçti ve bir an onlara inandığı için yukarıda her şeyi izleyen Tanrı'ya karşı tanrıtanımaz bir kuşku anlamına geldiği sanısıyla, pişmanlığa benzer bir duyguya kapıldı.

Filikanın, emirleri uyarınca, geminin iskele merdivenine bağlanmasında birkaç dakikalık gecikme olmuştu. Bu gecikme sırasında Kaptan Delano, o gün bir yabancıya göstermiş olduğu cömert yardımları düşününce, hüzne dönüşen buruk bir mutluluk duydu. *Ah, yararlanan taraf ne kadar nankörlük etse de yaptığı iyiliklerden sonra, insan asla pişmanlık duymaz,* diye düşünüyordu.

Sandala inmek için, iskele merdiveninin ilk basamağına ayağını basar basmaz, yüzünü güverteye çevirdi. O anda, adının nezaketle yankılandığını duydu; gelen, şaşkın bir sevinç içinde, son yaptığı kabalıktan dönüş yapmaya kararlı, beklenmeyen bir hava içinde, Don Benito idi. Kaptan Delano, iyi bir içgüdüsel duyguyla, ağını geri çekerek arkasına döndü ve ona doğru yürüdü. İspanyol'un yaşam enerjisi tükenmişse de coşkulu bir istek duyuyor, hizmetlisi de onun elini kendi çıplak omzuna koyarak destekliyor, efendisi için bir koltuk değneği işlevi görüyordu.

İki kaptan karşı karşıya gelince İspanyol, Amerikalının gözlerinin içine bakarak; ancak önceki gibi konuşamayacak derecede, tutkuyla onun elini tuttu.

Kaptan Delano, kendini suçlarcasına ona yanlış davrandım, diye düşündü, *Soğuk* görünüşü aldattı beni; aslında, hiçbir zaman bana karşı kırıcı olmadı.

Bu arada hizmetli, bu karşılaşmanın sürmesinin efendisini çok yıpratacağından korkarcasına, sona ermesi için çabalar görünüyordu. Bu nedenle, bir koltuk değneği işleviyle, iki kaptan arasında, iskele merdivenine doğru yürüdü, Don Benito, pişmanlık duyarmışçasına, Kaptan Delano'nun elini bırakmıyor, zencinin bedeni önünde sıkıca tutuyordu.

Az sonra, geminin kenarında aşağıdaki sandala bakarak durdular, sandaldaki tayfa da meraklı gözlerle onlara bakıyordu. İspanyol'un elini bırakması için utanarak bekleyen Kaptan Delano, inmek için iskele merdiveninin başında tam ayağını kaldırdığında, Don Benito onun elini bırakmadı. Heyecanlı bir sesle, "Daha ileri gidemem, size buradan veda etmeliyim. Elveda, sevgili Don Amasa. Gidin... Gidin!" dedi ve elini ansızın çekti, "Gidin, Tanrı sizi benden daha iyi korur, en iyi dostum."

Olaydan etkilenmeyen Kaptan Delano'nun acelesi yoktu artık ama hizmetlinin uyarıcı niteliğindeki yumuşak bakışını yakalayınca, iskele merdiveni başında kıpırdamadan dikilen Don Benito'nun sürekli elvedalarına hızlı bir yanıt vererek sandalına atladı.

Sandalın kıç tarafında oturan Kaptan Delano, son selamının ardından ilerleme emrini verdi. Kürekler öndeydi. Öndeki kürekçiler, küreklerin boylu boyunca indirilmesi için sandalı gemiden yeterince iterek ayırdılar. Tam bu sırada, Don Benito küpeştelerin üzerinden atlayarak Kaptan Delano'nun ayaklarının dibine düştü; aynı anda gemisine doğru çılgın gibi haykırdı ve sandaldaki hiç kimse ne dediğini

anlamadı. Ama aynı tuhaf hareketlerle üç denizci, geminin farklı yanlarından denize atlayarak, kaptanlarını kurtarmak istermiş gibi yüzmeye başladılar.

Sandalın dehşete kapılan zabiti bunun ne anlama geldiğini sordu. Kaptan Delano da yanıt olarak, hesapta olmayan bu İspanyol'a gülümsemeyle bakarak, ne olduğunu anlamadığını ve umursamadığını söyledi; ancak Don Benito kendi adamları arasında filikanın kendisini kaçırmak istediği izlenimini yaratmayı planlamıştı. "Ölmek var, dönmek yok" diye deli gibi bağırdı ve gemide bir gürültü başlattı, ayrıca balta parlatıcıları alarm zili çaldılar; Kaptan Delano, Don Benito'nun boğazına sarılarak, "Bu bozguncu korsanın amacı, adam öldürmek!" Hizmetlisi, bu sözleri doğrularcasına, elinde bir hançerle üst güvertede aşağı atlamaya hazır durumda, efendisine sonuna dek bağlı kalarak yanında olacakmış gibi görüldü; ayrıca, zenciye yardım etmek için üç beyaz denizci de korumalı pruvaya tırmanmaya çalışıyordu. Bu arada, tüm zenciler, tehlike altındaki kaptanlarını görünce, çıldırmış gibi, küpeşteler üzerine siyah bir çığ gibi yığıldılar.

Öncesi ve sonrasıyla, tüm olanlar öylesine hızlı gelişmişti ki geçmiş ile gelecek bir araya gelmiş gibi görünüyordu.

Zencinin geldiğini gören Kaptan Delano, İspanyol'a sarılarak bir kenara savurdu, bilinçsizce geri çekilerek, hançerini yüreğine saplamayı amaçlayan ve aşağıya indiğinde amacına ulaşamadığı anlaşılan hizmetliye kollarını uzatıp onu yakalama girişimiyle ansızın sıkıca yakaladı. Silah, zencinin eli burkularak alındı ve saldırgan sandalın dibine fırlatıldı, kürekleri indirilmiş sandal, denizde yol alıyordu.

Bu aşamada, Kaptan Delano'nun sol kolu, yan yatmış olan, suskun ve baygın olduğuna aldırmadan, Kaptan Delano'yu kavramış durumdaydı; sağ bacağıyla da öteki yanında uzanmış olan zenciyi yerde tutuyordu; sağ koluyla kürek çekme-

ye katkıda bulunuyor, öne doğru bakarak, adamlarını ellerinden gelen gücü göstermeleri için yüreklendiriyordu.

En sonunda, filikanın ardından gelerek sandala asılan denizcileri döverek geri püskürten, yüzü arkaya dönük zabitlere ve kürekçilere yardımcı olurken, Kaptan Delano'ya, zenciye göz kulak olmasını, bir Portekizli kürekçi de ona seslenerek İspanyol'un söylediklerine dikkat etmesini söyledi.

Bunun üzerine ayaklarına doğru göz atınca, Kaptan Delano, hizmetlinin boş kalan eliyle, daha önce kazağına saklamış olduğu ikinci bir hançere davrandığını gördü, zenci, sandalın dibinde uzanırken bir yılan gibi kıvrılıp doğrularak efendisinin yüreğine yönelmişti. Yüzünden, kan beynine sıçramış, içine yerleşmiş öç alma duygusunu gerçekleştirecek bir insanın anlatımı okunuyordu. İspanyol ise yarı tıkanmış, olduğu yerde sinmiş, Portekizlilerden başkasının anlamadığı kısık tonlu sözcüklerle hırıltılı sesler çıkarıyordu.

O anda Kaptan Delano'nun kafasında uzunca bir süre karanlıkta kalmış bir konu, gün içindeki her bilinmez olayla birlikte ev sahibinin tüm gizemli davranışları, San Dominick'in geçmiş tüm yolculukları, beklenmedik bir netlikte şimşek çakar gibi aydınlığa kavuşmuştu. Babo'nun eline var gücüyle bir darbe indirdi, aslında yüreği ona karşı daha da katılaşmıştı. Büyük bir acıma duygusuyla Kaptan Bonito'yu bıraktı. Zencinin, sandala atlayarak bıçaklamak istediğinin Kaptan Delano değil, Don Benito olduğu ortaya çıkmıştı.

Zenci iki elinden tutuluyordu. Kaptan Delano, San Dominick'e doğru artık gözlerindeki perde açılmış olarak bakarken, zencileri denetimsiz, kargaşa içinde, Don Benito ile çıldırmışçasına uğraşırmış gibi değil, balta ve bıçak sallayarak isyan eden, maskeleri düşmüş ürkünç korsanlar olarak görüyordu. Altı Aşanti, karalar giymiş dervişler gibi taşkın-

lık içinde, kıç tarafta dans ediyorlardı. Düşmanları tarafından deniz atılmamış olan birkaç İspanyol genç, serenlerin tepesine tırmanıyor, daha denize atlamamış olan, diğerleri kadar kurnaz olamayan İspanyol denizciler de çaresiz, güvertede zencilere karışıyorlardı.

Kaptan Delano bu arada, gemisine seslenerek lomboz kapaklarının açılmasını emretti ve toplar dışarı çıkarıldı. Ancak San Dominick'in palamar halatı koptu ve ucu bir kamçı gibi, burundaki örtü görevi gören yelkeni savurdu ve rengi ağarmış tekne okyanusa doğru sallanarak yol alırken, ansızın ortaya, aslan başı yerine, altında kireçle "Önderinin yolundan git" yorumu yazılmış bir insan iskeleti çıktı.

Bu görüntü karşısında, Don Benito yüzünü kapatarak, haykırdı: "İşte bu o, Aranda! Öldürülmüş ve gömülmemiş olan arkadaşım!"

Fok avı gemisine ulaştıklarında Kaptan Delano, ip isteyerek zenciyi bağlayıp güverteye çıkarırken, adam hiçbir direnç göstermedi. O anda neredeyse hasta ve çaresiz Don Benito'ya kalkması için yardım edecekti ama o, zenci gözünün önünden çekip gitmeden, ne yerinden kıpırdamak ne de taşınmak istedi. Ancak zencinin götürüldüğünden emin olduktan sonra, yukarı çıkmakta bir sakınca görmedi.

Sandal yüzmekte olan üç denizciyi almak için hemen geri gönderildi. Bu arada toplar hazırlanmıştı ve San Dominick, fok avı gemisinin biraz gerisine kaydığı için, yalnızca en arkadaki top etkili olabilirdi. O durumda, kaçak geminin serenlerini yıkmak düşüncesiyle altı top atışı yapıldı. Ama birkaç önemsiz halat koparılabildi. Çok geçmeden gemi, koydan çıkarak atış menzili dışında kaldı; siyahlar cıvadra çevresinde yığılarak toplanmışlar, beyazlara karşı önce alaycı çığlıklar atıyor, sonra da kollarını kaldırıp haykırarak artık havayla birlikte kararmakta olan uçsuz bucaksız okyanusa açılıyorlardı.

İlk akla gelen şey, onları, demiri kaldırmadan izlemekti. Ama daha sonra, sandal ve yelkenli filikayla peşlerinden gitmek daha akla yatkın göründü.

Kaptan Delano, Don Benito'ya San Dominick'te ne tür silahları olduğunu sorduğunda, kullanılır durumda bir şey olmadığını söylemişti; çünkü isyanın ilk aşamalarında, ölmüş olan bir kamara yolcusu ölmeden önce, var olan birkaç misket tüfeğinin çakmağını gizlice bozmuştu. Don Benito, geri kalan gücünü toplayıp, artık zencilerin gözleri dönmüş haydut oldukları ortaya çıktığına göre, bir saldırı olursa, beyazların tümünün öldürülme olasılığı nedeni ile onların ardından sandal ya da gemiyle gitmemesini istedi. Bununla birlikte, kötü olaylar sonucu ruhsal çöküntü yaşayan bir insandan gelen bu uyarı, Amerikalıyı planından caydırmadı.

Filikalar hazırlandı, silahlandı. Kaptan Delano, adamlarına binmelerini emrettiğinde, kendisi de filikaya binmek üzereyken, Don Benito onu kolundan tuttu.

"Senyör, ne yapıyorsunuz? Benim hayatımı kurtaran bir kişi olarak şimdi kendi yaşamınızı mı tehlikeye atıyorsunuz?"

Zabitler de yolculuk durumu ve görev duyguları nedeniyle, komutanlarının gelmesine kesinlikle karşı çıktılar. Bu karşı çıkışları kafasında tartan Kaptan Delano, daha önce hükümet izniyle savaşan bir korsan gemisinde bulunmuş olan, atletik ve yiğit yapıdaki ikinci kaptanını bu iş için görevlendirdi. İspanyol kaptan, denizcileri yüreklendirmek için, içindeki altın ve gümüşlerle birlikte geminin bin İspanyol altınından fazla edeceğini, kendisinin gemiyi zaten gözden çıkardığını, bir çıkar beklemediğini ve gemiyi ele geçirirlerse, tümüyle onların olacağını açıkladı. Denizciler de bu sözlere haykırarak karşılık verdi.

Kaçaklar oldukça gözden uzaklaşmışlardı. Neredeyse gece oluyordu ama ay doğuyordu. Zorlu ve uzun süreli kürek çekişler sonunda, filikalar geminin tayfalara ayrılan bölge-

sine yaklaşarak, misket tüfeklerini ateşleyecekleri uygun uzaklıkta kürek çekmeyi bıraktılar. Karşılık verecek mermileri olmadığından, zenciler çığlık atıyorlardı. Fakat ikinci yaylım ateşine karşılık, Kızılderililer gibi baltalarını fırlatmaya başladılar. Baltalardan biri, bir denizcinin parmaklarını koparmıştı. Bir diğeri de sandalın halatını keserek pruvasına saplandı ve küpeştesinde bir oduncu baltası gibi kaldı. Baltayı saplandığı yerden bükerek çıkaran ikinci kaptan, baltayı gerisingeriye fırlatınca balta, geminin yıkık kıç güvertesine saplanıp kaldı.

Zenciler zorlu bir karşılama içindeydiler, beyazlar ise daha mesafeli duruyordu. O sırada havada uçuşan baltaların sınırı dışında kaldıkları için, yakında başlayacak göğüs göğüse çarpışmalar düşünüldüğünde, siyahların öldürücü silahlarını, hedefe varmadan, ahmakça denize fırlatıp, tümüyle tüketerek tuzağa düşürülmesi planlanıyordu. Ancak çok geçmeden, bu taktiği anlayan zenciler geri çekilmiş, çoğu yitirilen baltalar yerine kaldıraç demirlerini ellerine almıştı; bu değişim sonuçta, saldırganların işine yarayabilecekti.

Bu arada, güçlü bir esintiye kapılan gemi yine denizi yararak yol alırken, sandallar sırasıyla geride kalıp yeni yaylım ateşine hazırlanıyordu.

Zenciler genellikle arkaya doğru kümelendikleri için, ateş özellikle pupaya doğru yönlendirildi. Amaç onları öldürmek ya da etkisiz duruma getirmek değil, gemiyle birlikte teslim almaktı. Bunun başarılması için de gemiye çıkılması gerekiyordu ve gemi çok hızlı yol aldığından bu, filikalarla olacak iş değildi.

İkinci kaptanın aklında bir düşünce parladı. İspanyol gençlerin hâlâ direklerin tepesinde olduklarını görünce, onların aşağıya, serenlere inerek yelkenleri salmalarını söyledi. Bu iş yapıldığı sırada, daha sonra anlatılacak nedenlerle, denizci giysileri içinde kendilerini ortaya atan iki İspanyol,

yaylım ateş sırasında değil, bir keskin nişancı tarafından öldürüldü; daha sonraki genel yaylım ateşinde de zenci Atufal ve dümendeki İspanyol aynı şekilde vuruldular. Yelkenlerini ve önderlerini yitirmiş olan gemi artık zenciler için yönetilemez durumdaydı.

Seren direkleri çatırdayan geminin pruvası yavaşça filikalara doğru dönmeye başlıyor, ucundaki iskelet yatay ay ışığında parlayarak, suda kemikten bir dev gibi gölge oluşturuyordu. O hayaletin uzanan kolu beyazları öç almaya çağırıyor gibiydi.

"Önderinin yolundan git!" diye haykırdı ikinci kaptan, sandalların her biri gemi pruvasının iki yanına yanaştı. Fok balığı zıpkınları ve kılıçlar el baltalarıyla, kaldıraç demirleriyle çarpışıyordu. Geminin ortasındaki en büyük sandala doluşan kadınların çıkardığı inleyen sesler korosu, çeliklerin çarpışma seslerine karışıyordu.

Saldırılar bir ara dindi; zenciler yeniden saldırma amacıyla geri çekildiler, yarı yarıya geri püskürtülmüş, daha bir güverteye ayak basmamış denizciler, bir bacağı küpeşte üzerinde yana atılmış, diğer bacağı dışarıda, eğer üzerindeki süvariler görüntüsüyle kılıçlarını arabacıların kırbaçları gibi sallıyorlardı. Ama boşuna bir çabaydı. Neredeyse yenilmek üzereyken, tek grup olarak bir birlik oluşturdular ve bir hurra çekerek geminin içine daldılar, toplandılar ve sonra yine ayrılmak zorunda kaldılar. Zor soluk alınacak kadar dar bir alanda, bir kılıç balığının kara balıklardan oluşan bir sürü içine dalıp saldırışı gibi belirsiz ve boğuk, dipten gelen bir ses duyuldu. Çok geçmeden, kendilerine katılan İspanyol denizcilerle yeniden bir birlik oluşturup üstün gelen beyazlar, karşı koyamayan zencileri geminin arkasına doğru sürdüler. Fakat ana serenden aşağı sağa sola fıçı ve çuvallar atılarak barikat oluşturulmuştu. O kesimde, barış ya da antlaşmaya yanaşmayan zenciler yine de geri dönüş yaparak,

bir ara vermek istiyordu. Ama yorulmamış olan denizciler barikatlar üzerinden atladı ve yeniden üzerlerine yürüdü. Bitkin siyahlar artık umutsuzca savaşıyordu. Kırmızı dilleri kara ağızlarından kurtlarınki gibi sarkmıştı. Ama rengi solmuş denizciler işi sıkı tutmuşlar, tek bir söz etmiyorlardı ve gemi beş dakika içinde ele geçirildi.

Yaklaşık yirmi zenci öldürülmüştü. Top güllelerinin etkisi dışında, çoğu darbelerle ezilmişti; genelde, uzun fok zıpkınlarının açtığı yaralar, Kuzey İskoçyalıların, uzun saplı tırpanlarla Prestonpnas'ta İngilizlere yapılanları andırıyordu. Öteki taraftan kimse ölmemişti. Ayakta kalan zenciler, geçici olarak güvence altına alındı ve gemi de gece yarısı limana çekildi ve bir kez daha demirlendi.

Ardı sıra gelen olayları ve yapılanları atlayarak, iki gün süren yenileme çalışmalarından sonra, gemiler bir arada, Şili'de Conception'a, oradan da Peru'da Lima'ya doğru yola çıktı. Orada genel valilik mahkemesinin huzurunda, tüm olanlar, başından sonuna dek soruşturuldu.

Macellan Geçidi'nin yarı yolunda sıkıntılarından sonra rahatlamış olan kötü yazgılı İspanyol, özgür istenciyle, sağlığına yeniden kavuşma belirtileri gösterdiyse de kendisi de öngördüğü gibi, Lima'ya ulaşmadan kısa bir süre önce, yine hastalanmış ve sonunda, kıyıya kollarda taşınacak denli çökmüştü. Onun öyküsünü ve kötü durumunu dinleyen, City Of Kings, onun için konukseverlik ve koruma amaçlı, doktor, papaz ve gece gündüz ilgilenecek özel bakıcı ve danışman olarak gönüllülerden bir kişi görevlendirdi.

Resmi İspanyol belgelerinden çevrilmiş olan aşağıdaki alıntıların, önceki anlatıya olduğu kadar, öncelikle, gerçek çıkış noktasını açıklayarak, San Dominick'in yolculuğunun St. Maria Adası'na ulaşıncaya dek başından geçenlere de ışık tutacağı umuluyor.

Fakat alıntıların gelişinden önce, onlarla ilgili bir açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Diğer birçok belge arasından seçilen, ilki davada alınan bu alıntı, kısmen bir çeviri olarak, Benito Cereno'nun kişiliğini içermektedir. Akla yatkın ve doğal nedenlerle yapılan bazı açıklamalar o zaman kuşkulu bulunmuştu. Mahkeme, tanığın son gelişmeler nedeniyle sarsılmış olabileceği, yaşanması olası görülmeyen bazı şeylerin dengesini bozduğu görüşüne ağırlık veriyordu. Ancak daha sonra, hayatta kalan denizcilerin kaptanlarının açıklamalarını destekleyen birkaç çok tuhaf ayrıntı, geri kalan sözlerini doğruluyordu. Bu yüzden mahkeme, ulaştığı sonuç olarak, idam cezasının kanıtlanmamış olan açıklamalara dayandırarak karşı çıkılması gerektiğine karar vermişti.

BEN, DON JOSE DE ABOS VE PADILLA, Majesteleri Bölge Maliye ve Kayıt Kraliyet Noteri ve Piskoposluk Kutsal Haçlılar Halk Noteri olarak, yasalara uygun olarak, yirmi dört Eylül'de başlayan, bin yedi yüz doksan dokuz yılında, huzurumda, San Dominick gemisinde bulunan zencilere karşı yapılanlarla ilgili aşağıdaki açıklama yapılmıştır:

Birinci tanık DON BENITO CERENO'NUN *ifadesi.*

Aynı gün, ay ve yıl Kraliyet Mahkemesi yetkili yargıcı Sayın Doktor Juan Martinez de Rozas, San Dominick gemisi kaptanı Don Benito Cereno'nun mahkeme huzuruna çıkmasına hükmetti ve bu kişi, Tanrı, İsa ve Haç önünde yemin etmiş olduğu rahip Infelez refakatinde, sedye ile getirildi. Ettiği yemine göre bildiği tüm gerçekleri doğru anlatacağına ve kendisine sorulan sorulara doğru yanıt vereceğine söz

verdi; sorgusu sırasında yaşadıklarını başından itibaren anlatırken, geçen Mayıs ayının yirminci günü ülkenin ürünlerinden oluşan yük, otuz sandık hırdavat, çoğu Mendoza kentinden bir beyefendi olan Don Alexandro Aranda'ya ait olan kadın erkek yüz altmış zenci ile Valparaiso'dan Callao'ya gitmek için gemisiyle yola çıktığını söyledi. Yolcu olarak gidenler dışında aşağıda adları verilen gemi tayfası otuz altı kişiydi ve kısmen zencilerden oluşuyordu:

(O özgün metinde, Aranda'dan elde edilen belgelerde, tanımları, yaşları belirtilmiş ve ayrıca tanığın belleğine göre alınan kısımlarla düzenlenmiş elli kişilik bir liste bulunuyordu.)

Yaşı on sekiz, on dokuz arası, José adında, çok iyi İspanyolca konuşan bir kişi, dört beş yıldır efendisi Don Alexandro'nun hizmetindeydi... Francesco adında melez bir Kamarot, otuz beş yaşlarında, Buenos Aires yerlisi, Valparaiso kiliselerinde ilahi söylemiş, güzel sesli, iyi insandı... Uzun yıllar İspanyollar arasında mezar kazıcı olarak çalışmış, kırk altı yaşında Dago adında akıllı bir zenci... Aşağıda adları bulunan, Afrika doğumlu, altmış, yetmiş yaşlarında, yaşlı ama sağlıklı dört kalafatçı zenci: Birincisi (oğlu Diamelo da öldürülen) Muri, ikincisi Nacta, üçüncüsü de öldürülen Yola, dördüncüsü Ghofan ve tümü Aşantiler arasında doğmuş, otuz ile kırk beş yaşlarında altı yetişkin, eğitimsiz: Matiluqui, Yan, Leche, Mapenda, Yambaio, Akim; dördü öldürüldü... Atufal adlı güçlü bir zenci, Afrika'da bir kabile başkanı olduğu sanılıyor, efendisi onun için büyük bir dükkân açmış... Senegalli küçük bir zenci, İspanyollar arasında birkaç yıl geçirmiş, otuz yaşında, adı Babo... Tanık diğer kişilerin adlarını anımsamıyor; ancak hâlâ Don Alexandra'nın belgelerinin bulunacağını ve mahkemeye gönderilerek gereğinin yerine getirileceğini umuyor... Değişik yaş gruplarından otuz dokuz kadın ve çocuk da.

(Liste sona erdi, tanık ifadesi sürüyor.)

... Arkadaşı olan efendileri Aranda'nın uysal olduklarını söylediği için, bu yolculukta alışılmış bir olgu olarak tüm zencilerin güvertede uyuduklarını ve hiçbirinin zincire vurulmadığını... Limandan ayrıldıktan sonra, yedinci günde sabah saat üçte, iki nöbetçi lostromo zabit, Juan Robles ile marangoz Juan Bautista Gayete, dümenci ve yardımcısı dışında, tüm İspanyollar uykudayken, zenciler ansızın ayaklandıklarını, lostromo ve marangozu ağır yaraladıktan sonra, güvertede uyumakta olan on sekiz adamın bazılarını el zıpkınları ve baltalarıyla diğerlerini de bağlayıp gemiden canlı olarak atarak öldürdüklerini; güvertede yedi kişi kalan İspanyolları gemiyi yönetmesi için bağlandıklarını, üç dört kişinin de saklanarak hayatta kaldıklarını da anlattı. İsyan sırasında, zenciler lombar ağzını ele geçirmelerine karşın, altı yedi yaralının bir engelle karşılaşmadan kaptan köşküne girdiğini; ikinci kaptan ve adını anımsayamadığı bir diğer kişinin lombar ağzından çıkmayı denediğini; ancak hemen yaralandıkları için kamaralarına dönmek zorunda kaldıklarını; tanığın, gün doğarken, elebaşları zenci Babo ve kendisine yardım eden Atufal'ın bulunduğu kamara iskelesine çıkmaya karar verdiğini ve onlarla konuşarak bu acımasız saldırılara son vermeleri için uyardığını, aynı zamanda, ne istediklerini, neyi amaçladıklarını sorarak onların emirlerine de uyacağını, bunu söylemesine karşın, üç adamı bağlı ve canlı olarak onun önünde denize attıklarını; tanığa, yanına gelirse, onu öldürmeyeceğini ve yanına gittikten sonra ona, o denizlerde kendilerinin götürülebileceği zenci ülkesi olup olmadığını sorduğunu, onun da, yok diye yanıtladığını, bunun üzerine zencinin kendisini Senegal ya da St. Nicholas komşu adalara götürmesini istediğini, tanık da uzaklık açısından, bunun olanaksız olduğunu, geminin kötü durumu, erzak, yelken ve su gerek-

sinimi nedeniyle Cape Horn'u dönmek zorunda olduklarını fakat zenci Babo'nun ne olursa olsun, kendilerini oralara götürmesini istediğini, yeme içme konusunda, tanık ne derse yapacaklarını, uzun bir tartışmadan sonra, Senegal'e götürülmezlerse, tüm beyazları öldürmekle tehdit ettiğini, tanığın da yolculuk için en gerek duyulan şeyin su olduğunu bunun için kıyıya yaklaşmaları sonra yola devam etmeleri gerektiğini, Babo'nun da bunu kabul ettiğini, tanığın kendilerini kurtaracak birkaç İspanyol'a ya da yabancı bir gemiye rastlama umuduyla ara limanlara yöneldiklerini, on, on bir gün içinde kara göründüğünü, Nasca bölgesi çevresinde yol aldıklarını, su sağlanamadığı için zencilerin o anda, huzursuz ve isyancı olmaya başladıklarını gözlemlediğini; Babo'nun tehditler savurarak, ertesi gün kesinlikle su bulunmasını söylediğini, tanığın, koşullara uygun olmakla birlikte, ona açıkça, kıyıların dik olduğunu, haritada belirtilen akarsuların da bulunmadığını; en iyisinin su bulabilecekleri, yabancıların da gittiği, yalnız ada Santa Maria'ya gitmek olduğunu; Babo'nun, bir kent, kasaba ya da bir tür yerleşim alanına gidildiği görülürse, tüm beyazları öldürmekle korkuttuğu için tanığın, yakındaki Pisco adasına veya kıyıdaki bir diğer limana gitmediğini; tanığın planladığı gibi, gerek Cape Horn geçidinde, gerek ada yakınlarında kendilerine yardım edecek bir gemi bulma amacıyla ve gerekse komşu Arruco kıyısına bir sandalla kaçabileceğini düşünerek, gerekli işlemlerden sonra, rotayı derhal adaya doğru yönelttiğini; zencilerin, Babo'nun ve Atufal'ın Senegal'e dönme planları için gerekenler konusunda, tüm İspanyolları ve özellikle de tanığı öldürmekle ilgili günlük toplantı yaptıklarını; Nasca'dan ayrıldıktan sonraki sekiz gün, tanık şafaktan biraz sonra, nöbetteyken, zencilerin toplantı yaptıklarını, zenci Babo'nun tanığın bulunduğu yere gelerek, efendisi Don Alexandro Aranda'yı öldürmeye karar verdiğini çünkü o ve arkadaşlarının başka

türlü zencilere özgürlük vermeye yanaşmayacaklarını ve denizcilere boyun eğdirmek için de karşı çıkarlarsa, bunun onlar için hangi yolu izleyecekleri konusunda bir uyarı olmasını istediğini; Don Alexandro'nun öldürülmesiyle, bu uyarının en iyi biçimde verileceğini fakat o zaman tanığın Alexandro'nun canına kastedildiğini algılayamadığını; dahası, zenci Babo'nun tanığa, Alexandro'nun öldürülmesinden önce, tanığın anladığına göre, kendisinden kamarasında uyumakta olan, iyi bir denizci, ikinci kaptan Raneds'i, çağırmasını ve istediğini, onun da Don Alexandro ve geri kalanlarla birlikte öldürüleceğinden korktuğunu; Don Alexandro'nun tanığın gençlinden beri dostu olduğunu ama o anda boş yere yalvarıp yakardığını; çünkü zenci Babo'nun bu işin önlenemeyeceğini, eğer bu veya diğer konularda istekleri yerine getirilmezse tüm İspanyolların ölüm tehlikesi içinde olduklarını; tanığın zorla getirilen, ikinci kaptan Raneds'i çağırdığını, hemen arkasından Babo'nun Aşanti Martinqui ile Ashanti Lecbe'ye infazı yerine getirme emri verdiğini ve onların Don Alexandro'nun ranzasına ellerinde baltalarla gittiklerini; adamın yarı canlı ve parçalanmış bir durumda güverteye getirildiğini; denize atılacağı sırada zenci Babo'nun onları durdurarak infazın güvertede tamamlanmasını söylediğini, bu işin bitirilmesinden sonra, emriyle cesedin alt kata taşındığını ve tanığın cesedi üç gün görmediğini; Valparaiso'da uzun bir süre yaşamış, yaşlı bir adam olan ve geçenlerde Peru'da bir devlet dairesine atanmış Don Alonzo Sidonia'nın, o zaman Cape Horn geçidinden geçerken Don Alexandro'nun ranzasının karşısında uyumakta olduğunu; onun çığlıklarıyla şaşkın olarak uyandığını, ellerinde kanlı baltalar olan zencileri görünce, kendisini yanındaki pencereden denize attığını, tanığın ona yardım edecek ya da denizden çıkaracak gücü olmadığını; Aranda'nın öldürülmesinden kısa bir süre sonra, onun orta yaşlı kuzeni, Mendozalı Don Francisco Masa,

sonra İspanya'dan, İspanyol hizmetlisi Ponce ile birlikte olan Aramboalaza Markisi, genç Don Joaquin ve tümü Cadizli Aranda'nın üç genç yazıcısı, José Mozairi, Lorenzo Bargas ve Hermenegildo Gandix, lostromo Juan Robles'den sonra, yardımcıları Manuel Viscaya, Roderigo Hurta ve dört denizci için Babo'nun canlı olarak denize atılmaları emri verdiğini; direnç göstermeden, merhametten başka bir şey beklemediklerini, iyi yüzebilen lostromo Juan Robles'in suda en çok kalan olarak tövbe edermiş gibi hareketler yaptığını, son sözlerinde tanıktan Meryem Ana'ya ruhu için dua okunmasını istediğini,... Tanık sonraki üç gün içinde, Don Alexandro'nun kalıntılarının başına neler geldiğini bilmeden, onların nereye gittiğini sürekli olarak Babo'ya sorduğunu, eğer kalıntılar gemideyse, kıyıda toprağa verilmesi için korunmasını ve bunun için emir vermesi gerektiğini; zenci Babo'nun dördüncü güne dek kendisine yanıt vermediğini, gün doğarken tanığın güverteye çıktığında, zenci Babo'nun ona, geminin özgün aslan başının –Yeni Dünya'nın kaşifi Kristof Kolomb'un– değiştirilerek yerine konulacak bir iskelet gösterdiğini; tanığa onun kimin iskeleti olduğunu sorunca, onun beyaz oluşundan bir beyazın mı, değil mi olduğuna karar veremediğini, tanık o yüzü tanıdığında, zenci Babo ona yaklaşarak, "Buradan Senegal'e gidene kadar siyahlara güven yoksa şu anda bedensel olduğu gibi ruhunla birlikte önderinin yolundan gidersin" diye pruvayı gösterdiğini; aynı sabah zenci Babo sırasıyla, her İspanyol'u ön tarafa alarak onlara bu kimin iskeleti diye sorduğunu, beyaz oluşundan onun bir beyaz adama ait olduğunu düşünmemesi gerektiğini; her İspanyol'un yüzünü örttüğünü; sonra tanığa söylediği sözleri yinelediğini; İspanyolların kıç tarafta toplandıklarını, zenci Babo'nun şimdilik yapacaklarının tümünü yaptığını; tanığı, zencilere yolu bilen kişi olarak rotasını çizebileceğini, kendilerine (zencilere) karşı onların (İspanyolların) herhangi bir

şey söylediklerini ya da bir komplo kurduklarını görürse, ruh ve beden olarak Alexandro'nun durumuna düşeceklerini –günlük bir tehdit olarak– uyardığını; sözü edilen son olaylardan önce, aşçıyı denize atmak için bağladıklarını, ne konuda konuştuğu bilinmediği için, sonunda, tanığın ricası üzerine, zenci Babo'nun onun hayatını bağışladığını; birkaç gün sonra, geri kalan beyazların hayatlarını kurtarmak için elinden gelen hiçbir şeyi esirgememeye çalışan tanığın zencilere barış ve huzur önerdiğini, kendisinin, yazabilen denizcilerin ve Babo'nun imzalayacağı bir kâğıtla artık ölümlerin durdurulmasını, onları Senegal'e götüreceğini, gemiyi orada kargosuyla birlikte resmen onlara devredeceğini ve bunun zencilerin hoşuna gittiğini ve onları sakinleştirdiğini. ... Ancak ertesi gün, denizcilerin kaçmasını kesinlikle önlemek için Babo, denize açılmaya elverişi olmayan, en büyük sandal ve su fıçılarının taşınmasında kullanılacak, ambara indirilmiş iyi durumdaki bir filika dışında, tüm sandalların parçalanmasını emretti.

(Uzun süren ve karmaşık bir yolculuğun değişik aşamaları, durgun havanın getirdiği felaketler bölümü ile birlikte bilgi amaçlı verilmiştir.)

Durgun geçen havaların beşinci günü güvertedekiler sıcak ve susuzluktan kırıldığını, beş kişinin çıldırıp krize girerek öldüğünü, zencilerin sinirlerin bozulduğunu, ikinci kaptan Raneds'in tanığa –zararsız bir şey olmasına rağmen– bir ölçüm gerecini uzatırken, kuşku yarattığı gerekçesiyle öldürüldüğünü ama daha sonra, ikinci kaptanın, tanık dışında, gemide kalan, yol bulan tek denizci olması nedeniyle üzüldüklerini anlattı.

Yetmiş üç günlük bir deniz yolculuğundan sonra, çok az suyla Nasca'dan yola çıkarak, daha önce sözü edilen durgun hava sorunlarıyla, her gün gerçekleşen; ancak geçmiş talihsiz öteki olayları ve çatışmaları anımsamanın bir yararı olmayacağını, sonunda, on yedi Ağustos'ta akşamüstü saat altıda, aynı koyda bulunan cömert bir kaptan Amasa Delano'nun komutasındaki bir Amerikan gemisi olan Bekâr Eğlencesi'ne çok yakın demir attıkları Santa Maria Adası'na ulaştıklarını fakat limanı sabah altıda gören zencilerin uzaktan, beklenmedik bu gemiyi görünce huzursuz olduklarını, Babo'nun, korkulacak bir şey olmadığını söyleyerek onları yatıştırdığını; aslan başı figürünün derhal bir yelken beziyle örtülmesini, onarımların yapılmasını, güverteye çeki düzen verilmesini emrettiğini; Zenci ile Atufal'ın bir süre görüştüklerini, Atufal'ın yola çıkmak yanlısı fakat Babo'nun kalma yanlısı olduğunu, yapılacak şeylere kendisinin karar verdiğini; tanığa, Amerikalı kaptana söylediği ve yaptıklarını kendisine anlatmasını önerdiğini; zenci Babo'nun ona, geçmiş olaylarla ilgili bir dönüş yaparak en küçük bir söz veya bakış gibi dolaylı bir anlatım durumunda, üzerinde gizlediği hançeri göstererek tanığı, tüm arkadaşlarıyla birlikte o anda öldüreceğini, hançerinin de kendi gözü gibi uyanık olduğunu söylediğini; zenci Babo'nun onları sevindiren planını daha sonra tüm arkadaşlarına bildirdiğini, daha sonra aldatmaca ve savunmayı birleştirip, birçok numaralar yaparak gerçeği saptırdığını; daha önce adı geçen, kendi eşkıyası olan altı Aşanti'nin de planın bir parçası olduğunu; onlara kıç tarafta, sözde, baltalarını (sandıklardaki kargonun bir parçası olarak) temizlemeleri ama aslında, yeri geldiğinde, bir sözüyle, kullanmaları ve dağıtmaları için bir yer ayırdığını; anında çözülebilen zincirleri içindeki, sağ kolu Atufal'ın

da bir plan olduğunu; her ayrıntıda tanığa, hangi planın parçası olmayı ve hangi durumda ne tür masal anlatması gerektiğini, en küçük bir yanlış yola saparsa, onu öldürmekle tehdit ettiğini söylediğini; zencilerin çoğunun bunalımda olduğunun bilincinde olan zenci Babo'nun kalafatçı dört yaşlı zenciyi güvertede düzeni sağlamak için görevlendirdiğini; İspanyol ve arkadaşlarına amacını, planlarını ve tanığın anlatması gereken uyduruk masalı sürekli olarak zorla kabul ettirdiğini; bu masalın dışına kimsenin çıkmamasını yoksa cezalandırılacaklarını, geminin ilk görünmesi ile kaptanı Amasa Delano'nun gemiye çıkışı arasındaki iki üç saatlik bir ara sırasında, sabah yedi buçuk sularında, mutlu bir biçimde karşılandığını, geminin asıl sahibi ve kaptanı gibi davranan tanığın Kaptan Amasa Delano'ya sorduğunda, üç yüz zenciyle Buenos Aires'ten gelip Lima'ya gideceğini; Cape Horn açıklarında sıtmaya tutulan birçok zencinin öldüğünü; aynı kayıpların tüm denizciler ve tayfanın büyük bir bölümünde yaşandığını anlattı.

(Süregelen ifadede Babo tarafından tanığa dikte ettirilen ve sürekli yineleyerek tanık aracılığıyla Kaptan Delano'ya kabul ettirilen uydurma masal ayrıntılarıyla anlatıldı; Kaptan Delano'nun sunduğu, burada çıkarılmış olan dostça öneriler ve diğer şeyler anlatıldı. Uydurma masaldan sonra ifade şöyle sürmüştür:)

* * *

Cömert Kaptan Amasa Delano'nun, ayrıldığı akşam saat altıya dek demirlenen geminin güvertesinde gün boyu kaldığını, tanığın kendisine, gerçeği öğrenebilir diye, daha önce

sözü edilen ilkeler uyarınca, kendisinden tek bir sözcük ekleme yapmadan, en küçük bir ipucu vermeden, yapmacık talihsizlikleri dile getirdiğini; boynu bükük bir köle gibi görünerek, çalışkan bir zenci rolü oynadığı için Babo'nun, tanığın yanından bir an bile ayrılmadığını; Babo'nun İspanyolcası iyi olduğu için tanığın eylem ve sözlerini de gözlediğini; gözetleme işinde, her zaman İspanyolca bilen başkalarının da yakınlarda olduğunu; ... tanığın güvertede Amasa Delano ile ayakta konuşmakta olduğu bir anda, zenci Babo, tanığın isteğiyle olduğu izlenimi vererek, gizli bir işaretle onu (tanığı) yanına çağırdığını, sonra da Amasa Delano'dan gemisi ile ilgili, tayfa, silah gibi tüm ayrıntıları elde etmesini istediğini; tanık, "Ne için?" diye sorunca, zenci ona bunun nedenini tahmin edebileceğini; cömert Kaptan Amasa Delano'nun başına gelebilecekler için üzüldüğünü, tanığın da önce istenen ayrıntıları sormayı reddettiğini, zenci Babo'yu bu planından vazgeçirmeye çalıştığını ama zencinin ona hançerinin ucunu gösterdiğini; gerekli bilgi elde edildikten sonra, zenci Babo tanığı yine bir kenara çekerek ona, o gece bir yerine iki geminin kaptanı olacağını, Amerikan gemisindeki tayfanın büyük bir kısmı balığa çıkmış olduğundan, altı Aşanti'nin, diğer kişiler olmadan, gemiyi kolayca ele geçirebileceklerini aynı amaçla başka şeyler de söylediğini, tanık yalvarsa da bir işe yaramadığını; Amasa Delano'nun gemiye gelmesinden önce, Amerikan gemisinin ele geçirilmesi konusunda hiçbir ipucu verilmediğini; tanığın bu planı engelleyecek gücü olmadığını; bazı noktalarda aklının karıştığını, her olayı açıkça anımsayamadığını; ... akşam altıda demir atar atmaz, daha önce belirtildiği gibi, Amerikalı kaptanın, gemisine dönmek için ayrıldığını; tanığın, onlara veda etmesinden sonra, Tanrı'dan ve meleklerden geldiğine inandığı anlık bir dürtüyle, Kaptan Amasa Delano'nun ardından, vedalaşır gibi göründüğü yerde durarak,

Amasa Delano sandalına oturana dek filika küpeştesine kadar gittiğini, tam filika gemiden ayrılmak üzereyken, neden olduğunu bilmeden, Tanrı'ya sığınıp, bulunduğu yerden sıçrayarak filikanın içine düştüğünü;

(Özgün ifadede, bu aşamada, kaçışın ardından gelen olaylar San Dominick'in nasıl ele geçirildiği, cömert Kaptan Amasa Delano'ya birçok "sonsuz teşekkürler" sözleriyle birlikte kıyıya ulaşması anlatılmıştır. Daha sonra, özetleyici nitelikteki sözler ve zencilerin daha önceki yaşamlarını kısmen kayıt altına alarak, mahkemenin buyruğu ile zencilere verilecek cezalarla ilgili olarak devam edilmiştir. Bu bölümden sonra aşağıdaki noktalara geçilmiştir.)

işin başında, isyan planı konusunda tüm zencilerin, bilgisi olduğuna inanmamasına rağmen, isyan çıktığında hepsinin olayı onayladığını; Don Alexandro'nun özel hizmetinde olan on sekiz yaşındaki zenci José'nin isyandan önce, zenci Babo'ya, kamarada olanlarla ilgili bilgi verdiğini; bir önceki gece kamarada, efendisinin altındaki ranzasından elebaşları ile arkadaşlarının olduğu güverteye çıkarak zenci Babo ile gizli görüşmeler yaptığını, ikinci kaptanın onu birkaç kez görerek iki kez aralarından çıkardığını; ... aynı zenci José'nin, zenci Babo'dan emir almaksızın, aynı Lecbe ve Martiniqui gibi, efendisi Don Alexandro'yu bıçakladığını, sonra yarı canlı olarak güverteye sürüklendiğini; ... melez kamarot Francesco'nun, her şeyden önce, zenci Babo'nun maşası olarak isyancıların ilk grubundan olduğunu; zenci Babo'nun gözüne girmek için, kaptan köşkünde yemekten hemen önce, cömert kaptan Amasa Delano'nun yemeğine zehir koymayı önermiş olduğunu; bunu zenciler söylediği için öğrendiğini

ve inandığını fakat zenci Babo'nun başka bir planı olduğu için Francesco'ya engel olduğunu; ... Aşanti Lecbe'nin onların en azılılarından biri olduğunu; geminin geri alındığı gün gemiyi iki elinde baltalarla savunurken, Amasa Delano'nun ikinci kaptanını gemiye ilk çıkışında göğsünden yaraladığını; bunu herkesin bildiğini; daha önce sözü edilen, Don Alexandro Aranda ve diğer kamara yolcularının cinayetlerini işlemesine ek olarak, Lecbe'nin, Don Francisco Masa'yı, zenci Babo'nun emriyle canlı olarak gemiden aşağı atmak için taşırken tanığın gözü önünde baltayla vurduğunu; Aşantilerin filikalarla şiddetli çarpışmaları sırasında, Lecbe ile Yan'ın hayatta kaldığını; Yan'ın da Lecbe'den aşağı kalır yanı olmadığını; zencilerin daha sonra tanığa söylediklerine göre Yan'ın, Babo'nun buyruğuyla Don Alexandro'nun cesedini seve seve hazırladığını; ancak bunu, aklı başında olduğu sürece, kimseye açıklamacağını; sakin bir gece, iskeleti pruvaya çivileyenlerin Yan ile Lecbe olduğunu; bunları da kendisine zencilerin söylediğini; zenci Babo'nun iskeletin altına yazı yazdığını; olayları başından sonuna dek onun düzenlediğini, her cinayetin emrini onun verdiğini, isyanın dümen ve omurgasının o olduğunu; Atufal'ın her konuda onun yardımcısı olduğunu ama ne kendisinin ne de zenci Babo'nun kendi elleriyle kimseyi öldürmediğini; ...

Atufal'ın gemiye çıkılmadan önce, filikalarla savaşta vurulduğunu; ... yaşlı zenci kadınların isyandan haberi olduklarını ve efendileri Don Alexandro'nun ölümüne sevindiklerini; zenciler kendilerini engellemeseydi, zenci Babo'nun emriyle katledilen İspanyolları basit bir ölüm yerine işkenceyle öldüreceklerini; zenci kadınların, tanığın da öldürülmesi için ellerinden geleni yaptıklarını; çeşitli öldürme olaylarında, neşeyle değil, ciddi olarak şarkılar söyleyip dans ettiklerini; sandallarla çarpışma öncesi ve çarpışma sırasında, zencilere kederli şarkılar söyleyerek o şarkılardaki kederli

tonun, değişik bir şarkıya göre, amaca uygun olarak, daha ateşli olduğunu; zencilerin söylediği gibi, öyle olduğuna inanıldığını; tanığın bilgisine göre, yolcuların dışında, tayfalardan otuz altı kişi (şu anda tümü ölmüş) arasından dördü kamarot ile miçolar olarak yalnız altısının hayatta olduğunu; ... zencilerin kamarotlardan birinin kolunu kırdığını ve baltalarla darbe indirdiklerini anlattı.

(Daha sonra, değişik zamanlarda, rastgele yapılan açıklamalardan aşağıdaki bilgiler alınmıştır:)

Kaptan Amasa Delano'nun gemide bulunduğu süre içinde, bir tanesi Hermenegildo Gandix'in gerçek durum değerlendirmesi konusunda üstü kapalı olarak aktarma anlamında bazı girişimlerde bulunulmuş fakat bu girişimler ölüm korkusu ve daha çok, planların gerçeklerle çelişmesi yüzünden olduğu kadar Amasa Delano'nun cömertliği ve Tanrı'ya olan saygısının böyle bir gaddarlığı dile getirememesi nedeniyle de etkisiz kaldığını; ... altmış yaşında olan, daha önceleri kraliyet donanmasında bulunan bir denizci olan Luys Galgo, Kaptan Delano'ya bu konuda işaret vermek istemiş; ancak amacı anlaşılmamış olsa da kuşku üzerine, gözden uzaklaştırılma bahanesiyle ambara götürülerek, zencilerin söylediğine göre, orada işinin bitirildiğini; genç miçolardan birinin Kaptan Delano'nun varlığı nedeniyle bir kurtuluş umuduyla, düşünmeden, ağzından beklentileriyle ilgili bir iki söz kaçırdığını duyan, birlikte yemek yediği genç bir kölenin, bıçağıyla kafasında kötü bir yara açtığını ama çocuğun şimdi iyileşmekte olduğunu; aynı durumda, geminin demirlenmesinden az önce, dümendeyken, denizcilerden biri, yukarıdakine benzer bir nedenle, yüz ifadesinin siyahlar tarafından anlaşılmasıyla, aynı tehlikeye atıldığını fakat bu denizcinin, durumu sonradan algılayarak kaçtığını; ... bu

açıklamalar, isyanın başından sonuna dek, tanığın ve adamlarının olduğundan başka türlü davranmalarının olanaksız olduğunu göstermek için yapılmış olduğunu; ... üçüncü yazman, daha önce bir denizci kılığına girerek denizciler arasında yaşamaya zorlanmış ve onlar gibi görünmüş olan Hermenegildo Gandix'in korkuyla, mizana direğine tırmanarak sandaldakilere, gemiye çıkarken, zenciler öldürmesinler diye, "Gemiye çıkmayın" çağrısı yaptığını ve o sırada sandallardan atılan bir misket mermisiyle, yanlışlıkla vurulduğunu; bu olayın onun, bir açıdan, Amerikalılarda, zencilerin davasına yardım ettiği inancını doğurduğu için atılan iki mermiyle yaralanarak direkten aşağı düştüğünü ve denizde boğulduğunu; ... genç Aramboalaza Markisi, Don Joaquin'in de üçüncü yazman Hermenegildo Gandix gibi derecesinin düşürülerek sıradan bir denizci görünümü verildiğini; bir olayda, Don Joaquin'in çekimser kaldığı zaman, zenci Babo'nun Aşanti Lecbe'ye katran ısıtıp onun eline dökmesini emrettiğini; ... Don Joaquin'in Amerikalıların başka bir yanlışlığı sonucu öldürüldüğünü, sandallar yaklaşırken, zenciler tarafından küpeştelerin üzerinde, eline uygun bir baltayla görünmeye zorlanmış olan Don Joaquin, sorunlu bir yükseklikte elinde silahla görülünce, hain bir denizci düşüncesiyle vurulduğunu; belgelerden anlaşıldığı gibi, Don Joaquin'in üzerinde, İspanya'dan çıktığı tüm yolculuğunun güvenli geçmesi için, son durağı Peru'ya ulaştığında, Lima'daki Meryem Ana Tapınağı'na şükranlarını sunmak için olduğu kanıtlanan gizlenmiş değerli bir taş bulunduğu; ... o taşın, diğer eşyasıyla birlikte yüce mahkemenin kararını bekleyerek Hospital de Sacerdotes üyelerinin korumasında olacağını; tanığın durumu ve saldırıya geçecek olan filikaların kısa zamanda yola çıkması nedeniyle, Amerikalıların görünen tayfalar arasında, bir yolcunun ve bir yazmanın zenci Babo'nun emriyle kılık değiştirdiği konusunda

uyarılmadıklarını; ... çatışmada öldürülen zenciler yanında, bazıları da geminin ele geçirilmesinden sonra ve gece yeniden demirleme sırasında güvertedeki ucu halkalı cıvatalara zincirlenerek öldürüldüklerini ve bu ölümlerin önlenemeden önce, denizciler tarafından gerçekleştirildiğini; Kaptan Amaso Delano'nun bunu haber alınca, tüm yetkesini kullanarak, özellikle, zincire vurulmuş zencilerden birinin eski ceketi içinde bulduğu bir ustura ile zencinin boğazını kesmek üzere olan Martinez Gola'yı kendi eliyle bir kenara savurduğunu; soylu Kaptan Amasa Delano'nun aynı zamanda, beyazların katledildiği zaman gizlenmiş olan bir hançerle, zincirlenmiş bir zenciyi bıçaklamak üzereyken ve aynı gün diğer bir zencinin onu yere fırlatıp, üzerinde zıplarken, Barthelemew Barlo'nun elinden bıçağı bükerek aldığını; ... geminin zenci Babo'nun elindeyken geçen o uzun süre içinde gelişen olaylarla ilgili ifade veremediğini; ancak şu anda anlatmış olduklarının onun için olayların en önemli yanları olduğunu ve etmiş olduğu yemine göre gerçeği söylediğini; verdiği ifadeyi, kendisine okunmasından sonra onaylayarak doğruladığını belirtti.

Yirmi dokuz yaşında, bedensel ve ruhsal olarak sağlıksız olduğunu; mahkemenin kendisini serbest bırakmasından sonra, ülkesi Şili'ye dönmeyerek Agonia Dağı'ndaki bir manastıra kapanacağını söyledi, şerefi üzerine yemin ederek, istavroz çıkararak rahip Infelez eşliğinde, geldiği gibi ayrılmış ve sedyesinde Hospital de Sacerdotes'e gitmiştir.

DOCTOR ROZAS.

BENITO CERENO.

Bu ifade, öncesinde yaşanan karmaşık olaylar için bir anahtar işlevi görüyorsa, o zaman San Dominick'in gövdesi de bugün bir mezar odasının kapısı gibi açılmış durumdadır.

Başlangıçtaki kaçınılmaz karmaşanın dile getirilmesine ek olarak, bu anlatı, bu ana kadar olan, doğası gereği birçok olayın sırasıyla verilmesi yerine, az çok geriye dönüşler yapılarak ya da düzensiz olarak verilmiştir; aşağıdaki bölümlerle birlikte, şu son olay bu anlatıyı sonlandıracaktır:

Lima'ya olan uzun, sorunsuz yolculuğu sırasında, daha önce belirtildiği gibi tüm olanlara katlanmış olan bu adamın sağlığı biraz ya da en azından, huzuru bir dereceye kadar, yerine gelmişti. Rahatsızlık nöbeti gelmeden önce, iki kaptan daha önceki çekinceli konuşmalarının aksine birçok kez dostça konuştu.

"Ah, sevgili dostum" dedi Don Benito, bir an, "senin de şimdi kabul ettiğiniz gibi, o zamanlar beni, neredeyse, sizi öldürmeyi planlayan somurtkan ve değerbilmez bir adam olarak düşündüğünüzde yüreğim donuyordu; gerek bu gemide, gerek sizin geminizde, koruyucum olan, sizi ürperten kişileri düşündükçe sizin yüzünüze bakamıyordum. Tanrı biliyor ki Don Amasa, sizin filikanıza atlama nedenimin yalnızca kendi güvenliğimi düşündüğümden mi yoksa durumu anlamayan siz en iyi dostumun gemisine gelecek saldırganların, o gece, bu dünyada bir daha uyanmamanız için hamağınıza sızmalarını engellemek için mi olduğunun bilincinde değilim. Şu güvertede nasıl yürüdüğünüzü, oturduğunuz şu kaptan köşkünde attığınız her adımda, her santimin nasıl bir bal peteği gibi mayınlandığını aklınıza getirin. İkimiz arasında işaretleşme gibi en ufak bir ipucu verseydim, bir mayın patlaması gibi, benim kadar sizin de sonunuz gelirdi."

"Doğru, doğru" diye haykırdı Kaptan Delano, "Don Benito, farkında olmadan ve istem dışı olarak, sizin hayatınızı kurtardığım gibi siz de benim hayatımı kurtardınız."

"Hayır, dostum" diye din düzeyinde bir saygıyla, "Tanrı sizi korudu ama beni siz kurtardınız. Gülümsemeler, çene

çalmalar, gözü pek imalar, el kol hareketleri gibi yaptığınız bazı şeylere göre, ikinci kaptanım Raneds bunlardan çok azını yaptığı hâlde boş yere öldürüldüğünü düşünüyorum; Yüce İsa sizi tüm bu tuzaklardan korumuş."

"Evet, öyle, yüce Tanrı her şeyi bilir; o sabah içimde hoş olmaktan öte bir duygu oluştu, her şeyin apaçık göründüğü bir ortamda, çekilen onca acının bende yarattığı iyi yüreklilik, acıma ve yardım etme gibi üç duygu iç içe geçmişti. Böyle olmasaydı, sizin de anlatmak istediğiniz gibi, benim araya girmem kuşkusuz, mutsuz bir sonuç doğurabilirdi. Ayrıca, dile getirdiğim bu duygular, başka birinin hayatını kurtarayım derken, kendi hayatıma mal olabilecek bir durumda, anlık güvensizliklerimi daha iyi yönlendirmemi sağladı. Kuşkularımın üstesinden ancak sonuca ulaşıldıktan sonra gelebildim, o zaman ne kadar çok yanıldığımı siz de biliyorsunuz."

"Çok, gerçekten" dedi Don Benito üzülerek, "gün boyu benimleydiniz; yanımda durdunuz, oturdunuz, konuştunuz, bana baktınız, birlikte yiyip içtik ama son yaptığınız, yalnızca suçsuz birini değil, aynı zamanda tüm insanlığın en acınası olanını bir canavar sanarak kıskıvrak yakalamaktı. Böyle durumlarda kötü yönelimler ve yanılgılar baskın olur. Tanımadığı bir kişinin çapraşık davranışlarını değerlendirirken, en doğru insanlar bile yanılabilir. Siz de aldatıldınız ve zamanından önce gerçeği anladınız. Aldatılmak ve sonra gerçeği anlamak herkesin başına gelen bir şeydir."

Durumu genelleştiriyorsunuz Don Benito, hem de yeteri kadar hüzünle. Ama olanlar geçmişte kaldı, onları niçin irdeleyelim ki? Unutun gitsin. Bakın, uzaktaki güneş olanları unuttu bile, mavi deniz, mavi gökyüzü yeni sayfalar açıyor."

"Çünkü onlarda bellek yok" diye ters bir yanıt verdi; çünkü onlar insan değil."

"Şu anda yanağınızı okşayan şu yumuşak esintiler de mi bir insanın iyileştirici etkisini yaratmıyor sizde? Bu esintiler yakın ve yılmaz dostlar."

"Evet, yılmadan beni mezarıma sürüklüyorlar Senyör" diye öngörülü bir yanıt verdi.

"Hayatınız kurtuldu" diye haykırdı Kaptan Delano, giderek şaşıran ve kırgın bir tonda, "hayatınız kurtuldu, sizi böyle karamsar yapan şey nedir?"

"O zenci."

Bedbin adam oturduğu yerde pelerinini yavaşça ve bilinçdışı olarak üzerine bir kefen gibi sarınca bir sessizlik oluşmuştu.

O gün başka bir konuşma yapılmadı.

İspanyol'un bezginliği arada bir yukarıdaki konularla birlikte sessizlikle sonuçlansa da üzerinde hiç söz etmediği konular da vardı; o konularda gerçekten tüm birikimleri yığılmış olarak bekliyordu. En kötülerini bir kenara bırakıp, bir iki noktayı açıklığa kavuşturalım. Olayların anlatıldığı gün, isteyerek olmasa da çok düzgün ve pahalı şeyler giymişti. Despot bir komutanın net bir simgesi olarak gümüş kakmalı bir kılıç değil ama onun yapay olarak sertleştirilmiş boş kını takılmıştı.

Şu zenciye gelince, isyanı planlayıp yöneten onun beyni değil, bedeniydi; bulunduğu konum için çelimsiz olan yapısı, filikada kendisini kıskıvrak yakalayan daha üstün kas gücüne yenik düşmüştü. Her şeyin bittiğini anlayınca, hiç sesini çıkarmamış ve konuşmaya da zorlanmamıştı. Dış görünüşüne bakılırsa, ben bir eylem yapmayınca konuşmam diyor gibiydi. Ötekilerle birlikte zincire vurularak Lima'ya götürüldü. Don Benito yolculuk sırasında onu ne görmeye gitti ne de daha sonra yüzüne baktı. Mahkeme huzurunda da onu görmeyi reddetti. Yargıçlar üstüne düşünce de bayıl-

mıştı. Babo'nun yasal kimliği ancak denizcilerin ifadesinde yer aldı.

Birkaç ay sonra zenci, bir katırın kuyruğunda darağacına sürüklenerek sessiz sonuyla buluşturuldu. Gövdesi yakılıp kül oldu; ancak kafası, o şeytanlık yuvası, bir direğe takılarak, günlerce, içindeki mezarlıkta Aranda'nın kurtarılan kemiklerinin bulunduğu Plaza'da, St. Barthelomew Kilisesine karşı, utanmazca, beyazların bakışlarıyla buluştu ve mahkemece özgür bırakılan Benito Cereno, Rimac Köprüsü karşısında bulunan, Agonia Dağı'ndaki manastıra tabutuyla taşınarak, gerçekten önderinin yolundan gitmişti.

paratonerci

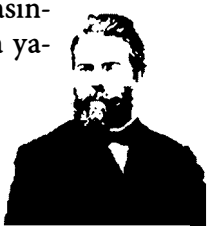
Acroceraunian tepeleri arasında gökyüzüne dağılmış yıldırımlar çatırdayarak vadilere düşerken, her yıldırımın ardından gelen zikzak ışıklarla ve alçak ince tahta çatımın üstüne, mızrak uçlarını andıran, hızlı, yatık ve keskin yağmur kulaklarımda çınlıyordu. Taş şöminemin önünde, "Ne kadar sıra dışı bir gök gürültüsü bu" diye düşünüyordum. Bence bu ortam, çevredeki dağlar gök gürültüsünü kısıtlayıp boğduğu için ovalık bir yere göre çok daha görkemli. Dur, kapıda birisi var. Ziyaret için böyle gök gürültülü bir zamanı kim seçer ki? Ayrıca, adam gibi kapı tokmağını kullanmak varken neden kapının tabut gibi içi boş panosuna, ruh karartıcı bir mezarcının takır tukur vurması gibi yumruk atarlar acaba? Neyse, bırak girsin. Ah, işte geliyor. "İyi günler beyefendi." Çok yabancı bir adam. "Oturun lütfen." Adam elinde oldukça tuhaf görünüşlü bir baston taşıyor: "Hoş bir gök gürültüsü ve fırtına var beyefendi."

"Hoş mu? Korkunç bir şey!"

"Islanmışsınız. Ateşin önünde durun."

"Asla olmaz!"

Yabancı yine ilk geldiği noktada, kulübenin tam ortasında durmaktaydı. Sıra dışı görünümü, insanı onu daha ya-

kından incelemeye zorluyordu. Uzun, ince, kasvetli bir yapısı vardı. Siyah düz saçları yol yol kaşlarının üstüne dökülmüştü. Çivit rengi halkaların çevrelediği, çöküк, gizemli gözlerinde zararsız bir şimşeğin ışıltısı vardı: Çakmayan bir şimşeğin ışığı. Adamın her yanından sular damlıyordu. Meşeden yapılmış döşeme üzerinde oluşan bir su birikintisi üzerinde dikiliyordu, tuhaf bastonunu da dikey olarak yanına dayamıştı.

Bastonu, bakır bantlar sarılı iki yeşilimsi cam topuz içine sokulmuş güzel tahta bir çıtanın boylu boyunca yapıştırılmış olduğu, parlak bakırdan oluşan, bir metreden uzun, parlak bir çubuk idi. Tepesinde, üçayak biçiminde, üç sivri çatal uç parıldıyordu.

"Beyefendi" dedim kibarca eğilerek, "acaba ünlü tanrı Jüpiter Tonans tarafından ziyaret edilme onuruna mı kavuştum? Şu, şimşeği eliyle kavramış antik Yunan heykeli gibi duruyorsunuz. Eğer siz oysanız ya da onun elçisiyseniz, size dağlarımız arasında yarattığınız şu heybetli gök gürültüleri için teşekkür etmek zorundayım.

Dinleyin! Bir grup gümbürtü daha geldi. Ah, görkemli seslerden hoşlananlar için gök gürültüleri yaratan bir Tanrı'yı kulübesinde ağırlamak ne kadar hoş bir şey. Gök gürültüsünün sesi daha da güzelleşti. Lütfen oturun. Bu eski hasır dipli koltuk, sizin Olimpos'taki her zaman yeşil olan tahtınızın yerini tutmaz ama lütfen buyurun oturun."

Ben böyle tozpembe sözler ederken yabancı, yarı şaşkın, yarı tuhaf bir korku içinde bana göz attı; ancak yerinden kıpırdamadı.

"Oturun beyefendi, yine yola çıkmadan önce üstünüz başınız kuru olmalı."

Koltuğu geniş ocağın önüne çektim. Eylül ayının başlangıcı olduğundan, soğuğu değil, havanın nemini dağıtmak için öğleden sonra ateş, fazla güçlü yanmıyordu. Yabancı,

odanın ortasında ayakta durmayı sürdürürken ricalarıma aldırmadan ürkütücü bakışlarıyla konuşmaya başladı.

"Beyefendi" dedi, "kusura bakmayın ama şöminenin önüne oturmamı istiyorsunuz, bu ricanızı kabul etmek yerine, sizin benim ricamı kabul ederek benimle birlikte odanın ortasında ayakta durmanız için sizi ciddi olarak uyarıyorum, aman Tanrım!" diye haykırdı ürpertiyle. "İşte korkunç bir yıldırım daha. Sizi uyarıyorum beyefendi, ocaktan uzak durun."

"Bay Jüpiter Tonans" dedim, taş zemin üzerinde ona dönerek, "burada rahatım yerinde."

"Böyle dehşetli bir fırtınada, bir evdeki en tehlikeli yerin ocağın başı olduğunu bilmeyecek derecede bilgisiz misiniz?"

"Evet, böyle bir şeyden haberim yoktu." Elimde olmadan taş zemin üzerinden bitişik ahşap zemine bir adım atmıştım.

Yabancı, o anda öyle tatsız bir biçimde, başarılı öğütler veren bir kişi havasına bürünmüştü ki, ben yine istem dışı bir davranışla, şömine yanına geçerek elimden geldiğince dik ve gururlu bir duruş sergiledim. Ancak bir söz etmedim.

"Tanrı aşkına" diye haykırdı, panik ve korku karışımı tuhaf bir sesle, "Tanrı aşkına, çekilin şu şöminenin başından! Şöminenin şu kocaman demir ayakları bir yana, ısınan hava ve isin iletken olduğunu da mı bilmiyor musunuz? Çekilin oradan, yalvarırım size, emrediyorum size."

"Sayın Jüpiter Tonans, kendi evimde emir almaya alışkın değilim."

"Bana bir putperest adı takmayın. Şu dehşetli havada günaha gireceksiniz."

"Bana ne iş yaptığınızı söyler misiniz lütfen, beyefendi? Fırtınada başınızı sokacak bir yer arıyorsanız, uygar olduğunuz sürece buyurun ama buraya iş için geldiyseniz, açıklayın. Kimsiniz siz?"

"Ben paratoner satıcısıyım" dedi yabancı, sesini yumuşatarak, "benim özel uğraşım. Ey bağışlayıcı Tanrım! Ne büyük çatırtı! Evinize hiç yıldırım düştü mü? Hayır mı? En iyisi hazırlıklı olmaktır." Metal sopasını anlamlı bir biçimde yere vurup takırdatarak, "Bu bastonu bir, iki kez sallarsam, bu kulübeyi Cebelitarık'a döndürebilirim. Dinleyin, Himalayalar sarsılıyor sanki!"

"Sözünüzü bitirmediniz, özel işinizden söz ediyordunuz."

"Özel işim paratoner siparişleri almak için kırsal alanlarda dolaşmaktır. Bu elimdeki örnek bir paratonerdir" dedi düzeneğini okşayarak; "çok iyi referanslarım var. Geçen ay, Criggan'da yalnız beş binaya yirmi üç adet paratoner taktım" diye ekledi ceplerini karıştırarak.

"Bir düşüneyim. Geçen hafta, Cumartesi gece yarısı yıldırım düşen o çan kulesi, büyük karaağaç ve kongre salonu kubbesi Criggan'da değil miydi?"

"Ağaç ve kubbe değildi, yalnızca çan kulesiydi."

"Peki, sizin çubuğunuz ne işe yarıyor?"

"Ölüm, kalım sorunlarında işe yarar ama çalıştırdığım işçi dikkatsiz biriydi. Paratoner çubuğunu çan kulesinin tepesine yerleştirirken, metal kısım, kalay kaplamaya sürtünmüş. Bu nedenle kaza olmuş. Benim hatam değil, onun hatası. Dinleyin!"

"Önemli değil. Bu gök gürültüsü parmağınızla göstermeseniz de duyulacak kadar güçlü. Montreal'de geçen yıl olanları duydunuz mu? Elinde tespih olan bir hizmetçi kıza yatağındayken yıldırım çarpmış; tespihin taneleri metalmiş. Senin bu topuzlar Kanada'ya kadar etkili olur mu?"

"Hayır ama orada yalnız demir çubukların kullanıldığını duydum. Benimkiler gibi bakır kullanmaları gerekir. Demir kolay erir. Ayrıca onlar çok ince demir kullanıyorlar bu yüzden elektrik akımını iletecek derecede dirençli olmuyor. Demir eriyor ve bina da çöküyor. Bakır çubuk kullanılsa, bu

asla olmaz. Şu Kanadalılar ahmak insanlar. Akımı, bu çubukta olduğu gibi, sessizce toprağa iletmek yerine, bazıları topuzu çubuğun tepesine takarak ölümcül bir tehlike yaratıyor. Doğru olan tek çubuk benimki. Şuna bakın. Bir ayak boyu yalnızca bir dolar."

"Diğer bir ürünü küçümseyen bu yanlış yaklaşımınız size karşı da bir güvensizlik doğuruyor."

"Dinleyin! Gök gürültüsünün homurtusu giderek azalıyor. Bize yaklaşıyor, toprağa yaklaşıyor. Dinleyin! Boğuk bir çatırdama! Titreşimler yakında olduğunu gösteriyor. İşte başka bir şimşek. Durun!"

"Ne yapıyorsunuz?" dedim, aynı anda düzeneğini bir kenara bırakıp, pencereye doğru eğilerek sağ işaret parmağıyla orta parmağını sol bileğinin üstüne koyduğunu görmüştüm. Ancak daha sözlerimi bitirmeden, adam yine haykırdı.

"Düştü işte! Yalnız üç nabız atışı, bir milin üçte birinden az bir uzaklıkta, ilerideki ormanın yakınlarında bir yerde. Oradan geçerken devrilmiş üç meşe ağacı gördüm daha yeni ortasından yarılmış ve parıldıyordu. Meşelerin özsuyunda demir çözeltisi olduğundan, diğer ağaçlara göre daha çok şimşek çekerler. Sizin döşemenizin de meşeden yapılmış olduğu görülüyor."

"Salt meşeden. Bana böyle sıra dışı bir günde uğradığınıza göre, gezintileriniz için özellikle fırtınalı havaları seçiyorsunuz bence. Fırtınalar koparken, işinize uygun bir izlenim yaratmak için en iyi saati seçiyorsunuz."

"Dinleyin! Müthiş!"

"Başkalarını korkutmaya odaklanmış bir kişisiniz ama kendiniz de oldukça ürkek görünüyorsunuz. İnsanlar genelde gezmek için güzel havaları seçerler; ancak siz gök gürültülü, fırtınalı havaları seçiyorsunuz ve yine..."

"Gök gürültülü fırtınalı havalarda gezdiğimi kabul ediyorum fakat bir paratonercinin bileceği özel önlemleri almadan yola çıkmam. Dinleyin! Çabuk örnek çubuğuma bir bakın. Bir ayak boyu bir dolar."

"Gerçekten çok güzel bir çubuk olduğunu söyleyebilirim. Peki, aldığınız şu özel önlemler nerede? Önce, şu panjurları kapatmama izin verin, eğik yağan yağmur pencere çerçevelerini dövüyor. Sürgü demirini çekeceğim."

"Delirdiniz mi siz? O demir sürgünün hızlı bir iletken olduğunu bilmiyor musunuz? Vazgeçin bundan."

"Yalnızca panjurları kapayacağım, sonra da yardımcımdan bana ağaçtan bir sürgü çubuğu getirmesini isteyeceğim. Lütfen, şu çanın teline dokunun."

"Siz aklınızı mı kaçırdınız? O çanın teli sizi parçalayabilir. Gök gürültülü fırtınalarda asla çan teline dokunmayın ve ne tür olursa olsun, bir çan çalmayın."

"Çan kuleleri de buna dahil mi? Kuzum, böyle bir havada, insan nerede güvende olabilir, lütfen bana söyler misiniz? Evimde yaşamımı sürdürebileceğim umuduyla dokunabileceğim bir nokta var mı?"

"Evet, var ama sizin durduğunuz yerde değil. Duvardan uzaklaşın. Akım bazen duvardan aşağı iner ve insan duvardan daha iyi bir iletken olduğundan, akım duvardan ayrılarak insana geçer. Gümbür! Bu çok yakına düşmüş olmalı. Dairesel bir şimşek olmalı."

"Büyük bir olasılıkla. Bu evin en güvenli yeri neresidir, bana hemen söyler misiniz?"

"Bu oda ve benim şu anda durduğum yer. Buraya gelin."

"Önce nedenini söyleyin."

"Dinleyin! Şimşekten sonra fırtına, çerçeveler titriyor, ev... Ev de öyle! Yanıma gelin!"

"Lütfen, nedenlerini söyleyin."

"Yanıma gelin, buraya!"

"Tekrar teşekkür ederim, sanırım, bulunduğum yerde, şömine önünde kalacağım. Şimdi, Bay Paratonerci, fırtına aralarında evin bu odasını neden evin en güvenli yeri ve sizin bulunduğunuz yeri de en güvenli nokta olarak gördüğünüzü söyleyin."

O anda fırtına kısa bir süre dinmişti. Rahatlamış görünen paratonerci yanıtladı:

"Bir çatı katı ile bir kilerden oluşan tek katlı bir ev bu, arada bu oda var. Bu nedenle kısmen güvenli. Çünkü şimşek bazen bulutlardan toprağa, bazen de topraktan bulutlara doğru çakar. Anlıyor musunuz? Ben de yıldırım düşerse baca ya da duvarlara geleceği için odanın ortasını seçiyorum; bu nedenle onlardan ne kadar uzak durursanız o kadar iyi olur. Şimdi yanıma gelin."

"Şu anda söylediklerinizi beni korkutmak yerine, tuhaf bir biçimde bana güven verdi."

"Ne söyledim ki?"

"Şimşeğin bazen topraktan bulutlara doğru çaktığını."

"Evet, geri teper derler, toprakta suyla birlikte aşırı yük birikince, fazlasını yukarı fırlatır."

"Geri tepen şimşek topraktan gökyüzüne. Bu daha iyi. Siz buraya gelin de, biraz kendinizi kurutun."

"Ben burada iyiyim, ıslak kalmak daha iyi."

"Nasıl yani?"

"Yapabileceğiniz en güvenli şey budur. Dinleyin, yine! Gök gürültülü bir fırtınada baştan aşağı ıslanmak demek istiyorum. Islak giysiler, bedenimizden daha iyi iletkenlerdir, bu yüzden yıldırım düşünce, bedenimize değmeden yere inebilir. Fırtına yine coşuyor. Evinizde halı var mı? Halılar iletken değildir. Bir tane getirin, onun üzerinde dikileceğim, siz de öyle. Hava karardı, öğle vakti alacakaranlık. Kulak verin! Halı, halı!"

Ona bir halı verdim, o sırada başlık giymiş insanları andıran dağlar birbirine yaklaşıyor ve kulübeye doğru yuvarlanarak geliyor gibi görünüyordu.

"Şimdi, sağır olmak bir işe yaramadığı için" dedim, eski yerimde durarak, "gök gürültülü fırtınalarda gezerken aldığınız önlemlerden söz edin."

"Şu gümbürtü geçene kadar bekleyelim."

"Hayır, önlemlerinizi anlatın. Size göre olası en güvenli yerde duruyorsunuz işte. Devam edin."

"O zaman kısaca, çam ağaçlarından, yüksek yapılardan, ayrı çiftlik ambarlarından, yükseklerdeki ovalardan, akarsulardan, büyük ve küçükbaş hayvan sürülerinden, kalabalıklardan kaçınırım. Bugün olduğu gibi yaya gezerken hızlı yürümem, tek atlı arabamdayken, arabanın arkasına ve yanlarına dokunmam, at sırtındaysam, attan inip önde giderim ama her şeyden önce uzun boylu adamlardan kaçınırım."

"Düş mü görüyorum acaba? Tehlike anında bile olsa, insanlar insanlardan mı kaçınsın?"

"Gök gürültülü fırtınalı havalarda uzun boylu insanlardan kaçınırım. Bir sekseni aşkın boyu olan birinin üzerindeki elektrik yüklü bir bulutu boşaltabilecek güçte olduğunu bilmeyecek kadar bilgisiz misiniz? Toprağı sürmekte olan yalnız Kentuckyliler, bitiremedikleri saban izlerinde can vermediler mi? İşte, bir seksenlik bir kişi akarsu kenarında durursa, bazen bulut onu su ile kendi arasında iletken olarak seçer. Dinleyin! İlerideki şu dağın tepesi kesinlikle parçalandı. Evet, insan iyi bir iletkendir. Yıldırım bir insandan boylu boyunca geçer ama bir ağacın yalnız kabuğunu soyar fakat beyefendi, uzun süredir sorularınızı yanıtlamaktan daha sizinle iş konuşamadım. Çubuklarımdan bir adet sipariş verecek misiniz? Şu örneğe bir bakar mısınız? Görüyorsunuz, en iyi bakırdan yapılmış. Eviniz alçak; ancak dağlarda olduğu için bu yüksekliğin en ufak bir yararı dokunmaz. Siz dağ

insanları en çok etkilenenlerdir. Paratonerciler en çok dağlık alanlarda iş yapar. Şu örneğe bir göz atın beyefendi. Bir tane çubuk, böyle küçük bir ev için yeter. Bu öğütlerimi iyi düşünün. Bir çubuk yalnızca yirmi dolar. Dinleyin! Tüm granit Takonik ve Hoosac dağları çakıl taşları gibi yerle bir oldu. Gelen sese bakılırsa, bir yerlere düşmüş olmalı. Evin üzerinde on beş metre kadar bir yükseklik bu çubuğun atmış metre çevresini koruyacaktır. Yalnızca yirmi dolar, beyefendi; bir ayağı bir dolar. Dinleyin! Korkunç! Sipariş verecek misiniz? Satın alıyor musunuz? İsminizi kaydedebilir miyim? Bir şimşek çakmasıyla, ahırında kömürleşmiş bir çöp yığınına dönen yularından bağlı bir atı düşünün!"

"Jüpiter Tonans'ın tam yetkili elçisi gibi görünmeye çalışıyorsunuz" dedim gülerek, "buraya gelip kendinizi ve şu borunuzu toprakla gökyüzü arasına yerleştirmekten başka bir şey yapmadınız, Leyden şişesinden yeşil ışık oluşturunca, gökten gelen şimşeği yolundan saptıracağınızı mı sandınız? Çubuğunuz paslanıp bozulunca, siz nerede olacaksınız? Siz, seyyar satıcı gibi kutsal emirle endüljans satan Tetzel'i[1] andıran bu gücü kimden alıyorsunuz? Başımızdaki saçlar gibi günlerimiz de sayılıdır. Ben, güneşli havalarda olduğu kadar fırtınada da huzur içinde Tanrı'ya güvenirim. Yalancı satıcı, gidin buradan! Görüyorsunuz, fırtına diniyor, evim de zarar görmedi, mavi gökyüzünde oluşan gök kuşağında Tanrı'nın insanların topraklarında savaş çıkarmayacağını okuyorum."

"Dinsiz sefil!" gökkuşağı parladıkça yüzü kararan yabancı köpürmüştü, "Sizin bu imansız düşüncelerinizi herkese yayacağım."

---

1. Ortaçağ Avrupası'nda Katolik Kilisesinin Papa aracılığıyla günah çıkarmak ve öldükten sonra cennete gitmek için sattığı af belgelerini (endüljans) dağıtan papaz. (ç.n.)

Asık suratı giderek daha karardı, gözlerinin çevresindeki çivit rengi halkalar, gece yarısı çıkan ayın çevresinde oluşan fırtına habercisi çemberler gibi genişledi. Üç çatallı sopasını yüreğime doğru yönelterek üzerime atladı.

Sopayı elimle kavradım, sallayarak yere fırlattım, üzerinde yürüdüm ve sahte yıldırımlar kralını sürükleyerek kapı dışarı ettim, arkasından da bükülmüş bakır asasını fırlattım.

Ona karşı davranışıma ve komşularımla olan caydırıcı konuşmalarıma karşın, Paratonerci yine de bu çevrede dolaşıyor, fırtınalı havalarda geziniyor ve insanların korkuları üzerinden ticaretini korkusuzca sürdürüyor.

büyülü adalar

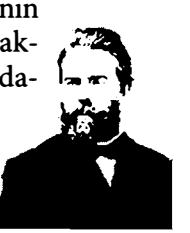
Birinci Taslak

Ayrıntılarıyla Adalar

"Başımıza geleceklerden haberimiz yok" diye konuştu kaptan,
"Bilmiyoruz nedir, adalar mı şu bir görünen, bir gözden kaybolan,
Engin sularda sağa sola, parça parça dağılan;
Kara parçası mı yoksa hoş bir yer mi oturulan,
Yüzen Adalar adı verilen ve bu yüzden kaçınılan;
Çağırdıkları birçok büyücüyle gezginleri ölümcül tehlikelere atan,
Kim ayak bastıysa, asla güven duymayan,
Öyle bir ortamda ne yapacağını bilmeyenlere sorunlar yaşatan."

"Açgözlü bir mezar gibi karanlık, hüzün verici ve kasvetli,
Yine özlemle bekliyor cesetleri, ölüleri;
Şu tepesinde öten ürkünç baykuş kesmiyor uğursuz sesini
Uzaklardan gelen diğer tüm neşeli kuş seslerini
Bastırıyor uluyan inleyişleri"

Kent dışında oraya buraya atılmış, yirmi beş yanmış kömür artığı yığını düşünün; bunların bazılarının dağlar gibi yükselerek denizde yüzdüklerini aklınızda canlandırın, işte, o zaman Büyülü Adalar (Encanda-

tas) konusunda genel bir fikir edinmiş olursunuz. Dünyanın cezalandırılıp yakılması gibi adadan çok, sönmüş bir yanardağ grubunu akla getiriyor.

Yeryüzünün herhangi bir yerinde bu ada grubu kadar terk edilmiş bir diğer nokta bulunabileceğinden kuşkuluyum. Çok eskiden beri terk edilmiş gömütlükler, yavaş yavaş yıkılan eski kentler oldukça keder vericidir; ancak tüm diğer şeyler gibi, bir zamanlar insanlığın bir parçası olan bu yerler, acıklı da olsa bizde sempati uyandırırlar. Bu nedenle, arada bir değişik duygularla birlikte Ölü Deniz bile, oraya gelen hacılarda olumsuz olmayan duygular yaratır.

Yalnızlığa gelince, kuzeyin büyük ormanları, daha gidilmemiş denizler, Grönland'ın buz tarlaları bir gözlemci için en etkili yalnızlık örnekleridir; değişken gelgitlerinin büyüsü ve mevsimleri onların korkutucu özelliğini azaltır, buradaki ormanlar büyükler tarafından olmasa da gençler tarafından ziyaret edilir, en uzaktaki denizlerde aynı Erie Gölü'nde olduğu gibi bilinen yıldızların ışığı yansır ve kutupta güneşli bir günde, gök mavisi rengindeki buzlar ışıkta bakır taşı gibi güzel parıldar.

Büyülü Adalar'ı, söylendiğine göre Edom kavmi ve Direklerinden daha da terk edilmiş yapan şey, onların asla değişmemesine yönelik uğradıkları özel lanet idi, orada ne mevsimler ne de acılar değişiyordu. Üzerlerinden Ekvator çizgisi geçtiği için ne sonbaharı ne ilkbaharı tanıyorlardı, alevlerden arta kalan tortuya dönüşüp kendilerini yok etmişlerdi. Çölleri yeşerten sağanak yağmurlar bu adalara asla uğramaz. Kızgın güneş altında, sürekli kurak bir yerde ikiye ayrılarak kurutulmaya bırakılmış Suriye su kabakları gibi çatlıyorlar. Kederli Büyülü Adalar'dan ağlamaya benzer bir haykırışla "Merhamet et ve bu alevler içinde işkence çeken bana Lazarus'u gönder, parmağını suya batırıp, dilimi serinletsin" diye bir ses yükselir gibi olur.

Bu adaların diğer bir özelliği de hiç yerleşilebilir olmamasıdır. Tüm terk edilmişlerin atılması ve yabanıl otlarla kaplı Babil'in çorak topraklarında çakal inleri için uygun bir yer olduğu düşünülebilirse de Büyülü Adalar, hayvanların en dışlanmış olanlarına bile kucak açmaz. İnsanlar kadar kurtlar da burayı benimsemez. Burada; kaplumbağa, kertenkele, kocaman örümcekler, yılanlar gibi sürüngenlerle, başka bir ülkeden gelmiş çok ilginç bir çelişki olarak Aguanolara[1] rastlanır. Ne alçak bir ses, ne bir feryat duyulur; yaşamla ilgili duyduğunuz tek ses tıslama sesidir.

Bu adaların çoğunda bitki örtüsü görülse de, durumları Atacama'daki boş alanlardan daha da kötüdür. Meyve vermeyen, adı bilinmeyen, tozlaşmış derin kaya çatlaklarından fırlayan dolaşık ince dallı çalılıklar ya da onları sinsice maskeleyen susuz kalmış, biçimsiz kaktüs ağaçları görülür.

Kıyı, birçok yerde kayalıktır ya da daha çok kömür artığı ile kaplıdır; orada, burada, içlerinde denizin köpüklü, öfkeli dalgalarla sürekli oyuklar ve mağaralar oluşturduğu demir posasını andıran, siyah veya yeşilimsi döküntü yığınları vardı; yukarıda gri, bedbin sis girdapları arasında uçuşan başka diyarların kuş çığlıkları karamsar bir karmaşa yaratıyordu. Deniz onlarsız sakin olmakla birlikte, okyanus kendisiyle çok barışık olduğunda bile, durmak bilmeyen o dalgalar kayalarla dövüşür durur. Ekvator'un denizde kalan bu kesimine özgü, kasvetli, bulutlu günlerde, çoğu denizin açıklarında, ayrı ve tehlikeli bölgelerdeki beyaz girdaplar ve köpüklü dalgalar arasında yükselen karanlık, cama dönüşmüş kitleler, cehennemi andıran bir görüntü oluşturur. Ölmüş olan bir dünya dışında başka hiçbir yerde böyle bir kara parçası bulamazsınız.

---

1. Peru halklarından bir grup. (ç.n.)

Çok sayıda ölü deniz kabuğu dolu, yangın izleri olmayan geniş kıyı şeridi boyunca, arada bir, palmiye ağaçlarının bulunduğu Büyülü Adalar'dan batı ve güney yönünde, bu başka, daha karanlık dünyaya sürüklenerek gelen, çürümüş şekerkamışı parçaları, bambular ve hindistancevizleri sanki cennetten Tartarus'a gelmiş gibidir; o uzak güzelliklerin kalıntılarıyla karışmış yanık ağaç parçaları ve gemi kaburga enkazları da göze çarpar. Adalar grubunun aralarındaki geniş kanalların neredeyse tümünde dönen karmakarışık girdapları gören bir kişinin bunların karşısında şaşırmaması gerekir. Hava akımlarının kaprisli değişkenliği denizin akıntılarıyla eşgüdümlü ilerliyor. Başka hiçbir yerde esinti bu denli hafif, kararsız, her bakımdan güvenilmez ve Büyülü Adalar'da olduğu kadar akıl karıştırıcı durgunlukta değildir. Aralarında bir buçuk kilometre kadar uzaklık olmasına karşın, bir geminin bir adadan diğerine gitmesi yaklaşık bir ay alır. Akıntının gücüne bağlı olarak, bir gemiyi çekecek olan sandallar, geminin sarp kayalıklara sürüklenerek çarpmasını zorlukla engeller fakat geminin artan sürati konusunda bir şey yapamazlar. Bazen, bir geminin uzakta görünmesinden önce, ada grupları arasında, kendine rüzgâr altı geniş bir alan edinme planı yapmadıkça, bu adalarla başa çıkması olanak dışıdır. Başka zamanlarda da gizemli bir iç akıntı, adalar arasından geçen bir gemiyi, adalara yanaşmasa da karşı konulamaz derecede kendilerine çeker.

Gerçekten de, bugün olduğu gibi, geçmiş bir dönemde gemicilerin Büyülü Bölge adını verdikleri bu alana büyük çapta balina gemi filoları, ispermeçet balinaları için geliyordu. Ancak bu bölge, daha sonra tanımlanacağı gibi, daha küçük karmaşık adalardan uzak, geniş manevra alanı olan büyük Albermarle Adası'nın açıklarındaydı; bu nedenle akıntı belirli zamanlarda özel bir değişkenlikle, hız kazansa da

yukarıda sözü edilen olumsuzluklar burası için geçerli değildir.

Aslında, akıntıların tüm ada grubu üzerinde geniş bir alanda anlatılmaz derecede etkili olduğu dönemler de vardır, akıntı öyle güçlü ve düzensiz olur ki saatte dört beş mil hızla giden bir gemi dümeninin yönünü bile değiştirir. Bu nedenlerle, denizcilerin görüş ayrılıkları, hafif ve değişken esintilerin yanı sıra uzunca bir süredir, Büyülü Adalar'a paralel yaklaşık beş yüz kilometre uzaklıkta iki ayrı ada grubu olduğuna inanılmasından kaynaklanıyor. Daha önce bu bölgeyi ziyaret eden korsanlar böyle düşünüyordu; 1750 yıllarına kadar haritalar Pasifik'in bu kısmını asılsız ve tuhaf biçimde gösteriyordu. İspanyolların onları Büyülü Adalar grubu olarak adlandırmalarının bir nedeni büyük bir olasılıkla, adaların görünüşe göre hareket etmekte oluşları ve gerçekdışı konumlarıydı.

Kendilerine özgü niteliklerine göre, şu anda varolduklarını yadsınamaz olan adalara verilen bu ismi duyan modern bir yabancı gezgin, bu tanımın kısmen, adalarda esen o büyülü, terk edilmiş havadan kaynaklandığını düşünecektir. Bir zamanlar yaşayan nesnelerin canlılıklarını yitirerek kötü bir biçimde ufalıp küle dönüşmesini hiçbir şey bundan daha iyi tanımlayamaz. Bu adalar dokunduktan sonra Sodom elmaları gibi görünür.

Akıntılar nedeniyle, yerlerinden oynar gibi görünmekle birlikte, kıyıdan bakan bir kişi için cesedi andıran sabit, donmuş, değişmeden kalan bir görüntü oluştururlar.

Onlara verilmiş olan büyülü yakıştırması, başka bir anlamda, yine de yanlış bir uygulama gibi görünüyor. Bu yabanıl ortamda yaşayan sürüngenlerin varlığı nedeniyle, bu adalara ikinci bir ad olarak İspanyolca Galapagos denilmiş; buradaki kaplumbağalarla ilgili olarak, çoğu denizci, tuhaf olmaktan öteye geçemeyen bir batıl inanca kapılmışlardır.

Daha çok tuğamiraller ve kaptanlar gibi, tüm kötü deniz subaylarının öldüklerinde (bazı durumlarda ölmeden önce) kaplumbağaya dönüştüklerine ciddi olarak inanılıyordu; işte bu nedenle onlar bu sıcak, çorak, kül diyarının tek başına yaşayan efendileriydi.

Bu tür tuhaf ve bedbin bir düşünce kuşkusuz, öncelikle, böyle kasvetli bir çevreden ama daha çok belki de şu kaplumbağalardan esinlenmiş olabilir. Fiziksel özelliklerini bir kenara bırakırsak, bu yaratıkların görünüşlerinde tuhaf bir kendini suçlama duygusu sezilir. Uzun süreli kederlenme ve cezalandırılmış olmanın verdiği umutsuzluk duygusu başka hiçbir hayvan biçiminde onlarda olduğu kadar açık ortaya konulmaz; uzun ömürlü oluşları da bu izlenimi gidermemektedir.

Büyü saçmalığına inanmakla suçlanma tehlikesi olsa da şu anda, temmuz ve ağustosta, Adirondock Dağları'nda gezinmek için kalabalık kentin etkisinden kurtulup uzaklaşınca, doğanın ters orantılı gizemiyle baş başa kaldığımda bu suçlamayı kabul edebiliyorum; o zaman bir ormanın derinliklerinde, devrilmiş çam ağaçlarının gövdeleriyle örtülü bir vadiye bakan yosun kaplı bir noktada, bir düş görür gibi, o büyülenmiş adaların yanık yüreğine yaptığım uzak yolculukları anımsarım; o anda, kararmış deniz kabuklarıyla cansız çalılar arasından fırlamış ruhsuz kuru dallar ve çağlar boyu aşınan gözenekli kayaların derinlemesine yarılmasıyla, az bulunan su arayışındaki yavaşça sürünen kaplumbağalar için açılan yollar aklıma gelir; o uğursuz, büyülü zeminde gerçekten uykuya daldığım anları duyumsamamak elimden gelmez.

Acaba, belleğimde canlı kalan bu anı ya da düşlerimin büyüsüyle Galapagos Adaları konusunda bir göz yanılmasının kurbanı mı oldum bilemiyorum. Genellikle toplumsal şenlik ortamlarında ve özellikle eski büyük konaklarda ya-

pılan eğlencelerde mum ışıklarının, geniş odaların kuytu köşelerinde oluşturduğu gölgeler, yalnız ormanların büyülü çalılıklarını çağrıştırır; o anda, ansızın değişen bir davranışla, gözlerimi bir noktaya dikip, o düşsel yalnız ortamdan çıkıp gelerek, yerde ağır ağır emekleyen, sırtında yanmakta olan harflerle "Ölümü unutma" yazan dev bir kaplumbağa görür gibi olmuş ve arkadaşlarımın dikkatini çekmiştim.

İkinci Taslak

Bir Kaplumbağanın İki Yönü

"Doğa ana kendisi bile korkar görünce,
Ya da utanır bu kusurlardan, bu en çirkin ve ürkünç yaratıklardan,
O hünerli ellerinden nasıl kaçtığı düşününce.
Utanır tüm bu biçim bozukluğuna uğramışlardan.
Ürkerken evimizdeki bebeklerin korktuğu böceklerden,
Korkmaması elde değil bir insanın gerçekten
Bu adalarda yaşayan büyülenmiş yaratıklardan.

Korkma, diyerek hacı, o zaman, iyi bir öğüt verdi,
Bu canavarlar aslında orada yoklar,
Onlar kılık değiştirmiş yaratıklardır, dedi.

Güçlü yaratıklarını kaldırınca havaya,
Tümü dehşetli bir sürü gibi başladı ansızın uçmaya,
Sonra da gittiler büyük Zethy'nin[2] göğsünde saklanmaya."

2. İlk Yunan Tanrıçalarından olup Okeanus ile evliliği sonucu binlerce çocuğu olmuş ve dünyanın tüm önemli nehirlerinin atası olmuştur. (ç.n.)

Yapılan bu betimlemelerden sonra bir insan Büyülü Adalar'dan hoşlanabilir mi? Evet, tabii. Şöyle; hoşa giden bir yanını bulursanız, insan zevk alabilir. Aslında, sefil, perişan bir durumda olmaları o adaları tam anlamıyla kasvetli yapmayabilir. Karanlık yuvasından çıkmakta olan bir hayalet kaplumbağa gördüğüm konusundaki kararımdan dönmeyeceğim gibi, hiçbir gözlemci de burasıyla ilgili karamsarlığa ve batıl inançlara kapıldığını yadsıyamaz; sırtında kapkara bir keder taşıyan kaplumbağanın bile, bazen sarımsı ya da yaldız rengi olan parlak bir alt yanı ya da tabakası vardır.

Ayrıca, kaplumbağaların da tosbağalar gibi öyle yapıları vardır ki, onları sırtüstü yatırıp, parlak yanlarını açığa çıkardığınızda, kendi kendilerine düzelme olasılıkları olmadığını herkes bilir. O parlak kısmını zevkle izleyin, hayvanı sürekli ters çevirin ama dürüst davranarak siyah sırtını da yabana atmayın. Bir tosbağanın kara yüzünü saklayıp, güneş altındaki büyük bir Ekim kabağı gibi, daha canlı yüzünü ortaya çıkarmak için doğal konumundan tersine çeviremeyen hiç kimse onun tümüyle siyah bir yaratık olduğunu söylemez. Tosbağa hem siyahtır hem de parlak ama biz ayrıntılara girelim.

Bu adalar grubuna ilk ayak basmamdan birkaç ay önce, gemim o bölgelerin yakınlarında geziniyordu. Bir öğle vakti kendimizi, Albemarle'nin anakaradan fazla uzak olmayan, güney ucunda bulduk. Kısmen anlık bir karar değişikliği, kısmen de öyle yabancı bir diyarı incelemek için bir sandal tayfa, görebildikleri kadar gözlem yapmaları ve ayrıca dönüşte taşıyabildikleri kadar kaplumbağa getirmeleri emriyle kıyıya gönderildi.

Serüvenciler geri döndüğünde güneş batmaktaydı. O loş ışıkta, geminin yüksek kenarından bir kuyu ağzından aşağı bakar gibi bakınca, ıslak sandalın görülmemiş bir yükle

denize batmakta olduğunu gördüm. Aşağıya ipler sarkıtılarak antik çağlardan kalma görünümlü üç kaplumbağa, uzun uğraşlar sonucu güverteye çekildi. Dünyamızda yetişen türlere pek benzemiyorlardı. Düş gücü geniş olan bir insanın aklına inanılmaz şeyler getirebilecek denli uzun, beş aydır denizlerdeydik. O anda gemiye üç İspanyol gümrük görevlisi binmiş olsaydı, onlara da büyük bir olasılıkla, vahşi insanların uygar insanlara yaptığı gibi, merakla bakıp dokunarak incelerdim sanıyorum. Ancak üç gümrük görevlisi yerine –okul çocuklarının çamura batmış kaplumbağaları değil– dul bir erkeğin matem giysileri kadar kara, göğüs zırhı kadar ağır, madalyalarla çepeçevre çevrili süslü, savaştan çıkmış, eğri büğrü, ezilmiş, kalkanları andıran büyük kabukları sümüksü deniz suyuna batmış, koyu yeşil yosunlarla kaplı gerçekten harika kaplumbağaları görmüştüm. Anlatılmaz yalnızlıklarından sonra, bir gece ansızın kalabalık güvertemize gelen bu gizemli yaratıklar beni açıklaması kolay olmayan bir biçimde etkilemişti. Dünyanın alt katmanlarından daha yeni sürünerek gelmiş gibi görünüyorlardı. Evet, Hindu inancına göre, üstüne dünyanın oturtulmuş olduğu Kurma kaplumbağaların özdeşi gibiydiler. Onları bir fenerle daha yakından inceledim. Ne kadar tapılası, saygıdeğer bir görüntüydü! Yeşil yosunlar pul pul soyulmakta olan kabuğunu örterek yıpranmış çatlaklarını iyileştiriyordu. Artık üç kaplumbağa değil, büyüyerek başkalaşım geçirmiş, görkemli bir yıpranma içinde üç Roma Kolezyumu'nu görür gibi oluyordum.

"Sizler, bu adanın ya da başka bir adanın en eski sakinleri" diyordum, "lütfen bana üç surla çevrili kentlerinizin özgürlüğünü verin."

Bu yaratıkların bende meydana getirdikleri o yüce duygu: Eskilik, zamansızlık, belirsiz bir direnç idi. Büyülü Adalar'da başka bir yaratığın kaplumbağalar kadar uzun yaşayıp, ayak-

ta kalacağına şu anda inanmıyorum. Bir yıl boyunca yemek yemeden, canlı zırhlarının alt edilemeyen koruyuculuğu altında yaşamlarını sürdürebilme yeteneklerini bir düşünün. Bildiğiniz başka hangi insan yapısı kale, Zaman'ın saldırılarına böyle direnebilir?

Elimde fener, üstündeki yosunları sıyırıp bakınca, eski zamanlardan bu yana adanın kireçli dağlarında birçok kez umutsuzca düşüp yuvarlanarak yara bere içinde kalan, yaraları tuhaf bir biçimde artan, genişleyen, şişen, yarı yarıya kaybolduktan sonra, çok yaşlı ağaçların kabuklarındaki gibi bozulmalara bakarken, kuşların izlerini süren ve artık hayaletleri bile kalmamış inanılmaz yaratıkların gezinmiş olduğu ince taş katmanlarını toprak altından çıkarıp inceleyen bir jeoloji öğrencisine benziyordum.

O gece hamağımda yatarken, o üç ağırbaşlı yabancının dağınık nesnelerin olduğu güvertede yavaş, yorgun, ayak sürüyen adımlarla ilerleyiş sesleri kulağıma geldi. Öylesine kesin ve ahmakça bir kararlılık içindeydiler ki, önlerine çıkan engel ne olursa olsun, kenara çekilmiyorlardı. Onları izleme sürecimin tam ortasında bir tanesi bütünüyle hareketsiz kaldı. Sabah gün doğarken onu sabit pruva direğine bir koçbaşı gibi tos atarken buldum, geçilmesi olanaksız bir geçidi var gücüyle zorluyordu. Bu kaplumbağaların ceza veren, kötü niyetli ya da belki de tam bir şeytan büyücünün kurbanı oldukları, hiçbir yerde olmadığı kadar sık görülen bu tuhaf, kendilerinden geçmiş, umutsuz çabalama davranışlarında ortaya çıkmaktadır. Gezintileri sırasında, kendilerini kahramanca kayalara çarptıklarını ve bulundukları yerde tos atarak, itip kakarak, kayaları yerinden sökmek için uzun süre kaldıktan sonra, esnek olmayan yollarına devam ettiklerini biliyorum. Uğradıkları lanet, küçümsedikleri bir dünyada, kestirmeden düz gitme uğruna, işin zoruna kaçma güdüsüdür.

Diğer iki kaplumbağa, arkadaşları gibi bir engelle karşılaşmamışlar, önlerine çıkan kovalar, makaralar, yelken halatları gibi takıldıkları şeyler dışında bir engelle karşılaşmamışlar, onları aşarken güverte üstüne ürkütücü bir takırtıyla iniş yapmışlardı. Bu sürünme ve darbe seslerini dinlerken, onların geldikleri büyülü ortam; ayrık dağlar arasında, kilometrelerce uzanan, dipsiz yarıklarda akan, çalılıklarla örtülü, metale benzer bir sürü dere ve ırmaklar aklımdan geçiyordu. O anda, yüzyıllarca gölgeliklerde dolaşan, demirciler kadar çetin, bu üç dürüst canavarı aklımda canlandırdım; öyle ağır ve yorgun sürünerek ilerliyorlardı ki, ayaklarının altında yalnızca şapkalı mantarlar değil, diğer mantar türleri de büyüyor, sırtlarında da koyu kahverengi yosunlar yetişiyordu. Onları düşünürken, kendimi volkanik bir labirentte kaybetmiştim; sonu gelmeyen çürümüş çalıların dalları arasından yol açıyordum; sonunda, kendimi en öndeki dalların üstüne bağdaş kurup oturmuş olarak düşlemiştim, her iki yanımda bir Brahma rahibi aynı biçimde, benimle birlikte, bir üçlü destek oluşturarak, ayin cübbelerini kaldırıp oturmaktaydı.

İşte, Büyülü Adalar kaplumbağalarıyla ilgili ilk izlenimlerimi oluşturan karabasan böyle bir şeydi. Bununla birlikte, söylemesi gariptir ama ertesi akşam gemi arkadaşlarımla birlikte oturup neşeli bir kaplumbağa bifteği, yahnisi, çorbası ziyafeti çektik, yemekten sonra da üç kocaman içbükey kabuktan üç güzel büyük çorba kâsesi ile sarımsı göğüs plaklarından da üç iri tepsi oluşturduk.

Üçüncü Taslak

Rodondo Kayalıkları

"Tehlikeli, korkunç ve uğursuzdurlar,
Bu açgözlü sarp kayalıklar,
Ne bir balık, ne de bir kuş uğrar,
Ancak çığlık atan martılar konar ve beyaza boyar
İşte o ürkünç yamaçta sakin bekliyor,
Yırtıcı kuşlarla birlikte karabataklar."

"Yumuşar coşkun denizin çınlayan dalga sesleri birlikte
Yanıt verir büyük kayalıklar dipte,
Sonra çıkar, kırılan dalgalar yükseklere
Ve ağır, ruhsuz bir sessizlik çöker yine."

"O anda bir gemici, yavaş çekin kürekleri, dedi,
Dinleyelim birazını, bu ender bir melodi."

"Ansızın üstlerinde sayısız zararlı kuş haykırınca,
Ve lanetli kanatlarını çırpan kuşların uçuşuyla,
Körü körüne ilerledi denizciler karanlıkta,
O uğursuz gecede kaygıyla.

"Tüm bahtı kara, ölümcül kuşlar
Tepelerinde sürüyle dolaşıp durdular."

Yüksek kayalık kuleye çıkmak yalnızca başlı başına bir olay değil, aynı zamanda çevreyi kapsamlı görebilmek için

en iyi yoldu. Bu kule, gizemli Newport Kulesi gibi bir başına ya da yıkılıp gitmiş bir şato kalıntısının tek devamı olsaydı çok daha iyi olurdu.

Büyülü Adalar konusunda, özel biçimi nedeniyle İspanyollarca önceleri Kayalık Rodondo ya da Yuvarlak Kaya olarak adlandırılan bu önemli kayalığı gözlemlemek için güzel bir noktada bulunmamız ne büyük şans! Denizden seksen metre kadar yüksek, anakaradan altı kilometre kadar uzakta güneye ve doğuya doğru dağ gruplarının olduğu kayalık Rodondo, çevresinde bulunan çok eski birbiri içine geçmiş yapılar açısından San Marco Meydanı'ndaki bazilikanın ayrık konumdaki ünlü Çan Kulesi gibi büyük boyuttadır.

Adaları izlemek için bu kayaya çıkmadan önce, bu deniz kulesi gibi oluşuma dikkat edilmelidir. Elli kilometre kadar uzaktan görülebilir; ada gruplarının büyüsünü tam olarak paylaşan bu kule uzaktan ilk göründüğünde, herkes için bir gemi yelkeni görüntüsü verebilir. Altın rengi, puslu bir ay ışığında, yaklaşık yirmi kilometre uzaktan, parıldayan yelkenlerini toparlamış bir İspanyol Amiral gemisi gibi görünür. Üç direkten de, Uzakta bir gemi var! Uzakta bir gemi var! Uzakta bir gemi var! Sesleri gelir ama yaklaşınca, büyülenmiş olan gemi hızla taştan bir kaleye dönüşür.

O noktaya ilk önce gün doğmadan, bir sabah uğramıştım. Balık tutmak amacıyla üç sandal indirdik ve gemimizden üç kilometre uzaklaştığımızda kendimizi şafaktan önce, ay ışığının gölgesinde kalan Rodondo'ya yaklaşmış bulduk. Ada o saatte, ilginç bir çifte alacakaranlığın ışığında, görkemli ve yumuşak bir görüntü sergiliyordu. Kocaman dolunay, bir gece yarısı şöminede sönmekte olan közlerin yumuşak rengini denize vererek ekvatora yakın batı yönünde yarım yanan bir fener gibi parlıyordu; bu arada, tüm doğu yönündeki solgun ışıklar daha görünmeyen güneşin doğmakta olduğu-

nu haber veriyordu. Hafif bir esinti vardı, dalgalar ağırdı, yıldızların parıltısı donuktu, uzun bir gece nöbeti sonucu yorgun görünen tüm doğa isteksizce, neredeyse duraksayan güneşi bekliyordu. Rodondo'yu kusursuz havasında yakalamak için bu, önemli bir saatti. Alacakaranlık, bu harikanın soluk örtüsünü açmaksızın en can alıcı noktalarını ortaya çıkarmak için yeterliydi.

Dalgaların çarptığı bir su sarayının basamaklarını andıran bozuk bir merdiven benzeri yerden bakınca, kule pürüzsüz bir doruğa çıkan katmanlar biçiminde yükseliyordu. Bu, bütünü oluşturan tekdüze katmanlar ilginç bir özellikti. Bir diğeri üzerinde dipten tepeye doğru seri olarak yükselen bu katmanlar, birleşme noktalarından, çevreleyici raflar biçiminde dışarı doğru fırlamışlardı. Çatı saçaklarında cıvıldayan kırlangıçların canlı tuttuğu eski ambarlar ya da manastırlar gibi bu kayadan raflar da sayısız deniz kuşlarıyla doluydu. Kat kat saçaklar, kat kat yuvalar. Denizden tepeye doğru yer yer uzanan, hayaleti andıran, onu beyaza boyayan şeritler, kuleyi uzaklardan hemen bir yelkenli gemiye benzetiyordu. Kuşların yaratmış olduğu bu şeytanca şamata olmasaydı, burada her şey büyü altında gibi sütliman olurdu. Saçaklardaki hışırtı seslerine ek olarak, gökyüzüne, sürekli yer değiştiren, kanatlanmış bir kubbe gibi yayılmış ve yoğun bir biçimde uçmaktaydılar. Kule yüzlerce kilometrelik bir alana yayılan deniz kuşları için bir dinlence yeri idi. Kuzey, doğu, batı yönünde; sonsuz okyanusa doğru uzanan bu bölgeye, Kuzey Amerika, Polinezya veya Peru'dan gelen firkateyn kuşları iner. Rodondo bir kara parçası olmasına karşın, buraya hiçbir karakuşu gelmez.

Burada bir nar bülbülü ya da kanarya olabileceğini düşünebiliyor musunuz? Zavallı ötücü kuşların buradaki hançer gibi acımasız, uzun gagalı, çekirge sürüsü benzeri, kaba saba haydut kuşların eline düşmeleri iyi olmaz sanırım.

İlginç deniz kuşlarının doğal tarihinin Rodondo'dan başka bir yerde daha iyi incelenebileceğini sanmıyorum. Burası bir okyanus kuşhanesidir. Ne bir gemi direğine, ne de bir ağaca konmamış olan, asla yalnız uçmayan münzevi ardıçları ve öteki kuşların uçmadığı yerleri bilen bulut kuşları gelir buraya.

Şimdi, en geniş bölüm olan ama yüksek deniz çizgisinden biraz yukarıdaki, en alt rafın altlarına bir göz atalım. Başka dünyalardan mı gelmiş bu yaratıklar? İnsan benzeri ama simetrik olmayan, üzerlerinde bulunan saçak dizisine destek olan kadın heykelleri biçiminde dikilmiş sütunlar gibi duruyorlar. Gövdelerinin biçimi bozulmuş, gagaları kısa, ayakları var, bacakları yok gibi; yan taraflarındakiler ne bir yüzgeç ne kanat, ne de kol. Bunlar gerçekten, ne balık, ne kara hayvanı; penguenler, ne perhiz öncesi Katolik eğlencesinde, ne de paskalya öncesinde yenir. İstisnasız, insanlığın bu güne dek keşfettiği en anlaşılmaz ve güzellikten en uzak yaratıklar. Hava, toprak ve su gibi üç elemente ve aslında onlara başlangıç aşamasında yakın olmalarına karşın, penguenler bu üç konunun hiçbirinde rahat değillerdir. Karaya çıkınca sendelerler, denizde, arkadan tek kürekli sandal gibi yüzerler, havada ise boş yere çırpınırlar. Doğa, bu başarısızlığından utanmış olacak ki, bu biçimsiz çocuğunu, Magellan Boğazı ve Rodondo'nun basit deniz öyküsündeki gibi yeryüzünün uçlarında bir yerlere gizlemiş.

Ama bakınız, şu kederli bölgelerdeki birlikler niçin bir üst düzeye çıkıyorlar? Bu geniş tuhaf kuşlar arasında ne gibi bir örgütlenme var? Gray Nişanı olan deniz rahipleri mi bunlar? Pelikanlar. Uzun gagalarının altından sarkan ağır deri torbaları onlara çok sıkıntı verici bir anlatım kazandırıyor. Birlikte ve hareketsiz, saatlerce ayakta kalan düşünceli bir tür. Kasvetli, gri tüyleri insanda sanki üzerlerine kül tozu dökülmüş duygusu uyandırıyor. Gerçekten tövbe eden bir kuş görünümüyle, Eski Ahit'teki Eyüp'ün oturup, kendi-

sine kırık çömlek parçalarıyla işkence yapabileceği kömür cürufu kaplı bu Büyülü Ada kıyılarına yakışır bir biçimde dolaşıp duruyor.

Daha yukarı çıkınca, albatrosları ya da gri albatrosları görürüz, kendilerine kuralsız olarak bu ad verilmiş; Ümit Burnu ile Boynuz Burnu'nda dolaşan kar beyazı hayaletin üst katlarındaki akrabasının aksine, çirkin görünümlü, şiirsel olmayan bir kuştur.

Bir katmandan diğerine çıkarken, kule kiracıların boyutlarına göre dizildiklerini görürüz: Sümsük kuşları, siyah ve benekli yelkovan kuşları, alakargalar, deniz tavukları, ispermeçet kuşları, her türden martılar: Tahtlar, prenslikler, hükümetler, birbirleri üzerinde senatörler gibi üstünlük kurarlar; bu arada, yelkovan kuşları ya da fırtına kırlangıçları, büyük bir parça nakış kumaşı üzerine işlenmiş, durmaksızın uçan kuşlar gibi serpiştirilmiş sürekli meydan okuma ve panik içindedir. Şu gizemli okyanus sinekkuşuna, canlı parlak renkleri nedeniyle kelebek denebilir; ancak geminin kıç tarafından gelen cıvıltısı köylülere olduğu kadar gemicilere göre de, bir şömine pervazı arkasından gelen saatin ölümü çağrıştıran tik takları gibi uğursuz sayılır ve Büyülü Adalar'da da gemicilerin aklında oldukça ürkütücü bir büyü çağrışımı yaratır.

Gün ilerledikçe, bu akordu bozuk gürültü de artar. Yabanıl kuşların kulak tırmalayan çığlıklarıyla sabah ayinleri yapılır. Kuleden yapılan uçuşlar hiç eksik olmaz, havada dolaşanlar gökyüzü korosuna katılırken bıraktıkları yerleri binlercesi anında doldurur. Tüm bu çatlak sesler karmaşasının arkasından, bir çağlayan gibi hızla, kesintisiz, çapraz biçimde yağan yağmurun net, duru, borazan sesi gibi notalar kulağıma geliyor. Başımı yukarıya çevirdiğimde, kar beyazı bir melek benzeri, arkasında uzun mızrak gibi tüyleri uzamış bir kuş görüyorum. Okyanusun parlak tüylü, neşe veren güzel horozu, lostromo kuşu, canlandırıcı ve büyüleyici bir ıslık müziği oluşturur.

Rodondo'nun ruh karartıcı kanatlı yaşamının karşılığı olarak bir de denizlerini dolduran sakinleri vardı. Su çizgisinin altındaki kayalarda bal peteği gibi açılmış olan mağaralarla, büyülü balık sürülerinin gizlendikleri labirentleri oluşturur. Orada her şey ilginç, birçok şey aşırı güzelliktedir; içinde kırmızı balıkların beslendiği en değerli cam küre akvaryumlara uygun şeyler bulunur. Bu kalabalık grubun çoğu üyesinin sergilediği yeniliklerden daha çarpıcı bir şey yoktur. Oradaki renk cümbüşü daha boyanmamış bir tablo, figürler de daha işlenmemiş yontular gibidir.

Bu balıkların çokluğunu, açgözlülüğünü, isimsiz kahramanlıklarını ve uysallığını göstermek için –geçici olarak su yüzeyinden yukarı fırladıklarında– suda oluşan berrak alanlara bakarım; balık avlayanlarımız, yavaş ve derinde yüzen bu belirli, daha büyük ve dikkatli yaratıkları avlamak için oltalarını özenle suya indirirler ama dikkatleri boşuna balıkların, olta suya değer değmez yüzlerce çılgın balık yakalanan için sevinir. Rodondo'nun zavallı balıkları! Kurbanı olduğunuz özgüveninizle, insanoğlunun karakterini anlamadığınız için düşüncesizce güven duyanlar arasına katılmış olursunuz.

Şafaktan sonra gün neredeyse başlamıştı. Deniz kuşları yiyecek arayarak öbek öbek uzaklaşmaktaydı. Dibindeki balık mağaraları dışında, kule yalnız kalmıştı. Kuş dışkıları sabahın yaldız rengi ışıklarında, uzun bir deniz fenerinin beyaz badanası ya da bir geminin görkemli yelkenleri gibi parıldıyordu. Diğer gezginciler, şu anda, bizim kuşkusuz, ölü ve ıssız bir kayalık olarak bildiğimiz bu yerin mutlu ve kalabalık bir gemi olduğuna yemin ediyorlar. Şimdi halatlara asılalım ve tırmanalım. Yumuşak bir yer ama o kadar kolay değil.

* * * * *

Dördüncü Taslak

Kayalıklardan Genel Bir Görüntü

"Sonra, onu en yüksek dağa götürdü,
Oradan ona, uzak yerleri gösterdi."

Rodondo Kayalıkları'na çıkmak isterseniz, şu tanıma uymalısınız: Denizde yüzen en yüksek gemide, en uzun seren direğinden sorumlu kişi olarak dünyayı üç kez dolaşmak, sonra yabancıları Tenerife'nin doruğuna çıkaran rehberlere ve sırasıyla bir ip cambazı, Hint bir hokkabaz ve bir keçi çobanına bir iki yıl çıraklık etmek. Bunları yaptıktan sonra gelip kulemizin manzarasından yararlanabilirsiniz. Oraya nasıl ulaşılacağını yalnız biz biliriz. Başkalarına söylersek, daha mı akıllı olacaklar? İşte burada, dorukta siz ile ben duruyoruz ya, bu yeter. Bir baloncu, aydan aşağı bakan bir adam, uzayı daha mı geniş görür? Milton'un göksel kale burcundan evrene bakan bir kişi ancak bu kadarını aklında canlandırır. Sınırsız bir Kentucky Denizi. Daniel Boone[3] burada yaşasaydı mutlu olurdu.

Şimdilik, Büyülü Adalar'ın yanmış kesiminin ötesini düşünmeyelim. Kenarlardan geçerek güneye yönelelim. Orada hiçbir şey göremezsiniz; size, kulenin tabanını okşayan o büyük denizdeki bazı ilginç nesneleri, Antarktik Kutbu'na doğru açılan yerleri olmasa da gidilecek yönü göstereyim.

Şu anda Ekvator'dan on mil uzaktayız. Kıta doğuya doğru altı yüz mil kadar uzaktadır, bu kayalıklar Quito'nun paralelinde kalıyor.

Diğer bir noktaya bakacak olursak, bir diğeriyle aralarında büyük uzaklıklar olan, karadan tüm Güney Amerika kıyı

3. Daniel Boone (1734-1820) ünlü bir Amerikan kâşif. (ç.n.)

şeridinden yaklaşık eşit uzaklıklarda, yerleşimi olmayan üç ada grubu görürüz. İlginç bir nitelik olarak, ülkenin Güney Amerika kimliğini de yok etmektedirler. Batı yönünde sayısız Polinezya zincirinde bir ada bile Büyülü Adalar ya da Galapagos, St. Felix ile St. Ambrose, Juan Fernandez ile Massafuero adalarının özelliklerini taşımaz. Burada birincisini konuşmak gerekmiyor. İkincisi Güney Tropikal kuşağının biraz kuzeyindedir: Görkemli, itici ve yerleşime uygun olmayan bu kayalıklar, alçak bir resif ile bağlanan iki yuvarlak tepeden oluşur ve tam olarak kocaman ortadan ikiye ayrılmış bir gülleye benzer. Sonuncusu, 33° enlemindedir; yüksek, yabanıl ve çatallıdır. Juan Fernandez fazla tanıma gerek bırakmayacak kadar ünlüdür. Massafuero, durumuna uygun olarak verilen İspanyolca bir addır ve komşusu Juan'a göre karadan daha uzakta olduğu için böyle denmiştir. Massafuero Adası, sekiz on mil uzaktan çok etkileyici görünür. Bulutlu bir havada tek bir yönden yaklaşıldığında, çıkıntılı yüksekliği, girintili çevresi ve geniş dorukları nedeniyle, heybetli konumuyla yüzen büyük bir buzdağı izlenimi yaratır. Kenarları, eski bir katedralin yanındaki kasvetli küçük kiliseler gibi siyah mağara girintileriyle oyulmuştur. Uzun bir deniz yolculuğundan sonra bu mağaralara yaklaşınca, yasadışı üstü başı perişan, elinde eşyaları, sarp kayalıklardan size doğru gelen birisini görürsünüz ve o kişi yabanıl uygarlık düşkünü bir insanda tuhaf bir duygu yaratır.

Değişik zamanlarda, gemilerdeki balık avı partilerinde, bu adaların her birini gezme olanağı bulurum. Ruhsuz yamaçları altına yaklaşan bir yabancıda bıraktıkları izlenim, çoğu kısmı sessizliği ve yalnızlığı gibi bozulmamış olduğu için bu yerleri bulan ilk kişi olmaları duygusudur. Bu adaların ilk kez Avrupalılarca keşfedildiği düşüncesi dile getirilmeye değer; bu konuda söylenecek şeyler Büyülü Adalar'ın ilk kez bulunması için de geçerlidir.

1563 öncesi, Peru'dan Şili'ye İspanyol gemileriyle yapılan yolculuklar çok zorlu geçmişti. Bu kıyı boyunca genelde güneyli esintiler baskındır; karaya yakın yol alma, değişmez bir biçimde uygulanır olmuştur, İspanyolların batıl inançlarına göre, kara görünmez olursa, sonsuz alizeler onları dönüşü olmayan sonsuz sulara sürüklermiş. Bu bölgede dolambaçlı burunlar, yarımadalar, sığ alanlar, resifler, sürekli karşıdan, genellikle yumuşak esen, bazen günler, haftalar boyu bütünüyle kesilen, rüzgâr vardır; yerel gemiler, günümüzde inanılmaz derecede uzamış görünen boğazlarda çoğu kez en kötü sorunlarla karşılaşır. Deniz felaketleri kayıtlarında geçen bir olaya göre, on gün süreceği düşünülen bir yolculuğa çıkan bu gemilerden biri denizde dört ay kalmış, asla limana geri dönmemiş ve akıntıda sürüklenip yok olmuş. Söylemesi garip ama bu gemi hiçbir esintiyle karşılaşmamış, o kötü durgun havalarda akıntılara kapılmıştı. Erzakları tükenince, bir ara limana uğramış, yeniden yola çıkmış ama yine geri dönememiş. Sıklıkla görülen sis kaplamıştı her yanını; bu nedenle yeri belirlenemiyordu, ansızın, sis açılıp, geminin yola çıkmış olduğu dağlar ortaya çıkınca, herkes "Neşeyle bakın!" diyerek gideceği yeri göstermişti. Aynı aldatıcı dumanlar arasında gemi, sonunda bir resife çarpmıştı, daha sonra, bu olayı izleyen, ayrıntılarına girilmeyecek derecede acıklı birçok felaket dizileri yaşanmıştı.

Kendi adı verilen ada ile ölümsüzleşen, bu kıyı şeridi ile olan anlaşmazlıklara son veren ünlü kaptan Juan Fernandez, kendisinden önce gerçekleşen, Avrupa adına De Gama'nın gemilerin karadan oldukça uzak seyretmesi girişimini cesurca uygulamıştır. Oradaki rüzgârların güneye doğru yol almak için uygun olduğunu anlayarak ve alizelerin etkisi süresince batıya yönelerek kıyıya sorunsuz ulaşabilmiştir; aşırı derecede dolambaçlı olmasına karşın, dosdoğru gidilecek bir yere daha akıllıca bir yol olarak geçitten geçerek

gitmiştir. İşte, 1670 yıllarında, Büyülü Adalar ve Sentinel grubu olarak adlandırılan diğer adalar bu yeni rotalar yardımıyla bulunmuştur. Bu adalarda insan yerleşimi olup olmadığını bilmiyorum; ancak onların çok uzun süredir yalnızlık çektikleri sonucunu çıkarabilirim ama şimdi Rodondo'ya dönelim.

Kulemizin güneybatısında, yüzlerce mil uzakta tüm Polinezya adaları yer almaktadır fakat bulunduğu paralelin tam batısında, omurganız yaklaşık 5000 mil uzaklıktaki Kingsmills Kumsalı'na oturana dek başka kara yükseltisi görünmez.

Tek olası yer olan Rodondo ile birlikte bu uzak yerleri referans verip denizdeki kendi yerimizi belirledikten sonra, o kadar uzak olmayan yerleri de gözden geçirelim. Şu kasvetli, küle dönmüş Büyülü Adalar'a bakın. Bu yanardağ ağzı benzeri en yakın ve en büyük yarımadası Albemarle'nin bir bölümdür, altı mil ya da daha uzun, on beş mil genişliğindedir. Gerçek Ekvator'a hiç göz attınız mı? En geniş anlamıyla o Çizgi'ye bastınız mı? İşte, Ekvator şu sarı lavlarla kaplı yanardağ ağzı benzeri kara parçasını bir kabak turtasını tam ortasından bıçakla kesercesine keser. Bu aynı yarımadanın bir kenarını görebiliyorsanız, alçak kayalık zeminden, grubun en görkemli kara parçası olan Narborough gözünüze ilişir; toprak yoktur orada, en tepesinden en altına kadar tek parça bir kömür cürufundan oluşur, bir sürü kara mağara nalbant işyerlerini çağrıştırır, metalik kıyıları ayakaltında demir levhalar gibi ses çıkarır, merkezindeki yanardağlar dev şömine bacaları gibi gruplaşmıştır.

Narborough ile Albemarle çok tuhaf aynı modayı izleyen iki komşuyu andırırlar. Bildiğimiz bir çizim bu tuhaf komşuluğu açıklayacaktır:

Yukarıdaki harfin üst bağlantı noktasında bir kanal açarsanız, orta çapraz kol Narborough, geri kalan bölüm de Albemarle olur. Volkanik Narborough, ağzı açık bir kurdun kırmızı dili gibi Albemarle'nin siyah çeneleri arasındadır.

Albemarle'nin nüfusunu öğrenmek isterseniz, size o noktada yapılmış olan en güvenilir istatistiklere göre yuvarlak olarak verebilirim:

İnsan,	yok.
Karıncayiyen,	bilinmiyor.
İnsanlardan nefret edenler,	bilinmiyor.
Kertenkeleler,	500.000.
Yılanlar,	500.000.
Örümcekler,	10.000.000.
Semenderler,	bilinmiyor.
Şeytanlar,	etkin
Net toplam	11.000.000.

İblis grupları, karıncayiyenler, insanlardan nefret edenler ve semenderler sayılamadıkları için hariç tutulmuştur.

Albemarle batmakta olan güneşe doğru açar ağzını. Açılmış çeneleri büyük körfez Narborough'yu oluşturur, dili ikiye ayrılır, bir yarısı Weather Koyu, diğeri de Lee Koyu'dur; kıyılarını çevreleyen volkanik burunlar Güney Burnu ile Kuzey Burnu olarak biçimlenir. Bu noktayı vurguluyorum çünkü bu koylar İspermeçet Balinası Avı yıllıklarında ünlüdür. Balinalar doğum yapma dönemlerinde buraya gelirler. Bana anlatıldığına göre, gemiler önce çevrede dolaşıp, Lee Koyu girişini kapatırlar, Weather Koyu'nu dolaşırken de Narborough Boğazı'ndan geçerler ve o dev canavarları bir güzel kapana kıstırırlarmış.

Bu Yuvarlak Kule'nin tabanında balık tuttuktan ve iyi bir esinti yakalayarak kuzey burnu çevresinde avlandıktan sonraki gün ansızın, tümü tek sıra olmuş bir birlik gibi esinti yönünde seyreden, otuz gemilik bir filo gördük. Bir insanın görebileceği en güzel görüntülerden biriydi. Hızla yol alan tekneler birbirleriyle uyum içindeydi. Otuz gemi omurgası otuz arp gibi uğulduyor ve denizdeki bir diğerine koşut izlerinden ayrıldıklarında düz bir çizgi gibi görünüyorlardı. Bu oyunda çok fazla avcı olduğu anlaşılıyordu. Filo ayrılmış, gözden kaybolmuş ve geriye kalan, kendi gemim ile şık beyefendiler gibi iki Londralı gemi olmuştu. Bu son iki gemi de burada bir umut göremedikleri için gözden kayboldu ve Lee Koyu tüm varlığıyla ve rakipsiz olarak bize kaldı.

Burada seyretme yöntemi şöyledir. Koyun ağzında koya bir girip bir çıkarak dolaşın. Zaman zaman –grubun diğer kısımlarında olduğu gibi her zaman değil– çok hızlı bir akıntı koyun ağzını süpürerek geçer. Bu nedenle, tüm yelkenler açılmış olarak, özenle rüzgâra karşı dönün. Ben, şahsen, sabırlı pruvamız bu iki ada arasını gösterirken, genellikle şafakta, en ön serenin tepesinde ayakta durarak karaya baktığımda, toprak değil cüruf, köpüren ırmaklar değil katılaşmış eğri büğrü lav kalıntıları görürdüm.

Gemi açık denizden koya girdiğinde, Narborough, Tepesi yoğun bulutlarla kaplı, bin sekiz yüz metre kadar yükselen, en alçak düzeyinin kayalıkları, And Dağları'nın kar çizgisi gibi tanımlanabilecek karanlık sarp bir yamaç olarak kendini gösterir. O aşırı karanlıkta şeytanca bir aldatmaca hüküm sürer. Orada şeytanlar, arada bir geceleri, kilometrelerce çevre alanı tuhaf, yanıltıcı bir biçimde aydınlatmakla uğraşır ancak daha fazla açıklamaya fırsat tanımadan, ansızın birbiriyle çarpışmaya başlar ve tam bir yanardağ patlaması görüntüsü ortaya çıkar. Gündüzleri bulutlar ne kadar kara olursa, insan geceleri o kadar ışık arar. Balina avcıları da kendilerini sık

sık bu bir balo eğlencesi gibi yanmakta olan dağların yanında bulmuşlardır. İsterseniz, uzun bacalarla dolu, saydam görünümlü Narborough Adası'nda cam işleme ocaklarının olduğunu varsayabilirsiniz.

Rodondo'da, şu anda bulunduğumuz yerden tüm diğer adaları göremiyoruz; ancak burası, onların nerede olduklarını göstermek için iyi bir yer. Yine de uzakta, kuzeydoğuya doğru doğu yönünde puslu bir yükselti gözlemekteyim. O Abington Adası'dır, grubun en kuzeyindeki adalardan biridir; tek başına uzaklarda kalmış, boş, bizim kuzey kıyılarından kimseye ait olmayan bir toprak gibi görünür. Acaba bu bölgeye iki insanoğlu ayak basmış mıdır diye merak ederim. İşimiz bu Abington Adası'na kalsaydı, Âdem ve ondan üreyen milyarlarca insan yaratılmamış olacaktı.

Abington'un güneyinde ve Albemarle'nin arkasına düştüğü için görünmeyen James Adası bulunur, bu ad şanssız York Dükü Stuart anısına oradaki ilk korsanlarca verilmiştir. Daha önce özellikle söz konusu olan ve ünlü amirallerin adını alan adaların dışında, Büyülü Adalar'a adını ilk olarak İspanyollar vermiştir ama bu İspanyol isimleri, on yedinci yüzyıl ortalarında, genellikle onlara İngiliz asilzade ve kralların adını veren korsanlar tarafından haritalardan silinmiştir. Bu kraliyet korsanları ve Büyülü Adalar'la kendilerini özdeşleştirenlerden daha sonra söz edeceğiz. Bir küçük noktayı eklemek gerekirse, James Adası ile Albemarle Adası arasında, ilginç bir adı olan "Cowley'nin Büyülü Adası" diye güzel bir ada vardır. Bununla birlikte, tüm ada grubu büyülü olarak anıldığı için bu adaya da bu özel adın verilmesinin nedeni bu tanımın büyü içinde büyüyü çağrıştırması olmalı. Bu ad, buraya ilk gelişinde, o kusursuz korsanın kendisi tarafından verildi. Bu noktaya olan deniz yolculuklarının yayınlandığı yazılarında, "İçimden bu adaya Cowley'in Büyülü Adası adını vermek gelmişti çünkü pusu-

lanın birkaç noktasında adayı her görüşümüzde, çok farklı biçimlere bürünüyordu; bazen bir kale yıkıntısı, başka bir açıdan bakıldığında büyük bir kent gibi görünüyordu" vb diye söz ediyordu. Büyülü Adalar arasında dolaşırken, her türlü göz yanılması ve yalgınla karşılaşılabilir.

Cowleynin biçim değiştiren bu şakacı ada ile kendi adı arasında bir bağlantı kurmuş olması, adanın onda birtakım düşünsel imgeler yaratmış olma ihtimalini akla getiriyor. Olanaksız olmasa da aynı dönemde yaşayan, ince düşünceli ve özeleştiri yapan ozan Cowley'nin en azından akrabası olsaydı, bu kibri bağışlanmayabilirdi çünkü bir adanın adlandırılmasıyla ortaya çıkan bu durum insanın kanında vardır ve korsanlarda olduğu kadar ozanlarda da görülebilir.

James Adası'nın güneyinde ise Jervis Adası, Duncan Adası, Grossman Adası, Brattle Adası, Wood Adası, Chatham Adası ve çoğunlukla insansız, tarihsiz ya da her zaman dilimi için umutsuz, çorak ada grupları olarak diğer daha küçük çeşitli adalar yer alır. Bu adalardan fazla uzak olmayan dikkate değer adalar diye düşünülebilecek Barrington, Charles, Norfolk ve Hood sayılabilir. Gelecek bölümlerde bunların önemi üzerinde durulacaktır.

* * * * *

Beşinci Taslak

Firkateyn Kuşu ve Kaçan Gemi

"Görüyorum uçsuz bucaksız okyanusa bakarak,
Korkusuz, güzel bir gemi geliyor bayraklarla donanarak,
En yüksek direğindeki bayrağıyla sallanarak,
Açık denizde seyrediyor, sevinçle kaçarak."

Rodondo'dan ayrılmadan önce, 1813'de, Kaptan David Porter ve A.B.D. firkateyni Essex kıyıya yaklaşarak demir attı. Bir sabah sessiz sakin demirliydi ve güçlü bir akıntı firkateyni hızla kayalıklara doğru sürüklüyordu ki, o anda görülen yabancı bir gemi –komşusunun uğradığı söz konusu büyünün etkisi altında– şiddetli fırtınada yalpalar gibi görünüyordu ve firkateyn de büyülenmiş gibi hareketsiz kalmıştı fakat firkateyn, çıkan hafif bir esinti yardımıyla bir İngiliz balina gemisi olduğu sanılan düşmanın peşine takıldı ama akıntı o denli hızlıydı ki, gemi çok geçmeden gözden kaybolmuştu, Essex, demir taramış olmasına karşın, öğle olunca köpüklerin kamçıladığı Rodondo Kayaları'nın altına çok yaklaşmış ve bir süre herkes onu kurtarmaya çalışmıştı. Bununla birlikte, neredeyse mucize sayılabilecek kadar zor olsa da sonunda, iyi bir esinti yardımıyla kayalardan kurtulmuştu.

Böylece, kendisini parçalanmaktan kurtaran gemi, durumundan yararlanarak şimdi de kaçan gemiyi yok etmeye çalışıyordu. Gözden kaybolduğu yönde seyrederek yabancı geminin yeniden ardından gitmiş ve ertesi sabah onu görmüştü. Tanındığını anlayan yabancı gemi, Amerikan bayrağı çekmiş ve Essex'ten uzaklaşmıştı. Esinti durduğunda, geminin İngiliz olduğundan emin olan Porter, düşmanın binmesi için değil fakat gemiyi çekmekte olan filikaları geri püskürtmek için oraya bir yelkenli gönderdi. Yelkenli tekne başarılı oldu ve yabancıyı ele geçirmek için diğerleri de peşi sıra gönderildi. Şimdi de Amerikan yerine İngiliz bayrakları çekmişti. Ancak firkateynin tekneleri ödül umuduyla gemiye çok yaklaştıklarında, ansızın yeni bir esinti çıkmış ve o ana dek sessiz sakin yatmakta olan yabancı, pupa yelken batıya doğru seyrederek Essex'in direk ve yelkenleri görünecek kadar önünde kaybolmuştu.

Bu bulmaca gibi –sabah Amerikalı, akşam İngiliz olan– durgun havada pupa yelken yol alan gemi bir daha asla gö-

rülmedi. Kuşkusuz, büyülü bir gemiydi. En azından, gemiciler öyle olduğuna yemin ediyordu.

Essex'in 1812 Savaşı sırasında Pasifik'teki seyri, belki de Amerikan donanma tarihinde rastlanabilecek en tuhaf ve en ilgi uyandıran yolculuklardan biridir. En uzak bölgelere giden gemileri ele geçirmiş, en uzak denizlere ve adalara uğramış, büyülü ada grupları çevresinde uzun süre dolaşmış ve sonunda, Valparaiso limanında iki İngiliz firkateyni ile hayalet savaşından kahramanca vazgeçmişti. Essex, korsanlarla aynı amaç için bulunuyordu; çünkü o da korsanlar gibi kaplumbağa avı, genelde keşif ve diğer nedenlerle adalar arasında uzun gezintiler yaparak, Büyülü Adalar'la özellikle özdeşleşmişti.

Geldiğimiz aşamada, Büyülü Adalar'a ayak basan, sözü edilmeye değer, üç görgü tanığımız var: Korsan Cowley (1684), Balina bölge araştırmacısı Colnet (1798), Kaptan Porter (1813). Bunların dışında sözü edilenler, bu bölgeden geçen gezginler ya da bilgi toplayanlarca ortaya atılan kısır, asılsız göndermelerdir.

Altıncı Taslak

Barrington Adası ve Korsanlar

"Bırakalım artık köle gibi korkakça boyun eğmeyi,
Atalarımızın tüm mirası çok az kişinin ellerinde,
Bir takım gizli işlerle.
Biz koca yeryüzünün çocukları, her yerde,
Alalım payımızı her ne olursa.
Bölüşelim her ne varsa."

"Özgürce gezinen dünyanın efendileri,
Dinleyin bizi, her neredeyseniz, geliyoruz biz dinlemeyiz kimseyi."

"Şimdi ne denli cesur, ne denli neşeliyiz,
Ne denli yakınız ilk mirasımıza, korkusuz ve uzağız küçük sorunlardan!"

Yaklaşık iki yüzyıl önce, Barrington Adası, Batı Hint Adaları korsanlarının ünlü kanatlarının dinlence yeriydi; Küba sularından sürülmelerinden sonra bu korsanlar, Darien berzahını[4] geçerek, İspanyol kolonilerine Pasifik yönünde kök söktürürlerdi. Manila ile Acapulco arasında gidip gelen kraliyet hazine gemilerini düzenli ve modern bir haberleşmeyle pusuya düşürürler, eylemlerinden sonra da buralara, dua okumak, kural tanımazlıklarının zevkini sürmek, fıçılarda kalan barutlarını hesaplamak, İspanyol altınlarını saymak ve Asya'dan gelen ipek kumaşlarını, Toledo kılıçlarını cetvel gibi kullanarak ölçmek için gelirlerdi.

Güvenli bir gizlenme yeri, keşfedilemez bir sığınak olarak o günlerde hiçbir nokta bundan daha uygun olamazdı. Korsanlar, devasa ve sessiz bir deryanın ortasındaki bu çevresel adalarda, buralara rastgele uğrayan bir gezginciyi kendinden soğutan –bolluk ülkelerinden gemiyle birkaç gün uzaklıktan gelen zengin avları tarafından çok az ziyaret edilmiş– bu yerde, dünyanın bu kesimindeki her uygar liman arasında, kesinlikle bu ıssız ortamı tercih ediyorlardı. Havanın yarattığı bunalım ya da öç almaya kalkışan düşmanlarından yedikleri geçici darbeler ya da altın ganimetleri kapıp kaçmaları gibi olaylar sonrasında, bu eski çapulcular burada

4. Panama Kanalı. (ç.n.)

tehlikeden uzak rahatça gizleniyorlardı. Ama yalnızca korunaklı bir liman ve dinlence yeri değil, aynı zamanda onlar için başka amaçlara uygun çok sevilen bir yerdi.

Barrington Adası, birçok bakımdan özellikle, gemilerin alt bakımı, donanım eklenmesi, yenilenmesi ve diğer gemici gereksinimlerine uygundu. İyi bir suyu, demirleme kolaylığı yüksek, Albemarle'nin kestiği tüm esintilere karşı iyi korunuyor olması yanında, ada grubunun en verimli olanıdır. Kaplumbağaları yemek için, ağaçları yakıt için, uzun otları yatak için uygundur ve doğal yürüyüş alanları ile birkaç güzel manzarası vardır. Büyülü Adalar grubunda olmasına karşın Barrington, komşularından farklıdır ve onlara uzaktan yakından benzemez.

"Bir zamanlar batı yakasına yanaşmıştım" diyordu duygusal bir gezginci, çok önceleri, "o yaka Albemarle'nin siyah uzantılarına bakıyordu. Kuşkusuz fazla büyük olmayıp palmiye, portakal ya da şeftali gibi ağaçların da olmadığı bir koruda yürüdüm ve bu ağaçların meyvesiz olmalarına karşın, uzun bir deniz yolculuğu sonrası bu yürüyüş bana çok iyi geldi. Orman içindeki sessiz, açık alanlarda ve yamaçların manzaraya hâkim en sakin gölgelik tepelerinde bir de ne göreyim? Brahma rahipleri ve barışçıl toplum başkanlarına yakışan oturma yerleri vardı. Bunlar bir zamanlar kuşkusuz, insan eli değmiş ve korsanlarca yapılmış simetrik taşlar ve çimenliklerden oluşan iyi durumdaki kalıntılardı. Sırtlığı ve kollarıyla bir tanesi, ozan Gray'in, elinde bir Crebillon[5] kitabı ile içine kurulabileceği bir sedir olarak kullanılmıştı.

"Her gelişlerinde aylarca kalarak bu bölgeyi yedek parça, yelken ve fıçıları için depo olarak kullanmalarına karşın, korsanların bu adada konut yapmış olmaları oldukça olası-

5. Claude Prosper Jolyot Crébillon (1674-1762) ünlü Fransız ozan ve trajedi yazarı. (ç.n.)

lık dışıydı. Gemilerini bırakmak dışında asla buraya gelmezler ve büyük bir olasılıkla gemilerinde uyurlardı. O romantik sedirlerin doğayla salt sessizlik içinde iç içe olma duygusu dışında bir eğilimle yapılabileceğini düşünemediğim için böyle söylüyorum. Korsanların en büyük suçları işledikleri çok doğru -bazılarının katil olduğu yadsınamaz; ancak başlarında bir Dampier, bir Wafer, bir Cowley ve benzerleri gibi, en kötü yüz karaları, umutsuz yazgıları olan kişiler de vardı- yaptıkları zulüm, terslik ya da gizli ve öç alınamayacak yanlış işler onları Hıristiyan toplumunun dışına iterek, hüzünlü bir yalnızlığa veya denizde yaşadıkları yasadışı serüven arayışlarına sürüklemişti. Ne olursa olsun, Barrington'daki bu oturma yerleri ayakta kaldıkça korsanların canavarlıklarını üstlerinden atacağı söylenemez.

"Bununla birlikte, adada gezindiğim süre içinde çok geçmeden, genelde, kuşkusuz, başıboş haydutlara özgü olduğu düşünülen başka uygarlık dışı nesnelerle de karşılaştım. Yerden eski yelkenler ve paslı çemberleri toplasaydım, yalnızca gemi marangozu ile fıçı yapımcısı aklıma gelecekti. Fakat bulduğum, paslanmaya yüz tutmuş eski kılıç ve hançerler, onların kuşkusuz İspanyolların kaburgaları arasına girdiğini gösteriyordu. Bunlar katillerin ve soyguncuların izleriydi; cümbüş yapanlar da aynı şekilde izlerini bırakmışlardı. Deniz kabukları arasına karışmış, testi kırıkları kıyı çevresine yayılmıştı. Bunlar, bugün de İspanyol kıyılarında şarap ve Pisco içkisi için kullanılmakta olan testilerin aynısıydı.

"Bir elimde paslı hançer parçası, öteki elimde şarap testisiyle, sözünü ettiğim yıkık sedirde oturmuş uzun uzun o korsanları düşündüm. Bu insanların bir gün soygun yaparak adam öldürmeleri, ertesi gün cümbüş yapıp, ardından da düşünceye dalan filozoflar ve kırsal ozanlara ve üçüncü gün de sedir yapımcılarına dönüşmeleri olacak şey miydi? Bu olmayacak bir şey değildi. İnsan kişiliğinin değişkenliğini

bir düşünelim. İlginç gelse de, bu serüvenciler arasında efendi, dost olunabilecek, gerçek sakinlik düşkünü ve erdemli insanların olabileceğini düşünerek olaya daha olumlu yaklaşıyorum."

Yedinci Taslak

Charles Adası ve Köpek Kral

Çılgın bir haykırışla
Binlerce haydut üşüştü çevresine,
Kayaların arasından, yakın mağaralardan çıkan,
Kötülük kusan, çarpık, kaba saba, perişan,
Ölüm korkusu veren Tuhaf silahlar kuşanan;
Kiminin elinde sopa, bir tahta parçası,
Kiminde uzun mızrak öfkeyle, saldırmaya hazır.

Biz bir baltaya sap olamayız,
Aşağılık işlerde çalışmak için doğar,
Dünyanın yükünü taşır, geçimi için canını dişine takar,
Çalışmaktan başka bir şey bilmeyiz.

Charles Adası Barrington'un güneybatısına düşer. Çok önceleri bir gemici arkadaştan öğrendiğime göre, toplum dışı bir yaşantının tüm özelliklerini taşıyan bir tarihi varmış.

İspanyol bölgelerinin Eski İspanya'dan başarılı bir isyanla ayrılmaları sırasında, Kübalı bir serüvenci Creole, Peru adına orada çarpışmış, cesareti ve şansının yardımıyla sonunda yurtseverler ordusunda üstün bir rütbe elde etmişti. Savaş sona erdikten sonra, Peru kahramanlar gibi özgür ve bağımsızlığını yeterince kazanmış ama bazı eksikleri kalmış-

tı. Diğer bir deyişle, Peru'nun savaş birliklerine ödeyecek parası yoktu. Bununla birlikte, Creole –adını unuttum– parasını toprak karşılığı almayı kabul etti. Bu yüzden, kendisine o zamanlar, payını para karşılığı olarak, bugün de olduğu gibi Peru'ya bağışlanmış Büyülü Adalar'dan alabileceği söylenmişti. Bu asker böylece, hemen ada grubunu keşfederek yerleşmiş, Callao'ya dönerek Charles Adası'ndaki tapusunu alacağını söylemişti. Dahası, tapusunun öngördüğüne göre, Charles Adası o günden sonra, yalnızca Creole'nin özel malı olarak kalmayacak, ayrıca, İspanya'ya ait olsa da Peru'nun mülkiyetinden de çıkacaktı. Kısacası, bu serüvenci, kendisini adanın yüce efendisi, yeryüzünün güçlü prenslerinden biri olarak ilan etmişti.*

Şimdi ise yerleşeni olmayan krallığına vatandaş daveti için ilan çıkarmış. Başvuran seksen kadar kadın ve erkek söz verilen topraklara çeşitli araç gereç, birkaç büyükbaş hayvan ve keçi gibi gerekli erzakla birlikte gemiye bindirilmiş; yola çıkmadan önce gemiye en son binen Creole, tuhaftır ama büyük, korkunç köpeklerden oluşan bir sürüyle gelmişti. Adaya geçişte göçmenlerle geçinemeyeceği anlaşılan bu köpekler, yükseltilmiş kıç güvertesinde, efendilerinin çevresinde, soylu bir biçimde toplanmışlar, altlarındaki ayaktakımına gururla bakıyorlardı; bir grup garnizon askerinin kale mazgallarından ele geçirdikleri bir kentin, denetleyecekleri yenik düşmüş vatandaşlarına bakışını andırıyorlardı.

Charles Adası, grubun öteki adalarına göre yerleşim açısından artık Barrington'a benzemek dışında, ondan yaklaşık iki kat, kırk elli mil daha genişliktedir.

---

* Amerikan İspanyolları arasında, hak eden kişilere adaları armağan olarak vermek uzunca bir süre alışkanlık olmuştu. Kaptan Juan Fernandez kendi adına bir tapu çıkarmış ve Selkirk gelmeden önce, birkaç yıl orada yaşamıştı. Ancak sonunda prensliğinden bir sözleşmeyle ayrılarak anakaraya dönmüş ve söylentiye göre Lima kentinde çok geveze bir berber olmuş.

Sonunda, efendilerinin ve önderlerinin komutası altında adaya çıkanlar başkentlerini oluşturmak için kolları sıvadılar. Cürufları; duvar, lav kalıntılarını ve kömür artıklarını döşeme yapımında kullandılar. Fazla çorak olmayan tepelerde sığırlarını otlatırken, keçileri de doğaları gereği yükseklerdeki yeşilliklerin kısıtlı nimetlerinden yararlanmak için uzak ve ıssız kesimleri keşfe çıktılar. Bu arada, balık ve kaplumbağaların bolluğu diğer gereksinimlerini karşılıyordu. Tüm ilkel bölgelere yerleşme sırasındaki sorunlar birçok göçmenin huysuz kişiliğine bağlı olarak daha da artmıştı. Sonunda, majesteleri sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmış ve lavdan yapılmış sarayına, sorgulanabilir hırsızlık amacıyla yalınayak, ayakuçlarına basarak gizlice girmeye çalışan kullarından birkaç isyancıyı kendi elleriyle avlamış ve haklamıştı. Bununla birlikte, bu tür girişimlerden önce, tedbirli davranıp bekçi köpeklerine destek olarak, daha güvenilir adamlarından bir koruma birliği oluşturmuştu. Ancak bu mutsuz ulusta uygulanan politikadan anlaşılacağı gibi, koruma görevinde olanların dışında herkes doğrudan isyancı ve kötü birer vatan haini olarak nitelendiriliyordu. Sonunda, bu acımasız avcı kulları arasında adalet dağıtması gerektiğinden, Nimrod Kral ölüm cezasını kaldırmıştı. Güvenlik koruması konusunda insan öğesi ortadan kaldırılmış, onlara toprağı işleme, patates yetiştirme görevi verilmiş, düzenli ordu görevini de tek başına köpekler birliği üstlenmişti. Duyduğuma göre, bu köpekler, katı bir eğitim sonucunda efendilerine bağlı kalmalarına karşın, çok saldırgandılar. Dehşetli ulumaları isyan dalgalarını bastırmada süngüler kadar işe yaradığı kanıtlanan, dişli yeniçerileriyle çevrili olarak tepeden tırnağa silahlanmış olan Creole artık devletini kurabilirdi fakat adanın nüfusunun evlilikler sonucu artmaması ve adaletin dağıtılmasına bağlı olarak azalmakta oluşu, kafasında güvensizlik yaratıyordu. Nüfus ne olursa

olsun artmalıydı. Az da olsa, suyu olması ve nispeten hoş görünümü nedeniyle Charles Adası yabancı balina avcıları tarafından ziyaret edilirdi. Majesteleri de gelir sağlamak için onlardan liman vergisi alıyordu ama şimdi de başka planları vardı. Sinsice dalaverelerle, arada bir, bazı denizcileri kandırıp gemilerini bırakmalarını sağlayarak kendi bayrağına bağlıyordu. Kaptanları kayıp denizcilerini arayıp bulmak için ondan izin istediğinde, majesteleri önce onları çok iyi gizliyor, sonra da arama izni veriyordu. Sonuç olarak, kaçaklar asla bulunamıyor ve gemiler onları almadan yollarına devam ediyordu.

Böylece, bu kurnaz kralın ikili politikası sonucu, kendi ulusunun sayısına yabancı uluslar da katılmış oluyor ve nüfus oldukça artıyordu. Kral, bu kaçak yabancılara özel bir ilgi gösteriyordu. Ancak tutkulu prenslerin derin planları ve gururlu gösterişler yapma eğilimleri oluyordu. Başka ülke doğumlu Pretorialıların düşüncesizce Roma devletine alınmaları yetmiyormuş gibi, bir de imparatorların gözdeleri yapılmaları krallığın onurunu zedelemiş ve yıkılmasına neden olmuştu, işte bu yasadışı gemiciler de tüm güvenlik korumaları ve halkla birlikte ayaklandılar, efendilerine meydan okudular. Kral tüm köpekleriyle üstlerine yürüdü. Kıyıda ölümcül bir savaş yapıldı. Kahramanca savaşan köpeklerle zaferden başka bir şey düşünmeyen gemicilerin çarpışması üç saat sürdü. Savaş meydanında üç kişi ile on üç köpek öldü, her iki taraftan çok kişi yaralandı ve kral, kalan köpek ordusuyla birlikte kaçmak zorunda kaldı. Düşman, köpekleri ve efendilerini taşlayarak iç kısımlara kadar kovaladı. İzlemeyi bırakan galipler kıyıdaki köylerine dönerek, içki fıçılarını açarak Cumhuriyet ilan ettiler. Ölenler savaş onuruyla defnedildi, ölü köpekler de onursuzca denize atıldı. En sonunda bunalıma düşen kaçak kral, Creole tepelerden inerek barış istedi ama isyancılar, onun koşulsuz sürgün edilmesi dışın-

da bir seçeneğe karşı çıktı. Bu durumda, sabık kral, gelen ilk gemiyle Peru'ya gönderildi.

Kral Charles Adası'nın tarihi, çorak adaların başıbozuk göçmenlerle kolonileştirilmesindeki güçlükler açısından değişik bir örnektir.

Sürgün kral, zor durumunda kendisine güvenli koruma sağlanmış olan Peru'da düşüncelere dalmış, kırsal bir yaşam sürüyor, Büyülü Adalar'dan gelen herkesten Cumhuriyet'in başarısız olacağı, isyancıların pişman olacakları ve yeniden tahta çıkarılacağı haberlerini gözlüyordu. Kuşkusuz, Cumhuriyet'in yakında çökecek olan sefil bir deneyim olduğu görüşündeydi. Başkaldıranlar ne Yunan, ne Roma, ne de Amerikan türünde birlik oluşturdular. Ortada demokrasi yoktu, yasaları değil, yasadışılığı yücelten kalıcı bir başkaldırı yönetimi vardı. Kıyılarına yanaşan gemilerden kaçan herkese büyük olanaklar sunuluyor, rütbeleri yükseltiliyordu. Charles Adası tüm donanmalar içinde baskı görenler için bir sığınma yeri olarak görülüyordu. Her kaçak gemici özgürlük davası adına yüceltiliyor ve bu evrensel ulusun mazlum bir vatandaşı yapılıyordu. Kaptanlar kaçak gemicileri geri kazanmak için boşuna uğraşıyordu. Gemicilerin yeni yoldaşları onlarla yakınlaşmaya hazırdı. Birkaç topları vardı ama yumrukları da göz ardı edilmemeliydi. Bu ülkenin kimliğini bilerek yakından geçen hiçbir gemi, dinlenme gereksinimi dışında oraya uğramaya cüret edemiyordu. Aforoz edilmiş bir yer ve özgürlük adına akıllarına eseni yapan her türden haydudun güvenli sığınma yeri olmuştu. Sayıları sürekli olarak değişmekteydi. Diğer adalarda gemilerini terk eden gemiciler ya da çevrede sandalla dolaşanlar, güvenli bir barınak olduğu gerekçesiyle, Charles Adası'na yöneliyordu; sayıları artan ada yaşantısından hoşnut kalanlar, komşu adalara geçerek kendilerini kaptanlara, kazaya uğramış denizciler olarak sunuyordu, çoğu kez İspanyol kıyılarına giden

gemilere binmeyi başarıyorlar ve o kıyılara ulaştıklarında kendileri için hazırlanmış ödül para keselerini alıyorlardı.

Adalar grubuna ilk uğradığım sıcak bir gün, gemimiz sessizce ve yavaşça ilerlerken baş kasarasından, "Uzakta bir ışık var!" diye bir bağırış duyuldu. Baktığımızda, ileride bilinmeyen bir kara parçasında bir fener yandığını gördük. Üçüncü kaptanımız dünyanın bu kısmını tanımıyordu ve kaptana giderek, "Sandalla oraya gideyim mi? Kazaya uğramış bir geminin adamları olmalı." dedi.

Kaptan, yumruğunu fenere doğru salladı, acı acı gülerek bir yemin etti, "Hayır, hayır sevgili dostlarım, şu güzel gecede sandallarımdan birini kıyıda kaptırmaya hiç niyetim yok. O hırsızlar, oradaki tehlikeli kumsalda sözde iyilik olsun diye ışık yakıyorlar ama aklı başında bir adam ne var diye oraya gitmeden, kıyıya uzak kalarak kürek çeker-orası Charles Adası'dır; dikkatli ol ve ışık arkanda kalsın, Bay Üçüncü Kaptan" dedi.

Sekizinci Taslak

Norfolk Adası ve Çolo[6] Dulu

"Bir kadın ilişti gözlerine sonunda,
Oturuyordu bir adanın kıyısında,
Büyük kederleri ve acıları arasında,
Katlanılmaz yazgısına ağlıyordu,
Yardım istiyor, sonsuzluğa dek haykırıyordu."

"Kara gözleri gece gökyüzüydü,
Beyaz boynu kar gibi,

6. Orta ve Güney Amerika'da yerli-İber karışımı kökleri olan kişi, mestizo ya da hunilla. (ç.n.)

Yanakları sabah ışıkları gibi kırmızıydı;
Şimdi yatıyor toprağın altında.
Öldü sevgilim,
Yatıyor şu anda, evet,
Şu kaktüs ağacının altında."

"Her yalnızlık ortamı iyileştirir seni,
Gözyaşını dökeceksin;
Yaşam seni süslemeyinceye dek sevecek,
Acıma duygun yok oluncaya dek yas tutacaksın."

Charles Adası'nın kuzeydoğu açıklarına doğru öteki adalardan ayrılmış durumda, Norfolk Adası yer alır; çoğu ziyaretçi için önemsiz olan bu ada, bana göre, insanlığın en tuhaf biçimde yargılandığı kutsallaşmış noktalardan biri olmuştur.

Büyülü Adalar'a ilk gelişimdi. Kıyılarda kaplumbağa avlamak için iki gün geçirmiştik. Çok fazla avlamak için zamanımız yoktu; bu yüzden üçüncü gün öğleden sonra, yelkenleri çözdük. Yola çıkmak üzereydik, kaldırılan çapamız asılı duruyor ve dalgalar arasında görünmeden sallanıyordu, gemi dönerek adayı arkasında bırakırken, bocurgatta bana yardımcı olan bir gemici ansızın durdu ve karada kıpırdamakta olan bir nesneye dikkatimi çekti, kumsal boyunca değil ama biraz geride, yüksek bir yerde dalgalanan bir şey vardı.

Bu kısa öyküdeki sıralama açısından olay şöyle gelişti; çok küçük olduğu için gemideki herkesin göremediği o nesne bocurgat manivelasına yardım eden arkadaşımın gözüne takılmıştı. Benimle birlikte, geri kalan tayfa ayakta, manivelanın her dönüşünde alışılmamış bir coşkuya kapıldı ve çevik yardımcım bocurgatın tepesine sıçrayarak, başını kaldırıp yavaşça uzaklaşmakta, kıyıda canlı bir şey görme sevinciyle, elinden geldiğince yukarıdan bakmaya çalıştı. Diğerlerinden daha yükseğe çıkmış olması başka türlü görülemeyecek bir

nesneyi görmüş olduğunu gösteriyordu; yukarılara doğru bakıyor olmasından coşkulu olduğu anlaşılıyor, bunu nedeni, melez hizmetlimiz tarafından kendisine bir iyiliği, karşılığı sunulan bir yudum Peru içkisi pisco olabilirdi. Pisco, insanı bu dünyada kuşkusuz, birçok yanlış yola yöneltebilir; ancak bu dolaylı durumda olsa da bir insana, en korkunç yazgısından kurtarmakta yardımcı olacağını kabul edemez miyiz?

Denizin karşısındaki gösterilen yöne doğru baktığımda, denizden bir mil kadar uzakta bir kayalıktan sarkan beyaz bir nesne gördüm.

"Bir kuş; beyaz kanatlı bir kuş, yok, hayır; bir mendil o!"

"Evet, bir mendil!" diye yineledi arkadaşım ve daha yüksek sesle kaptana bildirdi.

Büyük bir topun hazırlanması ve eğitiminin verilmesi gibi uzun kamara dürbünü, mizana direği donanımı ve kıç yükseltisinden ileri doğru uzatıldı, iç kısımlardaki kayaların üzerinde, bize doğru bir mendili andıran bir şey sallayan bir insan figürü açıkça görüldü.

Kaptanımız eli çabuk, iyi bir insandır. Dürbünü çabucak indirerek, yeniden demir atılması için emir verdi; bir filikaya el atıldı ve denize indirildi.

Yarım saat içinde geri gelen hızlı filika, altı kişiyle gidip yedi kişiyle dönmüştü ve yedinci kişi bir kadındı.

Bir ressamın acımasızlığı ile değil fakat bu kadının çok dokunaklı bir yanı olduğu için onun resmini yapmak istemiştim; yüzündeki kederli çizgileri boya kalemleriyle kâğıda dökerek, bu Şam kumaşı esmerliğindeki bu Porto Ricolu Chola dulunun hüzünlü görüntüsünü en iyi biçimde yansıtabilirdim.

Öyküsü çok geçmeden anlatılır olmuştu, kaptanımızın Şili kıyılarında uzun süredir ticaret yapması ve İspanyolcayı iyi bilmesi açısından tuhaf konuşma dili çabuk anlaşılmıştı.

Peru'da Payta'dan gelmiş yarım kan yerli bir Çolo olan bu Hunilla kadını, saf Kastilya kanından yeni evli kocası ve tek erkek kardeşi yerli Truxill, neşeli bir kaptanın komutasındaki bir Fransız balina avcı gemisinde üç yıl önce, Büyülü Adalar'ın ötesine ilerlerken karaya yakın geçmeyi önerdiler. Bu üçlü küçük grubun amacı, Pasifik'in bu kıyılarında ve her neredeyse, çok arı oluşu ve lezzetiyle çok tutulan bir sıvı olan kaplumbağa yağı toplamaktı. Bir sandık giysi, araç gereç, mutfak eşyası, birkaç fıçı bisküvi, diğer nesneler ve Çoloların düşkün olduğu iki sadık köpekleriyle seçtikleri yere inmişlerdi; Fransız kaptan, yapılan sözleşmeye göre, üç serüvencinin işlerini görmesi için yeterli bir süre olarak batı denizlerinde dört aylık bir yolculuktan sonra dönüp onları alacaktı.

Adanın ıssız kıyılarında verdiği söze bağlı kalarak her türlü güvenceyi vermesine karşın, Fransız, yolculuk için gümüş para ödenmesi koşulu dışında onları taşımayı reddetmişti. Felipe, ödemenin geminin dönüşüne dek ertelenmesi için boşuna uğraşmıştı. Yine de Fransız'ın sözüne çok güveniyorlardı. Sonra, adaya geçiş masraflarının gümüşle değil, kaplumbağalarla olması üzerinde anlaşıldı. Geri dönüşünde yakalanan yüz kaplumbağa kaptanın elinde olacaktı. Bu da Fransız döndüğünde, işleri bittiğinde Çololar için bir güvenceydi; kuşkusuz, şu anda ada içlerinde bir yerlerde dizilmiş olan o kaplumbağalar yüz tane rehine anlamına geliyordu. Böylece gemi yola çıktı, üç kişi kıyıdan gemiye bakıp neşeyle şarkı söyleyen tayfalara karşılık verdi; akşam olmadan önce Fransız gemisinin direkleri Hunilla'nın bakışlarında, uzaklarda üç çizgi gibi hızla gözden kayboldu.

Yabancı, umutlu sözler vermiş ve sözlerini yeminlerle gemi gibi demirlemişti; ancak yeminler de gemi demirleri gibi sürüklenir ve dönek dünyada geriye sevinçle verilmiş ama tutulmamış sözlerden başka bir şey kalmaz. Tutarsız

havalarda oluşan ters esintiler, gittikçe değişen kişiliğinden kaynaklanan sorunlar ya da ıssız dalgalar içinde enkaza dönüşerek ansızın mı öldü; nedeni ne olursa olsun, neşeli yabancı bir daha asla görülmedi ama dehşet verici bir felaket yaşanmış olsa da zamanları dolmadan hiçbir kuşkuya kapılmayan Çololar, artık kararlı olarak zorlukları göze almışlardı. Yedi hafta geçmeden önce, felaket gece gelen bir hırsız gibi çabuk geliyordu, küçük gruptan iki kişi, kara ve denizle ilgili tüm kaygılarından kurtulmuş, umutlarını kesmişti. Önlerindeki ufuk çizgisinin ötesine ne bir korkuyla bakıyorlar ne de orası için güçlü bir umut besliyorlardı fakat içlerinde, en uzak geleceklere sessizce yol alma duygusu kıpırdıyordu. Felipe ile Truxill yakıcı güneş altında azimle çalışarak kulübelerine bir sürü kaplumbağa getirmişler, yağlarını çıkarmışlar ve başarılarıyla coşkuya kapılarak, çok çalışmalarının ödülü olarak kendilerine çabucak, İspanyol topraklarında sık sık kullanılan bir katamaran ya da bir yerli salı yapmışlar ve neşeyle balığa çıkmaya başlamışlardı. Yarım mil uzaktan, uzun bir yelkeni olmadan, kıyıya paralel seyredip, birçok girintili çıkıntılı kayalar arasından geçerek gidiyorlardı. Kötü bir akıntı, şans ya da mutluluktan doğan doğal bir savsaklama sonucu (hareketlerinden o anda şarkı söyledikleri anlaşılsa da sesleri duyulmuyordu) derin sulara doğru sürüklenmişler, kayaların keskin uçlarında parçalanmış kırık kerestelerin arasına giren büyük dalgalar katamaranı devirmiş, parça parça etmiş, her iki serüvenci de Hunilla'nın gözleri önünde yok olmuştu.

Hunilla'nın gözleri önünde denize gömüldüler. Bunun asıl acı yanı, karşısındaki sahnede bir trajedinin oynanması gibi bir olayın olmasıydı. Kumsalın biraz gerisindeki geniş bir yamaca kurulu, kuru çalılıklar arasında ilkel bir kameriyede oturmaktaydı. Kuru çalılar ve dallar arasından açık denize baktığında, yüksek bir balkonun kafes parmaklıkla-

rından dışarı bakıyormuş gibi oluyordu ama o söz konusu günde Hunilla, sevdiği o iki can dostunun serüvenini daha iyi izleyebilmek için dalları bir kenara çekmişti. Oluşan oval bir çerçeve içinde bakılınca, sınırsız mavi deniz, bir tabloyu andırıyordu. Görünmez ressam, salın yan yana dizilerek yapılmış ağaç kütüklerini çarpılmış seren direkleri gibi havaya kaldırıp yerlerinden söken dalgalarla birlikte dört tane belirsiz çırpınan kolun resmini yapmıştı, sonra yavaşça sürüklenerek yüzen enkaz parçaları sütliman olan denize teslim olmuş, ilk ve son olarak hiçbir ses duyulmamıştı. Sessiz bir tabloda ölüm, gözle görünen bir düş, bir ılgımda oluşabilen yitirilen biçimler sanki.

Her şey öyle çabuk, öyle düşsel bir resim gibi, uğursuz kameriyesinden ve sağduyusundan öyle uzakta gerçekleşmişti ki, Hunilla öylece bakakalmış, haykıramamış, parmağını bile kıpırdatamamıştı. Dili tutulmuş, beklenmeyen o sessiz gösteriye bilinçsizce gözlerini dikmişti. İki büyülü kolunu arada yarım millik bir deniz varken, o dört kara yazgılı kola nasıl uzatabilirdi ki? Mesafe uzak ama zaman bir kum tanesiydi. Şimşek çakarken hangi ahmak yıldırımların altında bekler? Felipe'nin cesedi kıyıya vurmuş ama Truxill'inki asla gelmemiş, yalnızca ayçiçeği yapraklarından onun için yaptığı hasır örgülü, altın rengi güzel şapkası son ilmeğine dek yine kendisini selamlamaktaydı. Felipe'nin cesedi ise, bir kolunu çember gibi uzatmış kumsalda yatıyordu. Kötü bir sonla çenesi kilitlenmiş âşık koca, ölümü düşlerken bile sadık kalarak, gelinini yumuşakça kucaklamıştı. Oh, Tanrı'm, bir insan sözüne sadık kaldı diye, onu yaratana inanmayalım mı? Hiç söz vermemiş bir insan zaten sözünden dönemez.

O yalnız kalan dulun ne denli tanımsız acılar içinde olduğunu söylemeye gerek yok. Kendi hikâyesini aktarırken o bu kısımları bütünüyle atlamış, asıl olayı anlatmıştı. Özellikleri konusunda ne kadar yorum yaparsanız yapın, sözcük-

lerinden Hunilla'nın bu öykünün kadın kahramanı olduğu sanırsınız. Ancak o, olanları bizi gözyaşına boğmak için anlatmadı. Bir kederin bu denli acı olabileceği aslında tüm yürekleri dağlamıştı.

Ruhunun kapağı dışında bize kendini açmıştı, o kapağın üzerine kazınmış tuhaf şifreler gururunun çekingenliği koruyordu. Yine de bir istisna vardı. Zeytin siyahı küçük elini kaptana uzatarak, yumuşak ve en yavaş İspanyolcayla, "Senyör, onu gömdüm" dedi ve sonra duraksadı, bir yılanın sarmalları arasında çırpınan ve ansızın çömelip, sıçrayıp yeniden acıyla kıvranarak, "Onu, yaşamımı ve ruhumu gömdüm!"

Sakin olmayan denizlerin bu sessiz son yuvasına kadar sürüklemiş olduğu, yerinden yakınmayan Felipe'ye olan son görevini yerine getirerek –yalnız mezarının başına kuru-yeşil olanları bulamamıştı– dallardan yapılmış ilkel bir haç dikmiş olduğu elleri kuşkusuz, yarı bilinçli durumda, kendi kendine kıpırdıyordu.

Ancak henüz kazılmamış bir mezara bir ceset daha gömülmesi, bir haç daha takılması... Kaygılı ve buruk duygular içindeydi, bulunamamış erkek kardeşinin acısı Hunilla'yı sarmıştı. Mezar toprağından yeni çıkmış elleriyle yavaşça kumsala geri gitmiş, ne yapacağını bilmeden dolaşarak büyülü gözlerini sürekli vuran dalgalara yöneltmişti. Dalgalar ona ağıttan öte bir şey vermiyor, katillerin de yas tutmaları gerektiğini düşünmek onu deli ediyordu. Zaman geçtikçe ve bu tür şeyler aklına daha az gelir olunca, kutsanmış vazolarla özel bir yeri olan Katolikliğin güçlü inandırıcılığı, uyurgezerlik olarak başlamış olan dindarlığına yeniden dönüş yapmasını sağlamıştı. Günlerce, haftalarca lav kalıntısı kaplı kumsalda, her umutlu bakışında iki yönlü bir düşünceyle yürümüştü. Kardeşi ve ölü kaptana olan eşit derecedeki özlemi, canlı ve cansız olana duyduğu özlem olarak bir daha geri gelmemek üzere yok olmuştu. O duygular içinde, Hu-

nilla'nın takvim ve saat yerine geçecek zaman kavramı çok az gelişmişti. Aynı denizlerde, Crusoe için de hafta ve ayları gösteren ne bir azizin çanı çalmış, bezgin şafakları ne bir horoz haber vermiş, ne de o zehirli gecelerde kuşlar alçaktan uçmuştu. Sesler alışılmış, tutarlı, yinelenen, insansı ya da insanlarla olan iyi ilişkilerden etkilenmiş tondaydı ama o kavurucu sıcakları, kükreyen denizin her şeye baskın olması dışında köpeklerin ulumaları pekiştiriyor ve bunlar dulun sevebileceği en son seslerdi.

Düşüncelerinin geri gelmeyen gemiye odaklanmış olması şaşırtıcı değildi; eski düşüncelerine geri dönmesiyle umut üstüne umut öylesine içine işlemişti ki, en sonunda umutsuzca, "Daha değil, daha değil; ahmak yüreğim çok hızlı çarpıyor" diyordu. Daha sonraki haftalarda sabretmeye çalışmıştı fakat toprağın içine çekmeye karar verdiği kişiler için sabır ve sabırsızlık aynı şeydir.

Hunilla artık bir saatin ne gibi bir şey olduğunu, geminin gidişinden sonra ne kadar zaman geçtiğini ve ne kadar süre kaldığını aynı kesinlikle bilmek istiyordu. Ancak bu olanaksızdı. Hangi gün ya da ayda olduğunu söyleyemezdi. Zaman onun için içinde bütünüyle kaybolmuş olduğu bir labirentti.

Öykü sürüp gidiyor.

Bu noktada, amacımın dışında olsa da bir ara vermek geldi içimden. Doğa belirli konularda kendisiyle sırdaş olanların sırrını saklar mı, kimse bilmiyor. Bu sırları açıklasa daha iyi mi olur, orası da kuşkulu. Bazı kitaplar muzır olarak görülür ve satışı yasaklandığında, daha ölümcül olayları düşünen insanların düşleri yasaklanmayacak mı? Kitapları zarar veren insanlar gerçekleşen olayların kanıtı olamaz. Yasaklanacak şey kitaplar değil, olaylar olmalı ama insan her konuda, iyilik ya da kötülük için olduğunu bilmeden, istediği yönden esen rüzgâra meydan okuyor. Genellikle, iyilikten kötülük doğduğu gibi, kötülükten de iyilik doğar.

Hunilla'ya dönelim.

İpek tüylü bir hayvanın, parçalamadan önce yaldız rengi bir kertenkeleyle uzun süre oynamasını izlemek ürpertici bir görüntüdür. Böyle, kedilere özgü bir yazgının bir insanın ruhuyla oynaştığını görmek daha da korkunçtur; bir sürü büyü, delilikten başka bir şey olmayan bir umutla, akılcı umutsuzluğu dışlar. Ben, hissetmiyorsa, boşuna okumuş olan bir insanın yüreğiyle oynaşan şu kedi benzeri şeyi bilinçsizce destekliyorum.

"Gemi bugün geliyor, bugün" dedi Hunilla, sonunda kendi kendine, "bu bana dayanmak için zaman kazandırıyor; yoksa kuşkusuz, çıldırırım. Bilgisizce, umut besledim durdum; artık beklemekten başka yol olmadığını kesinlikle biliyorum. Bundan böyle, boşluklar içinde yitip gitmeden yaşayacağım. Kutsal Meryem, bana yardım et! Sen gemiyi geri getirebilirsin. Ah, geçen şu bezgin haftalar, gerçek günümü kurtarmak için sizi çöpe atmam gerekiyor, sizden kurtulmaya çabalıyor, sizi özgürce başımdan atıyorum!"

Fırtınada bir kayaya çarparak parçalanmış bir geminin denizcilerinin, enkaz kalıntılarından oluşturdukları bir sandalla yine aynı dalgalarda yola çıkması gibi Hunilla da enkaza dönmüş yalnız bir insan gibi kötülükten güven umuyordu. İnsanlık, ey güçlü şey, sana şanlı zaferlerle değil fakat şu yitirilen zaferle tapıyorum.

Hunilla bir kamış dalına, benzeri değil gerçekten doğudan gelen bir kamışa yaslanıyordu. Bilinmeyen adalardan sürüklenmiş, kumsalda bulunmuş, içi boş, yaldız parlaklığı gitmiş, sivri uçları zımpara kâğıdıyla düzleştirilmiş gibi bir kamış parçasıydı. Denizle kara arasında gidip geldiği için kıyıdaki taşlar üzerindeki parlaklığı törpülenmiş, geriye acısının cilası kalmıştı. Altı, eşit olmayan bölümlü yüzeyine aralıklı dairesel çizgiler çizilmişti. Birinci bölümde günler işaretlen-

miş, her onuncu gün için daha uzun ve derin çentik açılmıştı; ikinci bölümde, beslenme açısından kayalıklardaki yuvalardan toplanmış kuş yumurtalar; üçüncüde, kıyıda yakalanan balık sayısı kadar çizgi; dördüncü bölümde, bulunan kaplumbağa sayısı; son iki bölümden beşincisinde, güneşli; daha uzun olan altıncısında, bulutlu günlerin sayısı vardı. Bu uyanık, perişan kişinin uzun geceleri, uykuya dalması için kendi matematiğiyle, numaralandırma yaparak geçiyordu; ancak gözüne uyku girmiyordu.

Günlerin olduğu bölüm derin oyulmuştu; onuncu uzun çizgilerin yarısı körler abecesi gibi silinmişti. Özlem içindeki dul parmağını bambu kamışı üzerinde –çalınca ses vermeyen bir flüt gibi– sanki uçan kuşları saymak kaplumbağaların ormanda yürüyüşünü hızlandıracakmış gibi on binlerce kez gezdirmişti.

Yüz on sekiz gün geçmiş, hiçbir iz görülmemişti; ilk gün en derini, son gün en hafifi olmuştu.

"Daha çok gün vardı" dedi kaptanımız, "çok gün vardı; niçin devam edip onları işaretlemediniz Hunilla?"

"Senyör, bana bunu sormayınız."

"Bu arada, adadan başka bir gemi geçmedi mi?"

"Hayır, Senyör fakat ..."

"Konuşmuyorsunuz benimle fakat ne demek Hunilla?"

"Bana soru sormayın Senyör."

"Uzaktan geçen gemiler gördünüz, onlara el kol salladınız, onlar da geçip gittiler öyle mi Hunilla?"

"Öyle olsun Senyör."

Kederlere boğulmuş olan Hunilla dili zayıflık göstereceği için güvensizdi. Kaptan hiç balina avcı gemisi geçip geçmediğini sorunca fakat hayır, insanlarla alay ederek, onlar için kesin kanıt oluşturmamak için bu noktaları tümüyle atlayacağım. Olayın yarısı anlatılmadan kalacak. Bu adada Hunilla'nın başından geçen adı konulmamış iki olayı onun-

la Tanrı arasına bırakalım. Doğada, yasalarda olduğu gibi, bazı gerçekleri dile getirmek yalancılık olabilir.

Gemimiz ada yakınlarında üç gün demirli kalmasına karşın, nasıl oluyor da, orada yaşayan bir kişinin bile bir daha asla geri dönülmeyecek böyle uzak bir yerden yola çıkana dek bizi görememesi bu anlatıdan önce açıklanmalıdır.

Fransız kaptanın küçük üçlü ekibiyle karaya çıktığı yer adanın uzak ve karşı ucuydu. Daha sonra, orada kulübe yapmışlardı. Hunilla, yalnız kaldıktan sonra o kulübeden ayrılmamıştı; orada en sevdiği iki kişiden biri olan yaşamı süresince kocaların en sadık olanı, son uzun uykusunu uyumuş, yakınmalarına karşın uyanmamıştı.

Adanın karşı karşıya olan iki uzak yakası arasında bir kara parçası yükselir. Bir yakaya demirlemiş bir gemi ötekinden görülmez. Ada küçük değildir fakat bir yakadaki yabanıl alanlarda birçok kişi günlerce dolaşsa, diğer yakadaki bir yabancı onları asla görmez ve seslerini de duymaz. Bu nedenle, doğal olarak gemilerin kendi bulunduğu yakaya gelebileceğini düşünen Hunilla'nın, gemicilerin ileri sürdükleri gibi, adanın büyülü etkisiyle, gizemli bir biçimde içine doğmadıysa, sonuna kadar bizim geminin varlığından haberi olmamıştı. Bu düşünce dul kadının yanıtında da yadsınmıyordu.

"Bu sabah, nasıl oldu da adanın öteki yanına geçtiniz Hunilla?" diye sordu kaptanımız.

"Senyör, uçarak üzerime bir şey geldi. Yanağıma, yüreğime dokundu Senyör."

"Neler söylüyorsun Hunilla?"

"Söylüyorum işte Senyör, havadan bir şey geldi."

Uzak bir olasılıktı bu. Çünkü adanın öteki yanına geçerken, Hunilla ortadaki tepeyi aştıktan sonra, önce seren direklerinin ve yelkenlerin çözülmüş olduğunu, ardından bocurgat sesini de duymuş olmalıydı. İlginç gemi yola çıkmak

üzereydi, o da gerisindeydi. Aceleyle tepeden inmiş ama gemi tepenin aşağısındaki batık ormanlığın arkasında çok geçmeden gözden kaybolmuştu. Her adımda yolunu kesen kuru dallar arasından güçlükle geçerek sonunda, açıklıktaki bir kayalığa çıkmış. Gemi, oradan açıkça görülüyormuş. Bitkin düşen Hunilla, gerilim içinde bayılmasına ramak kala, baş döndürücü bir inişten korkarak, olduğu yerde kalmış, son çıkar yol olarak başörtüsünü çıkarıp, vahşi ormanın üstünden bize doğru sallamış.

Öyküsünü anlatırken gemiciler, Hunilla ile kaptanın çevresinde sessiz bir daire oluşturmuştu, sonunda adanın öteki yakasından Hunilla'nın sandığı ile kaplumbağa yağını getirmek için en hızlı filikanın gönderilmesi emri verildiğinde, emre uymak için öylesine, hüzünle karışık, canla başla bir çalışma görülmüş şey değildi. Fazla bir iş çıkmamıştı. Yeniden demir atılmış, gemi yerinde sakince sallanıyordu.

Hunilla, gizli kulübesine giderken kaçınılmaz bir yol gösterici olarak filikaya katılmakta ısrar etti. Bu nedenle, kamarotun seçtiği en iyi tayfayla birlikte o da bizimle geldi. Zavallı Hunilla, tayfadan en ünlü bir amiral eşinin kocasının filikasında görebileceğinden daha fazla saygı görmüştü.

Birçok burnu ve kayalığı dönerek, iki saat sonra ölümcül bir resife daldık, gizli bir koya girdik, yeşillikler arasında lavlardan oluşan çok katlı bir duvara doğru bakınca adanın yalnız kalmış kulübesini gördük.

İki yanı örülmüş çalılarla korunmuş, önünde, aşağıdan bakınca, denizden yukarı doğru çıkan ilkel bir merdiven uzantılarının yarı yarıya kapattığı sarp bir yamaca kurulmuştu. Bambu kamışlarından yapılmış, çatısı küflü otlarla kaplanmıştı. Artık çiftçileri yaşamayan, terk edilmiş bir ot yığınını andırıyordu. Çatı bir yana yatırılmış, yağmur suyunun yerden altmış santim kadar yüksekten gelmesi ve çiy toplanması amacıyla basit bir düzenek yapılmıştı ve uğursuz

Büyülü Adalar'a bazı geceler, şaka olarak mı yoksa merhamet için mi yağdığı anlaşılmayan en iyi süzülmüş yağmur, burada iki kez damıtılmış oluyordu. Tüm yağmur oluklarının altına kısa kazıklar üzerine tutturulmuş, düz kum üzerine yayılmış, zamanla yıpranmış bir çarşaf bezi yayılmıştı. Bezin ortasına, biriken suyun alta yerleştirilmiş su kabağından bir kabın içine süzülmesi için ağırlık amacıyla biraz lav kalıntısı konmuştu. Çoloların adada içtiği suyun her damlası bu kaptan sağlanıyordu. Hunilla bize su kabağından yapılmış olan kabın, sıklıkla olmasa da geceleyin yarısına kadar yaklaşık altı litre dolduğunu söyledi. "Fakat" dedi, "biz susuzluğa alışkınız. Yaşamış olduğum Payta kumsalında hiç yağmur yağmaz; orada su, iç vadilerden katır sırtında getirilir."

Çalılıklar arasına bağlanmış, Hunilla'ya yağ sağlayan, yaklaşık yirmi tane inleyen kaplumbağa vardı; yüzlerce büyük yassı siyah kabuk, parçalanmış mezar taşları gibi çevreye dağılmıştı. Bunlar Felipe ile Truxill'in değerli yağlarını çıkarmış oldukları büyük kaplumbağaların sırt iskeletleriydi. Birkaç su kabağı kabı ve iki küçük fıçı dolusu yağ vardı. Bir toprak kapta da kurumaya bırakılmış bir miktar katı yağ vardı. "Süzülmek için ertesi güne bırakılan yağ" dedi Hunilla kenara çekilerek.

Karaya çıktıktan sonra bizi ilk selamlayan, en ilginç görüntüyü size söylemeyi unutmuşum.

Karaya ayak basınca, Peru'ya özgü, iyi cins, yumuşak tüylü, lüle saçlı on tane küçük köpek, Hunilla'nın çağrısıyla bizi çok sıcak karşılamıştı. Bu köpeklerden bazıları Hunilla'nın dul kalmasından sonra, Payta'dan getirilen iki ana babadan, adada dünyaya gelmiş. İç alanlardaki sivri uçlu kayaların olduğu yamaçlar, gizli tuzaklar, yoğun çalılıklar, çukurlar ve her türlü tehlike nedeniyle sevdiği köpeklerden birini yitirmiş olan Hunilla, kuş yuvalarına giderken ve çevreyi dolaşırken onların bir daha ardından gelmesini yasak-

lamıştı; bu yüzden o sabah, yüreği birçok sorunla doluyken, adanın öteki yakasına geçtiğinde, o yaratıkların kendisini izlemesini istememişti. Onlara o denli bağlanmıştı ki, sabahın erken saatlerinde kaya içlerindeki küçük oyuklarda toplanan suları içmelerine ek olarak, Hunilla su kabağındaki suyu da paylaşıyordu, ayrıca, adaları kurutan bazı uzun süreli kötü çorak dönemlerde su depolama olanağı asla olmazdı.

Hangi eşyasını –sandığını, yağları, kaptanımıza armağan etmek istediği canlı kaplumbağaları– götürmek istediğini sorarak hemen işe koyulmuş ve kayadan yapılmış uzun merdivenli yokuşu inerek onları gemiye taşıdık. Çalışan arkadaşlarımı izlerken, Hunilla'nın gözden kaybolduğunu anladım.

Meraktan değil ama merakla karışık bir duyguyla elimdeki kaplumbağayı yere bırakarak, yavaşça sağa sola göz attım. Hunilla'nın elleriyle gömdüğü kocası aklıma geldi. Yoğun çalılıkların arasından dar bir patika geçiyordu. Birçok labirenti geçerek, yürüyünce, derince çevrelenmiş küçük, yuvarlak açık bir alana çıktım.

Ortasında, bir kum saatinin dibinde birikmiş en iyi kumlardan oluşturulmuş yeşilliği olmayan bir yükselti vardı. Başında, kurumuş ve kabuğu soyulmakta olan kuru dallardan yapılma, yatay sopası iplerle tutturulmuş bir haç boynunu bükmüş, sessizce duruyordu.

Hunilla, dağınık saçlarının siyah bir yerlinin yüzünü örtmüş olduğu başını mezara eğerek kısmen uzanmış, ellerini, boşuna vurulmuş eski bir kapı tokmağını andıran, çarmıha gerilmiş küçük bir İsa heykeli tutarak haça doğru uzatmıştı. Beni görmedi, ben de ses çıkarmadan kenara çekilerek oradan uzaklaştım.

Yola çıkmadan az önce, aramıza katıldı. Gözlerine baktığımda, gözyaşı göremedim. Davranışlarında ilginç, gurur-

lu bir hava vardı ama yine de kederliydi. Bir İspanyol ve bir yerli olarak duyduğu acı görülebilir bir mateme dönüşmemişti. Gururun verdiği boş yücelik duygusu, büyük kederlere teslim oluyor; doğadan gelen gurur, doğanın yaptığı işkenceye boyun eğiyordu.

Yavaşça kumsala inerken, küçük ipek tüylü köpekler, hizmetlileri gibi çevresini sarmıştı. En uçarı iki köpeği kollarına aldı: "Mia Teeta! Mia Tomoteeta!" deyip okşayarak gemiye kaç tanesini götürebileceğini düşündü.

Katı yürekli bir kişi olmayan ama yaşam deneyimi sonucu, en küçük sorunlarda bile kolay çözümler arayan bir kişi olarak, ikinci kaptan filika tayfasına seslendi.

"Hunilla bu hayvanların tümünü gemiye alamayız; yiyeceğimiz sınırlı, rüzgâr güvenilir değil, Tombez'e dek çok uzun yolumuz var. Bu bakımdan, kucağındakileri al, yeter."

Hunilla sandala bindi, kürekçiler sandalı kıyıdan iterek yerlerine oturdular. Köpekler türlerine özgü kurnazlıkla, o anda ıssız kıyıda bırakılacaklarını anlamış görünüyorlardı. Filikanın küpeştesi yüksekti; karaya dönük olan pruvası yukarıya kalkmış bu nedenle, içgüdüsel olarak denizden kaçınır göründüklerinden teknenin içine atlayamadılar. Bununla birlikte, bir kış fırtınasında kendilerini kapı dışarı eden bir çiftçiye karşı gelir gibi küçük patileriyle arka arkaya pruvayı tırmaladılar. Yaygara içinde bir panik yaşıyorlardı. Ne uluyor, ne de sızlanıyorlar, yalnızca konuşuyorlardı.

"Sandalı it! Haydi!" diye haykırdı ikinci kaptan. Tekne ağır ağır yere sürtünerek silkinip hemen kumsaldan ayrıldı ve düzelerek hız kazandı. Deniz kıyısı boyunca havlayan köpeklerden artık ses çıkmaz olmuş, sonra sandalın ardından gitmeye kalkışır gibi olmuşlar ancak gizemli bir biçimde kendilerini tutmuşlar ve kıyı boyunca bağrışıp koşuşturmuşlardı. O yaratıklar insan olsalardı, terk edilme duygusunu bu denli canlı yansıtamazlardı. Tayfa, küreklere konfedere or-

dusunun iki kanadı gibi yükleniyordu. Kimse konuşmuyordu. Bir kumsala, bir de Hunilla'ya baktım, yüzüne karamsar bir sessizlik çökmüştü. Kucağındaki köpekler gururla onun sert ellerini yalıyordu. Asla olduğu gibi görünmüyordu: Kıyıdaki burnu dönüp o görüntü ve sesler tümüyle görünmez oluncaya dek kıpırdamadan oturdu. En ölümcül darbeleri yemiş bir kişi olarak artık diğer gönül bağlarının birer birer kopmasından etkilenmiyordu. Keder Hunilla'nın öylesine ayrılmaz bir parçası olmuş görünüyordu ki, başka şeylerin acısını duysa da sevgi ve sempati duyguları onda olgunlaşmamış olarak doğuyordu. Yüreği çelik bir kafes içinde özlem çekiyordu. Gökyüzünden inen bir soğuk dalgasının dondurduğu, özlem çeken bir yürek.

Anlatı sürecek. Esintisiz havaların ve aldatıcı esintilerin kaygısıyla geçen uzun bir yolculuktan sonra, yenilenmek için Peru'nun küçük Tombez limanına yanaştık. Payta fazla uzak değildi. Kaptanımız kaplumbağa yağını bir Tombez tüccarına sattı ve herkesten biraz para toplayıp üstüne ekleyerek, denizcilerin ne yaptığını anlamayan suskun kadına verdi.

En son, Payta'da küçük gri bir eşeksırtında giderken görülen Hunilla, eşeğinin omuzlarına yerleştirilmiş olan önündeki bir haça bakmaktaydı.

Dokuzuncu Taslak

Hood Adası ve Keşiş Oberlus

"*Lanetli bir adam gördüler*
Karanlık bir vadiye girince,
Oturmaktaydı yerde,
Derin düşünceler içinde
Dalıp gitmişti, kederli.

Omuzlarına sarkmıştı, yağlı uzun saç lüleleri
Yüzünü saklıyor ama boş bakıyordu bir gözüyle,
Yoksul ve bir ev özlemiyle,
Cansız ölgün, şaşkın bakışlarla,
Hiç yemek yememiş gibi çökmüş yanaklarıyla.
Üstü başı perişan, yamalı, dertli,
Paçavraları sarmıştı örtmek için çıplak yerlerini.

Hood ya da McCain Beclouded Adası, Crossman Adası'nın güneydoğusundadır ve güney yakasında Siyah Kumsal veya Oberlus'un İskelesi olarak bilinen, siyah lav kalıntılarından oluşan geniş bir kıyı şeridi vardır. Burası Charon'a[7] uygun bir yer olmalı.

Ada, adını burada birçok yıl kalmış olan beyaz bir yabanıl yaratıktan alır; o kişi, bu ilkel bölgeye, Avrupalı olan kişiliğiyle çevrede rastlanabilecek yamyamlar arasında olabileceğinden daha şeytanca özellikler getirmiştir.

Oberlus, bir yüzyıl kadar önce, bu söz konusu adadan ayrılmış ve şu anda olduğu gibi tek başına kalmıştı. Karaya çıkmış olduğu noktadan bir mil kadar uzakta, kayalar arasında ilkel bir tarım yapabileceği, adanın bu amaca uygun, fazla yıpranmamış yaklaşık iki dönümlük tek toprak alanının olduğu, daha sonra bir vadi ya da genişletilmiş bir dere yatağı olarak adlandırılan yerde, kendisine lav kalıntıları ve cüruftan bir mağara yapmıştı. Yetiştirdiği patates ve kabakları arada bir oradan geçen balina avcılarına içki ve dolar karşılığında veriyordu.

Tam anlamıyla, kötü bir büyücünün kurbanı olmuş, Kirke'nin[8] verdiği kaptan içen bir hayvana dönüşmüş gibi, çıp-

7. Yunan mitolojisinde Charon, ölü ruhları Styx nehrinden, para karşılığı Hades'e götüren kayıkçı. (ç.n.)

8. Kirke (Circe): Güneş tanrısı Helios'un, insanları hayvana dönüştüren büyücü kızı. (ç.n.)

laklığını örtmeye yetmeyen paçavralar içinde, güneş yanığı, su toplamış lekeli cildi, çarpılmış yüzü, kaba saba, ateş kızılı saçı sakalı uzamış, birbirine karışmış bir görüntü sergiliyordu. Onu gören yabancılar, adada patlayan bir yanardağın fırlattığı bir yaratık sanarak şaşırıyorlardı. Sonbaharda ağaçlardan dökülerek sürüklenmiş bir kuru yaprak yığınına benzediğini söyledikleri bu adam, bir an kesilip başka bir yerde yinelenen güçlü, acımasız ve kaprisli gece esintilerinden korunmak için dağlar arasında, lavdan yapılmış gizli ininde kıvrılıp uyurdu. Aynı Oberlus, boğucu, bulutlu bir sabah, başında eski siyah katranlı muşambadan yapılmış garip şapkası, küreğiyle lavlar arasında patateslerle uğraşırken görülmüştü. Tuhaf kişiliği öyle eğri büğrü ve çarpıktı ki, elindeki çapanın sapı bile sanki giderek kısalmış, bükülmüş ve gelişmiş bir çapa sapından çok vahşi bir insanın kullandığı bir savaş orağı biçimini almıştı. Bir yabancıyla ilk karşılaştığında, ona arkasını dönmesi gizemli bir huyu idi; bunun nedeni, belki de arkasının daha az çekici yanı olmasıydı. Bazen olduğu gibi, kendilerine söylenen bu ilginç manavı yakalayabilmek için yeni gelenler doğrudan inine giderlerdi; karşılaşma bahçesinde olursa, yabancıların neşeli karşılama selamlarına aldırmayan Oberlus, bu keşişi görmek isteyen meraklılara karşı çapa işini çalışkanca sürdürerek kendini saklayarak eğilir, kıçını olduğu yerde patates gibi döndürürdü. Çapalama bu kadar yeter. Patates ekerken, davranışları o denli kötü niyetli, gereksiz sinsi ve gizemliydi ki, toprağa patates değil, zehir ekiyormuş gibi görünürdü. Bununla birlikte, daha zararsız numaraları arasında, ziyaretçilerinin o yalnız soylu keşiş Oberlus'u görme özlemleri kadar, patates almak ya da o çorak adada bir dost bulabilmek için geldiklerinin de bilincindeydi. Böyle bir kişinin bu denli gururlu olabilmesi inanılmazdı; insanlardan nefret etme kibri ama gerçekten saplantılı olduğu düşüncesinin gücüyle kaptanla-

ra özgü bir hava takınıyordu. Ancak kendilerini ünlü yapan bu nefret duygularından gurur duyan bazı mahkûmlarda da aynı çelişki gözlenmektedir. Yabancılar, kulübesinin lav kalıntısından yapılmış köşelerine dek geldiklerinde başka bir kaprise kapılır, onlardan kaçar, bazen de gizlenmiş bir ayı gibi kuru dallar arasından çıkarak dağlara doğru sıvışır, kimsenin yüzünü görmek istemezdi.

Ara sıra deniz yoluyla gelen ziyaretçiler dışında, Oberlus'un tek dostu, uzun bir süre yerde sürünen kaplumbağalar olmuştu; esrikliğin verdiği uyuşukluğu düşünmezsek, kaplumbağa ömürlerinin ötesinde bir arzusu olmayan biri olarak onlardan da aşağı düzeyde görünüyordu. Göründüğü gibi yeterince alçalmış bir durumda olsa da içinde yeni bir keşif yapmaya yönelik duygu besliyordu. Aslında, Oberlus'un kaplumbağalara olan üstünlüğü, daha büyük ölçüde, alçalabilme yeteneği ve bilinçli bir istekten kaynaklanıyordu. Ayrıca, açıklanacak şeyler, soylu kafa yapılarına özgü olmaktan uzak, bu bencil tutkunun ya da kendi başına yönetme isteğinin aklı başında olmayan kişilerce paylaşıldığını gösterecektir. Bu toprağın yerlilerini bazen gözlemleyen bir birey olarak hiçbir yaratık vahşi bir hayvan gibi böylesine bencil ve acımasız değildir.

Oberlus, ilkel yalnızlığına bakarak kendi kendine, "Bu ada annem Sycorax'tan[9] kaldı bana" diyordu. O günlerde gemiler ara sıra adasına uğradığı için ya takas ya da hırsızlık yoluyla eski bir misket tüfeği, birkaç atımlık barut ve mermi ele geçirmişti. Silahlanmış olarak, önce pençelerinin çıktığını hisseden bir kaplan gibi harekete geçmeye odaklanmıştı. Çevresindeki her nesne üzerinde tek başına baskın olma eski alışkanlığıyla, insandan nefret eden bir bağımsızlık veya bir tüccar ustalığı dışında, insanlara ender yaklaşması ve geri

9. Hilkat garibesi Caliban'ın kötü ruhlu cadı ve büyücü annesi. (ç.n.)

kalan tüm evrenle alay eden hayvansı bir duyguyla birlikte, giderek kendini önemsemeye başlamıştı.

Charles Adası'nda kaldığı kısa soylu süre içinde şanssız Creole, kolonicilerin uzak yerlere gönderilip onlar üzerinde politik üstünlük sağlamak gibi hızlı serüvenci yönelişlerden, bir dereceye kadar etkilenmiş olabilirdi. Uğraşmak zorunda kalmış olduğu tehlikeli kişilikleri düşündüğümüzde, bir sürü Peruluyu kısa sürede öldürmesi bağışlanabilir; o koşullar altında o isyancı çetelere karşı verdiği köpekli savaşı da tümüyle haklı görünüyor. Ancak bu Kral Oberlus'a ve onu hemen izleyen olaylara gelince, işin bağışlanacak yanı yoktur. Adam, annesi Sycorax'tan kendisine geçen bir özellik olarak, salt despotluğun ve acımasızlığın zevkini çıkarma, amacıyla davranmıştı. Artık bir alaybozan tüfeğiyle donanımlı ve o dehşet adasının sahibi olduğu düşüncesiyle güçlenmiş bir duyguyla düşman olarak eline düşecek ilk insanoğlu üzerinde gücünü kanıtlama özlemi çekmekteydi.

İstediği çok geçmeden olacaktı. Bir gün, kumsalda, başında bir zencinin durduğu bir sandal görmüştü. Biraz uzağındaki gemiye bakınca, Oberlus o anda bir durum değerlendirmesi yapmıştı. Gemi odun almak için gelmiş, tayfası da bu amaç için ağaçlık alana gitmişti. Tayfa, ağaç dallarıyla yüklü olarak dönünceye dek uygun bir noktadan sandalı gözlemeye başladı. Ekip yüklerini kumsala bıraktıktan sonra yine ormana dalınca zenci, dalları sandala yüklemeye başlamıştı.

Oberlus, o anda hızlıca zenciye yaklaştı; zenci, o ıssız ortamda yaşayan özellikle böyle ürkünç birini görünce, korkudan donakalmış bir durumda, kendisine yardım etmesini isteyen ayı görünümlü Oberlus'un tatlı dilinin de işe yaramadığını görmüş, paniğe kapılmıştı. Omzundaki birkaç oduna biraz daha ekleme yapmaya çalışırken, Oberlus kibarca, göğsünde gizlediği kısa bir halatla bağlayıp kaldırarak

diğer odunları sandala koymaya yöneldi. Bunu yaparken, sürekli olarak zencinin arkasında kalmakta ısrar ediyor, bundan kuşkulanan zenci de boşuna Oberlus'un önüne geçmeye çalışıyordu ama Oberlus, kötülük yapma girişimi boşa çıkınca, sonunda yorgun düşerek ya da gelecek olan tayfaların korkusuyla çalılığa gidip orada bulunan alaybozanını getirdi ve zenciye işi bırakmasını ve kaba bir biçimde kendisini izlemesini buyurdu. Zenci ona karşı çıktı. Bunun üzerine tüfeğini doğrultan Oberlus ona ateş etti. Bir şans, alaybozan hedefi şaşırmıştı fakat bu kez adamın gözü kara oluşundan korkan zenci yükünü yere bırakarak, yerinde bir kararla onun ardı sıra gitti. Oberlus kendisine özgü bir sıvışmayla denizden görülmeyecek şekilde gözden kayboldu.

Dağ yolunda, zenciye coşkuyla bundan böyle kendisinin kölesi olarak çalışacağını ve ona karşı gelecekteki davranışlarına göre bir tutum takınacağını bildirdi. Bununla birlikte Oberlus, zencinin önce boş bulunarak korkak davranmasına aldanmıştı. Dar bir yoldan geçerlerken, Oberlus'un boş bir anını gözleyen güçlü zenci de, ansızın onu kollarından kavrayıp yere savurmuş, tüfeğini elinden kaparak canavarın ellerini kendi ipiyle bağlayıp omuzlamış, sandala geri götürmüştü. Tayfanın geri kalanları dönünce, Oberlus gemiye götürüldü. Bir İngiliz ve bağışlanacak bir suç olmayan kaçakçı olduğu ortaya çıkmıştı. Gemide bir güzel kırbaçlanarak elleri kelepçelendi, kumsala götürüldü, yaşadığı yer ile ürettiği şeyleri göstermeye zorlandı. Patates, kabak ve kaplumbağa gibi ticari çalışmaları sonucu biriktirdiği bir yığın dolarına anında el konuldu. Bu arada öç almak isteyen bazı kaçakçılar da kulübesini ve bahçesini talan etti. Oberlus dağlara kaçarak, gemiler gidinceye dek ancak kendisinin bildiği girilmesi zor koyaklara saklandı; geri gelince, bir ağaca saplamış olduğu eski bir törpü ile kelepçelerini çözmeyi başardı.

Bu ıssız, sönmüş yanardağ adasında, kulübesinin kalıntıları ve kömür cürufu arasında düşüncelere dalmış olan aşağılanmış bu insanlık düşmanı, şimdi de insanlıktan öç almayı tasarlıyor ama amaçlarını gizliyordu. Gemiler zaman zaman adaya uğruyor, Oberlus da onlara sebze sağlıyordu.

Yabancı kaçırma konusunda başarısız bir ders aldığı için artık tümüyle farklı bir plan izliyordu. Gemiciler karaya çıkınca onlara iyi ve özgür bir dost gibi davranarak kulübesine çağırıyor, kızıl saçlarının çirkinliğinin gösterebildiği kadar yakınlık gösteriyor, içki sunarak eğlendiriyordu. Konuklarına biraz baskı gerektiği için olanaksızı başararak ellerini ayaklarını bağlıyor, onları gemileri ayrılana dek lav kalıntıları arasında saklıyordu. Oberlus'un değişken davranışından, yabani tehditlerinden, her şeyden önce alaybozanından şaşkınlığa uğrayan denizciler, kendilerini tümüyle ona bağımlı köleler, Oberlus'u da en inanılmaz bir despot olarak görmeye başlıyorlardı. O kadar ki, iki, üç tanesi bu başlangıç aşamasında yok olmuşlardı. Geri kalan dört tanesine, çorak toprağı kazma, sırtlarında ağır harç taşıma, dağlar arasında nemli toprakları toplama işi verip en kötü yemeği sunuyor, en ufak bir kalkışma durumunda silahını gösteriyordu; adamları her bakımdan önünde kertenkelelere ve efendi anakonda yılanının yanındaki küçük yılanlara dönüştürmüştü.

Oberlus sonunda, cephaneliğine dört paslı denizci kılıcı, alaybozanı için barutla mermi eklemeyi becermişti. Kölelerinin emeğinin karşılığını veriyor, başlangıçta hor görmekle birlikte, onları kendi üstün tasarılarını onaylamaları adına kandırma ya da zorlama açısından büyük yetenekleri olan bir insan ya da bir şeytan olarak görüyordu ama aslında, daha önceki yasadışı yaşamlarında, denizin kovboyları gibi içlerinde etik duyguları yok olmuş, kötülük yapmaya hazır olan bu insanlar, kendilerine sunulan ilk suç kalıbına girme-

ye hazırdılar; adada umutsuz bir sefalet içinde insanlıklarını yitirerek, kölelerin en kötüsü olan efendilerinin elinde tümüyle yozlaşmış durumda, o ne derse yapıyorlardı. Efendileri onları aşağılık bir ırkın yaratıkları olarak kullanmakta; kısacası, o dört hayvanını istediği gibi katil olarak da kullanarak korkaklardan gerçek haydutlar türetiyordu.

Pençe ve tırnaklarının yerini artık bir dövüş horozuna sonradan takılan mahmuzları andıran kılıç ve hançerler almıştı. Yinelemek gerekirse, adanın çarı Oberlus, ellerine paslı kılıçlar verdiği dört kulunu, şan şerefi için yönetiyordu. Diğer diktatörler gibi artık onun da soylu bir ordusu vardı.

Kölelerin bir savaş çıkaracağı düşünülebilirdi. Ezilen köleler silahlanacak mıydı? Şu İmparator Oberlus ne densiz bir... bir adam! Ama onların kılıçlarından –eski yetersiz oraklarından– başka bir şeyleri yokken, Oberlus'un bir atışta içine taş, toprak ve diğer tüm cürufu doldurarak sağa sola fırlatabilen ve dört isyancıyı da dört güvercin gibi haklayabileceği bir alaybozan tüfeği vardı. Ayrıca, öncelikle her zamanki kulübesinde uyumaz, her kızıl günbatımında dağlar arasından dolanıp, koyaklara çıkarak gündoğumuna dek gizlenebileceği ve adamlarının bulamayacağı sülfürlü topraktan yapılma bir inde kalıyordu; daha sonra bu işi çok zahmetli bularak her akşam kölelerinin el ve ayaklarını bağlayıp kılıçlarını saklayarak onları koğuşlarına kapatmaya ve önlerinde yaptığı ilkel bir barınakta elinde tüfeğiyle yatmaya başladı.

Her gün düzenli ordusunun başında, cüruflar arasında tek başına beklemekle yetinmeyen Oberlus, çok daha etkin bir yaramazlık tasarlamaktaydı; plan, geçerken topraklarına uğrayan bir geminin tayfasını katlederek gemiyi bilinmeyen bir yere kaçırmaktı. Bu planlar kafasında olgunlaşırken, bulunduğu yerin karşı yakasına yan yana yanaşan iki gemi planlarını ansızın değiştirmesine neden oldu.

Gemiler için sebze gerekiyordu ve Oberlus, filikalarını kendi alanına göndermeleri, tayfasının bahçesine gelmesi koşuluyla onlara bolca sebze sağlayabiliyordu; aynı zamanda iki geminin kaptanına da haydutlarının –köleleri ve askerlerinin– çok tembelleştiklerini, işe yaramaz olduklarını, geciktiklerini, onları normal yollarla çalıştıramaz duruma geldiğini ve sert davranmayacak kadar da yufka yürekli olduğunu bildirmişti.

Anlaşma yapılınca, filikalar gönderildi ve kıyıya çekildi. Tayfa lav atığı kulübeye gitti; ancak orada kimseyi bulamadı. Sabırları tükeninceye dek bekledikten sonra kıyıya döndüler ve oradan bazı yabancıların –iyi Samiriyeli olmayan– geçtiğini anladılar. Filikalardan üçü, bin bir parçaya ayrılmış dördüncüsü ise yok olmuştu. Tayfanın bir bölümü dağları zorlukla aşarak, lav cürufu arasından gemilerinin demirli olduğu adanın öteki yakasına ulaşmayı başardı ve şanssız grubun yardımına yeni filikalar gönderildi.

Bununla birlikte, Oberlus'un bu ihaneti karşısında şaşkına dönen iki kaptan, daha başka, gizli kapaklı canavarlıklar yapabileceği korkusuyla ve bu olayları biraz da adanın büyülü oluşuna bağlayarak çözümü kaçmakta bulmuş, çalıntı filikalarını Oberlus'un ordusuna bırakarak adadan ayrılmışlardı.

Ayrıldıkları akşam, Pasifik Okyanusu haberleşme yöntemiyle bir fıçıya bir mektup koyduktan sonra fıçıyı koyda demirlemişlerdi. Bir süre sonra bir şans eseri orada demir atan bir diğer kaptan, Oberlus'un İskelesi'ne bir filika göndermeden önce fıçıyı açmıştı.

Öngörüleceği gibi, olayı Oberlus'un gözünden anlatan başka bir mektubun getirildiği filika geri gelene dek bir huzursuzluk duymamıştı. Bu değerli belge terk edilmiş kükürtlü kulübesinin cüruf duvarlarına yarı küflü olarak iğnelenmiş biçimde bulunmuştu. Oberlus'un artık bir köylü değil, en

içli duyguları dile getirebilecek en azından, başarılı bir yazar olduğunu gösteren mektup şöyleydi:

Beyefendi,

Ben dünyada yaşayan en şansız ve en kötü davranılmış bir beyefendiyim. Diktatörlüğün acımasız elinin ülkemden sürdüğü bir vatanseverim.

Bu Büyülü Adalar'a sürülmüş olarak, kaptanlardan bana bir sandal satmalarını istedim; ancak onlara Meksika dolarlarıyla bol para teklif etmeme karşın, sürekli reddedildim. Sonunda, bir sandal elde etme olanağı doğdu ve bu şansı kaçırmadım.

Bu yaşta mutsuz olsa da erdemli bir biçimde huzur içinde yaşamak için tek başıma zor işlerle uğraşıp didinmekteyim; ancak çeşitli zamanlarda Hıristiyan olduğunu söyleyen insanlar tarafından soyuldum.

Bugün, Charity adlı bir gemiyle Büyülü Adalar grubundan Fiji Adaları'na gidiyorum.

BABASIZ OBERLUS

Ek not: Lav cüruflarının arkasında, fırının yanında yaşlı bir baykuş göreceksiniz. Onu öldürmeyin, sabırlı olun; onu orada ben bıraktım, yavruları olursa kim olursanız olun, onu size bırakıyorum. Ancak dereyi görmeden paça sıvanmaz, yumurtadan çıkmadan önce de civcivleri saymayın.

Sözünü etmiş olduğu kuş, açlıktan ayakta duramayacak duruma gelmiş sıska bir horozdan başkası değildi.

Oberlus Fiji Adaları'na gideceğini açıklamıştı ama bunu, kendisini izleyecek olanları yanıltmak için söylemişti. Çünkü uzun bir süre sonra, Guayaquil'e üstü açık bir sandalla tek başına geldi. Suç ortaklarının Hood Adası'nda bir daha asla

görülmediğine bakılırsa, ya Guayaquil yolunda ölmüşler ya da büyük bir olasılıkla su kıtlığı nedeniyle Oberlus onları denize atmıştı.

Guayaquil'den Payta'ya giden Oberlus, orada en çirkin hayvanlardan bazılarına özgü adı konulmamış bir sihirbazlıkla, kumral bir bayanı bağlamış, onu cürufla kaplı bir Tartarus'a değil de çiçeklerle dolu bir cennet olarak betimlediği Büyülü Adalar'a götürmeye odaklanmıştı.

Ancak ne yazık ki, Hood Adası'nın yapay canlılığı ile birlikte kolonileştirilmesi konusunda Oberlus'un sıra dışı ve şeytansı yaklaşımı onun Payta'da kuşkulu bir kişilik olarak görülmesine neden oldu. O kadar ki, bir gece yola çıkmak üzere olan küçük bir geminin alt bölmesinde, cebinde kibritlerle gizlenmiş olarak bulundu ve hapse atıldı.

Güney Amerika'daki cezaevlerinin çoğu genellikle en az sağlıklı olanlardır. Güneşte kurutulmuş büyük boy tuğlalardan yapılmış penceresiz ya da avlusuz, ahşap parmaklıklarla sıkıca korunmuş tek kapılı bir oda olarak gerek içten gerek dıştan en acımasız bir yer gibi görünmüyordu. Sıcak ve tozlu kent meydanının ortasında bir kamu yapısı olarak açıkta duran bu cezaevinin parmaklıkları arkasında, her türlü acı ve sefalet içindeki o gaddar ve umutsuz mahkûmlar halkın görüşüne açılmıştı. Bir suikast çetesinin baş figürüydü; dinler, insan sevgisinin insandan nefret edenlerden tiksinmek olduğunu söylediği için insanlık dışı bir yaratık olarak orada uzun süredir tutulmaktaydı.

Not: Yukarıda adı geçen kişiyle ilgili sorusu olanlar Porter'in *Pasifik'e Yolculuk* adlı kitabın ikinci cildinde burada yazılan birçok tümceyi harfi harfine bulabilir; iki anlatı arasında tek ayrım olarak –birkaç düşünce dışında– şu andaki yazar, Porter'inkilere Pasifik'te güvenilir kaynaklardan topladığı ek bilgiler katmıştır; gerçeklerin

çeliştiği noktalarda doğal olarak kendi yetkisini kullanmıştır. Örneğin; bu anlatıda Oberlus, Hood Adası'ndayken, Porter'inkinde Charles Adası'ndadır. Kulübede bulunan mektup da biraz farklıdır; çünkü Büyülü Adalar'dayken, Porter'in anlatısında, tam anlamıyla gözükmeyen, yalnızca bilgece değil, aynı zamanda en hicivli küstahlıklarla dolu bir tarzda yazılmıştı. Ben de mektubu, yazarının genel kişiliğine uygun olarak değiştirdim.

Onuncu Taslak

Kaçaklar, Serseriler, Yalnızlar, Mezar Taşları vb.

"Kimse görmemiş ne bir meyve ne de yaprak verdiğini,
Bunların tümü eski dip koçanı ve ağaç kütüğü
Budakları sarkmış gövdesi eğri büğrü
Bir sürü hainin bir zamanlar asılmış olduğu."

Cüruflar vadisinin tepesindeki Oberlus'un kulübesinden bugüne kısmen bazı anılar kalmıştır. Diğer Büyülü Adalar'da dolaşan bir yabancı, uzun süredir kaplumbağa ve kertenkelelere terk edilmiş bu kadar çok kalacak yerlere rastlayamaz. Modern zamanlarda, belki de yeryüzünün çok az yerinde bu kadar çok tek başına kalan insan barınabilir. Bunun nedeni bu adaların uzak denizlerde yer almış olmaları ve buralara uğrayan gemilerin çoğu balina avcısı ya da bir dereceye kadar yasalardan kaçarak gözden kaybolmaya çalışarak yolculuklarını uzatan gemilerdi. Bu olumsuz koşullar altında bazı komutan ve gemiciler arasında geçimsizlik ve anlaşmazlık çıkması çok olağandı. Nefretle esir alınmış olduğu gemisinde kalmaktansa, bir denizci, labirenti andıran iç kısımlarında sürekli esen sıcak ve yakıcı güney esintileriyle, yakalanma

olasılığının ötesinde kendisine bir sığınak sunan bu adalarda kalmayı seve seve kabul ediyordu. Bir Peru veya Şili limanındaki en küçük ve en ilkel bir gemiden kaçmak bile jaguarlar bir yana çok tehlikeli bir işti. Beş peso, elli işsiz güçsüz İspanyol'u, ellerinde uzun bıçaklarıyla, gece gündüz arayarak, avlarını yakalama umuduyla ormana göndermeye yetiyordu. Polinezya Adaları'nda da izlenmekten kaçmak kolay değildi. Uygar bir yaklaşım içinde olanlar da Peru limanlarına kaçanlar için de aynı güçlüğün varolduğunu düşünüyor; çünkü gelişmiş olan yerliler de doğudan batıya gelmiş olan İspanyollar kadar para düşkünüdür; bu arada, tüm Avrupalıların bıraktıkları kötü izlenim nedeniyle, yabanıl insanların ilkel Polinezyalılar arasında gemilerini terk etme fırsatı kollamaları çoğu kez bir umutsuzluk içinde bir umuttur. Bu nedenle, Büyülü Adalar her türden sığınmacı için gönüllü bir yerleşme alanı olmuştu; bazıları da despotluktan kaçışın, mutlu bir yuva sağlamak bir yana, güvenli bir düşkünler evi bile olamadığını acı bir biçimde yaşadı.

Dahası, keşişlerin adalarda kaplumbağa avlarken kazaya uğramaları da az görülür bir şey değildir. Adaların çoğunun iç kısımları anlatılmaz derecede karmaşık ve geçilmesi güçtür, hava basık ve boğucudur, katlanılmaz bir susuzluk çekilir ama rahatlatıcı bir ırmak bulunmaz. Büyülü Adalar'da yolunu şaşırıp Ekvator güneşi altında birkaç saat kalan kişinin vay hâline! Adamı haftalar sürecek kapsamlı bir arama olanağı yoktur. Kayıp adam bulunamadan kalır, sabırsız gemi bir iki gün bekler, sonra kumsala bir kazık çakılır, yanına küçük bir fıçı bisküvi, su ve üzgün olduklarını belirten bir mektup bırakılarak yola çıkılırdı.

İnsanlık dışı davranan kaptanların suç niteliğinde bazı kaprisli ve gururlu tutumlarına karşı denizcilerden öç almak istediği durumlar da olmuştur. Ada kıyılarının kavruk kireçli topraklarına atılan bu denizciler, kendi çabalarıyla bir

dağın kayalıklarından sızan bir birikintide o değerli suyu bulamadıkça anında yok olacaklar demektir.

İyi tanıdığım birisi, Narborough Adası'nda kaybolmuş, susuzluktan kıvranma derecesine gelmiş, sonunda başka bir canlı onun hayatını kurtarmıştı. Büyük bir kıllı ayı balığı kıyıya çıkmıştı. Birden üzerine atlayarak bıçağını boğazına saplamış, sonra kendini hayvanın can çekişmekte olan gövdesi üstüne atarak yarasından ne içebildiyse içmişti; hayvanın ölmekte olan yüreğinin çarpması adama yaşam pompalamıştı.

Hiçbir geminin uğramadığı bir adaya sandalla atılan diğer bir denizci, adanın öteki adalardan görülmeyen, özel çorak bir kesiminde, çevresinde balık sürüleri dolaşan bir yer olduğundan, oradan kurtulmak için ölümü göze alıp, ayı balıklarını öldürerek derilerini şişirmiş ve yaptığı bir botla Charles Adası'na kapağı atmış ve oradaki cumhuriyete katılmıştı.

Fakat bu tür umutsuz serüvenlere girişecek cüreti gösteremeyenler, olur da bir gemi gelip onları götürene dek tek çözüm yolu olarak, tehlikeli ve ender olsa da bir su kaynağı bulmak, bir kulübe yapmak, kaplumbağa ve kuş avlamak, bir keşiş yaşamına hazırlanmak gibi yollar ararlardı.

Birçok adada bulunan uçurum diplerindeki kayalıklarda çürümüş sebze ve çöp kalıntıları ya da fazla büyümüş çalılıkların doldurduğu küçük su havuzları göze çarpar; incelendiğinde, zavallı sürülmüşler ve onlardan daha da sefil kaçakların bu havuzları açmak için kullandığı yapay gereçler ortaya çıkar.

Bu su birikintileri daha yukarılardaki kaya çatlaklarından ender olarak indiği sanılan çiğ damlalarının bulunduğu yerlerde oluşur.

Keşişlerden kalanlar ve kaya havuzları, adada bulunabilecek yitirilen insanlığın tek belirtisi değildir. Söylemesi

tuhaftır ama diğer tüm yerleşim alanlarının en canlı noktası Büyülü Adalar'da en karamsar yeri oluşturur. Bu çorak diyarda postaneden söz etmek çok ilginç gelse de, burada ara sıra postaneler de görülebiliyordu. Bir kazık ve bir şişeden oluşurlar. Şişeye konulan mektuplar yalnızca mühürlenmez, aynı zamanda tıpalanırdı. Şişeler genellikle oradan geçen balıkçılar için Nantucketerli kaptanlar tarafından denize atılır ve içlerinde balina ve kaplumbağa avlarında şansları nasıl gittiği konusunda yazılar olurdu. Bununla birlikte, aylar, yıllar akıp gitmesine karşın, bir yanıt veren çıkmazdı. Kazıklar çürüyüp düşer, işin tadı tuzu kalmazdı.

Mezar taşları, daha doğrusu mezar tahtalarına gelince, bazı adalarda onların da bulunmasıyla resim tamamlanmış olur.

James Adası kumsalında uzun yıllardır, iç alanlara yönelik ilkel bir işaret direği vardır. Bu ıssız noktada bir konukseverlik olarak algılanabilecek bu simgeyi gören, elinde bir akçaağaçtan tabağı olan, iyi niyetli bir keşiş ya da bir yabancı, sessiz bir köşeye ulaşıncaya dek simgeyi izler ve tek karşılaması mezarındaki şu yazı olan bir kişinin kabriyle karşılaşır: Burada, 1813'de, gündoğumunda bir düelloda ölen 21 yaşında, U.S. firkateyni Essex'in bir teğmeni yatmaktadır: Erginliğe ölümünde erişti.

Yakılmak için kendi duvarları dışına çıkmadan, öldükleri yerde gömülen Avrupa'daki eski manastır kurumlarında olduğu gibi, Büyülü Adalar da hatta büyük yeryüzü genel manastırında olduğu gibi kendi ölülerini gömmektedir.

Denizcilik yaşamında okyanusa defnedilmenin salt bir gereklilik olduğu bilinmektedir ve kara pruvadan net görülemeyecek kadar uzakta olduğunda uygulanırdı. Bu bakımdan, Büyülü Adalar yakınlarında seyreden gemiler için uygun bir Potter alanı sunulmaktadır. Defin sona erince, iyi yürekli bir baş kasara ozanı ve ressamı eline fırçasını alıp basma-

kalıp bir mezar kitabesi yazar. Uzunca bir süre geçtikten sonra, o bölgeye yolu düşen diğer iyi yürekli denizciler de genellikle mezarı masa olarak kullanarak zavallının ruhuna bir dost kadehi kaldırırlar.

Chatham Adası'nda kasvetli bir koyakta bulunan bu yazıt bu kitabeler için bir örnek oluşturabilir:

"Ah, Jack ben de senin gibiydim kardeşim,
Buradan şu anda senin gibi geçerdim
Öyle yiğit, öyle neşeli,
ama ne yazık ki bitirdiler işimi.
Artık işe yaramıyor gözlerim.
Buraya tıkılmışım şimdi, şu cürufun içindeyim!"

çan kulesi

"Efendilerinin kendilerinden daha üstün olduğunu zenciler gibi bilirler ve bunlar hizmet ederken öç almayı tasarlar."
"Yüksek yaşam düzeyine ulaşma tutkusuyla dünya felç olmuş ve bu felç onun sonunu getirecektir."
"Daha büyük özgürlükler ardında koşacağım derken, insan aslında kendisi için yeterli olan bir imparatorluğun sınırını genişletmekten başka bir şey yapmaz."

Özel bir gemiden.

Avrupa'nın güneyinde, bir zamanlar duvar resimleriyle süslü olan ama şimdi küflü, içi geçmiş, canlılığı kalmamış başkentinin merkeze yakın düzlük bir yerinde, unutulmuş Anak ile Titan günlerinden kalan, uzaktan, devrilmiş çok sayıda kara, çam ağacı kütüğü izlenimi veren çotuklar vardı.

Bir çam ağacının devrilmiş olduğu yerde boylu boyunca ölgün yapraklarından çürümüş bir tümsek oluşmuştu –sonu gelmiş gövdenin ne uzayan, ne kısalan, hiç değişmeyen son gölgesi için güneşin değişken geçişlerinin bir önemi yoktu– yerde batıya doğru uzanmış yatan bir kütüğün mantar tutmuş kalıntısından fırlamış sağlam bir sürgün düzlük alanda kök salmıştı.

Bir zamanlar o ağacın tepesinde güzel bir çan sesi çıkaran kuşlar şakıyordu. Taştan yapılmış bu çam ağacının tepesin-

de metal bir kuşluk olan bu Çan Kulesi, sokakta bulunmuş, kutsanmamış, büyük teknik adam Bannadonna tarafından yapılmıştır.

Babil Kulesi gibi ilk çağlarda ikinci tufandan sonra, suların çekilmesini izleyen yeşilliğin ortaya çıkmasıyla, temeli yenilenmiş toprak üstüne yapılmıştı. Bu denli uzun süre derinden suyu çeken topraktan, Nuh'un Sümerlere esin kaynağı olması gibi böylesi coşkulu bir insanoğlunun doğmasına şaşırmamalı.

Doğrusu o dönemde, Avrupa'da hiç kimse Bannadona'nın eline su dökemezdi. Levant[1] ile yaptığı ticaret sonucu zenginleşen İtalya'nın en güzel Çan Kulesi ile ünlü bir bölgesinde yaşamıştı. Ün kazanarak mimar olmuştu.

Kule, aylarca taş taş üstüne konularak bir salyangoz hızıyla ama elinde meşalesi ve büyük bir onurla giderek yükseldi.

Duvarcı ustalarının işi bitince, mimar her günün sonunda katlanan doruğa çıkıp tek başına dikilerek gittikçe yükselen duvarları ve ağaçları izlerdi. Orada geç saatlere dek kalarak diğer daha görkemli taş yığınlarının planlarına dalardı. Azizler yortusunda alanı dolduran kalabalığın ilgisi –dökülen kireç, toz ve taş parçalarına aldırmadan, yapı iskelesinin direklerinde serenlerdeki denizciler ya da bir dal üstündeki arıları andıran insanlar gibi– mimarın özsaygısını daha da artırıyordu.

En sonunda, kulenin açılış kutlaması yapılacaktı. Konulacak en son doruk taşı, kemanlar ve top atışları eşliğinde havaya kaldırılarak Bannadonna'nın ellerine konuldu. Taşı yerine koyduktan sonra kollarını kavuşturup tek başına dikilerek, bakışlarını bulunduğu yerden görülmeyen, Alpler'e,

1. Akdeniz'in doğu kıyılarında geniş bir alanı kapsayan coğrafi, tarihi ve kültürel bir tanım. (ç.n.)

denizaşırı, daha mavi Alp doruklarına yöneltti. Alttan gelen halkın top patlamasını andıran alkış sesleri geldiğinde de aşağıya baktığı görülmüyordu.

Halkı böylesine coşturan şey, mimarın yerden yüz metre yüksekte, parmaklıksız bir konumda öyle sakin durmasıydı. Cesaret isteyen bir işti bu. Ancak mimar, kulenin her yapım aşamasında düzenli olarak dikilerek bu son becerisini kazanmıştı.

Çanların takılmasına az kalmıştı. Çanlar takılacak yuvalara kusursuzca oturmalıydı.

Küçük çanların dökümü başarılı olmuştu. Sonraki, özel olarak daha önce bilinmeyen bir tarzda askılı olarak geliştirilmişti. Bu çanın amacı, o zaman çalıştırıldığı ve daha sonra da söz konusu olacağı gibi saatle uyumlu olarak dönmesiydi.

O zamanlarda, San Marko'daki Campanille ve Torre del Orologio örneği gibi ayrı ayrı yapılmasına karşın, çan kulesiyle saat kulesi aynı yapıda birleştirilmişti.

Bununla birlikte, bizim mimar cüretli becerisinin tümünü bu devlet çanı için savurganca harcamıştı. Devletin daha az yetkilileri onu boşuna uyarıyor, yapının gerçekten görkemli olduğunu ancak ağırlığının sallanma payına göre sınırlandırılması gerektiğini söylüyorlardı fakat dediğim dedik diyen yapımcı, eski araç gereçlerle kütlesel bir kalıp hazırladı, balsam köknar ağaçlarıyla ateş yakarak kalay ve bakırı eritti ve soyluların yarattığı kamuoyunun katkısıyla daha çok maden katarak ipin ucunu kaçırdı.

Madenler köpek uluması gibi ses çıkarıyordu. İşçiler ürkmüştü ve bu nedenle çana ölümcül bir hasar verilmesinden korkuluyordu, bu yüzden Bannadonna, Şadrak[2] gibi korkusuzca alevler arasına dalarak baş suçlu saydığı ustabaşını,

2. Babil Kralı Nabukednezar tarafından kendisine boyun eğmediği için yanan fırına atılan üç Musevi'den biri. (ç.n.)

elindeki kocaman eritme kepçesiyle birlikte potanın içine itti. Kaynayan maden potasına düşen usta, bir sıçramayla anında eriyip gitmişti.

Ertesi gün yapılacak iş özenle gerçekleştirildi. Her şey yolunda görünüyordu. Üçüncü gün, aynı mutluluk ve daha az iş vardı. Sonunda Teba kralı gibi soğutulan döküm ortaya çıktı. Bir tuhaf nokta dışında her şey doğru yapılmıştı. Ancak kafasına takılan, anlaşılmayan o kusurlu noktayı gizlemek için mimar, kimsenin aklına gelmeyecek bir hazırlık yaptı.

Bu boyutta bir döküm, dökümcü için küçümsenecek bir başarı değildi, devletin de katkısı az değildi. Cinayet göz ardı ediliyordu. Olay iyimser bir yaklaşımla, ağır bir suç niteliğinde değil, estetik bir tutkuyla yorumlandı. Bir Arap, kötülük amacıyla değil, korkudan, heyecanla itmiş olabilirdi.

Yargıç, adamın suçunu aklamış, rahip de bağışlamıştı; hasta bir kafa yapısı için bundan daha hoş ne olabilirdi?

Kule ve mimarı diğer bir kutlamayla onurlandırıldıktan sonra cumhuriyet, öncekinden daha güzel gösteriler ve geçit törenleriyle çanların ve saatin yukarı çıkarılmasına tanık oluyordu.

Bannadonna'nın sıradan yalnızlığını aşan birkaç ay geçmişti. Mimarın, daha öncesine göre, bu çan kulesi üzerinde daha çok çalışmakta olduğu bilinen bir konuydu. Çoğu kişi onun çalışmalarının çanların dökümünü kapsadığını düşünüyordu ama işin içyüzünü araştırma eğiliminde olanlar, mimarın ne yaptığını boş yere bu denli gizli tutmayacağını akıllarından geçiriyordu. Bu süre içinde kabuğuna çekilmiş olması, çalışmalarına az çok yasak olan şeylerle ilgili bir gizem katmıyor da değildi.

Çok geçmeden –yeni bir yapının cephesine konacak olan, kırılgan bir heykelin planlanan yerine yerleştirilinceye dek mimarın, eleştirel gözler karşısında açığa çıkmasını istemediği bir çalışma olarak– koyu renk bir çuval içinde ya da

örtüye sarılmış ağır bir nesne çan kulesinin tepesine doğru çekildi. O anda yaratılan izlenim böyleydi. Ancak o heykel olduğu düşünülen nesne yukarı çıkarılırken, katı bir madde değil, esnek bir şey olarak gözlemleniyordu. Sonunda, istenilen yüksekliğe ulaşan gizli nesne aşağıdan belli belirsiz, sanki vincin bir desteği olmaksızın, tahta çan iskelesine bir adım atarak girmiş gibi göründü. Uyanık yaşlı bir nalbant onun canlı bir insan olduğu öngörüsünde bulunmuştu. Bu öngörü ahmakça bulunmuş ama genel ilgi daha da artmıştı. Kentin yaşlı başyargıcı, yardımcısıyla kulenin tepesindeki o görüntüyü Bannadonna'nın itirazı olmadan onu izleyerek çan kısmına çıktılar fakat çana yaklaşmalarına karşın, pek bir şey anlamadılar. Sanatının kabul gören gizemlerinin ardına akla yatkın bir biçimde saklanıp, kendini güvence altına alan teknik adam, bir açıklamadan kaçınmıştı. Yargıçlar üstü sarılı nesneye göz atınca, acaba o anda mı duruşunu değiştirdi yoksa daha önce güçlü bir esintinin azizliğiyle mi örtünmüş de bize mi öyle geldi diyerek şaşırdılar. O nesne şimdi de cübbe giydirilmiş ve sandalyeyi andıran bir çerçeve üstünde oturuyor gibi görünüyordu. Tepeye yakın bir yerde, bir tür kare içinde, giysisinin bir ucunun çözgüsü ya kaza sonucu ya da tasarım olarak kısmen ayrılmış ve örgüsünün iplikleri sağa sola savruluyordu. İster hafif bir esinti olsun, ister olmasın ya da kafes örgüsü yapılmış duvar üzerinde bir göz yanılması olsun ya da kafaları karışmış olsun, kesin bir karara varamadılar ama cübbe içinde hafif bir tür terslik, yay gibi bir kıpırdanma sezdiklerini düşünüyorlardı. Rastgele ya da anlamsız olan hiçbir şey huzursuz gözlerinden kaçmamıştı. Ayrıca bir köşede, kısmen çürümüş ve kabuklanmış bir toprak kupa gözlemleyince, bir diğerine şakayla, o kupanın bir pirinç heykelin, belki de daha kötü bir nesnenin dudaklarına içki sunmak için konulduğunu fısıldamışlardı.

Bununla birlikte, kendisine sorulduğunda, teknik adam, o kupanın kendi döküm işlerindeki, amacını anlatarak, onun kısaca erimiş madenlerin durumunu denetlemek için kullanıldığını söyledi. Ayrıca, kupanın çanın yanına kadar çıkmasını olmadık bir rastlantı olarak niteledi.

Yargıçlar, o cübbeye kuşku uyandıran, başkalaşıma uğramış bir Venedik maskesine bakar gibi bakıp duruyorlardı. Belirsiz kuruntulara kapılıyorlardı. Aşağıya indiklerinde, bu ete kemiğe bürünmemiş olan nesneyle birlikte olmasa da teknik adamın, olanlar nedeniyle yalnız bırakılmayacağından da korkuyorlardı.

Mimar, oluşan huzursuzluk ortamına biraz neşe katmak amacıyla, o nesneyle aralarına inşaatta kullanılan bir branda bezini çekerek onları rahatlatmak istedi.

O arada, adamların ilgisini diğer çalışmalarına çekmeyi amaçlıyordu, cübbe artık görünmez olduğuna göre diğer sanatsal harikalara duyarsız kalamazlardı; o harikalar, çevrelerindeki çanların yukarıya çekilmelerinden sonra çanın içine katılan dökümcü dışında kimse oraya çıkmadığından bitmemiş hâliyle gözlemlenmişti. Kendine özgü bir nitelik olarak, ayrıntılarda bile, başka birinin işine karışmasına izin vermez, fazla zaman harcamadan her işi kendisi yapardı. Bu nedenle önceki birkaç hafta boyunca gizli planlarını uygularken boş zamanlarını çanlar üstüne yaptığı ince figürlere harcamıştı.

Saat çanı özellikle ilgi çekiyordu. Daha önce döküm sırasında yaşanan kuşkulu olayla gölgelenmiş olan güzelliği, keskisiyle sabırla oluşturduğu, çana en çekingen inceliğiyle katan işlemeleri artık ortaya çıkmıştı. Çanı çepeçevre süsleyen, başları çelenkli, şarkı söyleyerek el ele dans eden on iki neşeli kız figürü saatleri gösteriyordu.

"Bannadonna" dedi başyargıç, "bu çan benzerlerini aşmış. Başka bir eklenti istemiyor. Dinleyin!" bir ses duymuştu, "Rüzgâr mıydı bu?"

"Rüzgârdı ekselansları" diye hafif bir yanıt geldi. "Bununla birlikte bu figürler hatasız değil. Gereken rötuşları yaptığım zaman" branda bezi perdeyi göstererek, "ve şuradaki blok, üstüne Haman[3] dediğim kişi, acaba adam mı, görkemli ağacıyla birlikte işlenip, sizi buraya davet edince, çok mutlu olacağım."

O nesneyle ilgili yapılan belirsiz açıklama huzursuzlukla karşılanmıştı. Ancak ziyaretçiler, belki de bu çocukken sokakta bulunmuş adamın bayağı sanatının soylu kişilerin ağırbaşlı asaletini o denli kolayca etkilemesine izin vermemesi için isteksizce daha fazla üstüne gitmek istemiyorlardı.

"Güzel Bannadonna" dedi başyargıç, "saat başlarında çalması için ne zaman hazır olur? Yaptığın çalışmalar için olduğu kadar, başarıya ulaştığını görmek için de sabırsızlanıyoruz. İşte, halk da bağrışıyor. Bize saatin ne zaman hazır olacağını tam olarak söyle."

"Yarın ekselansları, kulak verdiğinizde –dinlemeseniz de fark etmez– ilginç bir müzik duyulacaktır. Saat biri şu birinci çanda vuracak" çelenkli kız figürleriyle süslü çanı göstererek konuştu, "Una'nın[4] eli Dua'nın[5] elini tutacak. Saatin biri vurmasıyla bu sevgi dolu kavrayış ayrılacak. O zaman yarın, tam saat birde burada olacağız" dedi, yürüyüp parmağını o kavrama noktasına koyarak, "Zavallı hizmetliniz bu döküntü işyerinde bir kez daha yüksek huzurunuzda olmak-

3. Kuran'da Firavun'un baş veziri olarak anlatılan kişi. Firavun, Musa ile tartışır ve Musa'nın gökte olan Tanrı'sına ulaşmak için yüksek bir kule yaptırmasını emreder. İncil'de Yahudileri öldürmeyi planlayan ama Kraliçe Esther tarafından engellenen ve asılan Persli. (ç.n.)

4. Una, Edmund Spenser'in Gerçek Kilise'nin kişiselleştirilmesi anlamında *Periler Kraliçesi* adlı eserinde geçen, tapınak şövalyesi ile gezen ve *Una ile Aslan* eserinde adı geçen kadın. (ç.n.)

5. Dua; dünyaya aldırmayan, kendi yolunu çizen, kendi kurallarına göre yaşayan çok neşeli bir kadın. (ç.n.)

tan çok mutlu olacaktır. Şimdilik hoşça kalın ve kulunuzun saatinin vuruşlarını dinleyin, şanlı asilzadelerim."

Demirci ocağını andıran kızıla dönmüş, ateş tanrısı Vulkan gibi parıldayan sakin yüzünü gizleyen bir saygı gösterisiyle, onları kapıya dek uğurluyormuş gibi, kömür kovasına doğru ilerledi. Ancak iyi yürekli yargıç yardımcısı, çocukken sokakta bulunmuş bu adamın alçakgönüllü davranışı altında, belirgin bir alaycı küçümsemenin yattığını sezerek rahatsız olmuş ve bir Hıristiyan sempatisiyle, kendisi yerine onun adına daha da üzülmüştü; bu tür kendi kendine alay eden bir kişinin yazgısının ne olacağını karamsarlıkla öngörürken, çevredeki tuhaflıklardan etkilenmiş olarak iyi niyetli yargıç, konuşmacıdan gözlerini kaçırarak, kötü şeyleri öngören bir bakışla saatteki Una'nın değişmeyen yüzündeki anlatımı izledi.

"Bu nasıl oluyor Bannadonna?" diye yumuşak bir tonda sordu, "Una kız kardeşlerine hiç benzemiyor."

Yardımcısının sözlerinden etkilenen başyargıç, kadın figürüne odaklanarak tepkiyle, "Tanrı aşkına Bannadonna, Una'nın yüzü aynı, Floransalı Del Fonca'nın yapmış olduğu Deborah'a[6] benziyor" dedi.

"Kesinlikle Bannadonna" dedi daha uysal olan yargıç söze karışarak, "on iki kişiyi de aynı umursamazlık içinde neşeli göstermeyi amaçlamışsınız fakat Una'nın gülüşü ölümcül görünüyor. O farklı."

Uysal arkadaşı konuşurken, başyargıç, ona ve sonra da dökümcüye baktı, sanki bu aykırılığa özen gösterilmesini vurgular gibiydi. Başyargıç ayakta dururken bir ayağı kömür kovasının yanındaydı.

Bannadonna konuşmaya başladı:

---

6. Yahudilikte tek kadın hâkim ve peygamber. (ç.n.)

"Ekselansları, gözlemci bakışlarınıza uyarak ben de Una'nın yüzünde küçük bir değişiklik sezdim. Ancak çanın tüm çevresine bakarsanız, hiçbir iki yüzün birbiriyle tam olarak uyum içinde olmadığını görürsünüz. Çünkü sanatın bir kuralı vardır. Bu arada esinti giderek soğuyor; şu pencere kafesleri de hiç koruyucu değil. En azından sizi uğurlamama izin verin lütfen, sayın beyefendiler. Gelebilecek olanların özenle katılması gereken bir halk eğlencesi gerçekleşecek."

"Una'nın bakışı konusunda, sanatın bir kuralı olduğunu söylüyordunuz Bannadonna" dedi baş yargıç, üçü taş maden kuyusu bölümünden çıkarken, "lütfen, söyleyin bunu bana..."

"Kusura bakmayın; başka bir zaman ekselansları, soğutma kulesi nemli."

"Hayır, bekleyip şu anda duymam gerekiyor. Burada, geniş bir alan var, şu aralık rüzgâr almıyor, üstelik aydınlık. Şimdi bize sanatınızı kapsamlı olarak anlatın."

"Ekselansları, bu kadar ısrar ettiğiniz için anlatayım; sanatta kopya olasılığını engelleyen bir kural vardır. Anımsayacağınız gibi, birkaç yıl önce cumhuriyetiniz adına, ünlü kurucu atanızın portresinden oyma bir mühür yapmıştım. Gümrükten geçen balya ve kutular için çok sayıda baskı gerektiğinden, yüz tane mührü tek bir levhaya oymuştum. Aslında amacım, halkın isteyeceği gibi o yüz portrenin de özdeş olmasıydı, buna karşın, levhadaki bir mühür yakından incelendiğinde, beşli yüzlerin içinde yan yana duran hiçbir yüzün bir diğerine benzediğini göremezsiniz. Tümünde bir ciddiyet havası var ama çeşitlendirilmiş olarak. Bazıları iyimser, bazıları belirsiz; yakından bakılınca, önce tümü kötücül görünenlerin ağız çevresinde bir saç teli kalınlığında bir çizgi, bu değişimi oluşturuyor. Şimdi ekselansları, bu ciddiyeti neşeye dönüştürün ve tanımladığım on iki değişkene uygu-

layın, o zaman söyler misiniz, bir tanesi Una olan saatlerimi izlemeyecek misiniz? Ama benim istediğim."

"Dinleyin! Yukarıdan ayak sesleri mi geliyor?"

"Harç, ekselansları; bazen üzeri kaplanmamış taş kemerlerden çan kulesinin döşemesine dökülüyor. Konuyla ilgileneceğim. Söylediğim gibi özdeşleri yasaklayan bu sanat kuralını seviyorum. Güzel kişilikler ortaya çıkarıyor. Evet, ekselansları, size tuhaf görünen bu belirsiz gülümseme ve Una'nın geleceğe dönük gözleri Bannadonna'nın tarzına çok uyuyor."

"Dinleyin! Yukarıda kimse bırakmadık ya?"

"Hiç kimse yok ekselansları; rahat olun, kimse yok. Yine harç olmalı."

"Biz oradayken düşmemişti."

"Ah, sizin huzurunuzda nereye düşeceğini biliyor ekselansları" dedi Bannadonna, yatıştırıcı bir tonda.

"Fakat Una" dedi uysal yargıç, "gözlerini dikmiş ısrarla size bakıyor, üçümüz arasından sizi seçtiği kesinlikle söylenebilir."

"Durum öyleyse, iyi bir seçim yapmış demektir ekselansları."

"Nasıl yani, Bannadonna? Sizi anlamıyorum."

"Sonuç yok, sonuç yok ekselansları ama değişen esinti şu aralıktan esmeye başladı. Sizi uğurlamama izin veriniz, kusura bakmayın, usta işine dönmeli."

İki yargıç üçüncü sahanlıktan uğurlanmadan aşağı inerlerken, uysal olanı, "Ahmakça görünebilir ama şu bizim teknik adamın davranışları bana tuhaf geliyor. Yapmacık yanıtlarıyla, Del Fonca'nın tablosundaki Tanrı'nın kibirli düşmanı Sisera'yı[7] andırıyordu. Evet ve..."

7. İbrani İncilinde geçen Hever'in karısı Yael tarafından kaldığı çadırın demir kazığıyla öldürülen ordu komutanı. (ç.n.)

"Susun, susun Senyör!" dedi ve arkasına döndü baş yargıç. "Geçici bir hayal gördüm. Deborah mı acaba? Yael nerede, söyler misin?"

"Ah" dedi diğeri, o anda çimenlere bastıklarında, "Oh, senyör, görüyorum ki korkularınızı soğuk ve karanlıkla birlikte geride bırakmışsınız ama benim korkularım bu güneşli havada bile içimde, dinleyin!"

Çıkmış oldukları kule kapısının içinden bir ses geldi. Dönüp baktıklarında kapı kapalıydı.

"Sıvışıp kaçtı, bizi de dışladı" diyerek güldü baş yargıç, "ama bu onun huyu."

Teknik adamın güçlü sanatının ve alışılmamış övgü sözlerinin yardımıyla, ertesi gün öğleden sonra birde, saatin çalacağı halka duyurulmuştu. Ancak yapılması gerekenlerin hiçbiri daha söylenmemişti. Duyuru alkışlarla karşılanmıştı.

Gece boyunca kulede kim kaldıysa, en tepedeki perdenin arkasında parıldayan ışıklar ancak sabah güneşiyle görünmez olmuştu. Kuleyi kaygı içinde izleyenlerin kafaları karışmış, yalnızca çan sesine benzer bir ses değil, aynı zamanda hayaleti andıran zorlanmış bir makine sesi gibi boğuk çığlıklar, yakınmalar, tuhaf sesler duyuyor ya da öyle olduğunu düşünüyorlardı.

Gün yavaşça doğuyordu, kalabalığın bir bölümü şarkılar ve oyunlar eşliğinde, büyük puslu güneş, top sahası üzerinde bir futbol topu gibi yuvarlanarak yükselinceye dek zamanı kovalıyordu.

Öğle olunca, soylular ve kentin ileri gelenleri, süvari alayları ve bir muhafız birliği olayı daha da şereflendirmek için müzik eşliğinde geldiler.

Daha bir saat geçmişti. Sabırsızlık artmıştı. Cep saatlerini ellerinde tutan telaşlı adamlar, bir yandan küçük saat kadranlarını gözlerken, bir yandan da başlarını kaldırarak,

kulağa daha anlamlı gelecekmiş gibi, daha üzerine kadranı takılmamış olan saat kulesine göz atıyorlardı.

O anda binlerce saatin akrebi figür 1'e bir saç teli kadar yaklaşmıştı. Kaynayan kalabalık Shiloh'u[8] bekler gibi bir sessizliğe bürünmüştü. Ansızın –içeride çınlamayan– boğuk, kısık bir ses, çan kulesinden kalabalığın dışlarına doğru, zorlukla duyulabilir bir tonda yayıldı. Aynı anda, herkes boş gözlerle birbirine baktı. Tüm cep saatleri havaya kaldırılmıştı. Akrepler figür 1'i geçmişti. Kalabalık kargaşaya dönüşüyordu.

Birkaç dakika bekleyen baş yargıç, sessizlik çağrısı yaparak ne olup bittiğini öğrenmek için çan kulesini gösterdi.

Hiçbir yanıt gelmedi.

Arka arkaya el salladı.

Sürekli bir sessizlik çöktü.

Emirlerine uyan muhafız alayı, kuleyi, yürüyen kalabalıktan korumak için konuşlanırken, askerler kule kapısından içeri girdi, baş yargıç önceki yardımcısıyla birlikte sarmal merdivenlerden yukarı çıktı. Yarı yola geldiklerinde, durup seslere kulak verdiler. Hiç ses yoktu. Hızlanarak, çana ulaştılar ama eşikte karşılarına çıkan nesneyi görünce şaşırdılar. Tanımadıkları Spanyel cinsi bir köpek onların ardından gelmiş, soyguncu bir canavarla karşılaşmış ya da ayak izlerini koklayarak başka bir dünyaya ulaşmış gibi titremekteydi. Bannadonna yerde, kızlar ve çelenklerle süslü çanın dibinde, kanlar içinde uzanmış yatıyordu. Başı, sol eliyle saati gösteren Dua'nın elini kavramış olan Una'nın ayakları dibinde ve elinin yanı başındaydı. Çadırında kazıkla öldürülen Sisera'nın başındaki Yael gibi ona tepeden bakmaktaydı, cübbesi de artık örtülü değildi.

---

8. Tevrat'ta geçen, kıyametten önce gelecek tüm insanların büyük kurtarıcısı Mehdi'nin adı. (ç.n.)

Kol ve bacakları olan, yusufçuk böceği gibi parlak pullu bir zırha bürünmüştü sanki. Kelepçelenmiş iki kolunu, darbe yemiş kurbanına bir kez daha darbe vuracakmış gibi yukarıya kaldırmıştı. Bir ayak, cesedin altına onu itecek gibi uzanmıştı.

Bundan sonra olacaklar belirsizdi.

Yargıçların ilk aşamada gördüklerine kişisel olarak dokunmaktan kaçınmaları çok doğaldı. Bir süre, az çok panik içinde, bilinçsiz bir kuşku içinde kaldılar. Kesin bir gereklilik olarak, aşağıdan bir çakmaklı tüfek istendi. Bu istekten sonra bir saat yayının bir anda boşalması gibi bir çelik sesini ve ardından yola atılan kılıçların sesini andıran hareketli bir gürültü duyuldu ve kent alanında yankılanan bu karışık sesler herkesin bakışını, dumanların ince çelenkler gibi kıvrılarak tütmekte olduğu kafes işi çan kulesine yöneltti.

Bazıları Spanyel köpeğin korkudan deliye döndüğü için vurulduğunu ileri sürdü. Diğerleri buna karşı çıktı. Aslında, Spanyel ortada görünmez olmuştu, büyük bir olasılıkla, bilinmeyen bir nedenle, cübbeyle ilgili defin işlemine katılmıştı. Koşullar nasıl olursa olsun, ilk içgüdüsel panik sona erdikten ya da akla yatkın korkular giderildikten sonra, iki yargıç çan kulesine kaldırılmış olan figürün düşmüş olan örtüsünü, kendi kendilerine, çabukça yeniden sarıp sarmaladılar. Aynı gece gizlice yere indirilerek kumsala kaçırıldı ve açıklara götürülerek denize atıldı. Bırakın zorunlu durumları, ikinci kaptan özgür olduğu neşeli saatlerinde bile çan kulesinin gizemlerini açığa vurmamıştı.

Çocukken sokakta bulunmuş bu adamın çevresini kaçınılmaz olarak kuşatan gizlilik için halkın bulduğu çözüm, onun az çok doğaüstü bir yazgısı olmasıydı. Ancak daha bilimsel düşünen bazıları, bunun aksini söylemekte çok az güçlük çeker gibi görünmeye çalışıyorlardı. Çıkarılan genel

sonuçlar zincirinde eksik ya da yanlış halkalar olabilir ya da olmayabilirdi.

Bununla birlikte, söz konusu açıklama, daha iyisi olmadığı için burada geleneklere uygun olarak yapılacaktır. Ancak öncelikle, Bannadonna'nın gizli planının çıkış noktası üzerine, tüm yaklaşımlara ve havaya göre bir yorum yapılmalıdır; yukarıda sözü edilen kafa yapılarındaki kişiler, olaya olduğu kadar adamın ruhuna sızmak amacındalar. Gizem açıklandığında, şu andaki konuyu aşan en açık bir biçimiyle değil, dolaylı olarak özel sorunları da kapsamış olacaktır.

O dönemde, yapılan çanlar şu anda olduğu gibi, içindeki tokmağın iplerle çekilmesiyle ya da bir mekanizmayla, elinde ağır çekiçler olan kuledeki iriyarı birisinin darbeleriyle, üstü açık çatıda bulunan bir nöbetçi kulübesinde saklanarak ya da açıkta tutularak ses çıkarması amacıyla yapılıyordu.

Bizim çocukken sokakta bulunmuş adamımız ilk tasarımlarını, bu çanları bekçileriyle birlikte izleyerek geliştirmişti. Aşağıdan bakıldığında, anlamlı özelliklerinin boyutu küçülmüş olarak görünen büyük bir direk ya da kazığın tepesine tünemiş durunca, kimliği anlaşılmıyordu. Hareketleri bilinçli davranışlardan çok, bir telgraf düzeneğinin otomatik çalışan kollarını andırıyordu.

Söz konusu insan figürü böyle salt bir soytarıya dönüşmüş olduğuna göre, Bannadonna, dolaylı olarak mekanik koluyla saati tam zamanında vuracak, canlısından daha dakik bir düzenek yaratmak istemişti. Ayrıca, zamanı gelince çana vurmak için kaldırdığı topuzu alıp vurmak için saklandığı yerden çıkan çatıdaki canlı bekçi konusunda Bannadonna, buluşunun aynı biçimde bir devinim gücüne sahip olacağını, en azından bilinç ve istençle çalışıyor izlenimini yaratacağını tasarlamıştı.

Bannadonna'nın o ana dek, amacını bilenlerin yaptığı çıkarımlar doğruysa, onun girişimci olmayan bir yanı yok

demektir. Ama bununla kalmadılar; tasarımını öncelikle, orada görünen bir bekçiyle çalıştırdığını ve kendisinin yerini alan bir kişiye bağımlı olduğunu dolaylı olarak söylediler. Küçük amaçlardan devasa amaçlara yol alırken anlamsız aşamalardan geçilmesi görülmemiş bir şey olmadığı için, özgün tasarımın da, öngörülen sonuçlarıyla birlikte, duyulmamış derecede bir cesaretle düşünüldüğünü ileri sürdüler.

Çabalarını Çan Kulesi'nin kendi kendine çalışması görüşüne dayandırmakla birlikte; ancak Helot[9] gibi yarı üstün, irikıyım bir yaratık, evrensel uygulamalarla insanlığın şan ve şerefine öngörülmeyen bir ölçüde uyum sağlayabilmişti; öküzden daha yararlı, yunus balıklarından daha hızlı, aslandan daha güçlü, maymundan daha kurnaz, karıncalardan daha çalışkan, yılanlardan daha ürkünç ve eşeklerden daha sabırlı bir biçimde toprağın işlenmesi gibi altı günden az olmayan bir çalışma yapmıştı. Tanrı'nın, insanlığa yararı dokunan tüm üstün yaratıklarının bu anlamda ilerlemesi ve bir araya gelmeleri gerekiyordu. Talos'un[10] adı, her konuda başarılı olan Helot'a verilmeliydi. Talos, Bannadonna'nın ve onun aracılığıyla insanın demirden kölesi olmuştu.

Çocukken sokakta bulunmuş bu adamın gizemleri konusundaki son çıkarımlar yanlış değilse, o zaman çağının, Albert Magus[11] ile Cornelius Agrippa'yı[12] da aşan en çılgın karabasanlarına umutsuzca bulaşmış demektir. Ancak bunun tersi gerçekleşmişti. Tasarımı kusursuz olmakla birlikte, görünüşte, yalnızca insanoğlunun değil, ilahi yaratıkların da buluşlarının sınırlarını aşmakla kalmamış, kullanımı önerilen

9. Sparta'da köle. (ç.n.)

10. Yunan mitolojisinde Hephaitos tarafından bronz dövülerek biçimlendirilmiş ve Girit'i koruma görevi verilmiş dev. (ç.n.)

11. 13. yüzyıl Alman düşünürü. (ç.n.)

12. Kabalacılık'la Yeni Platonculuk'u uzlaştırarak Hıristiyanlık arasında bağ kurmaya çalışan Alman bilge. (ç.n.)

araçlar diri bir mantığın diri biçimleriyle sınırlanmıştır. Kuşkulu bir alaycılıktan çok Bannadonna'nın zamanındaki kibirli, akıldışı durumlara bir dereceye kadar yakınlık duymamış olduğu kesindi. Örneğin; metafizikçiler arasındaki düşsel yaklaşımda olanların, daha iyi makine gücüyle daha kaba hayvan gücü arasında bir uyum olabileceği sonucuna varmamıştı. Fizyolojik ve kimyasal tümevarımlarla yaşamın kaynağı konusunda bilgi edinerek yaşam üretme ve geliştirmeyi ümit eden bazı doğal düşünürlerin coşkusuna çok az katılıyordu. Laboratuvarlarda türlü büyülerle şaşırtıcı bir yaşam izi bulmaya çalışan simyacılar takımıyla ortak bir yanı da yoktu. Belirli coşkun teosofistlerle birlikte Tanrı'ya bağlı kalıp, tapınma yoluyla bilinmeyen güçlerin insana bağışlanacağını da düşlemiyordu. Uygulamacı bir materyalist olarak Bannadonna'nın amacı, mantıkla, cadı kazanıyla, büyüyle, sunaklarla değil fakat mengeneler ve çekiçle sonuca ulaşmaktı. Kısaca, doğayı çözümlemek, içine sızmak, onun gizemini aşmak, onu ele geçirmek için başka birini kullanmak gibi şeylerin hiçbiri onun amacı olmamıştı; doğaya rakip olmak, ona üstün gelmek ve onu yönetmek için kimseden ve hiçbir şeyden yardım beklememişti. Başarılı olmak için boyun eğmişti. Onun için büyü; sağduyu, mucize, makineler, Prometheus ise teknik adamların kahraman ismi, gerçek Tanrı idi.

Bununla birlikte, Çan Kulesi'nin çalışmasına gelince, başlangıç aşamasında biraz düş gücüne ağırlık verdi ya da onun düş gücü olarak görünen şey belki de düş gücüne koşut ilerleyen yararcılık tutkusuydu. Figür olarak Çan Kulesi için kullandığı yaratık, ne bir insana ne bir hayvana ne de yabanıl olsa da eski fabl anlatılarındaki özgün bir üretim olarak görüntü açısından aynı organizma olan ideallere benzetilmelidir; görüntü ne denli ürkünçse o denli iyidir.

O andaki tasarımla ve yedek amacıyla ilgili varsayımlar bunlardı. Daha işin başında her şey nasıl beklenmedik bir

felaketle altüst edilmişti ya da şimdi düşünülmesi gereken öngörü neydi?

Ziyaretçilerinin ayrılmış olduğu felaketten önceki gün, Bannadonna, Çan Kulesi figürünü gündeme getirmiş, düzenlemiş ve Çan Kulesi'nin bir köşesindeki bir tür nöbetçi kulübesine yerleştirmişti; kısacası, gece ve ertesi sabahın bir kısmı boyunca cübbe konusunda her şeyi yoluna koymuştu, her altmış dakikada bir kulübeden çıkacak, bir demiryolu gibi büklümlü yolunda ilerleyecek, havaya kaldırdığı kelepçelerle saat çanına doğru yürüyecek, yirmi dört kolun on iki bağlantı noktasından birinde saati vuracak sonra çan çevresinde dönerek kulübesine çekilecek, bu işlem yinelenene dek orada bir altmış dakika daha bekleyecek ve çan akıllı mekanizmasıyla, şu andaki kendi dikey ekseninde dönecek, topuzun darbeyi indireceği, iki, üç ve en sonuna dek bir sonraki iki figür el sıkışacaktı. Yaratıcısıyla birlikte yok olan, çan saatinin müzik sesi çıkaran metal parçası öyle bir ustalıkla yapılmıştı ki, eritme potasında yirmi dört kolun her kavramasından sonra ayrıldıklarında özel bir ses çıkaracaktı.

Ancak o sihirli metal, o yabancı metal parça, saat bir dışında asla çalmamış, Bannadonna'nın tutkulu yaşamını bağladığı o kavramayı çalıştıracak pimi bir kez harekete geçirmişti. Saat bire kadar ortaya çıkmasın diye, o an için ara saatleri atlayarak, nöbetçi kulübesi içindeki yaratığı zembereği kurar gibi hazırlamıştı ama adam hata yapmayan bir kişi havasıyla yerinden çıkmış, üzerinde kayması beklenen yivleri bir güzel yağlamıştı, daha sonra teknik adamın yapıtına son dokunuşları yapmak için çana çıkması gerekiyordu. Gerçek bir sanatçı gibi işine yoğunlaşmış olarak, diğerlerinin önünde çok ilgisiz kalmış olduğu Una'nın görünüşündeki tuhaflığı gidermek için çabalamıştı; ancak gizli de olsa dikensiz gül olmazdı.

Saat arasında, kendisinin bilincinde olmadığı ama ondan haberi olan zemberek yaratık, yaratıcısına ve özüne bağlı kalarak, yağlanmış rotası boyunca verilen saati tam zamanında çalmak için Una'nın koluna odaklanarak sessizce yerini almış, o anda araya giren, arkası dönük Bannadonna'nın beynine tokmağı indirmişti; kelepçelenen kolları da o anda yukarı kalkmış durumda kalmıştı. Cesedin sıkıştırdığı mekanizma kilitlenmişti ve ölüm sonrası büyük bir korkuyu Bannadonna'ya fısıldar gibi tepesinde duruyordu. Yere düşen keskisi elinin yanındaydı, yağdanlıktan akan yağlar demir yiv boyunca saçılmıştı.

Dehasına sessiz kalmayan cumhuriyet, bu teknik adamın yaşamının böyle mutsuz sona ermesi karşısında seçkin bir cenaze töreni düzenledi. Dökümü, şanssız bir işçinin ürekkliği nedeniyle tehlikeye girmiş olan büyük çanın, cenazenin katedrale girişi sırasında çalınmasına karar verilmişti. Çanı çalmak için çevrenin en irikıyım adamı görevlendirildi.

Bununla birlikte, tabutu taşıyanlar katedralin avlusuna girer girmez kuleden gelen, Alpler'de bir toprak kaymasını andıran müthiş bir çöküş sesi duydular. Genel bir sessizlik oldu.

Geriye baktıklarında, Çan Kulesi'nin kemerli tonozlarının yana yatmış olduklarını gördüler. Daha sonra, halattan sorumlu irikıyım köylünün, çanın şanlı sesini denemek için halatı güçlü bir biçimde sallamış olduğu anlaşıldı. Çerçevesine ağır gelen ve tepesindeki tuhaf, zayıf bağlantı noktasından ayrılan maden bir kütle olarak yana yatıp yerinden kopan çan, yüz metre kadar yüksekten düşerek aşağıdaki yumuşak çim üstüne yarı yarıya çakılmıştı.

Saplandığı yerden çıkarılan çandaki asıl çatlağın sapındaki küçük bir noktadan kaynaklandığı anlaşıldı; kazınınca ortaya çıkan kusur, döküm anında bilinmeyen bir bileşim ile aldatıcı bir biçimde yamanmış olmalıydı.

Yeniden eritilen maden kulenin onarılmış iskelesinde yerini aldı. Kuşlar bir yıl boyunca, Çan Kulesi'nin dal benzeri taş oyma güneşlikleri ve süslemelerine konarak metalik bir koro gibi şakıdılar ama kulenin tamamlanmasının birinci yıl dönümünde, şafak sökerken, daha kalabalık toplanmamışken bir deprem oldu ve büyük bir çatırtı duyuldu. O taştan yapılma çam ağacı üzerindeki tüm ötücü kuşlar verandalarıyla birlikte yerle bir oldu.

Böylece kör köle, kendisini kör eden efendisine boyun eğmiş fakat boyun eğerken de onun canına okumuştu. Bu nedenle yaratıcı, yarattığı yaratık tarafından öldürülmüş oldu. Çan o kule için çok ağır gelmişti. Çanın gerçek kusuru, içine insan kanı bulaşmış olmasıydı. Sonuç olarak, önce gurur sonra düşüş gerçekleşmişti.*

* İtalya saatine bağlı kalmanın gerekli olmadığı düşünülmüştür. Böyle bir bağlılık anlatının içtenlikle anlaşılır olmasını zedeleyebilirdi. Bu konuda bir iki tarih hatasıyla ilgili görüşler ileri sürülebilir.

Yüz sene süren bir edebi çoraklık döneminden sonra, Melville'in lanetli adalarında, şeytansı esir gemilerinde, biçimsiz evlerde, yıkılan kulelerde, tıkırtı sesi gelen masalarda, ürkünç fabrikalarda, hastalıklı kulübelerde ve kentin boş tuğla duvarlarında belki de yalnızca kendi kişisel korkularımızı değil, aynı zamanda bizatihi Melville'in de gerçeğini okuyabilecek bir durumdayız artık. Melville'in anlatılarına duyulan inatçı ilgi, cesaretin kırılması, ters tepki veren enerjisinin büyüsü altında olsa da, gerçeği öğrenme isteğinden başka bir şey değildir... Melville sezgisel olarak geniş bir düzleme uzanmak ister; öykülerinde bile kozmik ilgilerin titreşimleri ve işaretleri yankılanır...

John Updike

***

Amerikan ve dünya edebiyatının en büyük isimlerinden olan Herman Melvile'in *Toplu Hikâyeler I*'deki metinleri insani gerçekliğe dair daimi susuzluğun müthiş örneklerini sunuyor...

THG
0131090
HYZ

RINTI • KLASİK
978-605-314-269
053 14269